

HAAVEILIIJA

KIRJOTTANUT

PEKKA ERVAST

TEKIJÄN KUSTANNUKSELLA

MIKKELI

KIRJAPAINOYHTIÖ VALO 1902

*The shades of night were falling fast
As through an Alpine village passed
A youth, who bore, 'mid snow and ice,
A banner with the strange device
Excelsior!*

*His brow was sad; his eye beneath,
Flashed like a falchion from its sheath,
And like a silver clarion rung
The accents of that unknown tongue
Excelsior!*

HENRY W. LONGFELLOW.

SISÄLLYS:

Prologi: Ihanne.
Ensimmäinen kirja: Koti.
Toinen kirja: Ystävät.
Kolmas kirja: Maailma.
Epilogi: Unelma.

PROLOGI:

IHANNE.

*Här i detta bröst,
Där talar evighetens gud.*

VIKTOR RYDBERG.

1.

Se väikkyi hänen silmissään. Se väikkyi umeana kuin utukuva, mutta keveänkauniina kuin rusottava pilven ripsi itäisen taivaan rannalla ja sovintosointuisena kuin hiljainen, kaukainen kanteleen soitto.

Ei hän huomannut, että kirja oli pudonnut maahan hänen polviltaan. Hän istui kivellä koivun juurella ja oli kietonut vasemman kätensä valkoisen rungon ympäri. Hehkuvan poskensa hän painoi puuta vasten, ja hänen katseensa hohti kuin päivän koi.

Kaunis oli nuorukainen. Mutta hänen kauneutensa oli sielullista. Se ei ollut marmoriin hakattua, vaan elävää. Se vavahteli, värähteli, väikkyi. Se oli kuin tähtien tuike, joka kaihoa kertoo ja intoa aavehtii. Siinä oli lapsen hymysilmä viisautta ja vanhuksen lapsenmieli vapautta.

„Minun ihanteeni, minun etäinen, imara ihanteeni! Kaukainen kuin metsän ranta tuolla järven toisella puolen, vilpoinen kuin vesi sininen ja syvä, ylevä kuin taivas ääretön ja armas!

„Miksen voisi sun kutsuasi kuunnella? Miksen luopua elämästä tästä ja alkaa sitä uutta, ihanaa ja suurta? Ettei vaipuisi henkeni maahan ja itkisi kadonnutta kauneutta.

„Miksen?

„Näytä mulle selvempänä vielä mun elämäni tie, sano, mistä sen alkaman pitää!

„Ja uskollisena tahdon sinua palvella niin kauvan kuin elo mun povessani sykkii, ja kunniaasi tahdon minä kertoa niin kauvan kuin kieleni kestää!

„Sano, mistä sen alkaman pitää?“

Hiljaa pyyhkäisten tuli järveltä päin tuulen tuuhu ja rasahti kirjan lehdissä. Nuorukainen havahtui ja nosti kirjan maasta. Se oli Rydbergin „Prometeus ja Ahasverus“.

2.

Hänen nimensä oli Eero.

Hän oli orpo, vanhempansa olivat kuolleet jo hänen piennä ollessaan, ja hän oli joutunut kasvatiksi äitinsä sisarelle ja tämän miehelle. He olivat lapsettomia ja pitivät ottopoikaansa kuin omaa ainakin.

Eero kasvoi ja kasvatettiin vapaudessa. Sanoivatpa sivulliset, että häntä hemmoteltiin, mutta ei se ollut aivan niinkään. Täti kyllä palveli enemmän poikaa kuin poika häntä, mutta eno oli sen sijaan ankara pinnaltaan ja piti oikeuden puolta, missä täti olisi tahtonut sääliä.

Tämmöinen erimielisyys kasvattivanhempain kesken oli kumminkin harvoin tarpeen, sillä Eero oli hiljainen, kiltti ja ahkera lapsi, jota oikut eivät usein kiusanneet. Hänen suurin huvinsa toiselle kymmenelle ehdittyään oli luku ja viulunsoitto. Heti kun koulusta kotiutui ja ruokapöydästä pääsi, hän oppi läksynsä kiireimmiten saadakseen siten aikaa „oikeaan lukuun“, s. o. kaikenmoisten kertomuskirjain ja romanien lukemiseen. Täti oli kahdella päällä tämän asian terveellisyydestä, mutta siinä kohden eno taas oli säälivämpi ja vapaampi: „antaa pojan lukea, kyllä mies sulattaa“. Lepohetkinä, jotka uudistuivat pari kolme kertaa iltapuolen kuluessa, hän tarttui viuluunsa ja soitti jonkun ulkoa osaamansa kappaleen taikka omia „fantasiojaan“. Harvoin hän tovereinsa kanssa kävi mäkeä laskemassa tai palloa lyömässä, ne kun huusivat ja rähisivät ihan tarpeettoman kovaan. Ainoastaan kesällä asuessaan maalla tätinsä kanssa hän kaiket päivät oli ulkona, samoili metsät, kiipeili vuoret, souteli järvet ja joet. Mutta silloinkin hän oli mieluummin yksin. Ei hän ystävää kaivannut eikä hänellä ystävätä ollut.

Mutta ihanne hänellä oli. Kahdentoista vuotiaana hän oli lukenut Victor Hugo'n „Les Misérables“ ja siitä saakka hän tiesi, kuka ihminen oli jaloin maailmassa. Se oli Jean Valjean, kaleeriorja. Ja Jean Valjean tuli hänen ihanteekseen. Hän itki häntä ajatellessaan.

Väärin olisi yhtäkaikki väittää, että kirja teki pojasta sen Eeron, joksi hän vähitellen muodostui. Kirja herätti eloon sen Eeron, joka piili lapsen sielussa ja jonka esihistoria kuului elämän salaisuuksiin, mutta kirja ei sitä luonut. Se oli, ja vuosi vuodelta se tuli enemmän näkyviin.

Hän ei voinut nähdä toisen kärsivän tuntematta itse tuskaa, oli se eläin tai ihminen. Jos hän ei silloin voinut auttaa, oli hänellä ikäänkuin tunnonvaivoja, ja hän pakeni yksinäisyyteen „ajattelemaan“. Eläimiä hän ei koskaan kiusannut, ei tahtonut hyttysiäkään kesällä tappaa, paitsi jos oikein purivat. Kun toverein leikeissä oli mukana, ei ottanut osaa heidän kiistoihinsa ja kinoihinsa. Jos välistä sattui, että paha tuuli yllätti ja Eero kiukustui ja kiivastui, oli häpeänsä perästäpäin rajaton. Aikaa voittaen ne kohtaukset harvenemistaan harvenivatkin.

Hän oli niin muodoin pienestä saakka melkein „täydellinen“, jommoiseksi häntä katsottiinkin sekä koulussa että kotona. Siihen tuli lisäksi, että ikäisensä pitivät häntä vähän kuivana ja juhlallisena, jos kohta hyväkseen käyttivät hänen taitoaan ja tietojaan, joilla mielellään tovereitaan autteli, sillä hän oli teräväpäinen ja osasi aineitaan hyvin; ja toiseksi, että enonsa välistä arveli, kun poika taas oli kovin hiljainen: „ettei se vain kääntyisi akkamaiseksi“.

Oli hänellä sentään ystäväkin, ja uskollinen. Se oli Roland, iso ruskeankeltainen bernhardilaiskoira, joka vastasyntyneenä oli ostettu Eerolle leikkikumppaniksi. Kerran Roland penikka kömpelyytensä päivinä tipahti kaivoon. Eero sattui näkemään ja sai kun saikin koiran pelastetuksi, vaikka pahasti kylmettyneenä. Hyvän hoidon alaisena se kuitenkin pian parani. Pari vuotta myöhemmin Eero kerran kallioita kiipeillessään kaatui ja loukkasi päätään pahasti. Verta tulvi haavasta ja Eero meni tainnoksiin. Roland, joka aina seurasi kumppaniaan tämän matkoilla, riensi apuun ja tarttuen tukevalla hampaillaan kiinni housunvyötäröstä kantoi pienen isäntänsä hellävaroen ja kiireesti kotiin. Koti ei ollut kaukana, mutta koira kuitenkin pelasti pojan. Ja varsinkin siitä päivästä Eero ja Roland olivat eroamattomia ystäviä, Roland Eeron mielestä viisain ja paras toveri maailmassa ja luultavasti Eero Rolandinkin.

Hänen elämänsä kului kuin nuoren tytön hiljaisissa haaveiluissa ja ankarassa velvollisuuksien täyttämässä. Hän säilyi kaikesta pahasta, sillä hän ei sitä etsinyt eikä mikään sitä hänessä herättänyt. Ja vaikka hän tiesikin pahan olemassaolosta, sillä opetettiinhan se hänelle koulussa uskontotunnilla, jäi se tieto uinailemaan johonkin syrjäiseen aivosoluun, ja hänen tajuntansa oli täynnä vain ihania haaveita ja taivaankorkuisia tuulentupia. Oli eräs opettajansa sen havainnutkin ja sanoi kerran enolle huolissaan: „mitähän siitä lapsesta tulleeekaan? kestäneekö hän elämän myrskyjä?“

Ja myrskyt rupesivat tulemaankin. Jo koulussa Eeroa välistä oli vaivannut kummallinen tunne siitä, että kaikki ei ollut niinkuin olla piti. Se tunne oli hyvin hämärää ja epämääräistä, mutta se palautui yhä useammin, kuta ylemmälle luokalle Eero ehti. Varsinkin historian tunneilla se häntä kiusasi. „Miksikä luemme tämmöisiä rumia asioita: kuinka ne tappelivat ja sotivat ja tappoivat ja murhasivat? Sehän on hirveätä. Sentähden pojatkin niin huutavat ja telmivät.“ Ja uskontotunnilla. Hän punastui korvia myöten ja tunsikin olonsa tukalaksi, kun oli aivan kuin mikä paha henki olisi sydämessä kuiskinut: „etkö huomaa, että juuri tuo uskonlahko se puhuukin asiat niinkuin ne totuudessa ovat?“ Ja myöskin uusia kieliä opetettaessa. Eerolle oli ranskankieli miltei toisena äidinkielenä, hänellä kun pienenä oli ollut sveitsiläinen „bonne“, ja hän ihmetteli, että koulussa kieliä opetettiin sillä lailla, ettei kukaan pojista osannut puhua ainoasta sanaa. Kun hän välistä leikillä puhutteli tovereitaan ranskaksi ja etevin niistä koki vastata samalla kielellä, ei Eero saattanut olla nauramatta toisen hullunkurisille virheille. Mutta tässä kohden hän oivalsi, että opetuksessa oli vika. Matematiikka oli ainoa aine, joka ei herättänyt hänessä mitään levottomuutta.

Mutta yliopistossa myrskyt yltyivät. Hän oli valinnut latinan pääaineekseen aluksi — vallan sattumalta, koska jotakin piti lukea maisteriksi tullakseen — ja juoksenteli luennoilla niinkuin toveritkin. Kotona odottivat paksut nidokset, joiden ääressä aika oli kulutettava. Nyt kun ei enää ollut säännöllisiä läksyjä, vaati velvollisuudentunto, että aina istuisi kurssikirja kädessä. Romanit ja runot piti heittää sikseen. Elämä kävi siten kuivaksi ja ikäväksi, sillä kurssiluvuista ei ollut hupia. Eero huomasi, että niin oli useimpien toverienkin mielestä, vaikka eivät siitä näkyneet välittävän; heidän mielestä kai niin piti ollakkin. Mutta Eero ei voinut tovereinsa tavalla paeta ikävyyttä vanhan koetun trion seurassa: Wein, Weib und Gesang. Hän ei tuntenut siihen vähintäkään vetovoimaa, viulu yksin oli hänen lohduttajanaan; ja niin hän kävi yhä enemmän umpimieliseksi, harvapuheiseksi ja miettiväiseksi.

Hän alkoi itseltään kysyä: „minkätähden olen olemassa? mitä varten tulee minun kulkea täällä ikävissäni? minkä vuoksi minun pitää vaivata itseäni lukemalla esim. tätä äärettömän kuivaa Liviusta, jota kerrassaan inhoon? miksikä pitää minun kuin minkäkin itseliikkujan astella luennoilta luennoille ja aina kolme neljännestuntia kerrallaan istua penkittää hartaassa äänettömyydessä?“ Ja kun nämä kysymykset liikkui hänen aivoissaan, silloin pyörivät kirjaimet silmissä, kun piti lukea, ja professorin sanat katederilta kuuluivat yhtenä huminana korviin. Eero tekikin sen merkillisen huomion, että vaelsi hämmästyttävässä tiedottomuudessa. Huolimatta papereistaan ja todistuksistaan, joiden mukaan hänellä oli niin ja niin paljon tietoa, hänelle vähitellen selveni, ettei hän mitään tietänytkään. Niin, niin, kaksi kertaa kaksi oli neljä tietysti ja leivonen oli latinaksi *alanda*, mutta miksikä hän ollenkaan oli olemassa, sitä hän ei ollut oppinut. Oli kyllä kuullut, että Jumala oli tyhjältä luonut taivaan ja maan ja puhaltanut henkensä Aadamin sieramiin ja että Jumalan pojan kuolema pari tuhatta vuotta sitten tuotti hänelle taivaan, kun itse henkensä heittäisi, — mutta mikä tämä hänen nykyinen elämänsä oli, sitä hän ei ollut kuullut. Ja vaikka se välistä tuntui melkein naurettavalta, oli se kuitenkin aivan kuin joku vanha minä olisi häneltä riistetty pois, ilman että uusi vielä näkyikään. Ja ennen ahkera, tynnimeinen poika muuttui levottomaksi, työhön kykenemättömäksi nuorukaiseksi.

Hänen ihanteensakin siirtyi pilvien taakse. Se ei tuntunut olevan missään yhteydessä nykyisen todellisen elämän kanssa. Ja kuitenkin hän juuri niihin aikoihin sai useampia ystäviä, jotka rakastuivat hänen lempeään, omituisen puhtaaseen olentoonsa. Yksi hänellä oli ollut jo ennen ylioppilaaksi tultuansa, lempeämielinen, vilkas Aarno, jolla myös oli rikas mielikuvitus. Nyt hän vielä voitti Tuomon ja Harryn. Tuomo oli vakava, tunteellinen, jalo ja teräväpäinen kriitikko. Harry oli nuori, koululainen vielä, täynnä

loppumatonta innostusta, sielua ja uskallusta, vaikka hän oli liian herkkä vaikutuksille ja mielellään antautui umpimähkään tunnelman valtaan.

Nämä neljä ystävää olivat melkein alinomaa yhdessä. He kertoivat toisilleen surunsa ja ilonsa. Ja Eeron epäilykset rupesivat tarttumaan toisiinkin. Niinpä he usein toivoivat jonkun kummallisen taikavoiman avulla pääsevänsä pois tästä maailmasta, vaikkapa toiseen tähteen, missä olot olisivat toisellaiset, missä vallitsisi vapaus, keskinäinen ymmärrys ja sopusointu ihmisten välillä . . . semmoinen kuin esimerkiksi heidän. Ja kun sitten jollekulle sattui nolaava tapaus, joka muistutti häntä siitä, ettei ollutkaan sillä toisella tähdellä, oli suru yhteinen, ja yhteisesti haettiin lohdutusta uusista haaveista.

Eeroa tämä seurusteleminen paljon kehitti. Hän joka oli tottunut olemaan yksin omien mielikuvainsa kanssa, hän sai nyt vaihtaa ajatuksiaan semmoisten kanssa, jotka häntä ymmärsivät. Hän sai kurkistaa erilaisten ihmissielujen kaikkein pyhimpään, ja se tuotti hänelle sanomatonta riemua. Semmoista saisi olla koko elämä: seurustelua ystävien kanssa. Semmoisen puolesta kannatti elää ja kuolla. Ja rakkaus ystäviä kohtaan kasvoi päivä päivältä hänen sydämessään. „Jospa meillä olisi pikkuinen mökki maalla, jossa saisimme asua kaikki neljä yhdessä.“

Hän oli nyt ruvennut lukemaan filosofiaakin. Ja vaikka se aukaisi hänen silmiään näkemään asioita uudessa valossa ja auttoi häntä ajatuksien loogillisessa järjestelyssä, kiusasi häntä siinäkin kysymys: mikä on totuus? ja hän tunsi vaistomaista halua tietää, minkämoisia nuo ajattelijat olivat olleet elämässään. Ja niitä tietoja urkkiessaan hänelle olikin muodostumaisillaan uusi ihanne: Baruch Spinoza, joka eli yksin ja mietiskeli.

Silloin hän kerran sai nimipäivälahjaksi Viktor Rydbergin runot, ja ne muodostivat käännekohdan hänen sisällisessä elämässään.

Hän näki uudelleen lapsuutensa ihanteen. Ja nyt hän siihen uskoi.

3.

Kuu kumotti ja tähdet tuikkivat. Syksyinen oli iltayö ja kylmän kolea. Taivas kaareutui tummana pään yli ja jalkojen juurella oli tuhatvaloinen kaupunki, josta kuului kaukainen kohina. Mutta täällä metsässä vuoren kalliolla oli rauhallista ja yksinäistä.

Neljä nuorukaista siellä seisoi katselemassa kaupunkia allaan ja tähtiä yllään, ja yhden kupeella oli koira.

Ja Eero sanoi:

— Lapsena minulla oli ihanne. Se oli Victor Hugo'n Jean Valjean, sillä Jean Valjean oli hyvä. Sitten hän mielestäni häipyi, mutta nyt hän on noussut entiseen kirkkauteensa. Taas minä ihanteeni näen. Ja minä uskon, että ihanne on olemassa. Minä uskon, että se ihanne on hyvyys. Minä uskon, että ihminen voi ja että ihmisen pitää siihen pyrkiä.

— Tästä päivästä lähtien minä tahdon koettaa tulla hyväksi. Tästä päivästä lähtien minä uupumatta tahdon etsiä totuutta, sillä se on sama asia. Tästä päivästä lähtien minä vihkin elämäni ihanteelle ja tästä päivästä lähtien en tee muuta kuin sitä, mikä siihen pyrkimykseni kuuluu.

— Tahdotteko te olla minulle apuna ja tahdotteko ottaa pyrkimykseni osaa? Silloin muodostakaamme liitto, pyhä ystävyysliitto, jonka tarkoituksena on keskinäinen apu ja tuki suuressa työssämme. Tahdotteko?

- Tahdomme, sanoivat Aarno, Tuomo ja Harry.
- Silloin kädet yhteen, oikeat kädet!

Neljä kättä kohtasi toisensa.

- Tämä on liitto neljän kesken . . . ja sinä, Roland olet viidentenä . . . Me tahdomme pyrkiä hyväksi, me tahdomme pyrkiä ihmisiksi.

Ja kaikki toistivat lupauksen.

Eero sanoi:

- Olkoon liittomme nimi *Resurget*. Ihanne oli kadonnut silmistäni, mutta se tuli takaisin. Niin uskon edeskinpäin, että jos ihanne himmenee hetkeksi, niin se kirkastuu taas. Ja *resurget* merkitsee: se on nouseva jälleen. Ja olkoon tunnuslauseemme: *resurget sol fugiens*, vielä paistaa pakeneva päivä, sillä aurinko on elämää suovan ihanteen symboli. Niin kestäköön liittomme läpi elämän, ja auttakoon meitä totuuden ja hyvyyden ihanne. Olkoon elämämme kuin pyhiinvaellus luvattua, toivottua maata kohti, ja jos joskus taipaleella eksymme oikealta tieltä, muistakaamme, että yön synkimmänkin jälkeen päivä koittaa, muistakaamme liittomme tunnuslausetta:

Resurget sol fugiens.

ENSIMÄINEN KIRJA:

KOTI.

*Ja ihmisen vihamiehet on hänen perheensä.
Matt. ev. X, 36.*

*Sillä jos te rakastatte niitä, jotka teitäkin rakastavat, mitä ansiota
teillä siitä on?*

Matt. ev. V, 46.

1.

Eero tahtoi jotakin tehdä ja oli ruvennut kirjottamaan. Hän koki panna epäilyksensä ja mietteensä paperille. Se oli alussa vaikeata, ei tahtonut ajatus löytää sopivata lähtökohtaa. Vihdoin hänelle johtui mieleen kertoa asiat sinään, totuus semmoisena kuin se oli hänelle esiintynyt, ja silloin syntyi seuraava alustus:

„Epäilyksiä.

Olen tyytymätön, onneton, rauha on sielustani poissa. Jo ylioppilaaksi lukiessani tunteilin näitä tuskallisia mielialoja. „Kirjotuksissa“ oli mielestäni henkeä ja pontta, niistä riippui, tuliko tähti otsaan vai jäikö tulematta — mutta tenttiluvut! Tuo parhaasta päästä arvottomain koulutietojen sieluton, kammottava kertaaminen saattoi sairaaksi sekä ruumiini että henkeni, syöksi minut epätoivon kuiluihin. Samat opettajat, jotka olivat meille vakuuttaneet, että koulutietojen tarkoitus oli kehittää ymmärrystämme, samat opettajat vaivasivat nyt ikäänkuin ulkonaisen pakon painamina entisiä oppilaitaan yhä uudistuvilla laiskaläksyillä tenttiajan kestäessä. Noista salakareista päästyä seurasi sitten naurettava ylioppilastutkinto, jolloin rumaan ja hankalaan hännystakkiin puettuina kävimme yliopistossa tutkinnoilla, jotka olivat vielä tyhjempiä ja muodollisempia kuin äsken läpäistyt. Monta kertaa huudahdin sydämeni syvyydestä: näinkö turhamaiset temput portinavaajaisiksi, kun tiedon ja totuuden pyhättöön pyritään!

Mutta unohtuivatpa kaikki nuo vähäpätöiset seikat, kun kerran valkoinen lakki oli päässä ja kultatähti otsassa! Ja kesällä vahinkoni korvautui. Ah, kuinka silloin elämästä nautin, kun huolista vapaana samoilin maita ja metsiä, mitä tuulentupia tulevaisuudelleni rakentelin! Oi ihania päiviä, joita kankaalla ja koivistoissa vietin, kun korviani hyväili rastaan sointuisa laulu männiköstä tai silmäni ihaili valon ja varjon vaihtelua tuoksuavassa lehdikossa. Illalla auringon laskeutessa kaukaisten metsien taakse istuin kunnaalla järven rannalla ja vaivuin hiljaisiin surunvoittoisiin unelmoihiin. Lännessä taivaanranta vaaleni ja kellertyi, idän luolikoista hiipi yötär, huntuunsa verhoten metsät, rannat ja vedet. Silloinpa joskus satakieli pistäysi puutarhaan ja päästeli lumoavia liverryksiään yön hiljaiseen hämärään . . . Te onneni illat, te pyhäiset päivät, miksi päätyitte liiaksi pian?

Nyt en ole onnellinen enää, en tosiaankaan. Kyllästynyt olen itseeni, kyllästynyt maailmaan. Mikä muinoin minua huvitti, ilettää nyt. Latina oli koulussa mieliaineitani, nyt sitä inhoan. Kun pitikään valitakseni sitä laudaturiaineeksi! En jaksaa sulattaa Nipperdey'n Corneliusta enkä halua tietää, mistä portista milloinkin roomalaiset pujahtivat, kun tappelemaan läksivät, ja miten rintamansa heidän oli järjestetty . . . Ei vanhat eikä uudet kielet, ei sielu- eikä viisaustieteet herätä intoa minussa. Mikä opinnoissa viehättää, siitä vähät välitetään — muu on turhantarkkaa, lapsellista, häilyvää. En löydä mitään todellista, nerokasta, tyydyttävää, kaikki on tyhjää ja sisällötöntä kuin ilmassa hosuminen. Ja minä olin kuitenkin uskonut, että tietoon ja viisauteen pyrkiminen olisi arvokasta, järkevää, ylevää. Olin uskonut ennen vapautumistani, että uudet, tulevat opettajani olisivat ihmisiä, jotka ovat elämänsä ihanteelle ja totuudelle pyhittäneet ja joiden jalo esimerkki innostaisi minua ponnistamaan voimani väsymättä; olin uskonut, että uudet toverini olisivat nuorukaisia täynnä uskoa aatteisiin ja alttiiksi-antaumusta ja nöyrää kieltäymystä ja halua edetä totuuden tiellä . . .

Mutta nyt! Oh, en jaksaa ihailia hermostuneita professoreita, en jaksaa nauraa toverieni pilapuheille, en jaksaa opettajain ja oppilasten juominkeihin osaa ottaa. Yksin olen maailmassa.

Mitä tästä tuleekaan?

Ajattelin kerran konsertissa piennä ollessani, että kun isoksi kasvan, soitan viulua suuressa valaistussa salissa, missä on paljon ihmisiä koolla, jotka kuuntelevat soittoani ja taputtavat käsiään, mutta kouluun päästyäni ja ruvettuani lukemaan kirjallisuutta, muuttui vähitellen ihanteekseni ihminen, joka vapaana kaikesta pakosta olisi elämässään onnellinen tehdessään muille hyvää. Ja nyt —

Kuvittelenpa olevani seppelöity maisteri. Olen kirjottanut „pro gradu“, olen suorittanut kaikki tutkinnot, taas katson silmästä silmään tuota kultaista vapautta, jota jo kerran olin voittavinani lyyryn ohessa. Armollisena jumalattarena se käskee minua kädenviittauksella lähestymään, mutta sitä tavotellessani se väistyy luotani ja haihtuu näkyvistä niinkuin muinoin korskea Juno Aeneaan sylistä. Haira harhako vain oletkin, sinä ylistetty ja ihailtu vapaus? Katso, laakeriseppele otsaani kaunistaa, etkö vielä anna minun kuulla suloista ääntäsi, etkö opeta minulle elämän viisautta, etkö sano minulle, mitä minun tekemän pitää, sillä — apparet nos ad agendum esse natos? . . . Äänettömänä katselet valituksiani, et rukouksiini vastaa, et mieltäni rohkaise. Mitä minua hyödyttäne, onko minulla arvonimeä vai ei, olenko parnassolle pyrkinyt vai jäänyt oppimattomain joukkoon? Iäti elämä minulta kysyy: kuinka aiot vapauttasi käyttää?

Olenhan ihminen ennen kaikkea, minunkin henkeni kaipaa valoa ja viisautta. Koko sielustani haluan olla hyödyksi, todelliseksi, välittömäksi hyödyksi itselleni ja muille. Rinnassani aaltoilee meri, joka tahtoisi murtaa sulkunsa ja vallata mailman ja virvottaa vedellään väsyneitä ja herättää nukkuneita uuteen eloon. Mutta missä on sen lähde ja missä sen sulkujen suu? . . .

Siis pyrkisin professoriksi. Toisille opettaisin, mitä eivät tiedä, loisin ajatuksia uusia, itsenäisiä. Ryhtyisin runoilijaksi, loihtisin näkyville lumoavia kuvia, kertoisin niitä kuulijalle soinnukkaissa säkeissä. Tulisin taiteilijaksi, sukisin soittoniekaksi, toisin ilmi ennen tuntemattomia kauneuden arvoja, astuisin uusille urille taiteen valtakunnassa . . . Kuuluisaksi kohoisin, kunnioitetuksi ja rikkaaksi. Naisin tytön kaunihimman, eläisin onnellisena ja kasvattaisin lapsistani kelpo ihmisiä . . . Mitä tuulentupia!

En tee niin.

Heikko ääni sisässäni kuiskaa: tuon kaiken ohessa — mitä olisit sinä tehnyt? Oletko palvellut totuutta vai oletko itseäsi palvellut? Tahtooko elämän totuus, että ymmärrystä opilla täytämme? Vietteleekö viisaus meitä mielikuvituksen taikatarhoihin? Jumalastako kotoisin on janomme loistoon ja ylellisyyteen? Pyhistä pyhinkö on pyrkimyksemme rikkauteen ja kunniaan? Ikionneako on ikävöidä rakkautta ja jälkeläisiä? . . .

Kuinka kaikki on turhaa auringon alla!

Miksikä poloinen olen syntynyt? Mistä on minulla tämä rauhaton mieleni, tämä hapuroiva, epäilevä, riutuva sieluni? . . .

Eivätkö ole toiset ihmiset minun kaltaisiani? Häpeän melkein nähdessäni toverieni iloisia kasvoja. Väkisinkin pakotan suuni hymyyn ja ääneni rohkeaksi ja mieleni huolettomaksi, kun opinnoitani tiedustelevat ja minun tulee keksiä vastauksia heidän kysymyksiinsä. Kuitenkin pakenen heidän pitojaan ja vältän heidän iloisia illatsujaan. Sillä tunnen itseni pieneksi, vähäpätöiseksi ja lapsellisen ujoksi heidän seurassaan.

Mutta olisivatko yhtäkaikki minun kaltaisiani?

Mitä te puuhaatte, mitä aiotte?

Naurahtavatpa useimmat toverini: „luemme kandidaateiksi“. Entä sitten? „Kuka tuota niin pitkälle miettisi? Kyllä sitten on aika keinoja keksiä“.

Yksi aikoo runoilijaksi. Hän valmistelee paraikaa esikoistaan. Hänen silmänsä loistavat luottamusta, kun hän tavalliseen kuolevaiseen katsahtaa. Kunnian kukkuloille hänen kaihonsa kantaa.

Toisesta on tuleva pappi. Mikä suvaitsevainen hymy suupielissä, kun hän maallikkoa puhuttelee, ja kuinka syvämietteisesti hän paperossia polttaa, taivaan valtakuntaa ajatellessaan. Mutta minä tiedän, että hän uneksuupi suuresta seurakunnasta ja pienestä pastorinrouvasta.

Kas tässä tulee hän, joka lääkäriksi lukee. Tervehtiessään hän katsoo minuun vakavasti ja puristaa kättäni kovasti. Lääketiede on hänen ihanteensa ja hygieninen elämä ja taitava tohtoroiminen. Mutta hän rakastaa mahtia ja valtaa ja hyvien neuvojen antamista ja rahojen runsautta ja — kauniita naisia.

Vaan missä on salaperäinen sanomalehtimiehemme? Hän on jo saanut paikan isommassa lehdessä, paljonko lieneekään kuussa palkkaa. Aina hänellä on kauhea kiire ja palkastaan huolimatta raha-ahdinko. Hän aikoo myös maisteriksi, sillä „eihän tittelitön sanomalehtimies ole minkään arvoinen“. Mitä hän tulevaisuudestaan toivoo? Toimittajan paikkaako ja valtiollista vaikutusvaltaa?

Kuinka kummallista, että saatetaan pitää tätä elämää noin vain valmiina, ymmärrettävänä, yksinkertaisen selvänä seikkana, kun se minusta tuntuu niin oudolta ja arveluttavalta! Olen kuin maailman mylläkkään eksynyt koditon orpo.

Ja mitä vanhat ihmiset tietävät kertoa elämästä, ne, jotka sen koulussa jo ovat karaistuneet?

Eivät minulle mitään, sillä joko ovat kaikesta välinpitämättömiä (kunhan vain päivällinen on hyvä) tai neuvovat minua nurkumatta täyttämään „velvollisuuksiani“ tai nauravat pilkallisesti mielikuvituksilleni ja mietiskelyilleni: „ne haihtuvat iän karttuessa“.

Vaan minä en soisi niiden haihtuvan . . .

Kuitenkin on ihmisiä, joita melkein kadehdin, niitä, jotka — rakastavat, sillä ne ovat onnellisia. Ne tekevät työtä armaittensa, omaistensa puolesta; ne taistelevat innolla ja luottavat voittoonsa; jos lankeavat toivottomuuteen, on heitä vaalimassa lempeät kädet.

Tiedätkö siis nyt, mitä elämä on, ja mikä on se hyvä, jonka puolesta on uhrautuminen?

Minusta näyttää, että kaikilla ihmisillä on päämäärä, johon pyrkivät. Ja tuo väikkyvä päämäärä heitä

ylläpitää, tukee, ohjaa, auttaa eteenpäin — ja minulla ei ole päämäärää. Jos voisin kukistaa tätä äärettömyyden kaihoa, jos voisin vaientaa tätä sydämeni suruista ääntä, ehkä sitten etsisin itselleni päämäärän ja olisin lohdutettu ja onnellinen. Mutta nyt seison kuilun partaalla, päätäni huimaa ja pohjaton syvyys minua maanien houkuttelee —

Mutta sittenkin — eivätkö ole muut ihmiset minun kaltaisiani?‘‘

Kirjottaessa syntyi uusia ajatuksia, niitä tuli niin paljon, ettei tiennyt, minkä joukosta valitsisi, ja sitten vielä tapahtui elämässä semmoista, joka antoi aiheita uusiin mietiskelyihin. Täti sairastui, armas Linda-täti, jota Eero rakasti kaikella sydämellään; hänen täytyi läpikäydä vaikea leikkaus ja siirrettiin kotoa pois sairaalaan. Monta kertaa Eero oli istunut hänen vuoteensa vieressä sekä tuskallisina että levollisempina hetkinä, ja täti vakuutti aina, että „teki hyvää“, kun Eero oli saapuvilla.

Tuosta kaikesta Eero sai paljon miettimisen aiheita. Minkätähden oli kipu ja tuska olemassa, minkätähden ei ihminen saanut edes ruumiillisesti olla terve ja onnellinen? „Synnin tähden“ ei ollut hänen mielestään mikään vastaus. Hän ei ymmärtänyt koko synty-käsitettä. Hän olisi tahtonut antaa oman elinvoimansa tädille, että sen tuskat loppuisivat, ja siinä istuessaan hänen sydämensä oli kuin yksi ainoa rukouksen huokaus: „älä kärsi, älä kärsi!“

Ja sitten tuli kuolemanpelko, kun leikkauksen piti tapahtua. Eero kulki nytkin sanomattomissa tuskissa ja rukoili itseksensä: „älä vielä kuole, älä vielä. Se olisi niin järjetöntä, niin tyhjää, minä en ymmärtäisi, miksi se tapahtuisi“. Eikä hän oikein ymmärtänyt, miksi hän noin rukoilikaan.

Kun kaikki oli onnellisesti ohi ja täti taas terveenä, syntyi helpotus ja kiitollinen rauha täytti mielen. Mutta samalla Eero tuli ajatelleeksi, että semmoistahan tapahtuu maailmassa joka päivä, aina on tuhansia ihmisiä sairaina, tuhansia kuolee, ja silloin kysymys taas kääntyi aivan yleiseksi, pääsemättömäksi. Ja vaikkei tuska nyt ollut niin kouriin tuntuva, se kävi sen sijaan pitkälisemmäksi samassa määrin kuin se ajullistui.

— No mikä sinua, mies, vaivaa? huudahti kerran eräs toveri, joka tuli kadulla vastaan. — Ei sinua juuri enää näy luennoillakaan. Olet kalpea ja laiha kuin mikäkin Weltschmerz-kandidaatti. Onko sinulla tuberkulosia?

Tuon piti oleman vitsikästä, mutta Eero ei nauranut eikä vastannut. Tervehti vain ikäänkuin häpeissään ja pyrki sivu . . .

Mutta vielä ei ollut Eeron mieltä kuohuttanut se kysymys, joka sittemmin anasti suurimman osan hänen ajatuksistaan, nimittäin niin kutsuttu yhteiskunnallinen kysymys. Tämä tapahtui vasta seuraavan sattuman kautta.

Hän oli eräänä iltana Harryn luona yksin. Harry asui vanhempineen laitakaupungilla, ja oli jotakuinkin myöhäinen ja muuten pimeä ja kylmä syystalven ilta, kun Eero palasi kotia.

Hän ei ollut monta askelta poistunut Harryn portilta, kun kuuli pimeässä surkean lapsen äänen:

— Antakaa, hyvä herra, viisi penniä, että saisin ostaa pullaa. On niin nälkä.

Hän säpsähti, sillä oli tapansa mukaan kulkenut ajatuksissaan, ja katsoi ylös. Parin askelen päässä seisoi pieni, yhdeksän- tai kymmenenvuotias tyttö, painautuneena selin rakennuksen kivijalkaan. Paljaat sääret pilkkottivat lyhyen hameen alta, jaloissa oli isot, rikkinäiset kenkäruojut, ja käsi oli rukoilevasti ojennettuna Eeroa kohti.

Miksikä juuri tällä kerralla tuo näky vaikutti Eeroon niin valtavasti? Hän katseli tyttöä hetkisen

ikäänkuin unesta heräten ja sanoi:

— Mutta eikö jalkojasi palella?

— Paleltaa, vastasi tyttö vähän kummastuneena, — mutta talvella, kun on pakkanen, paleltaa enemmän.

— Eikö sinulla talvellakaan ole sukkiä?

— Oli minulla pienempänä, mutta sitten isä ne vei Jannen ja minun sukat, eikä äidillä ole toisia antaa.

— Minne isäsi ne vei?

— Sinne niin, en minä tiedä . . . sinne niin, mistä saa rahaa.

— Ja mitä hän rahalla?

— Hän ostaa viinaa ja sitten hän lyö äitiä. Isä on niin paha.

Eeron tuli sisällisesti niin kylmä, että häntä puistutti.

— Etkö ole saanut syödäksesikään, koska tahdoit leipää?

— En ole syönyt. On niin nälkä.

Eero otti kukkaron taskustaan.

— Mikä nimesi on?

— Elma Sofia Röntänen, vastasi tyttö vilkkaasti, ja hänen silmänsä välkkyivät, kun näki Eeron hankkeen.

— Tässä on nyt kymmenen penniä sinulle. Osta sillä leipää. Vie sitten tämä markan raha äidillesi ja sano, että hän kutoo sukat sinulle ja Jannelle.

— Kiitoksia paljon! sanoi tyttö iloisesti, niiaten syvään, ja lähti juoksemaan tichensä.

Silloin iski Eeron mieleen ajatus; „mikset mennyt tytön mukana? mikset mennyt hänen kotiinsa? ehkä hän valehteli?“ Mutta hän häpesi sitä ajatusta siinä tuokiossa ja lähti alla päin, kauhun ja pelon ahdistamana, kotiin. Hän tiesi, että hän oli päässyt totuuden perille.

Siitä illasta oli rauha poissa hänen mielestään, eikä hyvyyden ihanteen ajattelemisen eikä seurustelu ystävien kanssa voinut häntä lohduttaa. Yhä hän sanoi itselleen: „kurjuutta täynnä on maailma, elämä on murhetta alusta loppuun“, ja kun näki ympärillään iloisia, onnellisia ja hyvin voipia ihmisiä, ei hän niitä käsittänyt. „Mitä minun pitää tekemän, mitä minun pitää tekemän?“ hän yhtämittaa kysyi itseltään, ja hänen oma elämänsä rupesi tuntumaan taakalta, kun ei valoa mistään pilkistänyt. Hän rupesi lukemaan sosialistista kirjallisuutta, mutta se vain enensi hänen tuskiaan, antoi uusia aineksia synkälle mielikuvitukselle eikä suonut tunnolle tyydytystä. Häntä vaivasi se, että hän itse eli kuin prinssi, sillä aikaa kuin toisia oli, jotka palelivat, valvoivat, näkivät nälkää.

Mutta eno, valtion virkamies, hovineuvos, hyvänsuopa vaikka pinnaltaan ankara ihminen ja muuten tavallinen, „käytännöllinen“ maailmanmies, alkoi käydä levottomaksi. Hän ei ymmärtänyt Eeron murheita

ja suruja, hän vain ihmetteli, ettei poika viitsinyt jatkaa opinnoitaan, ja lopulta häntä rupesi suututtamaankin. Hän keskusteli ja väitteli parhaan taitonsa mukaan Eeron kanssa, koetti vastata hänen kysymyksiinsä ja kumota hänen väitteitään, mutta sai aina itselleen tunnustaa, ettei ollut mitään voittanut.

Kerrankin, kun oli puhe sosiaalisesta kysymyksestä, hän sanoi:

— Eipä niinkään, poikaseni. Ei tässä ole kysymys minun eikä kenenkään muun mielipiteistä, vaan ankarasta todellisuudesta. Ei kukaan meistä ole yhteiskuntaa luonut, ei kukaan ihminen ole sitä tehnyt, historiallisen kehityksen kautta se on syntynyt ja muodostunut semmoiseksi kuin se on — sentähden sitä ei taideta muuttaakaan; sen puutteellisuudet itsestään poistuvat, aikojen kuluessa se täydellistyy. Ei sinun tarvitse muuta kuin verrata toisiinsa keskiajan nyrkkiä ja meidän päiviemme järjestynyttä valtiomahtia käsittääksesi, kuinka vakava ja varma edistyksen kulku on, jos se on hidaskin. Miksi potkia tutkainta vastaan, miksi tavotella mahdottomia? Ei Roomaa päivässä rakennettu. Yhteiskunta ei vielä ole eikä voi olla ihanteellisen täydellinen, vaikka se siihen päin pyrkii. Mutta tämä pyrkiminen onnistuu ainoastaan siinä määrin kuin me — jokainen meistä — uskollisesti valtiota palvelemme. Jos käännämme sille selkämme, luuletko sen siitä paranevan? . . . Ei tässä ole puhettakaan alistumisesta kohtalon alle missään itämaalaisessa merkityksessä, vaan toimimisesta ainoaan järkevään suuntaan.

— Sinä katsot asiaa vallan toiselta kannalta kuin minä, sanoi Eero synkästi.

— Minä katson todellisuuden kannalta.

— Todellisuus! huudahti Eero. — Mikä on todellisuus? Olenhan minäkin todellinen. Sinä katsot asiaa samalta kannalta kuin useimmat ihmiset — kas siinä kaikki . . . En lainkaan ymmärrä tuota sinun historiallista kehitystäsi — taikka ymmärrän hyvinkin. Mutta minä en näe siinä muuta kuin sokeaa tottumusta, sokeaa tottumusta vain. Ihmiset ovat tottuneet tällä tavoin elämään ja tätä samaa elämää he opettavat lapsille ja nuorille, ja siten jokainen sukupolvi perii edellä kävijältään valmiiksi laaditun elämänuskon . . .

— Nimitä millä nimellä tahdot.

— Koko asia on toinen, eno. Yhteiskunta on syntynyt sopimuksesta, yksilöiden keskinäisestä sopimuksesta, ja sille pohjalle perustettu. Sentähden sopimus sen voi muuttaakin. Kummako se olisi! Sen laatuista tapahtuu perheessä joka päivä, ja onko kansa muuta kuin iso perhe? Miksi säilytetään köyhyys ja rikkaus vieretysten, miksi nälkä ja ylellisyys, miksi kaikenmoinen pahuus? Niin helppohan olisi siitä kaikesta päästä! Luopuisimme rikkaudesta ja ylellisyydestä, heittäisimme pahat tapamme, vähäpätöiset, itsekkäät pyyteemme, tulisimme hyviksi, onnellisiksi, rakastaviksi . . .

— Hulluja laskettelet, poika. Johan olen koettanut sinulle selittää, että se on mahdotonta. Luuletko, että minä ja me vanhat ihmiset ylipäänsä, joita sinä niin ylenkatseellisesti ajattelet, luuletko, että me olemme tuiki sokeita? Näemmehän mekin ja kukatiesi selvemmin kuin sinä, että on paljon kurjuutta maailmassa, mutta näemme myös, ettemme sille mitään mahda. Kurjuus sitäpaitsi ei riipu niin suuresta määrin ulkonaisista oloista kuin ihmisistä itsestään. Kyllä ahkera työmies aina toimeen tulee . . .

— Niinkö luulet, eno? No, miksi sitten käyvät ympäri työtä kerjäämässä?

— Huonot ajat, vastasi hovineuvos, olkapäitään kohauttaen. — Vai pitäisikö sinun mielestäsi rikkaiden jakaa omaisuutensa köyhille? Kenties vielä vaadit, että minä, sinun enosi, joka olen sinut kouluttanut, heittäisin virkani ja tuloni ja marssisin mieronville? . . . Sinäkö minua sitten elättäisit?

— Eno, et sinä minua ymmärrä. Enhän minä tahdo, että mikään vihassa tapahtuisi, vaan rakkaudessa. Mutta eikö sinua, eikö jokaista ihmistä, jolla sydän on, vaivaa pelkkä tieto siitä, kuinka

hirveästi maailmassa kärsitään? Minä olen aivan sairas sitä ajatellessani. Minua vaivaa tämä lämmin huone, tämä pehmeä vuode, nämä mukavat vaatteet, tämä hyvä ruoka! Jospa voisin kaikesta tästä luopumalla lieventää niiden kärsimykset, jotka ilman ovat! Kerran, enoni, minun täytyy lähteä kauvas pois yksinäiseen korpeen, jossa ei kukaan minua näe. Siellä tahdon miettiä elämän arvotusta ja keksiä keinon millä pelastaa ihmisiä pahasta.

Eno katsoi Eeroon pitkään ja tarkkaavasti.

— Nyt en huoli enään kuunnella lörpötyksiäsi, hän sanoi. — Jos sinua kaikki tämä „mukavuus“ vaivaa, niin voitahan lähteä tiehesi. En minä sinua kiellä. Sitä vain tahtoisin sinulta tiedustella, mitä aiot, poika. Puhu sinä ihanteista niin kauvan kuin sinua huvittaa, tosi täällä kumminkin on kysymyksessä, ei ihminen toimeen tule paljailla teorioilla . . . Voi, voi, kuinka tämä tämmöinen väittely on turha! Sano minulle nyt, Eero, mikä sinulla oikeastaan on mielessäsi, jos todenteolla kaikki yliopistolukusi heität?

Eero huokasi itsekseen: „Jospa itse sen tietäisin niin, että voisin hänelle vastata“ ja sanoi ääneen: — Johan sinä, eno, tuota satoja kertoja olet kysellyt — ja yhtä monta kertaa olet vastaukseni kuullut: minä tahtoisin tehdä jotakin . . .

— Etkö ymmärrä, poika, että järkevä ihminen saattaa raivostua tuommoisesta tyhjästä vastauksesta? Tehdä jotakin! . . . No, mitä me muut ihmiset sitten tässä maailmassa?! Mekö vain olemme ja elämme? . . . Voi sinua, Eero, suusi puhuu rakkaudesta ja veljeydestä, mutta sydämesi tuomitsee kaikkia „veljiäsi“.

Eero teki hätäisen liikkeen kädellään.

— Ei niin, eno, enhän niin sanonut . . .

— Se oli kumminkin tarkotuksesi. Mutta jättäkäämme . . . Sinä siis tahdot tehdä jotakin — mitä?

— Tiedäthän senkin, eno. Etsin totuutta, ja kun sen löydän, julistan sen ihmisille. Puhun. Kirjotan.

— Puhun! Kirjotan! huudahti hovineuvos. — Onko mokomaa kuultu? Silläkö luulet ihmisen elävän? Ei ainakaan tässä maassa. Etkö tiedä, että suurimmat kirjailijat tässä maassa ovat muualta elatuksensa hankkineet? Et kai suinkaan uskalla asettua heidän rinnoilleen?

Eero tunsi loukkaantuvansa.

— No, en tiedä, mitä sitten teen, kun olen elämän ymmärtänyt, hän sanoi. — Ehken suutani avaakkaan. Ehkä, sydän murtuneena, jään erämaahan asumaan, ehkä tuonelan tuvilla tyyssijaa etsin . . . Vaan ei! hän jatkoi kiivaasti, — kun olen synnyistä syvistä selville päässyt, silloinpa mulle vasta työala aukenee! Ei niitä ihmisiä tässä maailmassa yllin kyllin ole, jotka totuuden tietävät. Et sinäkään, eno, mitään tiedä, et voi minulle vastata, kun kysyn: mikä on totuus? mitä varten olemme olemassa? Mykkänä seisot ja mykiksi kaikki jäävät . . . Oi missä ovat ne rohkeat ja urhoolliset sielut, jotka uskaltavat — huolimatta omasta elämästään, välittämättä siitä, kuolevatko nälkään tai muuhun vai jäävätkö eloon — jotka uskaltavat kamppailla Jumalan kanssa, kunnes hän lausuu heille nimensä, kunnes hän ilmottaa heille totuuden! Täällä me vain elellemme, tietämättömyydessä ja pimeydessä, unohtaen kaiken muun, kunhan meillä vain ruokaa on ja lämmin vuode ja koti. Kuinka itsekkäät olemme, kuinka lyhytnäköiset! Sitäkö varten olisi meidät tänne heitetty, että viettäisimme täällä aikamme kuin sieluttomat luontokappaleet! Minä en sitä usko, kuule eno, minä en sitä usko! En tiedä, mitä ne „suuret kirjailijat“ lienevät tehneet, ovatko etsineet totuutta vai ovatko tiedottomuuteen tyytyneet. Ihmisiä hekin ovat olleet, ja minä aavistan, että heidänkin sieluansa sama ikävä on polttanut, sama kaiho kalvanut — mutta vaikka minä olisin ainoa maailmassa, jonka henki kaipaa sitä ääretöntä täydellisyyttä, niin minä en alistu, minä en alistu tämän maailman vaatimuksien alle, ennenkuin on tarpeeni tyydytetty . . . Välitänkö minä omasta itsestäni? En yhtään tästä ruumiista! En ole

elämää pyytänyt. Hän joka minulle elämän antoi, hän sen ottakoon. Mutta niin kauvan kuin täällä olen, on minulla oikeus tietää miksi ja mitä varten . . . Tapa minut, eno, ellet minua kärsi, aja minut maantielle, mutta älä sano, ettei ihmisellä olisi oikeutta etsiä Jumalaa! . . . Oh tätä elämää!

Eeron puhuessa hovineuvos istui miettien. „Käy häntä sittenkin sääli . . . Ei hänestä koskaan selville pääse. Suututtaa ja sääliittää . . . Poika parka oli sentään ahkera ja lahjakas koulussa ja perin hyvillä todistuksilla ylioppilaaksikin yleni . . . Voi sentään, mitä tästä tulleeekaan . . . eihän häntä raatsi kodistakaan karkottaa . . . no, jospa tuo vielä tyyntyisi, onhan vasta vuotta kolmatta ylioppilaana ollut“.

Kun Eero oli lopettanut, lausui hovineuvos tynesti ja isällisesti: — No, mieti nyt asiaa, Eero. Onhan siinä mitä olet sanonut paljon kaunista ja jaloa, mutta kyllä minun mielestäni kuitenkin paras olisi, jos tutkinnon yliopistossa suorittaisit ja virkamieheksi rupeaisit — vaikkapa yliopistossakin. Tosin nuo oppineet alussa nälkäpalkoilla saavat toimeentulla, mutta ken professoriksi pääsee, onhan hänellä turvattu tulevaisuus . . . Sinä olet lahjakas poika, sitä ei kukaan kiellä, voit korkeallekin kohota. Ja kyllä sitten aikaa riittää kirjottamiseenkin — puhua saat opettajana muutenkin. Tee nyt enolle mieliksi, niin kaikki parhain päin kääntyy. Minä olen sinusta niin paljon toivonut, olen rakastanut aivan kuin omaa lastani . . . Mietihän tätä, Eero, minä tästä lähden nyt työhöni.

Eero teki kieltävän liikkeen kädellään ja sanoi puoleksi itsekseen: — Puhut kuin lapselle, eno. Mene jo.

— Siis älä nyt ole pahoillasi, sanoi hänen enonsa ja nousi istualtaan. — Parastasihan tarkoitan.

Keskustelu oli tapahtunut Eeron huoneessa. Enonsa poistuttua Eero jäi yksikseen ajattelemaan. „Oh, näitä kohtauksia . . . Kun hän on hyvä, hän liikuttaa minua, ja minä epäilen itseäni. Olisinko väärässä? Onko hän oikeassa? Onko hän kokemuksesta viisastunut? Semmoinenko on elämä? Alistua vain, aina alistua, aina tyytyä, tietämättä miksi, kysymättä miksi? . . . Ei, ei se ole niin. Sen heikkouden pudistan päältäni.“ Hän kävi kirjoituspöytänsä luo, istui tuolille ja katseli isä- ja äitivainajainsa kuvaa. „Te rakkaani, jotka ette minulle muuta muistoa jättäneet kuin lempivän katseenne, hellän hymynne ja suloääniset sananne, te kuvasta tuosta katsotte minuun ei nuhtelevasti, ei moittivasti, vaan hyväksyen, rohkaisten; ja kun minä teitä lähestyn, lähestyn kaikkein pyhintäni. Sinulla on sieluni avain, äitini. Sinä tunnet poikasi sydämen. Sinä tiedät, että hänen tahtonsa on hyvä. Sinä ymmärrät minua.“ Ja hän vaipui ajatuksiinsa. Mutta äkkiä nousi epäily. „Ehket ymmärrä sinäkään? Ehkä se on mielikuvitukseni tuulentupia vain? Ehkette tekään minua käsittäisi . . . Ehkei kukaan aikaihminen minua käsitä . . .“

Taas tuli rauhaton mieli, ja täytyi alkaa kävellä permannolla edestakaisin.

Samassa ovi avautui, ja Linda-tädin hyväntahtoiset kasvot kurkistivat sisään.

— Tuletko kahville, Eeroseni?

— Kiitoksia, en huoli, täti.

— No mikä nyt, kun ei kahvi maistu? kysyi täti huolestuneesti ja astui huoneeseen. Sitten hän lisäsi hellästi: — Onko teillä taas ollut väittelyä Kaarlon kanssa? Näin hänen vastikään tulevan huoneestasi, synkkä ilme kasvoilla. Tiedäthän, Eero, että enosi on hermostunut ja vähän kiivas, mutta älähän nyt pane pahaksi . . . Mikä teillä taasen oli?

— Ei mitään merkillistä, rakas Linda-täti, sitä samaa vanhaa juttua vain. Ja pakottaen suunsa hymyyn Eero selitti: — Eno tietysti tahtoi, että minä opinnoitani harrastaisin — että minusta kerran jotakin tulisi — että laatisin varman ohjelman elämälleni ja työskentelisin sen mukaan . . . ja minä . . .

— Ja sinä . . .? kysyi täti, vaikka hyvinkin tiesi.

— No arvaathan sinä sen, vastasi Eero ja koetti äkkiä muuttua iloiseksi: — minä sanoin, että tahdon olla vapaa kuin taivaan lintu ja ensin pyrkiä tietoon siitä, mikä tämä elämä oikeastaan on . . . vaikka näin sinun kanssasi, tätseni, tuntuu mielestäni kuin olisi elämän ongelma jo ratkaistuna, ja ratkaistuna sillä lailla, että tämä elämä onkin ikuista kuuman kahvin juomista ja hyvään lämpösten syömistä!

Hän syleili tätäään, pyörien hänen ympärillään.

— Älä, poikaseni, leikkiä laske, huudahti täti irtautuen Eeron sylistä. — Ovat nuo korkeita asioita ja onhan sinun totuuden etsintäsi kaunista ja kiitettävää, mutta . . .

— Mutta, keskeytti Eero, — kun en totuutta etsi kirkolta, niin ei minun etsintäni ole oikea, vaan välttämättä viepi perikatoon. Kas kun osasin ulkoa, mitä sinun piti sanoman!

— Jaa, jaa, poikani, sen vaan sanon, että ken halveksii uskontoa . . .

— Hän ihan varmaan joutuu sen tulipunaisen helvetin alimpaan kattilaan! keskeytti Eero taas naurahtaen.

Täti hymähti, mutta kävi heti totiseksi.

— Ei sinun pitäisi noin pilkata jumalallisia asioita, Eero. Kerran vielä kadut.

— Saadaanpa nähdä. Mutta totta puhuen, täti: pilkkaanko? Onko se luonteeni mukaista? Enkö minä raamatuitakin tutki? Tiedäthän varsin hyvin, että kerrassaan ihailen uutta testamenttia, vaikken voi mihinkään uskoa, jota en tiedä.

— Lapseni, kenen sitten tietävän luulet? Suurimmat ja viisaimmat ihmiset ovat tunnustaneet pienuutensa ja vähäpätöisyytensä ja lopulta palanneet takaisin lapsuudenuskonsa helmaan.

— Todellako? Siinä tapauksessa minä olen heistä aivan erilainen, taikka oli heidän lapsuutensa usko toinen kuin minun . . . Tuo väitös muuten tuntuu minusta fraasilta . . . Kumpapa olisi, jos ei ihminen mitään voisi tietää . . .

— Hm, hm. En minä ainakaan mitään tiedä enkä osaa väitellä kanssasi . . .

— Et, et, täti kulta, se on totta, se, mutta siksipä sinusta niin kovin pidänkin. Sinä olet hyvä, niin herttainen ja hyvä, ja sinä toivot minulle kaikkea hyvää, et ole koskaan hermostunut, et mitään minulta vaadi, rakkautesi on kuin oman äitini. Oh, kuinka sinusta pidän.

Ja Eero sulki hänet taasen syliinsä.

— Tuletko nyt kahville? kysyi täti imarrellen.

— Tulen, tulen.

Semmoista oli elämä kodissa, ja vaikka Eero välistä koettikin sekottaa huumoria keskusteluihin varsinkin tädin kanssa, oli kuitenkin sydämessä haava, joka alituisen kirveli.

II.

Mutta sitten tapahtui jotakin, joka muodosti käännekohdan Eeron ulkonaisessa elämässä. Eero oli kauvan kaivannut valon sädettä, joka viittoisi hänelle tien ja samalla antaisi hänelle rohkeutta ja kykyä alkaa sitä „uutta elämää“, jota hän ikävöi hämärästi.

Se oli itsessään vähäpätöinen, melkein naurettava tapaus, eikä siitä ollut asianomaiselle näennäisesti mitään ulkonaisia seurauksia, ja kuitenkin se oli kuin eteen sattuva tienhaara noille neljälle ystävälle, jotka kauvan olivat haaveilleet toisenlaisesta elämästä, mutta eivät vielä olleet varsinaista askelta sen suuntaan ottaneet.

Oli talvi-ilta vähää ennen joulua.

Eero istui kirjoituspöytänsä ääressä lukemassa. Lamppu paloi pöydällä ja valaisi Eeron pientä ja yksinkertaista, mutta kodikasta huonetta, jonka silmiinpistävimpanä koristeena oli rikas kirjasto — kolme miehenkorkuista hyllyä täynnänsä kaikenvärisiä nidoksia — ja viulu, joka lepäsi laatikossaan yhdellä hyllyllä, vieressä isohko nuottipakka ja lattialla rautainen nuottijalka. Permannon kotikutoisella matolla ojenteli Roland kookasta vartaloaan, milloin nukahtaen hetkiseksi, milloin havahtaen ja haukottaen. Olisi luullut rauhan hyvän hengettären viihtyvän tässä tyyssijassa, jonka haltija palveli sekä tieteen että taiteen jumalia . . .

Eero katsahti kelloonsa, sillä hän odotti vieraita. Harry oli hänelle kirjottanut: „tulen tänä iltana luoksesi; toivon olevasi yksin kotona.“ Tuo vähän juhlallinen kirje oli saattanut Eeron uteliaaseen jännitykseen. Kello seitsemän aikana Harry tulikin hyvin vakavan näköisenä, vaikka koetti hymyillä tervehtiessä.

Eero vei hänet sohvaan istumaan, mutta touvin aikaan Harry ei puhunut sanaakaan. Otsa rypyssä hän tuijotti eteensä ja väikeni. Sillä aikaa Roland koira nousi makosaltaan, ojentelihe ja haukotteli; lähestyi sitten heiluttaen häntäänsä, vierasta, saadakseen siltä tervehdyshyväilyn. Mutta kun ei tämä häntä huomannut, laski hän ison viisaan päänsä tutun vieraan polvelle, harras katse uskollisissa silmissään. Harry säpsähti ja kosketteli kerran, pari kädellään koiran päätä, mutta työnsi sitten hieman hermostuneesti Rolandin luotaan. Eero käski koiran mennä nukkumaan, ja mietteissään Roland palasi vanhalle sijalleen.

— Mikä sinun on, Harry? Eero vihdoin kysyi.

Harry hengähti syvään ja heitti Eeroon synkän katseen. Sitten virkkoi: — Millä hetkellä tahansa voi tapahtua, että minut erotetaan koulusta ja karkotetaan kotoa pois.

— Mitä, mitä sanot!?

— Millä hetkellä tahansa!

— Kuule, minä en käsitä tätä! sanoi Eero hämmästyneenä. — Ajettaisiinko sinut koulusta pois ja karkotettaisiin kotoa? Mutta miksikä? Mitä on tapahtunut?

Harry vastasi olkapäitään kohauttaen: — Eipä juuri mitään. Onhan tuossa ollut vähän riitaa ja vähän itkua.

— Koko juttu sinun pitää kertoman minulle, Harry, alusta loppuun. Sinut on ehkä väärin käsitetty, eikä asia ole niinkään vaarallista laatua.

— Ei, ei minua laisinkaan ole väärinkäsitetty, mutta minä olen totuutta puolustanut! väitti toinen kiivaasti ja lisäsi: — Oh, kuinka halveksin heitä kaikkia! Papit ja opettajat ja koulu ja kirkko ja yhteiskunta — kaikki se on yhtä valhetta vain. Eivät „opettajat“ tiedä mikä totuus on — tai, jos tietänevät, pettävät itseään ja meitä. Kaikki ihmiset tietävät, että elämä on valheitten vyyhti, ja kuitenkin sitä kärsivät, antavat toinen toiselleen anteeksi, mairittelevat ja „palvelevat“ toinen toistaan, kunhan vain jokainen saapi rauhassa rehennellä! . . . Oh, kuinka minä heitä halveksin!

Hän oli hetken ääneti, ja jatkoi tyynemmin: — Luuletko sinä, Eero, että, jos minä lausun mielipiteeni jostakin asiasta, minä en yhtään ymmärrä, mitä minä puhun, ettei minulla saata olla omia mielipiteitä mistään asiasta, etten suoraan sanoen mitään osaa ajatella enkä käsittää, paitsi mitä minulle suorastaan on opetuksen kautta päähän tyrkytetty — sano, Eero?

— Onko sitten kukaan tuommoista tyhmän typerää sinusta väittänyt? Ole huoleti, Harry, äläkä siitä yhtään välitä! Kyllähän minäkin nuo sanat tunnen: meillä nuorilla „kokemattomilla“ ei saa eikä saata olla minkäänlaisia mielipiteitä! Minusta sivumennen sanottuna tuntuu, että meillä nuorilla juuri onkin sydän ja pää vielä ajatuskykyisinä ja totuudelle avoinna. Mutta mitä siitä! . . . Entäs jatko, Harry?

— Niin, minua on tuo monta kertaa suututtanut, vastasi toinen, — ennen kaikkea mitä uskontoon tulee. Siinäpä kaikki on valmiiksi laadittuna ja päähän päntättävänä, ja kuitenkin se on minusta — aivan niinkuin oli sinusta — niin tuiki tyhjää ja typerää, että joka kerta kun kirkkohistoriassa tai dogmatiikassa lahkolaisopeista luetaan, niiden „väärät“ opetukset tuntuvat minusta paljon oikeammilta ja järkevämiltä. Kerran tuosta huomautinkin opettajalle, ja siitäkö vasta hänen naamansa piteni! Olisit kuullut hänen saarnansa ja hänen rukouksensa! Siitä saakka hän on kantanut vihaa minua kohtaan ja luulee minut oikein luokan viettelijäksi . . . eihän ne muutkaan toverit kaikkea jaksa uskoa, paitsi tytöt tietysti. No niin, nyt meillä oli viime lauvantaina ainekirjotuksen koe, ja siinä oli jos joitakin aineita valittavana, uskonnollisia, luonnontieteellisiä, historiallisia ja virtus-aineita. Arvaappas, Eero, minkä minä valitsin!

— Kuinka sen osaisin arvata! Taikka oikeammin, ehkä osaankin: sinä valitsit uskonnollisen aineen.

— Niin juuri, uskonnollisen valitsin, ja kuulehan, minkä nimellisen . . .

— No?

Harry uhkaili sormellaan ja lausui vähän koomillisella äänenpainolla:

— „Lunastusoppi, sen uskonnollinen, siveellinen ja historiallis-yhteiskunnallinen merkitys.“

— Olipa siinä aine! No mitä siitä kirjoitit? kysyi Eero hymyillen.

— En tiedä, mikä päähäni pälkähti. Uhalla minä sen otin. Päätin kerrankin puhua suuni puhtaaksi. Olen niin monta kertaa ollut pakotettu valehtelemaan, että nyt päätin sanoa, mitä itse ajattelen!

— Ahaa, nyt ymmärrän, keskeytti vanhempi ystävä. — Kirjoititkin, opettajakunta pahastui, ja nyt tahtovat sinut koulusta karkottaa — eikö niin? . . . Mutta onko tuo mahdollista! hän lisäsi kauhistuen omaa ajatustaan.

— Annappas kun kerron, aloitti Harry. — Tiesin vallan hyvin, mihin tapaan minun olisi pitänyt kirjoittaa tuo aine. Pakanuus on hirveää pimeyttä, oikeata epäjumalanpalvelusta, kristinusko on ainoa uskonto, luterilainen lunastusoppi on ihanneuskonto, Jeesuksen armo meidät pelastaa kaikista synneistä ja kaikista pahasta, jopa ikuisesta kadotuksestakin, kristinuskon kanssa tuli maailmaan valo ja valkeus ja sivistys ja naisen vapaus ja perhe ja kaikki hyvä ja . . .

Eero naurahti. — Voi voi, Harry . . . ja mitenkä sinä sitten kirjoitit?

— Alotin tällä lauseella, selitti nuorukainen toimessaan — „kristinuskoa kiitetään niin paljon, ettei vähän moitetta taida sille haitaksi olla“ — käytin tuommoista hieman profetallista kieltä — „ja jos Jehovah vähänkään totuutta rakastava on, niin ei hänen tällä kertaa suuttua pitäisi“ . . . Mitä sinä naurat?

— Kysy vielä! Enhän keskellä kaikkea tätä totisuutta saata pysyä nauramatta sinun poikamaisuudellesi . . . Kylläpä tuosta taisivat loukkaantua! . . . Noinko se oli koko aineesi kirjoitettu?

— Eipä ollut. Senhän sitten huomasinkin viaksi, kun en koko aikaa pilaa laskenut — tai oikeammin: kun en koko aikaa vakavana pysynyt . . .

— Vakavana, niin . . .

— Älä nyt kumminkaan luule, että se oli niin kirjoitettu, etteivät olisi käsittäneet sen totista tarkotusta. Kirjoitinhan itse aineen vallaan vakavasti, muuten tähän tapaan. Näytin että kristinusko on huonoin uskonto, koska ihminen luonnostaan pyytää oikeutta ja onnea ja voimaa pahan voittamiseksi, mutta ei oppia, joka riistää sekä oikeuden että onnen elämästä ja sanoo, että ihminen on auttamattomasti langennut syntiin ja pahaan. Ei kristinuskon siveellisenkään merkitys ole suuri, koska se riistää ihmiseltä kaiken luottamuksen hänen omaan siveelliseen luontoonsa ja tekee hänestä rukoilevan raukan, joka vapisee oikullisen taivaallisen hallitsijan edessä. Mutta kun sitten pääsin puhumaan kristinuskon historiallisesta ja yhteiskunnallisesta merkityksestä, selitin oikein laajalti ja tarkkaan, kuinka turmiollinen ja tuhoa tuottava se suuremmoinen oppi on ollut. Mikä oli sen ensimmäinen sankariryö? Pyyhkäsi maailmasta kaiken sivistyksen ja kulttuurin . . .

— Tuopa oli rohkea väite. Kuinka sinä sen perustelit, Harry?

— Uskothan sinä itsekkin, Eero, että kreikkalainen ja roomalainen antiikki oli yhtä korkealla — ainakin yhtä korkealla — kulttuurissa kuin meidän päiviemme kristitty Europpa? . . .

— Uskon kyllä. Erinäisissä kohdissa silminnähtävästi korkeammallakin . . .

— No — siis silloinkin olivat ihmiset vajonneet hienontuneeseen itsekkyyteen, aineellisuuteen ja uskottomuuteen. Yhdeksän kymmenettä osaa ihmiskuntaa oli kuitenkin raakoja barbaareja ja sivistymätöntä rahvasta, joka ei voinut kohota sivistyneitten ja oppineitten filosofiseen maailmankatsomukseen. Mutta heitä ei myöskään tyydyttänyt julkinen jumalanpalvelus, koska kehittyneemmät niin peittelemättä osottivat uskottomuutensa. Silloin ilmestyy väsähtäneeseen maailmaan uusi oppi. Sen levittäjinä ovat marttyyrit ja kiihkoilijat. Se pelastaa kaikesta pahasta, se lupaa vapautta orjille, terveyttä sairaille, lepoa ja rauhaa kärsiville — ja vaatii sokeata uskoa. Mikä on luonnollisempi, kuin että rahvas siihen rajusti innostui ja että ylikuokka sortui omaa velttouttaan! Mutta ylikuokan ohella katosi silloinen sivistys . . . Samaa on sitten jatkunutkin. Tulella ja miekalla, kyynelillä ja valituksilla, ryöstöllä ja hävityksellä uutta uskoa levitettiin. Kun Europpa viimein oli valloitettu eikä tulta ja miekkaa tarvittu pakanoita vastaan, käännettiin ne inkvisitsionin nimellä kristikunnan omia vääräuskoisia vastaan. Tällä tavalla kirkko väkivallalla vastusti kaiken todellisen kulttuurin edistystä. Kun tieteellinen tutkimus sai alkunsa, oli „totuuden ja valituksen vartija“ sen vaarallisin vihollinen. Niinpä meidän päiviiimme saakka kirkko ja uskonto pahimmin ovat vastustaneet orjuuden poistamista, naisen vapautusta, aviollista onnea, raittiutta ja kaikkia hyviä pyrintöjä . . . Eikö tämä kaikki ole totta, Eero? . . . Lopuksi, tiedätkö, puhuin meidän ystävydenliitostamme, Resurgetista . . .

— Mitä?

— Älä pelästy. En nimeä maininnut enkä sanaakaan liitosta, ohjelman vain esitin. Sanoin, että ainoa todellinen uskonto on totuus ja ainoa todellinen usko pyrkimys totuuteen. Sitä ihmiset kaipaavat, sitä heille pitäisi opetettaman ja saarnattaman . . . Semmoinen se oli aineeni, Eero. Tuomitsetko minua kovin ankarasti?

Paitsi että Eero rakasti ystäväänsä ja siis olisi antanut hänelle anteeksi minkä poikamaisuuden tahansa, otti hän koko jutun vakavalta kannalta niinkuin hänen tapansa oli ja teki siitä heti mielessään jotakin tyypillistä. Hän ojensi kätensä ystävälleen ja sanoi lämpimästi:

— Minäkö? minäkö? Kyllä pitää sen ihmisen olla kovasydäminen ja ahdasmielinen, joka sinua siitä tuomitsee! Iloitahan pitäisi jokaisen siitä, että sinä niin rohkeasti esiinnyit — pakollisia ja vapaaehtoisia orjia on maailmassa kylliksi! Mitä siitä, jos mielipiteet ovat yleisistä eroavia, vaikkapa erehtyväisiäkin, rehellisyys se kumminkin pitäisi maan periä . . . Ystävänä! . . .

— Tiesinhän minä, Eero, että sinä minua puolustaisit!

— Aina, Harry.

— Oh, Eero, tämä ei vielä ollutkaan mitään; mutta sitten tuli isku. Tänään saatiin aineet takaisin, ja opettaja ilmotti minulle, että aineeni sisältöön katsoen opettajakunta oli arvellut, että minut pitäisi koulusta erotettaman, varsinkin, koska ennenkin oltiin huomattu, että levitän vaarallisia oppeja toveripiirissä; joka muuten oli valhe.

— Hävytöntä! huudahti Eero. — Mutta kun opettajakunta tarkemmin harkitsee . . .

— Ei, ei, kuulehan. Kotona en olisi uskaltanut vielä tänään mitään puhua — vanhempani ovat kovin oikeauskoisia, ainakin äitini —; mutta en sitä tarvinnutkaan, sillä päivällisen jälkeen tuli luoksemme — arvaappas!

— Joku opettajista?

— Niin, uskonnonopettaja itse, puettuna pitkään mustaan nuttuun ja valkoiseen papinkaulukseen. Siinäkö vasta tuli itkua ja hammastenkiristystä. Ensin pikkuinen keskustelu hänen ja isän ja äidin välillä, ja sitten minut kutsuttiin sisään. Pappi oli yksin huoneessa. Oi kuinka hän oli pitkä ja kapea ja juhmallinen! Minä tunsin oudon vavistuksen sydämessäni, mutta kun muistin, että totuus oli puolellani, rohkaisin mieleni. „On kovin surullista ja minä olen sitä paljon surrut“, aloitti hän säälivällä äänellä, „että Harry, joka on niin nuori, on siksi turmeltunut sydämetään ja mieleltään, että meidän pyhää uskoamme saattaa pilkata ja häväistä. Se riippuneee huonosta seurasta tahi lukemisesta koulun ulkopuolella, sillä koulussa jumalankiitos ei ateismia opeteta“. Voi, voi, kuinka hänen äänensä vielä kaikuu korvissani — se oli niin pirua täynnä! Sitten hän luki minulle värssyjä Daavidista ja Salomosta ja kaikista profetoista, ja kun minä selitin, ettei mikään voisi vakaumustani horjuuttaa, niin hän ryhtyi esitelmän pitoon, jossa toisti kaiken sen, mikä minun olisi pitänyt aineeseeni kirjoittaa. Vihdoin hän kehotti minua ahkerasti raamattua lukemaan ja seurustelemaan jumalan kanssa rukouksessa, ja ajatteleppas, lopuksi hän sanoo: „nyt, Harry, meidän pitää yhdessä rukoileman, että Herra armovalkeudellaan valaisisi pimeän järkesi“. — „Mitä“, huudahdin kauhistuen, „tarkottaako pastori, että nyt tässä huoneessa ääneen rukoilisimme?“ Hän katsoi minuun, ehkä hämmästyneenä siitä, ettei pitkä saarnansa ollut mitään vaikuttanut, ja minä lisäsin selitykseksi: „en usko rukouksen voimaan“. Silloinpa hän nousi istualtaan ja hänen katseensa leimusi vihaa ja loukattua ylpeyttä, kun hän lausui: „hyvästi sitten, nuori mies, en sinulle mitään mahda, Herra olkoon sinulle armollinen“. Sen sanottuaan hän kumarsi ja poistui. Seurasin häntä etehiseen ja autoin päällystakkia päälleen, mutta ei hän sanaakaan virkkanut. Kun palasin sisään, menossa kamariini, istuivat vanhempani ruokasalissa, äiti kyyryssä itkien ja isä synkkänä ja mykkänä. Silloinpa sykehtyi sydämeni, ja kamariini päästyäni heittäydyin sängylle kuumeen vallassa ja tunsin itseni viheliäiseksi ja onnettomaksi. Mutta katumusta en tuntenut . . . Hetken

kuluttua ovi aukenee ja äiti astuu sisään. Kohoun istualle vuoteella, ja äiti tulee pöydän luo, akkunan eteen. „Harry“, hän sanoo juhlallisesti, „kuinka saatoit tehdä tämän vanhemillesi, vanhalle isällesi, joka on sinut elättänyt ja vaatettanut ja toivonut, että sinusta tulisi hyvä kansalainen, ja minulle, joka olen sinua silmäteränäni rakastanut. Kuinka saatoit sen tehdä? Koko tulevaisuutesi olet ehkä turmellut tämän uhkarohkean ja ajattelemattoman tekosi kautta“. — „Miksi tulevaisuuteni olisin turmellut?“ sanoin minä. „Voiko sitten elämässä tehdä paremmin kuin palvella totuutta? Ja sitä kai edelleenkin voinen tehdä, koska en nytkään sitä pettänyt“. — „Lapsi, lapsi“, sanoi äitini, „puhut totuuden palveluksesta sinä, joka sitä olet pilkannut. Mitä totuutta sinä sitten palvelet? Mitä parempaa sinulla on asetta vanhan sijaan?“ — „Eikö totuus itsessään ole kylliksi?“ kysyin. „Sinunkin sanoistasi, äiti, näkyy, kuinka teillä kristityillä käsitteet on sekaisin.“ — „Meillä kristityillä!“ äiti huudahti, „etkö sinä olekkaan kristitty? Harry, Harry, sinä olet itsepäinen ja ynseä, mutta sillä neuvoin et pitkälle pääse maailmassa“. — Siihen minä hermostuneesti vastasin: „aina sinä puhut maailmassa ylenemisestä! mitä minä siitä välitän? Ei suinkaan se ole elämän tarkoitus. Kyllä itse tulen toimeen ja kuljen omaa tietäni.“ — „Vielä sinä kadut tätä puhetta, Harry“, valitti äiti itkemäisillään. „Enkä tee, sitä en tee“, sanoin minä ja korotin ääneni, sillä minua kiusotti hänen nyhkytyksensä, „omatuntoni hyväksyy tekoni ja muuta tuomaria en tunnusta. Älä enää puhu minulle, äiti, näitä asioita. Sinä kiusaat minua“. — „Eikö kova sydämesi tunne laisinkaan sääliä omaisiasi kohtaan?“ — „Ei“, huudahdin minä ja ryntäsin ylös, „en alistu muulle kuin totuudelle“. Näin sanoen työntäysin huoneesta ja kuulin takanani äitini nyhkytykset. Mutta tiedätkö, Eero, en ollut onnellinen enkä tyyni. Läksin ulos kaupungille harhailemaan, kuljin kadun toisensa perästä, mutta en löytänyt rauhaa sielulleni. Ääni rinnassani kuiskasi, että minun piti kiiruhtaa takaisin kotiin, sulkea äiti syliini, suudella häntä ja ehkä itkeä hänen kanssansa, mutta samalla järki ja oikeudentunto näyttivät minulle aivan toisen kuvan siitä, kuinka minun pitäisi toimia.

Eero ei Harryn puhuessa malttanut istua, vaan alkoi kävellä edes takaisin lattialla. Hänen tunteensa olivat kuohuksissa ja erilaiset ajatukset risteilivät hänen päässään. „Tämä on väärin, väärin!“ hänen sydämensä huusi. „Nuorillakin on oikeutensa. Ei nuortenkaan tunteita saa loukata. Oh, kuinka maailma on ahdas!“ Ja sitten keskellä kapinaa tuli aivan kuin rauhan henkäys toisesta maailmasta ja sanoi hänen ahdistetulle sielulle: „ei sinun tarvitse alistua. Ei kenenkään ole pakko alistua. Ihminen tekee väärinkin, jos hän alistuu itsekkään ylivallan alle.“ Ja tämä vapauttava ajatus täytti hänen mielensä odottamattomalla riemulla ja heitti hänen sieluunsa kirkkaan valon.

Kun Harry sanoi viimeiset sanansa, Eero äkkiä seisahtui ja kysyi:

— No mikä?

Harry vastasi:

— Koulusta karkotettuna en voisi jäädä kotiin asumaan. Isälleni en soisi olevani taakaksi. Siis ei muuta neuvoksi, kuin hyvästi vanhemmille ja siskoille ja ulos maailmaan! . . . Ja sentähden tulin luoksesi neuvottelemaan.

Heidän ajatuksensa olivat sattuneet yhteen.

— Tämä on kumma, tämä on kumma! sanoi Eero puoleksi itsekseen.

— Mitä sanot?

— Harry, Harry, kuinka kaikki tämä on kummallista.

— Miksi niin? Mitä tarkoitat?

Eero joutui yht'äkkiä haltioihinsa.

- Rakastatko sinä minua, Harry? hän kysyi.
- Rakastan, vastasi toinen kummeksuen, — tiedäthän sen, Eero. Miksi niin kysyt?
- Sano minulle, miksi rakastat?
- Miksi? En tiedä. Ehkä sentähden, että sinä rakastat totuutta ylinnä kaikkea.
- Sentähden, niin . . . Onko totuus sinulle kalliimpi kuin koko maailma?
- Niin luulen, sanoi Harry vähän epävarmasti.

— Oi Harry, minun muistui äkkiä mieleeni eräs Rydbergin lause „Prometeuksessa“: „och böj dig aldrig för en själfvisk makt!“ Eikö se niin ole, Harry? Koko elämä asettaa meidät koetukselle — ketä enemmän rakastamme, totuutta vaiko omaa itseämme ja ulkonaista rauhaamme? Tuossa on edessämme ihanne! Se on kuin aamun koi kaukana taivaan rannalla — sitä kohti kiiruhtakaamme, Harry, sitä valoa kohti, kohti sitä luvattua maata, jossa ihmiset elävät rakkaudesta totuuteen!

— Eero!

— Sinä ehket käsität minua, mutta minun henkeni riemuitsee. Sen kahleet vaipuvat maahan, vapaana kuin taivaan lintu se kohoaa ylälmojen valkeuteen — minä taas ihanteen näen! Ei pelkoa enää, ei epäilyä, ei murhetta. Nyt on tie edessämme selvä. Nyt kohti elämää, nyt kohti kuolemaa! Kuolemaa ei ole, totuus on ikuinen. Kuolema on elämä . . . Kuinka rakastan koko maailmaa nyt, kun olen vapaa ja uskallan elää. Minun henkeni vuotaa ulos avaruuteen ja mahtavana virtana se riistää kaikkien sydämet mukanaan . . . Kohta, kohta, Harry, sinäkin sen ymmärrät . . . Nyt, missä ovat Aarno ja Tuomo, että liittomme olisi täydellinen! . . .

— Sinä olet haltioissasi, Eero?

— Ah, älä pelkää, Harry, kyllä minä olen itseni, vaikka tulin niin iloiseksi, kun näin, mitä meidän tekemän pitää. Hän pyyhkäsi kädellään otsaansa ja lisäsi tynyemmin:

— Sinä tulit siis luokseni neuvoa kysymään. Niin, mitä sinä muuta voit tehdä kuin edetä sillä samalla tiellä, jolle jo olet astunut, ja lähteä kodistasi? Ja enkö ole minäkin samassa asemassa kuin sinä? Olenhan monta monituista kertaa väitellyt enoni kanssa samanlaisista asioista ja onhan meillä ollut puhe siitä, että minä tämän kotoni jättäisin ja lähtisin maailmaan . . . ja nyt minä sen teenkin.

— Sinäkö? Sinäkinkö? Minä sitä vähän aavistin, että saisin sinusta toverin!

— Niin juuri, tunnen minäkin nyt olevani ihminen, joka itse saan, jonka itse täytyy päästä oman elämäni herraksi ja ohjaajaksi. Ei sitä niin kallista lahjaa voi antaa muiden raadeltavaksi. Nyt lähtekäämme pois itse elääksemme ja työskenneläksemme . . . Mennään Aarnoa ja Tuomoa hakemaan, heidänkin pitää olla mukana.

— Mennään!

Mutta miksi Eero äkkiä kavahti? ja sanoi:

— Kuule, Harry!

- Mitä?
- Sinä olit liian kova äidillesi . . . Suuttuminen ei ole oikea . . .

Harry loi katseensa maahan.

- Sinun pitää pyytää häneltä anteeksi, lisäsi vanhempi ystävä hiljaa.

Harry katsoi Eeroon. — Poikkeanko kotona? hän kysyi.

- Tee se. Tule sitten Aarnon luokse. Minä käyn ensin Tuomoa hakemassa, Aarnon luona kokoonnutaan.

Eero saattoi Harrya etehiseen; juuri kun tämä oli poistumaisillaan, ja ystävät käittelivät, hän kysyi Harrylta:

- Oletko onnellinen?
- Olen, kuului melkein luonnottoman kiihkoisa vastaus.

III.

Vähän myöhemmin samana iltana Eero ja Tuomo tulivat Aarnon luokse, ja Eero kertoi ystävilleen Harryn jutun, josta he suuresti hämmästyivät, sekä kysyi heidän mielipidettensä siitä. „Paha paikka, paha paikka“, sanoi Tuomo vältellen ja nousi sauhuavaa lamppua korjaamaan. „Mitä nyt on tehtävä?“ kysyi Aarno, tutkien Eeron ilmettä. Siinä he istuivat kolmisin Aarnon tuiki pienessä vuokratussa ylioppilashökkelissä, Aarno ja Tuomo asiaa harkiten, Eero valmiina ilmottamaan heille päätöksensä; ja heidän välillään syntyi seuraava keskustelu:

Tuomo. Pitäneeköhän pojan muuttaa kotoa?

Aarno. Kuinka sitten? Johan sinä kuulit, että Harry itse katsoo välttämättömäksi tehdä niin.

Tuomo. Ja koulusta pois viimeiseltä luokalta!

Aarno. No, ei sitä koulussakaan paljon viisastu . . . Minä tässä ajattelen, että voihan Harry muuttaa tänne minun luokseni toistaiseksi. Eihän tämä minun rustinkini kovin tilava ja suurenmoinen ole, mutta kyllähän luulen Harryn tähän tyytyvän, vai mitä sinä tuumaat, Eero?

Eero. Niin, pojat, minulla se tuuma onkin jo valmiina. Ettekö huomaa, että me nyt — me kaikki — voisimme tehdä jotakin semmoista, jota me monasti olemme uneksineet ja josta monasti olemme haaveilleet?

Tuomo. Et suinkaan sinä tarkota . . . ?

Aarno. Sitä meidän yhteistä kotiamme?

Eero. Sitä niin. Nyt on aika tullut. Kohtalo itse viittaa meille tien. Nyt pankkaamme vanha tuumamme toimeen. Miksi Harry yksin tekisi sen, jota kaikki olemme hyväksi ajatelleet? Ettekö muista, kuinka aina olemme sitä ihanteena pitäneet, että meillä olisi oma mökki maalla — järven rannalla, kuusten

suojassa, pikku perunamaa ja pikku puutarha, joita viljelimme, ja venonen, joka iltasin auringon laskiessa keijuttaisi meidät järven aalloilla? Ja kun sitten välistä kaupungissa ostoksilla käytäisiin, olisimme kuin maa-ukot ainakin, ihmettelisimme komeutta, häpeäisimme ylellisyyttä ja nauraisimme keikarein turhamaisuutta . . . Kyllähän tunnette tuon maalaistunnelman? . . . Ja kun meillä oma koti olisi, voisimme käskeä tupaan kenen tahansa, tarjota ruokaa ja yösjää köyhälle vaeltajalle, auttaa kaikkia, jotka apua tarvitsevat, ja luoda koko ympäristöömme iloa ja onnea . . . Ettekö muista näitä unelmiamme? . . . Muistatte hyvinkin, ja tästä näin suloisesta tulevaisuudesta emme saa puhuakkaan, sillä se miltei viettää itsekkyyteen . . .

Mutta muistakaamme sen samaisen elämän sisällistä puolta. Me neljä, joiden sieluja polttavat tämän yhteiskunnan kauheat vääryydet ja jotka emme tahdo emmekä saata niihin vääryyksiin osaa ottaa, me jätämme ne kaikki, me luovumme tästä herraselämästä ja astumme sen kansan pariin, joka meidät povellansa kantaa . . . Minä olen jo yliopistolukuni hylännyt, te ette myöskään tunne niihin vetovoimaa, Harry ei niistä mitään tiedä — miksikä tänne jäisimme itsellemme ja muille vaivaksi ja kiusaksi? Virkamiehiä meistä ei tule, laiskureita ei liioin — mitä muuta kuin rupeamme todellakin työtä tekemään ihanteemme puolesta! Ei täällä muuta valittavanakaan ole, ja tarvitsee tämäkin kansa niitä, jotka sille totuuden sanovat. Opetamme, puhumme, kirjotamme — meidän kotimme ja yhdyselämämmme on luova valo koko Suomen kansaan. Sitä vartenhan elämme, että totuutta etsisimme ja opettaisimme muitakin ihmisiä elämään totuuden elämää! . . . Ja kuinka paljon meillä on muille opettamista jo tämän ainoan askelen jälkeen! Minä tunnen rinnassani niin suuria ja rikkaita tunteita, että oikein tahtoisin syleillä koko maailmaa ja huutaa sille, kuinka onnellinen ihminen on, kun hän totuuden puolesta elää . . . Eikö niin, Aarno ja Tuomo?

Aarno. Kauniisti sinä, Eero, puhut; ja minun vastaukseni on jo kauvan ollut valmiina, kauvan olen jo kutsuntaasi ikäänkuin odottanut. Minä seuraan sinua. Eihän tässä minun nykyisessä olossani ole mitään viehättävää; jos sinä kotisi ja omaisesi jätät, enkö minä jättäisi näitä paperisia seiniiä? Maalla olen syntynyt, maalla elänyt, ennenkin maata kuokkinut. Maalle halajan, sinne yhä ikävöin, ja teidän parissanne tulisin vaikka minne . . . Mitä sinä sanot, Tuomo?

Tuomo. Mitäpä minä sanoisin? Onhan minulla sama ihanne kuin teillä, totuuden puolesta minäkin tahdon elää. Mutta sanoppa, Eero, kuinka olet ajatellut, että tämä toimeen pantaisiin, kuinka ja koska? Eihän meillä vielä mökkiä ole . . .

Aarno. Totta on, ei meillä mitään ole . . .

Eero. Ei ole, mutta on hankittava.

Tuomo. Millä? Ei meillä rahojakaan ole.

Eero. Rahatkin on hankittava.

Aarno. Ei niistä hätää, saanhan minä vähän perintöä piakkoin ulos.

Tuomo. Totta, totta, sitä odotamme.

Eero. Emmehän me voi mitään odottaa, tällä hetkellähän Harryn on muuttaminen. Älkäämme asiaa siltä kannalta ajateltokkaan! Ei meidän elämämmme saa olla rahoista riippuvainen. Mitä siitä, vaikei meillä penniäkään olisi — muutamme nyt heti jonnekin maalle, menemme johonkukun taloon asumaan, kyllähän ne halvalla meille ruuan antaa ja vuoteen, opetamme paikkakunnan lapsia lukemaan, kirjottamaan ja laskemaan, tottahan sillä leivän ansaitsemme, ja sitäpaitsi, pojat, teemmehän muullakin tavalla työtä, luemme ja kirjotamme. Minä tunnen päältäni, että tulen kirjottamaan jotakin, ja sitten aion tutkia uutta testamenttia oikein juurta jaksain.

Aarno. Niin, miksei tuo kävisi päinsä? Voimmehan olla apuna talon askareissakin, ottaa kesällä

ulkotöihin osaa ja talvisin kirvestä käyttää ja veistä viuhkauttaa.

Tuomo. Niin niin, ehkäpä tuota toimeenkin tultaisiin. Mutta kuulkaa, pojat, olisinko minä pelkuri, jollen sittenkään seuraisi?

Hetken äänettömyyttä.

Eero. Miksi et seuraisi?

Aarno. Etkö seuraisi kanssamme? Mikä sinun nyt on, Tuomo?

Tuomo. Ajattelen äitiäni. Hän ei semmoista tekoa käsittäisi . . . Te tiedätte, hän makaa sairaana, ja kukatiesi hän surusta kuolisi.

Aarno katsoi kysyvästi Eeroon.

— Onko äitisi sairas? En sitä tiennyt, sanoi tämä ja vaipui ajatuksiin.

Tuomo. Eikö mielestänne olisi kovaa näin ollen katkerointaa äidin mieltä?

Aarno. Kovaa olisi . . . Mitäpä nyt on tekeminen?

Eero (toipuen ajatuksistaan). Vai on äitisi sairas, ja sinun mielestäsi olisi sydämetöntä hänet jättää . . . Mutta voi asiaa katsoa aivan toiseltakin kannalta ja kysyä: saako ihminen olla mistään riippuvainen, kun hänen pitää tekemän se mikä on oikein? Onko se sinun syysi, että äitisi on sairas juuri tällä hetkellä? Pitääkö sinun ihmisen takia luopua totuuden palveluksesta? Minun enoni ja tätini eivät ole sairaita, mutta kyllä varmaan he hämmästyvät, jopa pahastuvatkin, kun heille aikeeni ilmoitan. Mutta voinko minä sitä lukuun ottaa? Vanhempien ja holhoojien oma syyhän se on, että ovat niin kuuroja totuuden äänelle, etteivät sitä kuule, kun se puhuu heidän lastensa suun kautta. Maailma se on paha, se se on kova, sydämetön ja sokea, mutta pitääkö meidän sen alle alistua? Minä en sitä tee, mutta en tahdo sinua mihinkään yllyttää, Tuomo . . .

Tuomo. Et, et, kyllä sen tiedän . . . Älkää nyt olko pahoillanne minulle, pojat . . .

Eero. Kuinka sitä olisimme, Tuomo? . . . Mutta tuntuu minusta sittenkin, jos oikein sydämeni ajatuksen teille lausun, että väärin Tuomo tekisi, jos hän äitinsä takia jäisi tulematta. Miksi hän niin tekisi? Rakkaudesta — ja keneen? Äitiinsä. Onhan se hyvä. Mutta miksikä hän taas seuraisi meitä? Rakkaudesta — ja keneen? Totuuteen, ihanteeseen, Jumalaan, s. o. kaikkiin ihmisiin. Eikö edellinen hyvä häivy mitättömäksi tämän rinnalla? Eikö rakkaus kaikkiin ole suurempi kuin rakkaus yhteen? Ja muistakaamme: sillä yhdellä on toisia, jotka häntä rakastavat, mutta suuressa maailmassa on niin monta, niin monta, joita ei kukaan rakasta! . . . Vieläkin: sitä yhtä totellen palvelemme sen itsekkyyttä, mutta totuutta totellen emme palvele kenenkään itsekkyyttä, vaan sitä, joka on kaikille hyvä . . . Ettekö ymmärrä ajatustani?

Aarno. Kyllä, kyllä.

Tuomo (taistellen itsensä kanssa). Ymmärrän, ja oikein puhunetkin . . . Annappas kun mietin asiaa.

Eero (hymyillen). Ja Tuomo, rakastathan meitäkin?

Tuomo (kyynelsilmin). Niin, niin, sen teen . . . rakastan teitä . . . ja rakastan äitiäni.

Eero huomasi Tuomon liikituksen.

— Tuomo, Tuomo, älä luule, että minulla on kova sydän, hän pyysi, nousi ja levitti sylinsä, johon Tuomo heittäytyi. — Olemmehan heikkoja ihmisiä ja tämä elämä on niin raskas . . . Oi että meitä edes on neljä ystävää! Kuinka muuten jaksaisimmekaan . . .

Tuomo (irtautuen Eeron sylistä ja pyyhkäisten kyyneliään). Luulenpa melkein, että siitä ystävydestä voisimme elääkin.

Viereisestä huoneesta kuului astuntaa ja keskustelua. Joku lähestyi kamarinovea, ja Aarno hyppäsi ovelle vierasta vastaan ottamaan.

Aarno. Ehkä se on Harry, joka tulee. Kauvanpa hän on viipynytkin.

Hän avasi oven ja vaihtoi pari sanaa jonkun kanssa; sitten palasi Eeron ja Tuomon luo, kirje kädessä.

— Kirje sinulle, Tuomo.

— Kirje! Tuomo otti sen Aarnon kädestä.

— Sisareni käsiälä!

Hän aukaisi ja luki.

— Eero, Aarno! hän virkkoi kalveten, — minun täytyy kiiruhtaa kotiin — sisareni kirjottaa, että äiti on, äkkiä tullut perin huonoksi.

Eero ja Aarno (hämmästyen). Mitä sanot!

Tuomo (hilliten kovaa liikutustaan). Missä on myssyni ja päällystakkini?

Aarno (huolestuneen näköisenä). Tässä, Tuomo.

Tuomo (yhä liikutustaan hilliten). Kiitos . . . Hyvästi, pojat.

Aarno. Emmekö lähde saattamaan?

Tuomo. Älkää, älkää, Harryhan tänne tulee.

Aarno. Niin, mutta minä lähden . . . Odotathan sinä täällä Harrya, Eero?

Eero. Odotan. Mene sinä vain saattamaan Tuomoa. (Puristaen Tuomon kättä.) Ole rohkea, ystäväni. Yksi on korkein kaikista! . . . Näkemiin.

Tuomo poistui, kalpeana vielä, ja Aarno, joka sillä välin oli heittänyt päällystakin ylleen, seurasi häntä; Eero jäi yksin huoneeseen. „Jos hänen äitinsä kuolisi“, hän ajatteli. „Ett'ei Tuomo nyt vaan luullut, että minä mihinkään tahdoin häntä kehottaa! Eihän se tarkotukseni ollut, jos kuinkakin mielelläni soisin, että Tuomo totuuden näkisi silmästä silmään . . . Oi teitä, ystäviäni, jos ette minua ymmärtäisikään?“

Ovi äkkiä reväistiin auki ja Harry ilmestyi kynnykselle lakkipäissä ja takki yllä.

Harry. Hyvää iltaa, pojat!

Eero. Tuossahan vihdoinkin tulet!

Harry. Yksinhän sinä olet täällä, Eero. Missä pojat ovat?

Eero. Läksivät juuri ulos.

Harry. Eivätkö takaisin tulekkaan?

Eero. Aarno kohta tulee. Lähti vain Tuomoa saattamaan. Tuomo sai kutsun kotia, äitinsä on sairas . . . Etkö heitä takkia päältäsi, Harry?

Harry. No jos heitäkin. Ei olisi aikaa kauvan viipyä . . .

Eero. Kuinka niin? Onko sinun minne mentävää?

Harry. Kotiin vain . . . (Reippaasti). Kuulehan, Eero, minua eivät koulusta erotakaan!

Eero (hämmästyen). No?

Harry. Eikä kotoakaan karkoteta.

Eero. No, mitä nyt on tapahtunut?

Harry. Ei muuta kuin että isä kävi koulun johtajan puheilla, ja hän ilmoitti, ett'ei minun erostani mitään tule; mutta vaikka olisi tullutkin ero, ei minun kumminkaan olisi tarvinnut kotoa muuttaa, sillä ei isä pois olisi ajanut — sen nyt tiedän. Oli miten oli, pääasia on se, että nyt on kaikki toisin, nyt saan esteettä tulla ylioppilaaksi.

Eero (hiljaa ja masentuneesti). Ja siitä sinä noin iloitset!

Harry. Kuinka muuten? Et arvaa, kuinka isän ja äidin suru painoi mieltäni . . . Eikö uutinen sinulle ole tervetullut?

Eero. Minulle? . . . Suo anteeksi, Harry, tämä tuli niin äkkiä, niin äkkiä.

Harry. Etkö iloitse kanssani?

— Iloitse? Hän astui Harryn luo ja laski kätensä hänen olkapäälleen. — Kuule, Harry, katso minua silmiin.

Harry (vähän hämillään). Mitä tahdot?

Eero. Etkö sinä silloin ollut iloinen, kun kuulit, että minä seuraisin sinua maanpakolaisuuteesi? Niin ainakin sanoit, Harry.

Harry (hämillään). Olinhan . . . Olin kyllä . . . Mutta katso . . .

Eero. Mutta katso, nyt sinä minut jätät.

Harry. Mitä? Vieläkö sinä aiot?

Eero. Ja vieläkö sinä kysyt? Harry, lapsihan sinä olet . . . En sinua nyt tunnekkään, entinen reipas Harryni!

Harry katsoi häneen ällistyneenä.

Eero hellitti kätensä ja palasi paikoilleen. — Vai semmoinen se oli, se juttu, hän sanoi huoaten.

Seurasi hetken äänettömyys. Eero istui katse maahan painettuna.

Harry. Eero!

Eero ei vastannut.

Harry. Eero! Olenko minä siis mielestäsi menetellyt väärin? (Puoleksi itsekseen.) Sitä vähän pelkäsinkin sinun puoleltasi . . .

Eero ei vastannut.

Samassa saapui Aarno.

Aarno. Kas, johan Harry on tullutkin.

Eero (nousten ja poistaen äkkiä raskasmielisyytensä). Entäs Tuomo?

Aarno. Tuomoa saatoin kotiin. Oli poika kalpea. Ei paljon puhuttu tiellä.

Harry. Mikä Tuomon oikeastaan oli?

Eero. Johan sanoin: äitinsä on kovin sairas.

Aarno. Entä sinä, Harry? Te näytitte vähän juhlallisilta. Niin, niin, tietäähän sen . . . Sepä juttu olikin, se sinun ainekirjotuksesi, Harry.

Eero (kuivasti). Kaikki on nyt parhain päin kääntynyt.

Aarno. Mitä sillä tarkotat?

Eero. Harryn ei tarvitse erota koulusta eikä muuttaa kotoa pois.

Aarno. Etkö siis meihin yhdykkään, Harry?

Harry. Lähdetkö sinäkin, Aarno? Ehkä Tuomokin?

Aarno. Tietysti minä ja luultavasti Tuomokin, vaikka poika vähän epäröi, kun äitinsä on kovin sairas.

Harry. Liittyisinhan minäkin teidän pariinne . . . Älä luule, Eero, että niin erityisesti iloitsen siitä, ett'ei minun tarvitse kotoa muuttaa; en iloitse — ja kuitenkin samalla olen onnellinen siitä, että kaikki on hyvä isän ja äidin kanssa . . . Enhän muuta voinut tehdä. Ajatelkaa, kun tulen kotia, on äiti minua vastassa ja ottaa puheilleen; hän on aivan tyyni ja rauhallinen eikä sanallakaan viittaa äskeiseen kahakkaamme; mutta hän kysyy minulta, mitä nyt tahtoisin tehdä, tahdonko lukea privatistina ylioppilaaksi. Minä vähän ällistyn, mutta vastaan hänelle, että olen aikonut muuttaa kotoa pois.

„Rakas Harryni“, sanoi äiti tähän, „voitko hetkeksikään uskoa, että me, sinun vanhempasi, ajaisimme sinut kotoa pois? Onhan tämä sinunkin kotisi, poikani. Miksi etsit maailmalta toista tyyssijaa, kun sinulla yksi jo on? Isäsi juuri pyysi minua kysymään sinulta, etkö tahtoisit yksityisesti lukea ylioppilaaksi.“ — „Missä isä nyt on?“ kysyin. — „Hän on lähtenyt koulun johtajan puheille tiedustelemaan asian oikeaa laitaa. Olethan sinä rehellinen, Harry, ja isäsi ja minä, jotka sinua tunnemme, ymmärrämme hyvin, ettet ole mitään pahaa tarkottanut. Ehkä sentään kaikki vielä hyväksi kääntyy.“ . . . Mitä minä tähän osasin sanoa? Häpesin vähän, etten ollut oikein luottanut vanhempieni rakkauteen. Samassa tuli isä kotiin hyvin tyytyväisellä ja onnellisella katsannolla. Hän syleili ja suuteli äitiä, suuteli minuakin otsalle, eikä puhunut alussa mitään. Harvoin olen häntä niin lempeänä ja iloisena nähnyt, vaikka hän on sangen tunteellinen mies. Vasta kun äiti riemastuen kysyi, kuinka asian laita oli, sai hän sanotuksi: „Kaikki on hyvin. Johtaja sanoi, että opettajakunta tarkemmin harkittuaan ja Harryn kirjoituksen luettuaan ei suinkaan katso tarpeelliseksi erottaa Harrya koulusta, vaikka tulee antamaan varoituksen . . . Kirjoituksessasi ei kuulu olevan muuta kuin yksi lause — alkulause — loukkaavaa laatua; muu on kirjoitettu sillä lailla, että sen huomaa vilpittömäksi mielipiteeksesi, jos kohta poikkeaa tavallisesta uskosta, jopa kristinuskosta vastustaakin“ . . . Johtaja näkyi muuten isän mielestä olevan sangen herttainen ja valistunut mies, oli kiittänyt minua lahjakkaaksi pojaksi, vaikka ylpeäksi ja kiivaaksi. Mitä pastoriin tulee, ei hän opettajakunnan puolesta ollut käynyt meillä, vaan omilla hoteillaan . . . No, ihmetteletkö suuresti, Eero, että hieman ilostuin? Isä ja äiti olivat niin ystävälliset ja palvelevaiset. Mitä sinä sanot, Aarno?

Aarno. Minä sanon, että mikä peijakas oli koulun johtajaan ja koko opettajakuntaan mennyt, koska se noin oli mielensä muuttanut. Eivätkö ne jo olleet päättäneet erottaa sinua koulusta?

Harry. Niinhän se opettaja sanoi . . . jos lie valehdellut, pelottaakseen minua.

Aarno. Turhaa hälinää sitten kaikki.

Hän istuutui, ja taas olivat pojat vaiti.

Harry. Sinä et sano mitään, Eero . . . Kuinka minun olisi pitänyt menetellä?

Eero. Olet siis luvannut vanhemmillesi olla tästälähtien rähisemättä ja kiltisti lukea ylioppilaaksi?

Harry. Ei meillä ollut semmoisesta puhettakaan . . . Tietysti ylioppilaaksi luen . . . Mutta ettepä te juuri iloisilta näytä, ja minä, joka tällä uutisella riensin luoksenne juoksujalassa!

Eero (äkkiä päästäen tunteensa valloilleen). Oi Harry, kuinka saattaisin iloita, kun olen ystävän kadottanut.

Hän nousi kävelemään; Harry ja Aarno seurasivat häntä katseillaan.

— Minun sydämeni on tällä hetkellä katkera, katkera, hän puhui. — Suokaa anteeksi, etten jaksa hillitä itseäni. En jaksa, en tahdo. Minun täytyy puhua ääneen, mitä sieluni kuiskaa. Harry, Harry, ethän sinä yhtään ole minua käsittänyt! Et yhtään ole katsonut asiaa samalta kannalta kuin minä. Koko huolesi keskittyi siihen, että ylioppilaaksi pääsisit. Kun tulit luokseni neuvottelemaan, mikset heti sitä sanonut? (Harry teki liikkeen ikäänkuin vastatakseen, mutta Eero ei sitä huomannut.) Minä luulin, että sinulla oli aivan toista mielessä. Kuuluthan Resurgetin liittoon ja olethan luvannut etsiä ja palvella totuutta . . . Onko minun pakko jättää kotini? Ei suinkaan, mutta miksikä sen aion tehdä? Sentähden että se on ehdottomasti oikeinta, mitä nyt voin tehdä. Koituuhan siitä vaikeuksia kaikenlaatuisia, kärsimyksiä ehkä paljonkin, mutta sopiiko niitä lukuun ottaa? . . . Teko on oikea, siinä kaikki, mutta sitä sinä, Harry, et ole yhtään ymmärtänyt. (Tyynemmin). Enhän tällä tahdo sanoa, että sinun välttämättä olisi pitänyt jättää kotisi, jos kohta olinkin luullut, että me neljä vetäisimme yhtä köyttä; näyttääpä siltä, että meillä voikin olla sangen erilaiset käsitykset

velvollisuudesta: Tuomo epäröi, sinä kerrassaan kieltäydyt — mutta se minua surettaa, ettet sinä, Harry, osannut katsoa hankettamme oikeuden ja velvollisuuden kannalta, ettet nähnyt totuutta etkä ihannetta, vaan niin pintapuolisesti koko asian olet käsittänyt, että vielä saatoit iloita, siitä vapauduttuasi.

Harry (hilliten tunnettaan). Johan sanoin, etten siitä iloitse.

Eero (itseksseen). Harry, Harry . . .

Harry. Mitä taas siihen tulee, etten heti sinulle sydäntäni paljastanut, niin enhän sen halua itsekään tiennyt. Vasta luotasi palattuani hoksasin, kuinka vaikeata olisi jättää vanhempani ja keskeyttää lukuni, juuri kun ne olivat päättymäisillään.

Eero (masentuneena itseksseen). Niin, niin, minkä sille saattaa?

Tämän sanottuaan hän kävi istumaan ja miettimään, pää rinnalle kallistuneena.

Aarno. Rauhoitu, Eero, turha on noin katkeroittua. (Eero nosti katseensa Aarnoon). Eihän Harry ole mitenkään väärin menetellyt . . . Epäröihän Tuomokin samanlaisesta syystä ja hän on kuitenkin paljon kauvemmin ollut ystävänäsi. Vasta äskenhän Harry on seuraamme liittynyt ja lienemmekö edes puhuneet hänelle sanaakaan maalla-asumistuumistamme. Aivan luonnollista, ettei hän ole sinua käsittänyt . . .

Harry. Kyllä minä olen Eeroa käsittänyt, olen minä siksi paljon teidän kanssanne seurustellut. (Eero käänsi katseensa häneen; Harry jatkoi jotenkin tyyliä): Mutta sitä en pidä oikeana, että Eero minua noin tuomitsee . . . Sitäpaitsi en tosiaankaan näe mitään väärää siinä, että lukuni lopetan ja ylioppilaaksi tulen . . . Olettehan tekin ylioppilaita . . . En suinkaan silti lakkaa totuutta palvelemasta tai oikeammin etsimästä?

Aarno. Et suinkaan.

Eero (päättään pudistaen). Ei . . . ei . . . (Miettien). Kumma, kun eivät ihmiset pohjaltaan ole samallaisia . . .

Aarno. Mikseivät ole? Ainakin me neljä olemme siinä määrin toistemme kaltaisia, että koska meidän kesken erimielisyys onkaan vallinnut?

Eero (väsyneesti; katse maahan vaipuneena). Niin, niin.

Aarno. Totta puhuen, tämä tämänhetkenkin näennäinen erimielisyys on minusta vallan vaaratonta laatua; sillä ymmärtääkseni ei Tuomo eikä Harry ole itse asiasta toista mieltä kuin sinäkään, eivät he vastusta sinun tuumaasi, ainoastaan sen toteuttamista juuri nyt — eikö niin, Harry? . . .

Harry (Eeroon katsoen). Tietysti niin.

Aarno (jatkaen) . . . joten siis minusta tuntuu, että koko tämä riidan aihe poistuisi sillä keinoin, että lykkäisimme tuuman toimeenpanemisen toistaiseksi, esim. siksi kun Harry on ylioppilaslakin voittanut; silloin kai Tuomollekin sopisi . . . Ja miksi nyt heidät jättäisimme tänne yksin? Ovathan he ystäviämme ja uskollisia aatovereitamme — ainoat mitkä meillä onkin.

Eero (yhä mietteissään). Niin, niin.

Harry (heltyen). Niinpä niin. Jos nyt lähdette heti ja jätätte minut tänne yksin, niin ikäväksi tulee koko tämä lukuvuosi. Kenen luona enää käynkään, kenen kanssa järkeviä juttelen, keltä oppia otan? (Puoleksi innostuen). Jospa vielä tämän talven odottaisitte! Sitten minäkin olen paljon vapaampi, kun koulusta olen

päässyt ja vapauden merkki on lakissani. Silloinhan teemmekin mitä tahdomme.

Eero (katsoen ylös; hymyillen). Todellako sinun tulisi meitä ikävä?

Harry. Etkö sitä usko?

Eero (käyden taas totiseksi). Uskon (katse jälleen maahan).

Aarno. Mitä sinä nyt siitä ehdotuksesta sanot, Eero?

Eero. En tiedä.

Aarno. Tiedätkö, kun minustakin rupeaa näyttämään viisaalta, ettemme nyt heti sitä askelta ota. Päätös kyllä on äkkiä tehty, mutta ainahan on niitä valmistuksia . . . Pitäähän meidän vähän tarkemmin miettiä, mihin ryhdymme ja mitä oikeastaan toimeen panemme — eihän sitä noin vain uutta kotia perusteta . . . Eikö liene viisainta, että kotvasen aikaa täällä kaupungissa vielä elää hyrrytämme? . . . Maalle muuttokin on sitä mukavampi kesäiseen aikaan . . .

Harry. Aivan niin minustakin.

Eero (sisäisesti taistellen). Että kesäankö?

Aarno. Niin, eihän siihen ole kuin muutama kuukausi.

Eero (nostaen päätään ja hymyillen surunvoittoisesti). Pojat, te ikäänkuin saatatte koko asian toiseksi kuin mitä minä olen tarkottanut — enkä kumminkaan tällä hetkellä osaa teitä vastustaa, sillä te olette koskettaneet sydämeni kieliä ja minä teitä rakastan. En liioin löydä järkiperusteita, millä kumoisin teidän väitteenne. Vähäinen odotus ja sen aikuinen tarkka harkinta! — tuntuuhan semmoinen ehdotus varsin hyväksyttävältä, mutta miksi yhtäkaikki minun on niin raskas olla, aivan kuin sumu peittäisi näköni ja ilma olisi usvaa täynnä? . . . Epäröimään te saatatte minua, enkä nyt tiedä, minne äskeinen rauhani katosi. Oh, mikä tunteitten heittelemä houkka ihminen onkaan . . . Mutta sanokaa minulle, onko teidän rakkautenne niin palava ja niin voimakas, että voin siitä elää, jos nyt aikeestani luopuisin?

Aarno. Mitä tarkoitat? . . . Rakastammehan sinua . . .

Eero. Niin, niin, ette te nyt sitäkään ymmärrä. (Nousten). Nyt minä lähden aatokseni kanssa taistelemaan, täytyy miettiäkseni yksinäisyydessä ja yön hiljaisuudessa, ja huomenna sitten te tulkaa päätöstäni tiedustelemaan.

Aarno. Joko lähdet?

Eero. Lähden, ja tulkaa huomenna päivällisen jälkeen luokseni.

Eero jätti hyvästit ja poistui. Aarno ja Harry jäivät vähäksi aikaa katsomaan toinen toistaan silmiin, hieman oudoksuen ja nolostuneina, sitten Harry arveli, että „taidan minäkin nyt lähteä kotiin“ ja kävi palttoonsa käsiksi.

Aarno. Mikä lie Eeroon taas tullut?

Harry. Niin, hän on välistä omituinen. Hyvästi nyt.

Aarno. Hyvästi.

Harry poistui.

IV.

Seuraavana päivänä Aarno ensimmäisenä saapui Eeron luokse. Hän tapasi ystävänsä suurella innolla kirjaa lukemasta, ja ilosta säteilevin kasvoin Eero hänet vastaan otti ja käytti istumaan. Huoneessa oli Rolandkin ja hänelle piti tavallisuuden mukaan lyödä kypälää; kohta perästä koira vinkuen pyrki ulos; Eero laski menemään ja palasi sohvalle istumaan.

— Oletko poikia tavannut? kysyi Eero.

— En Tuomoa. Harryn näin vilaukselta, ehti sanoa, ettei jouda tänne kuin vasta vähän myöhemmin.

— Vai niin . . . Tiedätkö, kun minä olenkin tänään vallan ihmeellisen kirjan löytänyt, jonka luku on tuottanut minulle suurta henkistä nautintoa. Kuulehan nyt esimerkiksi tätä kohtaa.

Hän aukasi kirjan ja luki:

— „Ihmiskunnan lankeemus ei ole ainoastaan tapahtunut määrättyinä hetkenä kaukaisessa menneisyydessä, vaan se tavallaan uudistuu jokaisen yksilön, kansan ja ihmisrodun elämässä. Jokaisen ihmisen poveen on taivaallinen siemen istutettu, jokaiselle kansalle on jumalallinen tehtävä annettu, mutta missä tapaamme ihmisen, joka horjumatta sitä siementä hoitaisi ja kasvattaisi, missä näemme kansan, joka tieltään poikkeamatta kulkisi korkeata päämaaliaan kohti? Emme ainakaan suurten ja mahtavain loistavasta joukosta niitä löydä, vaan kenties silloin tällöin havaitsemme pienen, maailman näyttämöltä syrjäytetyn kansan tai nöyrän, usein ylönkatsotun ihmisen, joka uskollisesti ja itsetietoisesti koettaa tehtävänsä täyttää. Useimmat sekä yksilöt että kansat kompastuvat kiusausten tielle, lankeavat houkutusten haltuun. Viettelysten käärme on maailman saartanut, ja harva se ihminen, joka päähän pääsee sen käärmeen purematta. Ja kuitenkin on koko elämän tarkoitus siinä, että ihminen oppisi eheänä säilyttämään sitä jumalankuvaa, joka nyt pirstaleiksi lyödään muka „elämän koulussa“. Lapsena jo hänen pitäisi tulla tietoiseksi tehtävästään ja sitten läpi koko elämänsä pyhänä pitää sitä jumalan eli täydellisen ihmisen, ihmisihanteen kuvaa, joka hänen sielustaan pyrkii päivän valoon ja jota varten hän on luotu.“ Mitä sanot, Aarno? Eikö tämä ole juuri sitä samaa, jota mekin olemme ajatelleet? Eikö meidänkin uskomme ole usko siihen, että ihmisen pitää pyrkiä totuuteen, että hänen pitää olla hyvä, jalo, puhdas, rakastavainen? Maailma on kauvas poistunut ihanteesta eivätkä useimmat ihmiset siihen edes pyrikkään — mutta me tahdomme koettaa ja näyttää ihmisille, että hyvä on aina hyvä, ja elää sitä elämää, jota varten olemme luodut!

— Oli ne mahtavia sanoja, myönsi Aarno, — ja paljon perääkin niissä, vaikka minä, niinkuin tiedät, en järin pidä tuommoisesta vähän uskonnollisesta kielestä. Parempi minusta sanoa, ettei ihmiskunta ole vielä siihen ihanteeseen ehtinyt. Uskon kehitykseen, vaan en lankeemukseen.

— Vaikkapa niinkin, mutta kuitenkin kirja on oikeassa, sillä eikö totta, että sinulla on tieto ihanteesta, vaikket olekkaan itse sitä saavuttanut? Mistä se tieto olisi, jos kaikki vain olisi kehitystä?

— Totta kyllä, mutta jos tuo tieto onkin minuun tullut jonkun kehittyneemmän ihmisen opetuksesta tai esimerkistä . . .?

— Kristuksen?

— Pannaan vaikka hänen, tuumi Aarno.

— Mutta mistä hän sitten semmoiseksi tuli? Ei se tieto muuten hänen kauttaan maailmaan tullut, sillä on jokaisella kansalla ennen niinkuin nytkin ollut aavistus ihanne-ihmisestä. Itämaalaisilla etenkin on ollut aivan sama kuva kaikkia rakastavasta ja hellivästä ihmisenkelistä kuin on meillä kristityilläkin. Sen minä vastikään olen lukenut.

— Hm.

— Ja sitten se vastakaiku meidän rinnassamme. Ei se opetus meihin ottaisi, ellei se herättäisi eloon jo olevaa aavistusta, jo valmista tietoa.

— Saattaa tuo niinkin olla, en tahdo väitellä vastaan . . . Mutta kuuleppas, Eero, ethän vielä ole sanallakaan maininnut, minkä lopullisen päätöksen olet eilisestä tehnyt.

— Niin olen päättänyt, ettei asia punniten parane, vaan kerran tuumittuna on toteutettava. En eilen illalla kauvan mietiskellyt, ennenkuin minut valtasi ankara väsymys ja levolle panin. Mutta nukkuissani lienen päässyt aatoksestani perille, koska tänä aamuna herätessäni asia oli mielessäni selvänä kuin päivä. Eihän siinä muu vikana ollutkaan, Aarno, kuin että olin koetuskiveen kompastunut!

Eero naurahti, ja Aarno kysyi:

— Mihinkä koetuskiveen?

— Etkö muista minun käyneen epäröimään sen perästä kun sinä ja Harry rupesitte puhumaan muuttomme lykkäämisestä toistaiseksi?

— Muistan toki.

— No, siinä teidän perustelemisessanne oli pari kohtaa, jotka sillä hetkellä sydämeni voittivat: ensiksi, että viivytyks olisi harkinnan varalle hyvä, toiseksi, ettemme Harrya hylkäisi ja ystäväämme yksin jättäisi. Tämä viimeinen syy se erittäinkin tepsii ja pani ajatukseni ahtaalle, koska minä kovasti teitä rakastan enkä soisi teitä surettavani.

— Oliko siinä sitten mitään pahaa? En vielä sitä kiveä näe.

— Etkö huomaa, että siinä kohden juuri kompastuinkin? Vastahan olin päässyt moittimasta Tuomoa ja Harrya siitä, etteivät vastustaneet veren ja lihan vetovoimaa, ja kas, heti perästä itse kaatua kopsahdin samaan kuoppaan. Rakkaus se minutkin pyörälle pani. Ylpeys käy lankeemuksen edellä.

— Niin no, kun siltä kannalta asian ottaa. Mutta pakkoko sen tekee? Eikö yhtä hyvin voisi päätellä, että erehdyit silloin kun heitä moitit, että oikeinta juuri on sekä sinun että heidän puolelta noudattaa sydämen vaatimuksia?

— Kuinka? Olihan asia oikea . . . No, niin, väärinhän tein heitä moittiessani, sillä mikä mentori minä olen ja miksi heidän välttämättä pitäisi ajatella ja tuntea samalla lailla kuin minä! Mutta ymmärräthän sinä, Aarno, että sydämeni luotti heihin ja meidän liittomme yhteishenkeen.

— Eikä se siinä luotossaan ole pettynytäkään . . . Sinä siis olet päättänyt jättää kotisi, tämän runollisen pikku huoneesi, jossa niin monta suloista hetkeä olemme yhdessä viettäneet, ja lähteä ulos maailmaan?

Eero hymyili.

- Olen tietenkin, kaikesta runollisuudesta huolimatta.
- Hm . . . Olkoon, kyllä minä kumppaniksesi lyödyn.

— Siinä teet aivan niinkuin omatuntosi käsklee, sanoi Eero vakavasti. — Mieleni näet on eilisestä muuttunut. En tahdo vaikuttaa sanoillani en sinuun enkä kehenkään — en sitä eilenkään tahtonut, mutta ajattelemattomuudessani sen kumminkin tein. Nyt jätän asian jokaisen itsensä ratkaistavaksi, vieläpä siihen kehotankin. Jos mikään vaikuttaa, vaikuttakoon esimerkkinä, muttei mahtisanani.

— En luulekkaan, että sanasi yksin meitä yllyttäisi, lienee meissä itsekussakin niin paljon sitä vastakaikua, josta äsken puhuit . . . Kuten sanoin, minä sinua seuraan.

— Kiitos, Aarno, aina kaksi on yhtä enempi taistelun temmellyksessä . . . Mutta suothan anteeksi, Aarno, että hetkeksi poistun! Nyt on aika tullut, että menen enoni puheille. Katsohan kirjaa hyllyltä itsellesi. Jos pojat sattuvat tulemaan, otat heidät vastaan isäntänä ainakin.

- Mene vain huoleti, kyllä minä tässä . . .

Ja Eero kävi enonsa puheille.

Hovineuvos, yönuttuun puettuna, oli pitkällään sohvilla, päivällislepoa nauttimassa. Hän oli sangen onnellisen ja tyytyväisen näköinen, ja näyttipä siltäkin, ettei tämä suloinen tunne ollut ainoastaan oivallisen päivällisen aikaansaama; tavan takaa hovineuvos tarttui tuuheaan partaansa ja silittellen sitä tuijotti milloin ankaran ylpeästi milloin lempeästi hymyillen avaruudessa liikkuviin mielikuviiin — mikä liekään ollut hänen onnensa alkulähde, ehkä virkaylennys ja sitä seuraava „laajempi vaikutusala“. Kaikesta päättäen Eero oli valinnut sopivan hetken esiintyäkseen.

- Häiritsenkö, eno? kysyi Eero varovaisesti ovea aukaisten.
- Et, poikani, käy sisään, kuului vastaus.

Kehotusta noudattaen Eero sulki oven jälkeensä ja läheni sohvan edessä seisovaa pöytää.

- Olisi vähän asiaa enolle.
- Anna kuulla, tuumi hovineuvos ja lisäsi hymyillen:
- Rahaa tarvitset?

Eero punastui.

- En — koska sitä muutenkaan olen pyytänyt?
- No, et, et, ajattelin muuten vain . . . Tiedäthän aina saavasi, jos tarvitset . . .
- Tiedän, eno, mutta olenhan jo aikaa hankkinut itse sen verran, minkä tarvitsen kirjoihin . . . ja mitä muita menoja minulla olisikaan?
- So, so, olethan oikeassa . . . No, mikä nyt asiasi olikaan?

— Muistathan, eno, että meidän keskustellessamme minä joskus olen ohimennen maininnut eräästä tuumastani, jota kauvan olen mielessäni hautonut ja jonka nyt olen päättänyt toimeenpanna. Tuumani on

se, että — koska en kuitenkaan virkamieheksi rupea enkä yliopistolukujani jatka — minun on turha ja väärinkin elää täällä sinun luonasi ja syödä sinun leipääsi, eno, jonka tähden aion kiittää sinua hyvydestäsi, jättää vanhan kotini ja lähteä maailmalle elämään omissa hoteissani.

Eno tuijotti Eeroon pitkään.

- Mitä tehden? hän kuivasti kysyi.
- Työtä. Se ei muuten tähän kuulu, enoni, pidän itse huolta itsestäni.
- Siitä ei tule mitään, sanoi toinen päättävästi ja kääntyi pois päin.

Seurasi hetken hiljaisuus. Sitten Eero virkkoi vakavasti:

- Olen päättänyt sen tehdä.

Hovineuvos ei vastannut.

- Menenkö siis hyvästiä jättämättä? kysyi nuorukainen aikeessa lähteä.

Hänen enonsa kavahti istualle.

— Oletko sinä hullu, poika? . . . Koska minä olen sinua pois käskenyt? Tahdotko saattaa häpeään koko taloa ja äitisi sisaren perhettä? Eikö ole kotisi täällä, etkö saa kaikkia, mitä tarvitset? Puuttuuko sinulta ruokaa, juomaa, vaatteita — rahoja? . . . Mitä päähän pälkähtämissä nuo ovat? Et toki kostaa tahdo muutamasta miettimättömästä sanasta?

— Älä minua väärin ymmärrä, eno, pyysi Eero. — En sentähden lähde, että sinä olisit käskenyt, sillä sitä et ole tehnyt, enkä sentähden, ettei minulla täällä olisi millä tarpeeni tyydyttää; vaan sentähden, että yksi puuttuu: mielenrauha ja hengenilo . . . Älä luule, eno, että olet sinä tai että on kukaan siihen syissä — mutta sitä, jota sieluni kaipaa, en löydä täällä! Anna minun mennä sitä etsimään oman onneni nojaan!

Hovineuvos oli ehtinyt tyyntyä.

— Tekisi mieli suuttua ja syytä olisi, ellen pitäisi koko tuumaasi niin tuulesta temmattuna! Oletko puhunut tästä tyhmyydestä tädillesi?

- En ole.
- Pelkäsitkö . . . ?
- En ole vielä ehtinyt. Katsoin oikeaksi ensin ilmottaa sinulle.
- Hm.

Hän nousi ja lähti aukasemaan oven. — Oletko siellä, Linda? Pistäyppä täällä! hän huusi.

Viereisestä huoneesta kuului myöntävä vastaus ja Eeron täti ilmestyi kynnykselle ystävällisen uteliaan näköisenä.

Hovineuvos osotti kädellään Eeroa.

— Tämä junkkari tässä aikoo kiittää meitä vieraanvaraisuudestamme ja pötkiä tiehensä.

Ja hän palasi sohvalle istumaan.

— Mitä? . . . mitä sanot? kysyi täti huolestuneena. — En sinua käsitä, Kaarlo.

Hän istuutui nojatuoliin pöydän luo.

— Luuletko minun sitten käsittävän? Asia on niinkuin sanon. Eero on meihin kyllästynyt ja aikoo muuttaa pois . . . Kysy häneltä itseltään.

Täti (Eeroon katsoen). Eero! . . . Mitä tämä on?

Eero. Älä kovin hämmästy, rakas Linda tätini, äläkä minua väärin käsitä. Eno minua pilkkaa väittäessään, että muka olen teihin kyllästynyt — oh, täti, kyllä sinä tiedät, että sinua vilpittömästi rakastan —, mutta asianlaidan toinen puoli on niinkuin kuulit: aion luopua nuoruuteni kodista ja lähteä maailmaan aatteeni puolesta taistelemaan.

Hovin. Siinä sen kuulet.

Täti. En sittenkään käsitä . . . Aiotko jättää tämän kotisi, Eero? . . . Etkö täällä viihdy? . . . Oletko sinä nyt taas, Kaarlo, loukannut Eeroa hätäilemiselläsi?

— Minä! äännähti hovineuvos, nousi ja kävi kaapin luo takkia vaihtamaan.

Eero. Ei suinkaan, täti kulta, eno ei ole minulle mitään puhunut, kyllä tämä päätös on syntynyt omasta sydämestäni, omasta povestani puhjennut. Eikä se yhtään perustu siihen, etten täällä viihtyisi, älä sitä laisinkaan epäile, täti. Mutta niinkuin jo sanoin enolle, henkeni kaipaa kauvas pois nykyisestä elämästäni. Ajattele nyt, täti, mitä oikeastaan täällä teen? Enhän aio tutkintoja suorittaa enkä lukuja harrastaa; en tahdo virkamieheksi, en kauppiaksi, en oppineeksi. Laiskuriksihan maailma minut tuomitsee, jos täällä vielä työttömän leipää syön. Sentähden ulos maailmaan omillani toimeen tulemaan!

Hovineuvos palasi kaapin luota.

— Tuolla lailla sisarenpoikasi enonsa ilon ja riemun päivää kunnioittaa! Ja minä, joka juuri olin aikeessa pistää Eeron kouraan isompi seteliraha, samalla kehottaen poikaa vähän nuorten tapaan huvittelemaan, sen sijasta että aina vain kotona istua jöröttää ja imee itseensä jos jonkinmoista lorua turhamaisista kirjapahoista . . . Tämä on arveluttavaa.

Täti (surullisen viehkeästi). Tuonko takia vain olet noin omituisissa hankkeissa, Eero? Onko täällä kotona kukaan sinua laiskuudesta moittinut? Emmekö päin vastoin ole koettaneet varjella sinua liiallisesta ahkeruudesta, johon sinulla on erinomainen taipumus? Enhän sinua koskaan ole työttömänä nähnyt enkä koskaan ole kuullut kenenkään sinusta semmoista väittävän. Mistä semmoisia ajatuksia olet päähäsi saanut?

Eero. Tosin kyllä kukaan ei ole minua velttoudesta eikä joutilaana-olosta moittinut, mutta myöskään kukaan ei ymmärrä minun lukujani eikä katso suopeasti minun harrastuksiani. Suuremmassa tai vähemmässä määrässä olette kaikki minun tähteni huolissanne ja alituisesti pelkäätte, että mitä minusta tulleeakaan . . . Mutta en siitäkään puhu. Syy, miksi muutosta ikävöin, on se, että tahtoisin olla ihminen — tahtoisin tietää, mitä on olla ihmisenä . . .

Hovin. Hä? (katsoen vaimoonsa). Hä?

Täti. Voi, voi, Eero, totta sanot, ettemme sinua ymmärrä. Sinä, joka lapsena olit niin lempeä, niin hyvä, niin tottelevainen, olet nyt tuolla tavalla kaikista ja kaikesta vieraantunut . . . Mutta olenhan sen sanonut, että kun lapsuutesi uskon hylkäsit, ei siitä hyvää voinut seurata . . .

Eero. Elämä on minut tämmöiseksi tehnyt.

Hänen enonsa oikasi itsensä suoraksi ja painoi kädet ristiin rinnalleen, Eeroon katsoen.

Täti. Elämä? Ihminen on onnellinen, kun ei hän kysy eikä urki. Kyllä Jumala tietää, mitä Hän meistä tahtoo. Mikset Häneen luota?

Eero. Voinko siihen mitään, että järkeni uhmailee ja vaatii vastausta? Sinä, täti, olet noita oivallisia olentoja, jotka aina ovat tyytyväisiä ja hyvällä tuulella, ja minä kunnioitan uskoasi sinun itsesi takia. Mutta minun henkeni on aivan toisenlainen; minä kuulun tämän maailman tyytymättömiin. Silmäni näkevät ympärillensä vain epätäydellisyyksiä ja puutteellisuuksia, ja minä ikävöin ihannetta, henkeni halajaa taivaaseen. Enhän tiedä onko minulla muuta kuin tämä elämä tarjona! — siis nyt tahdon nähdä sitä täydellisyyttä, jota tavoittelen. Ja minä olen sen nähnyt. Sieluni sisimmässä olen kuullut hengen kuiskeen ja aatokseni on keijunut avaruuksien aallokoilla. En ole vielä sitä unelmaini urhoa tavannut, en lapsuuteni opettajista, en nuoruuteni neuvojista, en oppineista, en mahtavista, mutta minä tiedän, että hän on ja että kerran olen saava katsoa hänen silmiinsä. Sitä autuasta hetkeä odotellen tahdon etsiä, tahdon työskennellä, tahdon taistella . . . Te rakkaat holhoojani, älkää estäkö minua kutsuani noudattamasta! Vielä on kaikki kääntyvä hyvään päin teidänkin mielestänne. Sen sijasta, että murehditte ja olette pahoillanne, iloitkaa ja riemuitkaa ja siunatkaa minua!

Eeron puhuessa hovineuvos istui suorana ja vakavana, mutta vähitellen katosi kova ilme hänen kasvoiltaan ja hänen katseensa heltyi; kyynelät nousivat tädin silmiin ja vierivät kirkkaina karpaloina poskia pitkin, hän haki nenäliinansa ja peitti sillä kasvojaan. Puheensa päätyttyä, Eeron katse vaipui maahan ja hänen päänsä painui rinnalle; siinä hän seiso tuomiotansa odottaen. Hovineuvos vihdoinkin katkaisi äännettömyyden. Hän etsi sikaarinsa, sytytti sen ja puheli, sauhuja tuprutellen:

— Antaa pojan koettaa, jos hän tosissaan on . . . Kyllä elämä ja maailma neuvoa ja ohjaa oikealle tielle — enkä minä sitä niin pahasti pelkää Eeron suhteen. Onhan hän lahjakas ja näppärä poika . . . Eihän tietysti tämä ollut mikään iloinen uutinen meille vanhoille, jotka olemme sinua lapsenamme pitäneet, mutta en minä tahdo tyrannina esiintyä. Olen monta kertaa ilmaissut sinulle mielipiteeni siitä, mikä sinun velvollisuutesi on, niin ettei se ole sinulle mikään salaisuus, mutta koska et korviisi ota opetustani, niin pesen minä käteni . . . Saat siis minun puolestani tehdä minkä haluat.

Eero (riemusta ja kiitollisuudesta säihkyvin silmin). Enoni rakas, sano, että minua edes vähänkin ymmärrät, ettet halveksi etkä vihaa minua!

Hovin. (liikutustaan hilliten). Mitä joutavia! Onhan täällä koti sinulle aina avoinna . . . Hm . . . Hän nousi muka jotakin hommaamaan.

Eero. Kuinka hyvälle tuntuu, kuinka hyvä sinä olet, enoni . . . Entäs sinä, täti kulta?

Täti (vapisevalla äänellä). On enosi jo vastannut puolestani . . . Teet niinkuin parhaaksi näet . . . Oi Eero, ettäs meidät hylkäsit . . .

Eero. Ei niin, tätiseni, en hylkää.

Hän astui tätinsä luo ja kumartui häntä halailemaan.

Täti. Jätät . . .

Eero. En jätäkkään. Joskin pois muutan, käynhän täällä usein luonasi, sinun ja enon luona. Ole iloinen ja tyyni nyt, kun tunnen minäkin voiton riemua rinnassani.

Täti. Oi lapsi . . .

Hovin. (toiselta puolen huonetta). Koska sinulla on aikomus lähteä talosta?

Eero (irrottaen kätensä tädin kaulasta). En aivan hetkeä tiedä . . . niin pian kuin mahdollista . . .

Täti (rukoilevasti). Ei nyt vielä aivan heti!

Hovin. Mistä lähtösi riippuu? Onko sinulla kumppania vai etkö tiedä minne mennä?

Eero (punastuen). En aivan sitäkään . . . Ehkä muuten Aarno seuraa mukana.

Hovin. Vai Aarno! Et suinkaan ketään viekottele tyhmyksiä tekemään, joita sitten saavat katua?

Eero. En, eno. Sen olen onnekseni oivaltanut. Vapaasta tahdosta Aarno seuraa, jos seuraa.

Hovin. Hm . . . ken teidän vehkeitänne arvaa . . . No niinkuin sanoin, minä pesen käteni. Saat itse vastata puolestasi ja toivon, ettet meitä häpeään saata, niinkauvan kuin olemme sinusta laillisessa edesvastuussa.

Eero. Ole huoleti, enoni. Muutenhan olen kuukauden perästä täysi-ikäinen . . .

Hovin. Puolentoista kuukauden . . .

Eero. Tai puolentoista kuukauden, niin . . . Voi kuinka olen iloinen ja kiitollinen, kun te olette niin hyvät. Jätän nyt teidät ja lähdän toverini luo, joka odottaa . . . Aarno on huoneessani . . .

Täti. On kahvikin muuten valmis, Eero . . . no mene vain, minä lähetän kahvit sinne.

Eero poistui, ja hovineuvos lausui vaimolleen:

— Rauhotu, Linda. Kyllähän tämä surkealta näyttää, mutta ei se niin hirveätä ole. Kyllä pojalle on hyödyksikin, että saapi vähän ilmaa siipiensä kohottimeksi, eikä Eerosta hätää ole. Tulee hänestä vielä mies eikä huonoimpiakaan. Olen minä sitä mieltä ollut koko ajan, vaikka olen tahtonut koetella poikaa. Isältään on perinyt tahdon lujutensa, ei sekään mies päätöksissään horjunut . . .

— Uskon sitä minäkin, Kaarlo, ja kyllä Eeroon luotan . . . äidiltään hän on lempeän luontonsa perinyt eikä hänen sydämessään kovuutta asu.

— E-ei.

Sillä välin Eero palasi huoneeseensa, jossa Aarno oli häntä uskollisesti odottanut. Mutta oli sinne yksi vieras lisääkin ilmestynyt: kalvakkana ja totisena istui Tuomo Aarnon vieressä sohvalla.

— Kas Tuomo! huudahti Eero ja riensi vieraansa luo, käsi ojennettuna tervehdykseen.

— Tuomo niin, sanoi Aarno erityisellä äänenpainolla.

- No? kysyi Eero puristaen toisen kättä.
- Äitini on kuollut, vastasi Tuomo synkästi.

Hetken pojat seisoivat ääneti, Eero yhä puristaen ystävänsä kättä. Sitten sanoi Tuomo, mutta yhä vielä synkästi:

- Nyt minä olen teidän.

TOINEN KIRJA:

YSTÄVÄT.

*Päämaali on niin korkea ja ponnistus niin suuri!
Kuningas Milindan kysymykset.*

*Te olette minun ystäväni, jos te teette, mitä minä teille käsken.
Job. ev. XV, 14.*

*Mutta he rakastivat enemmän ihmisten oppia.
Job. ev. XII, 43.*

I.

Pari päivää senjälkeen, kun Tuomon äiti oli haudattu viety, oli Eero käskenyt ystäviään, Aarnea ja Tuomoa, kävelylle. He olivat poistuneet kaupungista ja kulkivat maantiellä, nähtävästi ilman päämäärää, keskustellen ja väitellen, niinkuin heidän tapansa oli.

Oli talvinen, kylmäkö iltapäivä. Aurinko oli laskenut ja kuu oli nousemassa, mutta vielä vallitsi tuo salaperäinen hämäryys, joka on päivän ja yön äpärälapsi. Sinivalkoisina vaippoina lepäsivät aukeat lumikentät molemmin puolin tietä, ja metsä ensimmäisessä hopeaharsossaan huokui lumoavaa puhtautta.

Aarno, joka oli luonnonihailija, ei malttanut olla huomauttamatta tovereilleen:

— Katsokaa nyt noita aukkoja ja tuota metsänkulmaa tuossa! . . . Tavallisesti sanotaan, että luonto pukeutuu talvella kuolinvaippaansa, mutta se ei ole totta. Minä olen pienestä saakka huomannut, että se ei ole totta. Luonto ei ole kuollut, vaan se nukkuu . . . Esimerkiksi nyt: ettekö kuule, että se nukkuu?

Hän seisahtui innossaan ja otti tarkkaavaisen asennon.

— Että kuulemmeko? kysyi Tuomo leikillisesti. — Kai tarkoitat: näemmekö.

— En, en suinkaan, väitti Aarno, — ettekö kuule? . . . Selitä sinä, Eero, Tuomolle.

— Luulen ymmärtäväni, mitä Aarno tarkoittaa, sanoi Eero, — kuuluuhan aina nukkuvan hengitys . . .

— No niin, sitä juuri . . .

— Mutta liekköhän tuo uusi huomio, jatkoi Eero arvelevasti. — Olen minä ainakin kuullut puhuttavan luonnon talviunesta.

— Voipi olla, sanoi tähän Tuomo, — olen minäkin talviunesta kuullut puhuttavan; mutta, lisäsi hän

vähän halveksivasti, — kyllä tuo luonnon unen „kuuleminen“ on Aarnon omia keksintöjä.

Yhtäkkiä sanoi Eero:

- Pojat, ette nyt arvaa, mitä meillä on tekeillä?
- Kävelemässä kai ollaan? arveli Aarno empimättä.

Tuomo katsoi tutkivasti Eeroon. Tämä jatkoi verkalleen ja vakavasti:

— Me lähdemme nyt katsomaan itsellemme kotia . . . Te hämmästyitte? Mitä kotia näin maantien varrelta löytäisimmekö! . . . Olkaa huolehti. Onhan niitä taloja, joissa näin talvisaikaan on huoneita tyhjinä. Ja tänneppäin se meidän on oleva. Olen jo aikaa tuntenut — jo monta päivää — että täältäpäin löydämme itsellemme sopivan asuinpaikan . . . Niin, tietysti se ei tule olemaan pieni mökki järven rannalla, sillä semmoista ei meillä vielä ole varoja ostaa. Se jääpi vastaiseksi huoleksemme; sen suhteen odottakaamme kesää . . . Mutta se tulee olemaan pieni koti, jossa asumme yhdessä kaikki kolme vapaina ihmisinä . . .

Niin, sehän oli päätetty asia. Ei Tuomolla eikä Aarnolla ollut mitään vastaansanottavaa. Aarno oli aina taipuvainen Eeron tuumiin, ja Tuomoa painoi suru äitinsä kuolemasta; hän tunsu taipumusta antaa toisten ajatella puolestaan. Kaikki kolme tulivat hyvin juhlalliselle tuulelle.

He rupesivat keskustelemaan tästä uudesta kodistaan ja tarkastelivat kaikkia taloja, joiden ohitse sattuiivat kulkemaan. Jokaisessa oli vika: mikä sijaitsi liian lähellä maantietä, mikä liian kaukana siitä; mikä näytti liian muhkealta, mikä rappeutuneelta ja likaiselta. Ei sitä kodikasta ja houkuttelevaa missään näkynyt. Mutta Eero pysyi tyynenä, ei hätäillyt. Lyhyen tarkastuksen perästä päätti: „ei vielä“, ja sitten taas kuljettiin eteenpäin.

Hämärä oli jo häipynyt yöhön. Mustalta, tuhattähtiseltä taivaalta heitti kuu kirkasta valoaan talvisen maiseman yli, sinivihreinä kaarentelivat hohtavat kentät, ja kuurainen metsä, entistä lumoavampana, oli kuin Tapion kimalteleva kristallilinna, jonne impyät öisin houkuttelevat yksinäistä vaeltajaa.

Pakkanen yhä yltyi, ja lumi narisi jalkojen alla.

Mutta pojat marssivat tahdissa tietä pitkin. He eivät kylmää tunteneet eivätkä väsymystä, sillä tämä oli kaikki heistä runollista. Ja vaikka matka vieri ja aika kului eikä vielä tavattu sitä luvattua taloa, eivät he toivoaan heittäneet. Eero uskoi aavistukseensa, Tuomo ja Aarno uskoivat Eeroon.

Äkkiä Eero seisahtui ja huudahti, viitaten kädellään:

- Tuossa!

He olivat nousseet matalalle mäenharjulle, ja heidän eteensä aukeni leveä, joen halkaisema laakso. Joki oli äskettäin hyytynyt, sen pinta oli tumma kuin taivas. Joen vastaisella rannalla oli kylä. Sen talojen lukuisista akkunoista loisti ystävällinen, punainen valkea. Erillään muista seisoi törmällä yksinäinen talo, jonka joenpuoleinen pääty oli pimeä.

- Tuossa kylässä löydämme, mitä etsimme, sanoi Eero luottavasti.
- Mikähän talo se olisi? arveli Aarno. — Tokkohan tuo, jonka pääty on pimeä?

— En tiedä, tuumi Eero, — kun päästään sillan yli, nähdään likemmältä . . . Mutta eikö tämä paikka ole kaunis — kauniimpi kuin muut näkemämme?

— Ehdottomasti, vastasi Aarno.

— Taitaa sen Eeron aavistus käydä toteen, sanoi Tuomo, joka pikkusen, pikkusen oli ruvennut epäilemään.

Pojat laskeutuivat mäkeä alas ja olivat hetken perästä sillan luona. Toiselta puolen tuli reippaasti astuen nuori mies heitä vastaan.

— Minäpä kysyn tuolta pojalta, kuiskasi Eero tovereilleen.

— Mitä kysyt? ihmetteli Tuomo.

— Saat nähdä, vastasi Eero lyhyesti, sillä vastaantulija oli enää vain parin askelen päässä. Lakkia nostaen Eero kääntyi tämän puoleen ja virkkoi:

— Anteeksi, mutta te olette varmaan tämän kylän asukkaita ja voisitte ehkä auttaa meitä neuvoillanne?

Toinen katsahti ylös, nähtävästi havahtaen unelmistaan. Hän oli nuori, reippaan ja pulskan näköinen maalaispoika, ylähuulessa pieni viiksen alku. Vähän hämillään hän tarkasteli vieraita kahdella loistavalla, veitikkamaisella silmällä.

— En ole tämän kylän asukkaita, mutta kyllä paikkakunnan, hän vastasi, ja nyt hänen katseensa kiintyi Eeroon.

„Ihmeellistä“, ajatteli Eero itsekseen, „missä olen tuon ihmisen ennen nähnyt?“ Mutta koska ei ollut aikaa pitkiin miettimisiin, hän jatkoi kysymystään:

— Te kai kumminkin tunnette täkäläisiä oloja?

— Tunnenhan, vastasi toinen, yhä Eeroa katsellen.

— Ehkä voisitte sanoa meille, onko tässä kylässä taloa, johon pääsisi asumaan . . . joka ottaisi vastaan täysihoitolaisia?

Toinen ei heti käsittänyt.

— Nyt yöksikö? hän kysyi.

— Ei, ei, selitti Eero, — oikein vakinaisia asujaimia . . . koko talveksi.

— Koko talveksi? . . . No en tiedä, jollei Mannilaan otettaisi.

— Mannila — missä se on?

Nuorukainen kääntyi kylään päin ja osotti kädellään: — Tuo talo tuossa törmällä, jonka pääty-ikkunat ovat pimeinä . . . Se päähän se siinä tyhjänä seisoo.

— Kas, enkö arvannut! huudahti Aarno.

- Vai niin, vai se talo, sanoi Eero, — kiitoksia paljon neuvostanne . . .

Ja hän heitti vielä kerran nuorukaiseen tutkivan katseen. Silloin tämä, ikäänkuin rohkaisten itseään, kääntyi Eeron puoleen ja kysyi:

- Tuota . . . eikö se ole Eero * * ?

Kaikki hämmästyivät.

- Kyllä se olen minä, vastasi asianomainen, — kuinka te minua tunnette?

— Enpä erehtynyt! huudahti tuntematon tuttava, kättään tarjoten, — nyt kai uskallan sinutella. Etkö muista vanhaa koulutoveriasi?

— Janne Herrmann! Niin, sinähän se olet, vastasi Eero ja puristi lämpimästi tarjottua kättä. — Minä tässä myös vaivasin päätäni, kun huomasin ihan varmaan ennen nähneeni sinua, mutten muistanut nimeä.

— Eipä ihme. Emmehän luokkatovereita olleetkaan, ja varhainhan minä erosin koulusta, kun rupesin maanviljelijäksi . . . Hauska tavata sinua.

- Samoin, samoin. Kummallinen sattuma . . . Anna, minä esitän sinut tovereilleni.

Kummallinen sattuma tämä oli Aaron ja Tuomonkin mielestä. He keskustelivat hetken kaikki neljä, ja kun ystävät erosivat Jannesta, huusi Eero hänelle, kun hän jo oli sillan toisessa päässä: „älä unhota; käy katsomassa!“ ja toisen vastaus kaikui iloisesti! „kyllä, kyllä“.

He lähtivät reippaasti astumaan kylään, ja Tuomo sanoi:

- Kovin varma sinä olet asiastasi, Eero, koska jo pyysit vieraitakin tulemaan.

— Kuinka muuten? Eikö kaikki tähän saakka ole käynyt mainiosti? Eikö tämä vanhan tuttavan tapaaminen ollut oivallinen enne?

- Hm . . .

Tuomoa näkyi kiusaavan epäilyksen henki. Hän kysyi taas hetken perästä:

- Mutta kuule, Eero, mitä oikeastaan ajattelet, että täällä toimittaisimme?

Eero, joka oli tullut erittäin hyvälle tuulelle Jannen tapaamisen johdosta, naurahti leikillisesti ja huudahti:

- Voi sinua, Thomas, mikä epäilijä sinä olet!

Mutta samassa hän kävi totiseksi ja lisäsi vakavalla äänenpainolla:

— Sinä unohdat aattemme, Tuomo, ja sitä emme saa tehdä . . . Sitäkö varten elämme, ettei meillä koskaan mitään vaikeuksia, vastuksia olisi, ettemme koskaan olisi epätietoisia, ettei meillä koskaan olisi vapaus valita? Sitäkö varten? . . . Pois se! Mitä se tekee, jos tulevaisuutemme tällä hetkellä näyttää hieman synkältä tai kuinka sanoisin: salatulta, peitetyltä? Onko se mikään rikos? . . . Pitäkäämme prinsööri mielessä: emme tahdo kulkea ihmisten tavallisia teitä, emme kuulua tähän valtiolliseen yhteiskuntaan, mutta

emme liioin tahdo olla laiskureita, elää toisten armolla! Sehän se nyt on elämämme ensimmäinen perusohje: tahdomme tulla omillamme toimeen, omalla työllämme! . . . Eikö niin ?

— Niin, niin, vastasi Tuomo, tuntien ystävänsä uskon ja luottamuksen olevan vähällä tarttua itseensäkin, — mutta sittenkin vielä jää avonaiseksi kysymys, *mitä* meidän tulee tehdä.

— Lähin tehtävämme on nyt käydä Mannilassa, huomispäivällä on oma surunsa.

Tuomo kysyi:

— Mitä sinä ajattelet, Aarno?

— Ajattelenpahan vain, että Eeron usko on suuri. Mutta se on oikea.

— Ja kuulkaa, pojat, sanoi Eero lämpimästi, — eikö totta? Ken meistä vain on ensimmäinen „ansaitsemaan“, hän kyllä auttaa toisia?

— Niin, niin, tietysti.

Ja rakkauden tunne karkotti epäilykset toistaiseksi Tuomonkin mielestä.

He olivat joutuneet Mannilan talon kohdalle ja poikkesivat maantieltä vasemmalle tallin ja aittojen sivutse pihaan. Siinä seisoivat asuinrakennuksen edessä, katselivat ja tarkastelivat. Valkeaa loisti kolmesta ikkunasta verannan oikealla puolella; vasen puoli oli pimeä.

— Tuo on nähtävästi tupa, osotti Aarno valaistua puolta, — ja verannan puoleinen ikkuna on kamarin . . . Ja tuossa tuvan päässä on porstua ja sisäänkäytävä.

— Siitä kompuroidaan sisälle, päätti Eero.

Heidän ei tarvinnut kolkuttaa. Aliovi ei vielä ollut lukossa ja tuvan ovesa oli avain.

He seisoivat kaikki kolme väljässä, valoisassa tuvassa.

Katossa paloi lamppu. Takassa, vastapäätä ulko-ovea, loimui iloinen valkea. Uunin luona hääräili keski-ikäinen vaimoihminen, arvatenkin emäntä. Siellä oli myös piikatyttö astioita pesemässä. Vasemmalla istui rahilla renki, kirveenvartta vuollen.

Tuvassa oli hiljaista. Astioitten kolina ja seinäkellon naksutus yksin puhuivat. Mutta tuvan perässä olevasta kamarista kuului suljetun oven läpi äänekestä miesten keskustelua.

Nuorten tulijain mielet täytyivät suloisella, kodikkaalla tunteella. Eeron päähän pisti ajatus eli tunnelma, jolle hänen täytyi itsekseen hymyillä. „Mitähän, jos nyt oltaisiin aivan supisuomalaisia. Käytäisiin tuonne penkille istumaan; siellä sanattomina, totisina odotettaisiin, kunnes emäntä kysyy: „mistä kaukaa nämä vieraat ovat?“ ja sitten vastattaisiin, että „tuoltahan ollaan“ ja vasta yösydännä oltaisiin päästy asian alkuun . . . Ei, sehän olisi savolaista, ja nyt . . .!“

Kun pojat olivat tervehtineet ja huoneessa-olijat vastattuaan jäivät kummeksien heitä katsomaan, astui Eero pari askelta edemmäs, keskelle tupaa, ja lakki kourassa kääntyi emännän puoleen ja lausui teeskentelemättömästi:

— Älkää säikähtykö näin myöhäisiä vieraita. Olemme tulleet kävellen kaupungista ja aiomme palata

junassa. Emme siis millään muotoa aio teitä häiritä. Mutta tahtoisimme tehdä teille kysymyksen. Meillä on aikomus muuttaa maalle asumaan, päästä johonkin taloon täysihoitoon (hän mainitsi omansa ja ystävänsä nimet), ja tuolla sillalla tullessamme tapasimme Herrmannin Jannen, joka on minulle vanha tuttu; hän arveli, että tässä Mannilassa ehkä olisi tyhjiä suojia . . . Päätimme siis käydä täällä kysymässä.

Emäntä oli suoravartaloinen, puhdaspiirteinen nainen, jonka olento uhkui rehellisyyttä ja lujutta. Hän katsoi tarkasti Eeroon suurilla, harmailla silmillään, kun tämä esitti asiansa, mutta kasvojen ilmeestä ei voinut päätellä, minkä vaikutuksen Eeron puhe häneen teki. Hän pysyi yhä totisena ja vastasi kuivasti, kallistuen takkavalkeata korjaamaan:

— Kyllähän niitä suojia on.

— No niin, iski tähän Eero, — sopiihan teidän sitten ottaa vastaan asujaimia . . . Kyllä kai teillä näin likellä kaupunkia on kesällä hyyryläisiä?

— On niitä ollut.

Emäntä katsoi taas ylös ja jatkoi vähän vilkkaammin:

— Vai Herrmannin Janneko se tänne neuvoi? Ollaanko vanhojakin tuttuja?

— Kouluajoilta. Janne erosi jo viidenneltä luokalta, minä olin silloin seitsemännellä. En ollut häntä neljään vuoteen nähnyt, mutta hän tuns minut kuitenkin nyt, kun tavattiin.

— Ylioppilaitako herrat ovat?

Eero hymyili:

— Ylioppilaita ollaan.

Tämän tiedon annettua näytti siltä, että emäntä käsitti.

— Olisiko aikomus jäädä kauvaksikin aikaa asumaan? hän kysyi.

— Luultavasti kevääseen saakka . . . tarkoitan: kesään saakka.

Emäntä näkyi miettivän.

— Meillä kun ei ennen ole ollut talvievaita, hän tuumi, — jahka käyn isännältä kysymässä . . . Herrat on hyvät ja istuu niin kauvan.

Tämän sanottuaan hän poistui kamarin ovesta sisälle. Vilaukselta näkyi tupakin sauhun täyttämä huone ja savupilvien lomitse kaksi herttaisesti nauravaa vanhanpuoleista miestä, toinen istuen sänkysohvalla, toinen kiikkuen keinutuolissa.

Eero kääntyi iloisena ystävänsä puoleen, tehden heille pienen merkin. Aarno ja Tuomo lähestyivät, ja kaikki kolme menivät istumaan rahille kamarin puolelle tupaa. Aarno lyöttäytyi keskusteluun rengin kanssa, Eero ja Tuomo kuuntelivat. Kauvan heidän ei tarvinnut odottaa, ennenkuin kamarin ovi taas aukeni ja emäntä astui tupaan. Hän ei sulkenutkaan ovea jälkeensä, vaan jätti sen selälleen. Kohta perästä ilmestyi tupaan pieni, laiha, hyväntuulen näköinen ukkovaari, pitkä piipunvarsi kädessä: nähtävästi isäntä.

Pojat nousivat seisaalle tervehtimään, ja ukko löi kättä jokaiselle, samalla kun tämä esitti itsensä.

— Terve, terve, hän puheli, — eukko tässä mainitsi, että olisi vähän niinkuin tarkoitus ruveta tähän meidän taloon asumaan . . . Juu, juu, kyllä minä ymmärrän, on niitä ennenkin asunut meillä lukumiehiä, vaikkei tämän nykyisen eukon aikana . . . hän on toinen vaimoni . . . Kyllä tänne sopii tulla asumaan. Ja tämä on rauhallinen paikka, ei tässä häiritä, tässä lukee vaikka silmät ja aivot päästä . . . juu, juu . . . Pane sinä nyt, eukko, tee kiehumaan . . .

— Ei millään muotoa, keskeytti Eero kieltävästi, — me palaamme kaupunkiin yhdeksän junassa . . .

— Passaisi meiltä hevonenkin, niin ei olisi herroilla hätä, sanoi hyväntahtoinen ukko.

— Ei, ei se tule kysymykseen, kielsi Eero. — Ei hevosta eikä teetä . . . Te olette liian ystävällisiä.

— Oikeinko todella? kysyi emäntä.

— Oikein todella, vastasi Eero, — me olemme kylliksi kiitolliset muutenkin.

— No kuinka vain, arveli isäntä, — oltaisiin mielellään kestettykin . . . Mutta huoneita kai tekee mieli katsella?

Tähän ehdotukseen suostuttiin heti. Emäntä sytytti kynttilän, ja pojat alkoivat riisua päällysvaatteitaan, mutta emännän kehotuksesta luopuivat aikeestaan, huoneet kun olivat kylminä.

Emäntä oppaana lähdettiin tarkastusmatkalle. Isäntä jäi vieraansa luo. Kamarin läpi kuljettaessa kumarrettiin vanhukselle, joka istui sohvalla ja uteliaana katseli nuoria tulokkaita. Jouduttiin porstuaan ja pienen etukamarin kautta isoon kulmasaliin ja sen viereiseen kulmakamariin.

— Tässä ne nyt olisi, kertoi emäntä ja nosti molemmissa huoneissa kynttilän korkealle, että ympäristö astuisi näkyviin.

Sisustus oli maalaistapaan. Osaksi huutokaupalla ostetut, osaksi omatekoiset huonekalut venyivät pitkin seinää, mutta lattioissa oli kotikutoiset matot ja salissa keskellä permanttoa keinutuoli, niin että Eero ymmärsi tästä voitavan laittaa hyvinkin kodikkaan kodin, vaikka vaikutus nyt hämärässä kynttilän valossa oli vähän kolkkoa.

— Nuo ikkunat ovat joelle päin? hän kysyi.

— Niin ovat.

— Eikö tämä ole sangen siistiä? Eero kysyi tovereiltaan. — Tämä isompi työhuoneena, pienempi sänkykamarina?

Aarno ja Tuomo myönsivät.

— No kuulkaa, emäntä, kuinka suuri on taksanne asunnosta, ruuasta ja . . . sanalla sanoen: kaikesta yhteensä?

— Kyllä pitäisi olla kolmekymmentäviisi markkaa kuukaudessa hengeltä . . . siihen on sitten luettuna pesukin.

Tämä ei ollut nuorten mielestä paljon, päinvastoin. Hyvällä tuulella palattiin tarkastukselta isännän kamariin. Isäntä tiedusteli heti iloisesti, kuinka asia oli päättynyt.

— Päätetty siten, että muutamme teille asumaan, vastasi Eero samaan tapaan.

Emäntä sanoi:

— Koskahan tulisitte? . . . Tuota . . .

— Aivan paikalla . . . Niin pian kuin teille sopii.

— Minä aattelen vain, että jos pitäisi huoneita hiukan lämmittää, ennenkuin ne kelpaavat asuttaviksi . . . parina päivänä kuka tiesi . . .

— Nyt on perjantai. Sanotaanko maanantaina?

— No maanantaina kyllä sopii.

— Päätetty siis, että maanantaina muutetaan.

Tämän jälkeen pojat tekivät lähtöä. Emäntä toi votti tervetuloa takaisin. Isäntä seurasi heitä porstuan oven kynnykselle ja neuvoi tietä asemalle. Kiirein askelin ystävät poistuivat Mattilan talosta.

— Merkillinen iltapäivä tämä on ollut, päätti Aarno, ja samaa mieltä olivat toisetkin.

— Kuulkaa, pojat, sanoi Eero, — puhuttiin äsken siitä, mitä meidän pitäisi tekemän; minulla on jo ohjelma valmiina, mihinkä minä aion ryhtyä.

— No? innostuivat Aarno ja Tuomo.

— Annanhan yhä edelleen opetusta viulunsoitossa, käyn vaikka kaupungissa kolme, neljä kertaa viikossa . . . Sillä ansaitseen pari, kolme markkaa tunnissa eli noin neljä, viisikymmentä markkaa kuukaudessa — ehkä enemmänkin . . . Sitten rupean kirjottamaan sanomalehtiin . . . jos eivät maksa heti, maksavat ajan pitkään . . . Sitten kirjoitan kirjan päätyönä ja lueskelen . . . Tottakai nyt aina sata markkaa kuussa voipi ansaita, ja enemmänhän emme tarvitse!

Aarno kuunteli ihailulla, mutta Tuomon kasvoihin ilmestyi selvä tyytymättömyys.

— Kuule, Eero, sanoi hän vähän surullisella äänenpainolla, — olen miettinyt tuota asiaa koko illan.

— Mitä asiaa?

— Tuota, että, jos joku meistä ansaitsee rahaa, niin hän niin sanoakseni elättää toisia. Minusta se ei sittenkään ole oikein. Ei oikein eikä kaunista.

— Miksi ei?

— Siksi, että sinä, Eero, olet se, jolla toistaiseksi on suurin mahdollisuus ansaita . . .

— No mitä pahaa se olisi?

— Mitä pahaa se olisi! . . . Ei tietysti mitään pahaa sinulle, mutta Aarnolle ja minulle. Ainakin minulle. Se kävisi kunnialleni.

— Totta on, myönsi nyt Aarnokin, — kyllä kävisi kunniallemme syödä sinun leipääsi.

— Voi teitä, vai kunniallenne! nauroi Eero, mutta nauru ei tuntunut aivan vapaalta. — Ja minä, joka juuri olin kuvitellut, että tekin kirjottelisitte. Harjottelisitte — te kun ette ole sitä tehneet yhtä paljon kuin minä — ja kukaties saisitte kyhäyksen silloin tällöin lehtiinkin . . . Minulla nähkääs on semmoinen ihanne — tuo vanha ihanteemme — että meille kerran tulee iso lehti, joka leviää ympäri koko Suomen . . . Sitä odotellen nyt työtä tekisimme . . .

— Vai niinkö olet ajatellut? sanoi Aarno, nähtävästi hyvillään. — Kyllä sen ihanteen eteen voisi työtä tehdä.

— Ne ovat kuitenkin tuulentupia, väitti Tuomo, — ja nyt on tosi käsissä . . . Ei, kyllä sittenkin luulen, että saamme turvautua muuhun aineellisen toimeentulomme suhteen. Sinä, Aarno, ota sinä vain vastaan avustusta kodistasi niinkuin tähänkin saakka, ja minä saan vähän perintöä äitini jälkeen. Se se on kumminkin selvintä.

Eero ei puhunut mitään. Hän myönsi sydämessään, että Tuomolla oli tavallaan oikein, mutta hän tunsu itsensä surulliseksi, alakuloiseksi, ikäänkuin syrjäytetyksi, eikä kuitenkaan voinut siihen mitään. Junassa hän koetti iloisen keskustelun avulla päästä raskasmielisydestään, mutta se onnistui vain puoleksi.

Kun ystävät tänä uuden elämän ensi iltana erosivat, oli onnistuneen yrityksen herättämän voiman ja ilon tunteen ohessa ilmaantunut Eeron mieleen pieni aukko, joka tyhjyyttään kyseli: etkö huomaa, ettei kaikki menesty? Ja Eero ei voinut olla pitämättä sitä „pahana enteenä“.

Mutta nukkuessa ikävä haihtui.

Seuraavana maanantaina tapahtui muutto. Eero vei mukaansa kirjoituspöytänsä, kirjansa ja viulunsa. Rolandista hän ei liioin saattanut luopua — eikä koira hänestä. Koppi siirrettiin maalle, ja tädin neuvosta järjestettiin asia niin, että hovineuvos maksoi Rolandin ruokarahan. Eero vastusteli pikkusen, mutta eno selitti, että koira oikeastaan on hänen, ja siihen ei ollut mitään vastattavaa.

Ero enosta ja tädistä oli mitä herttaisain. Luonnollisesti tapahtui muodollinen hyvästijättö, vaikka olikin tiedossa, että pian tavattaisiin. Olihan tämä kuitenkin ero vanhasta kodista.

— Voi, Eero, sanoi tati itkien, — olisithan sinä saanut kirjottaa ja lukea ja tehdä mitä vain täällä kotonakin. Olisimme antaneet sinun olla aivan rauhassa.

— Sen kyllä uskon, vastasi Eero, — minäkin nyt ymmärrän paremmin kuin ennen, kuinka paljon te rakastatte minua, eikä se ole sydämen kovuudesta kuin muutan. Mutta en osaisi työskennellä täällä kotona. Silmissäni kangastaa elämä, jossa kuljen suurta, vielä vähän hämärää päämaalia kohti, ja tämä elämä vaatii minulta, että luovutan sille sydämeni. Sinä ehket voi minua ymmärtää, mutta se on aivan totta, että jos en tällä kertaa kuuntelisi tuota sisäistä ääntäni, niin se olisi aivan kuin jos pettäisin Jumalan.

— On kaikki hyvä, sanoi eno vakavasti, — hyödyksi se on sinulle, Eero.

II.

Kului päiviä, kului viikkoja. Seuraukset ystävysten ottamasta askelesta tulivat yhä selvemmin näkyviin. Eero kysyi itseltään: tämäkö se nyt on niin kutsuttu „taistelu olemassaolosta?“ ja hän lisäsi: elämä on kova.

Ei se hänelle ollut ulkonaisesti kova. Päinvastoin, hän menestyi hankkeissaan. Hän teki työtä, ja työllään hän ansaitsi elatuksensa, joskaan ei sataa markkaa kuussa ansainnut. Kaksi kertaa viikossa hän kävi

kaupungissa antamassa opetusta viulunsoitossa niinkuin ennenkin oli tehnyt, ja pian hänen onnistui saada muutama kirjallinen kyhäys julaistuksi eräässä kaupungin lehdessä. Kun tästä tuli kohtuullinen palkkio ja tämä työ vielä tuntui mieluiselta, koska siinä sai kertoa ajatuksiaan ja tunteitaan, havainnointiaan ja kokemuksiaan muille ihmisille, suurelle yleisölle, oli seurauksena se, että hänen nimimerkkinsä „Z.“ ilmestyi milloin minkin pienen kertomuksen, viivanalustan tai artikkelin alapäähän — näkyivätpä lehdetkin mielihyvällä julkaisevan hänen rohkeita kirjoituksiaan.

Eerolle muodostui elämä aivan hänen ohjelmansa mukaiseksi. Hän kirjotti, soitti, luki. Päättyönään hänellä oli kirjan kirjottaminen — kirjan, jonka sisällyksen hän säilytti omana salaisuutenaan.

Ei hän omasta puolestaan surrut. Olihan hänellä sisällisiä vaikeuksia työnsä ohessa, mutta niitä hän piti asiaan kuuluvina. Minkätähden hän sitten joutui tuohon synkkään johtopäätökseen elämän kovuudesta? Se oli ystävänsä takia, niitten elämää katsellessa. Hän näki, etteivät ne olleet täysin onnelliset, ja samalla tuntui, ikäänkuin ne hänestä etäännyisivät. Aarnokin, joka oli ollut melkein kuin Eeron toinen minä, kiintyi yhä enemmän Tuomoon ja rupesi hänen mielipiteitään ymmärtämään ja ihaillemaan.

Aineellisesta toimeentulostaan he pitivät huolta sillä lailla kuin Tuomo neuvoen oli ennustanut. Aarnolle jatkui yhä edelleen se niukka avustus, minkä hän oppiaikanaan oli kotoaan — maalaisvanhemmiltaan — saanut. Tuomolle oli äitinsä kuoleman kautta — isä oli jo ennen muuttanut manalan majoille — joutunut pienehkö perintö, josta hänelle kerran kuukaudessa vuoti vähäinen summa holhoojansa käden kautta. Mutta juuri tämä seikka oli ensimmäisenä Eeron huolestumisen aiheena. Aarnolta ja Tuomolta poistui työn välttämättömyys, kun heidän ei tarvinnut huolehtia toimeentulostaan. „Olisi sittenkin parempi“, ajatteli Eero, „jos he „söisivät minun leipääni;“ ehkä juuri silloin heidän kunniansa vaatisi, että he tekisivät kaiken voitavansa valmistuakseen tulevaan tehtäväämme. Niinkuin nyt on, he saattavat unohtaa päämäärämme, kun nykyhetki heille kuiskaa: ei ole hätää“. Ei hän tahtonut moittia heitä ahkeruuden puutteesta: hän näki, että he ponnistivat kirjoituspöytänsä ääressä, ja oli siitä välistä se iloinen tulos, että heiltäkin ilmestyi kyhäys johonkuhun lehteen. Mutta hän kumminkin huomasi, ettei heidän ilonsa työn ääressä ja työstä ollut niin suuri kuin se hänen mielestään olisi pitänyt olla. Huomasipa päinvastoin, että heidän katsantonsa aina erityisesti kirkastui, kun tapahtui jokin, joka poikkesi päivän järjestyksestä ja vapautti heidät työstä — kun esim. Harry kaupungista tai Janne kävi vierailmassa tai kun emäntä odottamatta pyysi kahville isännän kanssa. Viaton ja luonnollinen tuo ilo oli — tunsihan sitä Eerokin, mutta Eero tunsikin vielä suurempaa nautintoa työstään.

Tuommoisina hetkinä hän kuitenkin usein ajatteli, että hänen hämärä huolestumisensa oli aiheeton ja typerä. Mutta yhtäkkiä se sai vauhtia siipiinsä erään vähäpätöisen tapahtuman kautta.

He työskentelivät kaikki kolme salissa. Siinä oli kolme ikkunaa ja joka ikkunan edessä pöytä. Tavallisesti he istuivat kaikki hiljaisina töittensä ääressä koko aamupäivän, Eeron esimerkki kun pakotti toisiakin. Mutta tänään Aarno keskellä työaikaa pillahti kysymään:

— Mitä sinä luulet, Eero, eikö ihmisen elämän tarkoitus ole, että hän olisi onnellinen?

Eero katsoi ylös. Sekä Aarno että Tuomo olivat kääntyneet tuoleillaan kuullakseen hänen vastauksensa.

— Tietysti, hän ensin sanoi, mutta kun ystävänsä ilmeestä hoksasi, etteivät he ymmärtäneet hänen ajatustaan, hän välittömästi lisäsi: — niin, en minä usko siihen onneen, jota ihmiset tavallisesti kutsuvat onneksi. Sehän onkin saavuttamaton! Vaan uskon siihen onneen, siihen mielen rauhan ja iloon, joka seuraa totuuden uskollisesta palvelemisesta. Jos sinä asetat oman onnesi elämäsi päämääräksi, et sitä koskaan saavuta, vaan jokainen suru ja murhe ajaa sinua lähemmäksi totuutta. Mutta jos asetat totuuden elämäsi päämääräksi, et tietysti sitäkään koskaan saavuta, mutta jokainen askel elämän tiellä enentää onniasi ja iloasi. Siinä se on koko salaisuus.

Aarnon huulilla oli uusi kysymys, mutta hän ei sitä ilmi lausunut. Kaikki ryhtyivät taas vaieten työhönsä, mutta vaikka Eero oli mielestään ratkaissut asian selvästi, luuli hän huomaavansa, etteivät toiset olleet tyytyväisiä. Sitäpaitsi hän ihmetteli itse kysymystä.

Vähän ajan perästä kuului uudestaan Aarnon ääni:

— Eero!

Eero nosti päätään. Häneen katsoen ja omituisesti hymyillen Aarno virkkoi:

— Minulla olisi vähän kummallinen pyyntö sinulle.

— No mikä? kysyi Eero, laskien kynän kädestään.

— Älä nyt loukkaannu, Eero!

— Mitä joutavia! Koska sinuun olen loukkaantunut?

— Kuule, Eero, etkö sinä voisi muuttaa tuohon kamariin, saisit siinä asua aivan yksinäsi ja häiritsemättä työskennellä . . . ?

— Eihän kukaan minua täälläkään häiritse, sanoi toinen ihmeissään.

— Olkoon, mutta etkö yhtäkaikki voisi muuttaa?

Eero tunsikin loukkaantuvansa.

— Sano, miksikä? Minä en ymmärrä, hän kysyi.

Aarno rupesi nauramaan.

— No, ei mitään, hän sanoi, — mutta katso, sinun ahkeruutesi vaivaa meitä, Tuomoa ja minua. Emme mekään laiskoja tahdo olla, mutta sinä kestät ja kärsit ja jaksat aivan äärettömiin. Ethän sinä koskaan väsy, et koskaan tahdo puhella, et levätä, et hengähtää. Se tulee siitä, että sinä olet nero . . . Niin, sinä olet nero, ja sentähden työ on sinusta helppoa, mieluista. Sinä saat jotakin aikaan, sinulla on mistä kirjottaa . . . Mutta ajattele meitä. Meillä ei ole yhtä suuri kyky. Me tahtoisimme välistä huoahtaa, jutella kaskuja, nauraa. Sitä voimme tehdä, jos olemme kahden kesken, mutta sinä olet liiaksi totinen . . .

Aarnon silmät kiilsivät kosteina, eikä Eerokaan enää ollut loukkaantunut, päinvastoin —.

Hän nousi pöytänsä äärestä ja käveli Aarnon luo.

— Niinkö on asiat? hän sanoi hellästi, — tietysti sitten muutetaan. Mikäs siinä!

Samassa Aarno kavahti hänen kaulaansa, itki ja puristi rintaansa vasten.

— Voi rakkaani, kuiskasi Eero, — ettet ennen puhunut! Kuinka olet mahtanut kärsiä . . . ja ehkä sinäkin, Tuomo?

Hän käänsi päätään Tuomoon päin. Tämä istui totisena ja mykkänä, mutta liikuttuna.

— Tyynny nyt, Aarno, pianhan tuo asia järjestetään.

He ryhtyivät heti toimeen. Kantoivat Aarnon ja Tuomon vuoteet saliin, siirsivät Eeron pöydän, kirjahyllyt ja viulun kamariin. Olo tuntui kevyelle, suloiselle, he nauroivat ja laskivat leikkiä.

— Kuule sinä, Aarno, nuhteli Eero, — kylläpä olet mielikuvituksessasi tehnyt minusta oikein työjuhdan, oikein koneen . . . !

— Älä sano, nauroi Aarno, — neronhan sinusta olen tehnyt . . .

— Jaa, jaa, Aarno, mitä sitten vastaat viimeisenä tuomiopäivänä taivaan taatolle, kun hän sinulta kysyy: „miksi kutsuit Eeropoikaa neroksi?“ Mitä vastaat, sano?

— Jos se taivaan taatto niin tyhmä on, en vastaa hänelle mitään, vakuutti Aarno nauraen.

Tämä suloinen sopusoinnun tunne vallitsi monta päivää heidän välillään. Heidän yhdyselämänsä ei ollut koskaan ollut niin viehättävä.

Mutta samaan aikaan kasvoi Eeron sisällinen levottomuus. Sulontunteen alta se nosti ilkkuvaa päätään ja irvisteli. Ja Eeron silmät aukenivat ikäänkuin uudelle totuudelle.

„Ihmiset eivät taidakkaan olla samankykyisiä — eivät edes ne, jotka täysin ymmärtävät toinen toisensa, jotka ystävyyden siteillä ovat toisiinsa kiinnitettyt . . . Mutta mitä silloin? Silloin he eivät saatakkaan tehdä samaa elämässä, vaan silloin heidän elämäntehtävänsä ovat erilaisia.

„Olisikohan siis Aarnon ja Tuomon tehtävä toinen kuin minun?“

Mutta kun Eero asetti kysymyksen sillä lailla, vastasi hänen sydämensä heti: „ei! Aarnon ja Tuomon tehtävä on palvella totuutta niinkuin minunkin — niinkuin oikeastaan kaikkien ihmisten“.

Siitä huolimatta hänen järkensä sanoi: „selitä, millä lailla heidän tulee palvella“. Ja kun hän vastasi: „puhtaalla, siveellisellä elämällä totuuden kunniaksi“, niin järki yhä intti: „mutta mitä tehden?“ Ja sitä kysymystä kesti pohtia.

Mutta yhtäkkiä tuli jonkinlainen ratkaisu.

— Jospa meillä olisi tuo pieni mökkimme! huudahti Aarno eräänä iltana. — Olisi niin hauska tehdä työtä pellolla ja niityllä, metsässä ja puutarhassa . . .

„Kas siinäpä se on“, ajatteli Eero. „Olinhan tuon ihan unohtaa. Ruumiillinen työ, välittömästi hyödyllinen työ, pellon ja puutarhan viljely, puiden hakkuu metsässä, kalassa käynti kesällä — siinäpä se on. Siihen kaikki kykenevät, siihen kaikki ihmiset voivat ottaa osaa.“

Ja kun hän tuota tuumaansa pari päivää oli hautonut, rupesi hän siitä puhumaan ystävilleen.

— Kyllä sinä sanoit oikein, Aarno, että se mökki meillä pitäisi oleman — tai oikeammin se maatilku. Olen sitä asiaa ajatellut juuri teidänkin työnne yhteydessä, ja olen huomannut, kuinka välttämätöntä meille on, että saamme sen maatilkun. Meidän tulee ihan elää sen toivossa . . .

Oli iltapäivä, he joivat juuri kahvia salissa, ja Aarno ja Tuomo innostuivat heti kuuntelemaan.

— Kerran, muistatte, meillä oli puhe siitä, ettette te kykene kirjottamaan samalla varmuudella kuin

minä. Otaksutaan nyt, että niin on. Otaksutaan vaikka, ettette yhtään kykeneisi kirjottamaan. Silloin täytyy kysyä: millä lailla teidän tulee palvella totuutta? Ja siihen olen miettinyt tämän vastauksen: ruumiillisella työllä. Ruumiillinen työ on rehellinen, se antaa leipää. Se työ on epäilemättä hyödyllinen, välttämätön, se on totuudesta. Tehdä ruumiillista työtä on jo itsessään totuuden palvelemista . . . Eikö tämä ole oikein? Ettekö huomaa, kuinka välttämätöntä on, että saamme maatilaa, jos kuinka pienen? . . . Minäkin, vaikka kirjoitus on minulle luonnollinen, huomaan, kuinka hauskaa, mieltä ylentävää, reipasta ja puhdasta olisi joskus vaihtaa istuminen ulkoilmassa puuhaamiseen! . . . Eikö niin, pojat?

- Totta kai, myönsi Aarno. Ja Tuomo lisäsi:
- Niin, jospa meillä vain olisi rahaa ostaa.

Ja sitten he kaikki yksimielisesti ihmettelivät, kuinka oudosti asiat tämän maan päällä olivat järjestetyt. Iso se oli ja hedelmällinen, mutta kumminkaan eivät ihmiset tahtoneet siihen mahtua. Muutamit harvat anastivat Jumalan luoman maan itselleen, suojelivat sitä „lain“, s.o. sotavoiman avulla — ja elivät toisten työstä . . .

Kummallista . . .

- Mutta hankitaan me rahaa, sanoi Eero. — Jahka minä saan kirjani kirjoitetuksi . . .
- Niin, niin, odotetaan kesäksi, sanoivat toiset. — Siksi ehtii Harrykin ylioppilaaksi, ja silloin hän kyllä liittyy meihin . . .

Siitä asiasta ei sitten puhuttu mitään tähdellisempää pitkiin aikoihin.

Mutta kerran oli pojilla vieraita, oli Harry ja pari muuta vanhaa tuttavaa kaupungista, nuori, hienosti puettu afärimies ja nuori oppinut, rillit nenässä. Harry kuului näiden kanssa paljon seurustelevan, etenkin oppineen kanssa.

Keskusteltiin jos jostakin, kun Harry äkkiä sattui kysymään leikkisästi:

- Vieläkö te, pojat, säilytätte mielessä tuota vanhaa ihannettamme: pieni mökki järven rannalla?
- Vielä, vastasi Aarno oitis, — miksi sitä kyselet?

Hän oli vähän kummissaan niinkuin toisetkin, sillä Harryn äänessä oli outo kaiku.

- Muuten vain, sanoi Harry, — minä ajattelin, että olette ehkä siihen tuumaan väsyneet.
- Kuinka niin? kysyi Tuomo. — Olemme täällä päinvastoin tuumineet, että kun sinä ylioppilaaksi tulet, niin liityt sinäkin meihin.
- Minäkö? . . . Tjaa . . . vai niin?

Harry otti huolettoman asennon ja naksutti sormillaan polveen.

— Niin juuri, innostui Aarno puhumaan, — olemme tässä Eeron kanssa tuumineet, että ruumiillinen työ se on ihmiselle luonnollisin. Kaikki tarvitsemme leipää — leipä saadaan maasta. Vaikka kuinka lukisit tai kirjoitaisit, kuolisit nälkään, ellei olisi niitä, jotka maata kuokkisivat, leipää tekisivät . . .

- Tuo on selvä juttu, keskeytti Harry hermostuneesti. — Mutta se ei todista mitään.

Eero tunsu itsensä vaivatuksi. Hän ei olisi suonut tästä asiasta keskusteltavan vieraiden, asiaankuulumattomien läsnä-ollen, ja hän päätti mikäli mahdollista pysyä mykkänä.

Nyt puuttuikin oppinut puheeseen, ennenkuin Aarno ehti pitemmältä selittää.

— Ellen käsiti väärin, hän sanoi, — on siis teidän mielestänne ihmisen ensimmäinen ja korkein velvollisuus maanviljelys. Hyvä. Ruvetaanpa kaikki viljelemään maata. Kesällä kaikki käy mainiosti, syksyllä ruis leikataan, puidaan, laitetaan leiväksi. Mutta talvi tulee, ja talven kanssa kylmä. Olemme ilman vaatteita, ilman saappaita, kukaties ilman lämpimiä asuntoja — sillä kuka niitä olisi valmistellut, kun kaikki olemme pellolla hääräilleet? . . . Eikö niin?

Hän hymyili kohteliaasti — niinkuin lapsille — ja hienopukuinen afärिमies hymyili . . . ja Harrykin.

— No no, sanoi Tuomo nuhtelevasti, — älkäämme menkö äärimäisyyksiin. Emme ole puhuneet yksinomaan maanviljelyksestä, vaan ruumiillisesta työstä yleensä. Eivät kaikki ihmiset ole pellolla. Ruumiillinen työ on monta lajia. Tietysti toiset rakentavat taloja, valmistavat vaatteita . . .

— Hyvä, ryhtyi taas oppinut puhumaan, — tehdään siis ruumiillista työtä yleensä . . .

Hän korjasi rilliensä asennon — olivat vähällä pudota nenästä — ja jatkoi:

— Tehdään siis ruumiillista työtä. A kuokki peltoa, B korjaa saappaita, C neuloo vaatteita, D rakentaa taloja j. n. e., mutta kesken kaikkea A tulee kipeäksi, hän kylmettyy pellolla. Mitä tehdä? Tärkeä henkilö makaa sairaivuoteella. Rohtoja! Mistä? Rohtoja ei ole. Lääkäreitä ei ole. Sivistystä ei ole. Ei ole kirjoja, ei yliopistoa, ei kulttuururia. Sairas kuolee . . . Hä? Mitä sanotte?

Ja taas hymyilivät oppinut, afärिमies ja Harry.

Eero ei jaksanut kauvemmin olla huoneessa. Harryn käytös koski hänen sydämeensä kuin puukon iskut. Hän nousi ja lähestyi ovea.

— Minne Eero menee? kysyi Aarno hätäisesti. Hän oli juuri toivonut saavansa kuulla tämän vastaväitteitä.

— Pyydän anteeksi, kuului vastaus, — älkää antako itseänne häiritä. Voin vähän pahoin ja lähdän hetkeksi ulos raittiiseen ilmaan . . . Ei se ole mitään vaarallista . . .

— Jaksatko mennä yksin? kysyi Aarno osanottavasti. — Tulenko mukaasi?

— Kiitos, ei sinun tarvitse vaivata itseäsi.

Nuori oppinut heitti pikaisen silmäyksen Eeron kalpeihin kasvoihin.

— Hyvä, hän sanoi, — raitis ilma poistaa tuon pahoinvoinnin.

Mutta Harry katsoi Eeroon tutkivasti ja pitkään. Hän ymmärsi ja punastui, vaan ei puhunut mitään.

Tuomo ei tehnyt huomioita, sillä hän ajatteli vastausta oppineen puheelle.

Huoneessa olijat keskustelivat pitkän aikaa samasta aineesta, tulematta varsinaiseen loppupäätökseen.

Näytti kuitenkin siitä, kuin voitto olisi jäänyt oppineen puolelle. Hän oli niin loogillinen ja terävä, ja muun muassa ystävällisesti varotti Tuomoa ja Aarno kadottamasta itsenäisyyttään.

— En suinkaan tahdo väittää, että olisitte kokonaan Eeron vaikutuksen alaisina, mutta olkaa kumminkin varuillanne. Ihminen joutuu niin helposti toisen johdon alle, ellei hän järkähtämättä pidä logiikasta kiinni.

Eero ei tätä kuullut, eikä tietysti kukaan hänelle siitä kertonut, mutta tämän kerran perästä puhuttiin vielä harvemmin ja vielä enemmän ohimennen mökkituumasta.

Jopa Aarno kerran kevättalvella arveli:

- Ei siitä taida tulla mitään, siitä meidän mökistämme.
- Kuinka niin? Eero kysyi.
- No muuten vain, kuului vastaus.

Eero ei huomannut Aarnon sanoissa piilevän muuta kuin ohimenevää epäilystä, ja sentähden hän virkkoi luottavaisesti:

- Miksei siitä tulisi, jos me vain tahdomme. Kun uskomme elämään, kyllä elämä lähestyy.

Hän ei silloin arvannut, etteivät toiset enää niin suuresti toivoneetkaan sitä elämää.

Mutta hänen silmänsä vielä aukenivat.

III.

Kevät oli tulossa, aurinko paistoi, hanki suli, vesi juoksi virtana mäkeä alas ja laski tietä pitkin vielä jäässä olevaan jokeen. Ilma oli uuden elämän tuoksua täynnä, linnut visertelivät puiden latvoissa ja hyppelivät oksalta oksalle, lehmät ammuivat navetassa kesää toivoen ja Roland juoksenteli halukkaasti ulkona, pihalla ja kylässä.

Eerolta oli valmistumaisillaan kirja, surujensa ja rakkautensa ensimmäinen lapsi, kyynelten ja riemun synnyttämä, se kirja, jota hän talven pitkäään oli tekeillyt.

Kun hän viimeistä lukua kirjottaessaan katseli manuskriptipakkaa edessään pöydällä, ei hän voinut olla ihmettelemättä. Hän ihmetteli paperiarkkien paljoutta, hän ihmetteli, että kaikki vaikeudet olivat onnellisesti voitettut, ja hän kysyi itseltään: minäkö tuon olen aikaansaanut? Kütolliseksi hän itsensä tunsikin, aivan kuin joku toinen olisi työn tehnyt.

Sillä vaikeata se useinkin oli ollut, varsinkin alussa. Kun piti panna ajatus paperille, sai uudestaan ja uudestaan kirjottaa samasta asiasta, sommitella sanoja, muutella lauseitten järjestystä, jopa kirjottaa kaikki uudelleen, ennenkuin omatunto oli tyydytetty. Ja sitten tulivat vielä epäilykset. Välistä tapahtui, kun väsymys oli suuri, että hän kysyi itseltään, eli oikeammin, että joku hänen sisässään aivan kuin ilkkuen kysyi: „tämäkö se nyt on sinun ihmeellinen työsi, tämä kirjoitus, jolla varmaan tulet monia loukkaamaan? tämäkö se nyt on epäitsestä totuuden palvelusta? tämäkö vapautta ja ihaninta onnea?“ Ja sama ääni lisäsi: „etkö huomaa, ettei tämä ole sitä kaikista korkeinta, ettei se ole sitä ikuista, jota *sinä* tavoittelet?“ Mutta kun hän sitten uhalla kysäsi: heitänkö? luovunko tästä? niin tuli vastaus — mistä lie tullutkaan — voimakkaana,

vakavana, vastustamattomana: tämä sinun pitää tekemän . . . Hän ymmärsi, että tämä oli se ainoa, oikea ratkaisu, hän ymmärsi, että muu oli personallista heikkoutta, ja hän sai intoa jatkamaan työtään. Mutta kummallista! nuo epäilykset uudistuivat, ja vasta aikaa myöten niiden ääni heikkeni.

Mutta tuotti se hänen työnsä hänelle riemuakin. Se kävi hänelle päivä päivältä rakkaammaksi, ja samassa määrin kasvoi hänen itseluottamuksensa, varmuutensa ja kykynsä. Samalla hän myös rupesi toivomaan, että kirjastansa tulisi hyvä. „Minun pitää saada sille kustantaja“, hän ajatteli, „ja sillä pitää olla vaikutuksensa ihmisten ajatuselämään“. Ja vaikka hän tunnusti itselleen, että tämä asia ei ollut täysin hänen määrättävissään, että se riippui jonkinlaisesta kohtalosta, uskoi hän kumminkin, että jos kirja tulee hyvä, tulee se menestymäänkin. „Koetan parastani. Omatuntoni pakottaa minua tähän työhön, sen täytyy menestyä . . . Mitä varten muuten olisin olemassa?“ Eero, jota aina oli kutsuttu haaveilijaksi, osotti täten, että hänessä oli miehenkin tarmoa, miehen itsetietoisuutta ja itsenäisyyttä.

— Poika on ankarasti kunnianhimoinen, sanoi kerran hovineuvos hymyillen vaimolleen, kun Eero oli poistunut heidän luotaan, tehtyään heille vähän selkoa hommistaan. — No ei se muuten pahaa tee. Auttaa kunnianhimo eteenpäin maailmassa.

Teoksensa sisällyksestä Eero ei ollut kelleen puhunut. „Se on salaisuuteni, qui vivra, verra“, hän oli vastannut uteliaille urkkijoille. Itse asiassa se oli jatkoa siihen alustukseen, jonka hän kotonaan oli sepittänyt, ja sen piti esittää hänen uskonsa elämästä. Heti muuttaessa hänellä oli pääpiirteet mielessään valmiina, tuo oma askelensa oli äkkiä tehnyt monet asiat selviksi.

Hänen uskonsa oli se, että ihminen on vapaa olento, järkensä kautta vapaa, vapaa ajattelemaan, puhumaan ja tekemään ainoastaan sitä, minkä hän järjessään tietää ja omassatunnossaan tuntee oikeaksi, joka samalla on ihmisen tosi onni.

Mutta kun Eero katsoi ihmisiä ympärillään, niin hän huomasi, että useimmat heistä eivät olleetkaan vapaat. He ajattelivat, puhuivat ja tekivät — mitä muutkin ajattelivat, puhuivat ja tekivät. Koko elämänsä kulkua yksityiskohtia myöten tapahtui valmiiksi laaditun ohjelman mukaan. Kaikki oli jo ajateltu, sanottu ja tehty. Uutta ei ollut. Ei tarvinnut kuin pysytellä vanhassa urassa, niin kaikki kävi hyvin.

Eero kuitenkin luuli ymmärtävänsä, että jokainen ihminen ainakin kerran eläessään oli maistanut vapaan hetken makeutta. Ja hän kysyi itseltään, eikö ihminen silloin hämmästynyt saamattomuuttaan ja elämänsä koneellista kulkua. Mitä hänellä lapsena oli raikasta luontoa ja itsenäisyyttä, se puserrettiin hänestä kasvatuksen kautta sekä koulussa että kodissa. Minkä verran hän nuorena tunsikin intoa, voimaa ja toiminnanhalua, sen kuolettivat jokapäiväisyyden ennakkoluulot ja tasaantunut kokemus. Jokainen askel, minkä hän elämässään otti, oli ympäröivien olojen aiheuttama; oman henkensä välittömästä käskystä hän ei toiminut milloinkaan. Olosuhteet pakottivat häntä vaikenemaan, olosuhteet pakottivat häntä puhumaan — ja molemmissa tapauksissa hän toimi vastoin sisällistä vakaumustaan. Vastoinko? Saattoipa asettaa tähän kohtaan ison kysymysmerkin. Ihmisen ulkonainen minä oli siihen määrin erittyneenä hänen tosi minästänsä, ja hän oli vähitellen niin tottunut ulkonaiseen personallisuuteensa, että piti tätä todellisena itsenään.

Ja miettiessään kaiken tämän syytä Eeron täytyi kysyä itseltään: onko siis kohtalo niin voimakas? onko kohtaloa olemassa? mikä se on? ovatko ihmiset erilaisia? ja miksi? sillä onhan niitä, jotka tuntevat ja tietävät olevansa vapaat, ja kyllä kai ihmisen tahtokin on mahti maailmassa!

„Kaikki tulee siitä, että olemme epävapaita ja ennakkoluuloisia. Me uskomme, ja meitä vahvistetaan uskossamme, että ruumiillinen elämä on tärkeä, että väärä kunnia on tärkeä, että meidän pikku personallisuutemme on tärkeä, että se täytyy olla olemassa, että sitä täytyy pelastaa ja hoitaa — kun sitä vastoin totuus on päinvastainen. Tosi elämämme on totuudessa, tosi kunniamme on totuuden, tosi pelastuksemme on totuus. Jos ihmiset tämän käsittäisivät, poistuisi paha maailmasta. Yhteiskunnalliset epäkohdat tasottuisivat itsestään, ei harjotettaisi vääryyttä, ei palveltaisi itsekkyyttä. Mitä siitä, jos

kuolemme, kunhan totuus elää! Mies se, joka ei nykyisissäkään oloissa valhetta hyväkseen käytä, vaan mieluummin kärsii totuuden puolesta“.

Tämä oli kirjan ponsi, viimeisen osan pääjuoni. Edellisessä osassa hän arvosteli yhteiskuntaa ja sen eri laitoksia, kirkkoa, koulua j. n. e. Hänen arvostelunsa olivat ankarat ja hänen aatteensa häikäisevän korkeat — niinkuin nuorukaisen ovat —, mutta nuorukaisen intoa ja uskoa uhkui hänen kirjansa ja lennolla se oli kirjoitettu. Sen tunsii Eero itse . . .

Eräänä aamuna Aarno havahti unestaan ja totuttuun tapaansa hapuili kädellään kelloa vuoteensa viereiseltä tuoilta. „Vastahan tuo on viittä käymässä“, hän itsekseen ihmetteli ja laski kellon takaisin paikoilleen, „sitten vielä tunnin verran saapi vetää unta“. Mutta samassa huomattuuan, että Eero olikin ylhäällä toisessa huoneessa, hän yhä ihmeissään jäi katseellaan seuraamaan Eeron liikkeitä; ja kun tämä kävi työpöytänsä ääreen ja nähtävästi suurella innolla ryhtyi työhönsä, unohtui uni Aarnonkin mielestä ja kaikenmoisia ajatuksia tulvaili aivoihin. Ei hän voinut olla ihailematta Eeron ahkeruutta ja työntöä eikä liioin siitä iloitsematta, sillä olihan hän Eeron vilpitön ystävä ja soi sille kaikkea menestystä, mutta tuli hän samalla alakuloisemmaksi, kun muisti omaa saamattomuuttaan ja muisti, että halunsaakin oli laimennut, kun ei viikkojen vieressä mitään erikoisempaa ollut syntynyt.

„Ei minulta sentään kykyä puuta“, hän itsekseen mietiskeli, „kyllä kynäillä osaisin, kun vain olisi innostava aine, mistä kirjoittaa. Eerolla on aatteensa, joiden edestä tahtoo työskennellä, mutta mitä minulla on? Päivä päivältä ihanne, johon ennen uskoin, hälvenee mielestäni ja vanha maailman katsomukseni lyödään pirstaleiksi . . . Olin ajatellut meidän yhteiselämäämme aivan toisenlaiseksi — ja Eerolla oli aina niin vahva luottamus, että käy niinkuin olemme kuvitelleet . . . Mökissä asuisimme järven rannalla, ja venonen olisi kaislistoon kytketty. Semmoinen valkoinen se olisi, hohtavanvalkoinen, ja sillä kävisin milloin kalassa, milloin purjehtimassa. Kalaretkiltäni kun palaisin, iso saalis veneenpohjalla, olisivat pojat rannalla vastassa vähän levottomina pitkistä viipymisestäni. Mutta kun sitten näkisivät uutteran työni tulokset, remahtaisi riemu korkealle ja yhdessä miehin kannettaisiin kalat lähialueeseen, jossa tavasta syömässä käytäisiin. Sepä vasta elämää olisi! Maata muokkaisimme, peltoa penkoisimme ja Eero aina puutarhassaan puuhaisi. Kyllä vainioilta viljaa lähtisi ja pelloilta perunoita ja kaikenmoisia kasviksia puutarhasta — ei pojilla hätää olisi! Koulua pidettäisiin — ja saisihan Eero kirjoittaa rapsutella niin paljon kuin ikinä haluttaa . . . Semmoista se elämä piti oleman, vaan eipä semmoiseksi muodostunut . . . Täällä me ollaan kuin linnut häkissä, ainakin Tuomo ja minä; Eero se vain hääää papereinsa ja kirjainsa kanssa ja on itseensä sulkeutunut niin, ettei edes ilmota, mikä on tekeillä hänellä. Eikä meillä ole mökkiä, eikä puuhaa ulko-ilmassa eikä — . . .“ Tämän kaiken hän oli ajatellut aivan huomaamattansa. Nyt yhtäkkiä ajatusten tulva seisahtui, ja ikäänkuin tempaisten itsensä irti houkutusvallasta hän huudahti itsekseen:

„Vaun mitä joutavia minä tässä taas, toivonko siis muka, että noin olisi käynyt! Tuommoisissa oloissako olisin viihtynyt? Onhan toki parempi, ettei olla otettu sitä ratkaisevaa askelta, niin on vielä aika valita ja kerrassaan peräytyä, jos siksi tulee. Miksikä tänne oikeastaan muutinkaan Eeron kanssa, olisin yliopistolukujani jatkanut, niin olisi päämäärä ollut edessä varmana ja tulevaisuus tietynä ja turvattuna sen sijaan, että nyt on alituista ahdistusta ja epäilyä. Harrykin on aina niin onnellinen ja tyytyväinen, kun hän täällä käy ja kertoo tenteistään, vaikkei muka palvelekkään totuutta.“

Näistä mietteistään Aarno heräsi siihen, että Tuomo hyppäsi vuoteeltaan permannelle ja lähti paitasillaan ovensuuhun katsomaan, vieläkö Eero nukkui, kun oli niin hiljaista. „Tuossahan mies jo mahtaillee!“ hän äännähti iloisesti hämmästyen, kun havaitsi Eeron täydessä touhussa kirjoituspöydän ääressä.

— Johan aurinko kohta keskitaivalta kokottaa, te laiskurit, kuului Eeron iloinen vastaus, ja samassa hän pyörähti istuimeltaan ja harppasi kynnyksen yli toverin huoneeseen, jossa heti kävi Tuomoon käsiksi ja kirkasi: — minä olen niin iloinen nyt, Tuomo, että painippa vähän kanssani!

— Kyllä minä tästäl ehätti Tuomo ja sieppasi Eeroa lanteista kiinni, — varo sinä vain jalkojani, mies, niin kyllä sinut vielä allenikin pistän!

— Ei se niin vain puhaltamalla, intti Eero ja ponnisti vastaan, vaikka pienempi olikin.

Iloisesti huutaen ja nauraen jatkoivat pojat leikkiään, ja Aarnoltakin pääsi nauru, kun hän outoa näkyä seurasi silmillään, sillä ei Eero usein päästänyt riemuansa ilmoille noin reippaasti. Siinä he ähkiävät ja puhkivat, väänsivät ja työnsivät, hellittivät ja iskivät taas yhteen. Kun kotvasen aikaa olivat temmelleet kummankaan voittamatta, huudahti Eero:

— Jo riittää, Tuomo, jo riittää! On sinulla vahvat varret, minulta on ihan henki menossa . . .

Paini taukosi ja Tuomo virkkaa läähätti:

— Eipä olisi uskonut Eero pojassa olevan niin paljon voimia!

Hikeä otsaltaan pyyhkien Eero sitten sanoi:

— Pukekaa joutuun nyt, pojat, odottaa teitä vielä jotakin hauskaa.

— Mitä se on? kysyi Aarno puoleksi epäilevästi.

— Saatpa nähdä . . . No voinhan sen sanoakin.

Ja Eero lisäsi riemusta värähtelevällä ja vähän salaperäisellä äänellä:

— Kirjani on nyt valmistunut.

— Ahaa! oo! ihmettelivät ystävät ja Aarno tokaisi: — siksipä oletkin niin haltioissasi!

— Niin, joutukaa nyt, niin saatte lukea jonkun kappaleen kahden kesken ja sitten minun kuullen arvostella, sanoi Eero ja viimeisen kerran otsaansa pyyhkäisten palasi takaisin työnsä ääreen.

Uutinen oli jännittävä ja intoa se loi Aarnon ja Tuomon liikkeisiin. Pian he olivat pukeutuneet, ja samassa Eero toi heille paperitukon, mutta palasi itse takaisin kamariinsa, sulkien oven jälkeensä.

„Nuorukaisen mietelmiä“ lukivat Aarno ja Tuomo kansilehdellä ja selaileksaan huomasivat kirjassa olevan kolme osaa nimeltään „Epäilyksiä“, „Kahlehdittu järki“ ja „Vapaa järki“. He päättivät alottaa alusta, ja Tuomo ryhtyi lukemaan ääneen samoja „Epäilyksiä“, joissa Eero kertoili omista kokemuksistaan yliopistossa.

Hän punastui lukiessaan, Aarno samaten, ja selvästi näkyi, että pojat olivat ristiriitaisten tunteitten vallassa. Kun „Epäilykset“ oli läpi luettu, Tuomo teki pysähdyksen, ja molemmat istuivat ääneti.

— Kuule, emmeköhän nyt puhu suoraan Eerolle, millä kannalla asiat ovat? kysyi Tuomo vihdoin.

— Minustakin olisi aika niin tehdä, arveli Aarno. — Voithan sinä puhua.

— En minä. Sinä olet vanhempi ystävä. Tee sinä.

— No olkoon menneeksi.

He kutsuivat Eeron sisään, ja hän tuli, uteliaana, mutta samalla vähän epävarmana.

— Kuulehan, Eero, sanoi Aarno, — olemme lukeneet kirjasi ensimmäisen osan, ja tekisi mieli kertoa sinulle, mitä lukiessamme mieleemme johtui.

Eero kuunteli tarkkaavasti.

— Ankarasti tuomitset oppineita, jatkoi Aarno, — ja opiskelevaa nuorisoa — no, en sano siitä mitään, onhan sinulla oikeus lausua ajatuksesi —, mutta mitä sinä sijaan asetat? Kun nyt riistät arvon yliopistoluvuilta ja ihmisten tavallisilta pyrkimyksillä, kuinka sitten tahdot, että ihmiset järjestäisivät elämänsä? Eihän toki kaikki voi maanviljelijöiksi ruveta! En luule ihmisten niin muodoin tulevan onnellisiksikaan? Mutta kuinka sitten pitäisi asettaa?

Aarno vaikenä, ei löytänyt sanoja jatkaakseen, vaikka vielä oli paljon muuta mielessä.

Hämmästyksestään ja pettymyksestään toipumatta Eero kysyi omituisella äänellä:

— Entä sinä, Tuomo?

Tuomo vältti ystävänsä katsetta ja vastasi:

— Niin, ajattelenhan minäkin samaan suuntaan . . .

Mutta sitten lisäsi Aarnoon kääntyen ja ikäänkuin tätä moittien:

— Sana tuomitseminen ei ollut aivan paikallaan, sillä myönsihän Eero muun muassa, että hän miltei kadehti niitä ihmisiä, joilla oli tietty päämäärä elämälleen . . . Emme sitäpaitsi vielä kuulleetkaan, mihinkä johtopäätöksiin Eero lopulta tulee ja minkä tehtävän hän asettaa ihmiselle vanhan sijaan.

Eeron poskia punotti ja hänen äänensä vapisi, kun hän nyt sai sanotuksi:

— Mutta ettehän te sitten enää uskokkaan niinkuin minä!

„Etkö sitä jo ole huomannut?“ oli Aarno kysyä, mutta sen sijaan hän alotti:

— Kuka tässä uskosta puhuu? onhan tosi kysymyksessä. Toiseksi — mikä sinun uskosi on, Eero? Onhan sinullakin tehtävä ja päämäärä elämässä, aiot kirjailijaksi — olet jo kirjailija! Mutta ajattele esimerkiksi Tuomoa ja minua . . . Tuo mökkituuma minua jo melkein inhottaa . . .

Aarno äkkiä pysähtyi, sillä Eero, joka oli katsonut häneen pitkään, kääntyi samassa ympäri ja kiiruhti omaan kamariinsa, jossa jäi ikkunan luo seisomaan, katsellen ulos ja napsutellen sormellaan lasiin.

Tuomo loi silmäyksen Aarnoon ja nyt siinä todellakin oli jotakin moittivaa.

— Taisit loukata Eeroa, hän virkkoi hiljaisella äänellä, — mitä sinä noin äkkiä . . . ihan minäkin pelästyin . . .

Aarno oli nähtävästi vähän hämillään, mutta tiuskasi ylpeästi — hänkin hiljaisella äänellä:

— Vaikkapa olisinkin . . . oma syynsä se on. Väsyhän sitä väkisinkin tähän elämään . . .

— No, no, sanoi Tuomo vain, ja sitten molemmat olivat vaiti, omiin mietteisiinsä vaipuneina.

Ei kestänyt kauvan, ennenkuin Eero palasi ystävänsä luo, ja nämät huomasivat hänen katsannossaan jotakin rikkirevittyä.

— Miksette ilmottaneet tätä minulle ennen? hän lausui surun murtamana äänellä. — Miksette puhuneet suoraan? Olette joskus valittaneet, mutta minä sokeudessa en nähnyt, mihin tähtäsitte; luulin aina, että teidän alakuloisuutenne oli seurauksena siitä, ettemme vielä ole päässeet alottamaan sitä oikeata elämäämme . . . Ja nyt lienevätkin olleet vain viittauksia siitä, että teidän yhdessä minun kanssani omaksumanne usko oli hajoamassa ja että te olitte langenneet siihen vanhaan, vanhaan luuloon, että tämä ihmiselämä on eläimellistä taistelua olemassa-olosta ja itsekkästä onnesta eikä mitään muuta!

Hänen äänensä hiljeni melkein kuiskeeksi, kun hän jatkoi:

— Sinä kysyt minulta, Aarno, mitä teidän pitää tekemän! . . . No jos ei teillä ole mitään tehtävää elämässä, voittehan ainakin tehdä itsemurhan . . .

Hän oli nojannut kättä pöytää vasten, mutta äkkiä hän oikasihe suoraksi ja äänensä sai taas luonnollisen sointunsa, kun hän jatkoi puhettaan.

— Erehdytte, jos luulette, että minä tuomitsen yliopistolukuja tai muuta inhimillistä toimintaa, joka ei ketään vahingoita — en minä niitä tuomitse. Mutta sitä minä suren — ja suren koko sydämeistäni nyt, kun tekin annatte suruuni syytä — että kaikki ihmiset, nuoret ja vanhat, tyytyvät tavoittelemaan itsekkäitä, jopa alhaisiakin tarkoituksia elämässä. Sitä minä suren, etten näe niitä nuorukaisia, joiden korkeimpana silmämääränä on ihanne, jonka puolesta uskaltavat elää ja kuolla, vaan jotka muka kokeneitten viisaudella tietävät, että „ensimmäinen ehto on kumminkin leipä“ ja jotka niin kutsutun „toimeentulon“ takia kuluttavat elämänsä ja voimansa koneelliseen lukemiseen . . . Oh, olisihan teidän pitänyt tämä tietämän . . . Kuinka te saatoitte minua niin väärinkäsittää? Että minä muka aion kirjailijaksi! Enhän minä miksikään aio, johan olen ihminen. Jos kirjoitan, se tulee yksinkertaisesti siitä, että minulla on jokin mielessä, jota välttämättä tahdon saada ilmi lausutuksi — mutta enhän minä sitä sanoisikaan, ellen uskoisi siitä olevan jotakin hyötyä toisille. Se minun pyrkimykseni on, etten olisi tyhjäntoimittaja tässä maailmassa, vaan että minustakin olisi edes jotain hyötyä, apua, iloa, kun kerran täällä olen . . . Ja miksei se tunne, se halu, se intohimo voisi asua jokaisen nuorukaisen rinnassa? Se asuukin, jos ei aina olekkaan herännyt itsetietoiseksi, ja voi maailmaa, kun se sen sieltä kiskasee . . . Mutta emmekö me, joissa tuo halu on herännyt, voisi nousta maailmaa vastaan? Miksikä antaisimme sen polkea mitä meissä on pyhintä? Emmekö saata taistella, taistella ja voittaa — taikka taistella ja kuolla?

— Tuomo ja Aarno, mistä se heikkous on teihin tullut? kysäisi hän äkkiä omituisen hellästi.

Molemmat nuorukaiset istua tuijottivat kalpeina maahan. He olivat liikutettuja sydämessään eivätkä saattaneet mitään sanoa. Mutta heille oli selvinnyt, kuinka suuri juopa oli heidän ja Eeron sielunelämän välillä.

Eero ei vastausta odottanut, vaan muutta mutkitta hän poistui, pisti porstuassa palttoon päälleen ja läksi Rolandin seuraamana ulos kävelemään.

Aamu oli tuulinen ja tuntui kylmäköltä, vaikka katon räystäät tippuivat vettä auringon säteiden lämmittäminä.

Yhtä kylmältä ja kolkolta tuntui Eerosta elämäkin. „Kaikki on mennyttä“, oli ensimmäinen ajatuksensa. „Minulla ei ole enää ystäviä, ei tovereita. Minun ihanteeni ovat heidän silmissään mitättömät. Kuka minä olen? Minkä arvoiset ovat nuo ihanteeni? . . . Heitä rakastin kaikista enemmän, ja he minut hylkäsivät. Heissä rakastin sitä, mikä oli kauneinta, puhtainta, syvintä, ja he tallaavat jalkoihinsa sen kauneimman ja

sysäävät ilkkuen minut luotaan . . .“

„Jospa he edes olisivat tulleet luokseni sanomaan: „Eero, näin me emme jaksa elää, näin käy olomme liian tukalaksi. Me muutamme pois sinun luotasi, jotta paremmin voisimme palvella totuutta.“ Silloin olisin sulkenut heidät syliini ja sanonut heille: „menkää, ystäväni, tehkää paraimman ymmärryksenne mukaan, palvelkaa omaatuntoanne ja järkeänne, sillä se on korkein mikä ihmisellä on, menkää, menkää, minun rakkaimmat ajatukseni teitä seuraavat!“ Niin olisin silloin sanonut . . .“

Ja kyynel nousivat Eeron silmiin.

„Mutta nyt he tulivat luokseni ja sanoivat: „me emme usko sinun haaveiluihisi, me emme usko ihanteihin, emme hyvään, emme totuuteen — sentähden olemme tehneet itsemme sinusta vapaiksi!“

„Niin, tietysti te olette vapaat, vaikka sydämeni särkyisi, ja minä rukoilen teille kaikkea menestystä . . . Mutta voi, että te ette koettelemusta kestäneet, voi, että teidänkin piti langeta siihen vanhaan, iankaikkiseen . . . Mitä teistä nyt tulee? Sitä samaa kuin kaikista muista . . . ja ihmisistä on maailmassa puute.“

„Kuinka heikko minä olen! En mitään taida. En taida pelastaa yhtään ainoata sielua . . .

„Mutta kaksinkertaiseksi tulee oma edesvastuuni, kaksinkertaiseksi oma koettelemukseni. Jaksanko minä kestää?

„Niin, nyt on kysymyksessä, jaksanko minä. Yksin, yksin, mistä voimia saan?

„Mutta minun täytyy jaksaa.“

Hän puri huuliaan ja koetti päästä ahdistuksestaan, mutta kaikki tuntui kovalta.

IV.

Oli tuoksuava toukokuun ilta. Muutamana edellisenä päivänä oli satanut ja nyt oli kesää ilmassa, maantie oli kuiva ja tasainen, viheriöivä ruoho kaunisti sen laitoja. Metsä seiso i kultaisenvihreässä kevätpuvussaan ja aurinko teki luoteessa laskua, täyttäen mielen kaiholla.

Eero palasi kävelyiltä kotiin; yksin hän kulki tiellä, ruskeakarvaisen Rolandin saattamana vain. Hänen katseensa oli suunnattu kohti päivän laskua ja kaihoa se ilmaisi, mutta myös syvää surua. Ei ollut hän enää sama Eero kuin vielä joku kuukausi sitten. Hänen kasvonsa olivat laihtuneet, ja suupieleen oli murhe piirtänyt juovan. Hän seisautui, huoaten syvään ja kutsui koiran luokseen.

— Roland, hän lausui hellästi ja laski kätensä koiran päälle, — sinä taidatkin olla ainoa toverini, joka pysyt minulle uskollisena . . . Ethän sinä koskaan jätä vanhaa Eeroa?

Koira ymmärsi. Vinkuen ja heiluttaen häntäänsä se nousi pystöön takajaloillaan ja töytäsi tanakat kypälänsä pojan hartioille, pyrkien nuolemaan tämän kasvoja pitkällä kielellään.

— Niin, niin, Roland, tiedänhän sen, tiedänhän sen, hoki Eero, pakostakin hymyillen, ja välttämättä koiran kuonoa, irtausi sen syleilystä. — Sinä olet minun, tapahtui mitä tapahtui, enkä sinua koskaan jätä, vaikka minne menisin.

Roland hyppeli vielä kotvasen aikaa ystävänsä ympärillä, ja Eeron mieli tuntui vähän kevenevän.

Olihan hän monta kertaa sanonut itselleen, että hänen surunsa Aarnon ja Tuomon kylmyydestä oli sekä lapsellinen että väärä. Jo silloin, kun hän päätti muuttaa maalle ja Harryn uskottomuus antoi ankaran iskun hänen sydämelleen, oli hän ymmärtänyt, että siinä tehtävässä, jonka hän itselleen oli valinnut, ei saanut olla vaikuttamassa minkäänlaiset personalliset tunteet. Hän olikin ollut valmis lähtemään aivan yksin, ja omasta vapaasta tahdostaan Aarno ja Tuomo tekivät hänelle seuraa. Mutta tuo heidän vapaaehtoinen tekonsa oli elvyttänyt Eerossa uskon, että he tahtoivat pysyä vanhoissa ihanteissa ja antautua yhteiseen tehtävään. Ja kun he sitten ilmottivatkin peräytyvänsä, koski tuo odottamaton uutinen Eeroon kovin kipeästi. Sen päivän jälkeen eivät pojat juuri viihtyneetkään kotona. Yhtämittaa heillä oli asiaa kaupunkiin, tuskin ennättivät syödäkään Eeron seurassa. Ja heidän kylmyytensä ja välinpitämättömyytensä oli Eeron ainaisen surun esineenä. Hän ei oikein sitä käsittänyt.

Toinen seikka lisäsi vielä hänen huoliaan. Ehkä hän olisikin jaksanut niitä paremmin kantaa, ellei sitä toista olisi ollut. Ja se oli huoli hänen kirjastaan, hänen esikoisestaan, josta hän oli niin paljon toivonut. Sen kirjan kohtalo oli vielä määräämättä, sillä vastausta ei kuulunut kustannusliikkeeltä, joka oli ottanut käsikirjotuksen tarkastettavaksi, vaikka jo neljäs viikko oli kulumassa.

Kun Eero silloin — kuukausi sitten — nousi liikkeen konttoriin vieviä portaita ylös, kallis käärö kädessä, katosi häneltä yhdellä iskulla kaikki rohkeus ja varmuus, ja mitä sitten tapahtui, kävi kuin unessa. Ei tarvinnut soittaa, ovi oli raollaan. Etehisessä ei ollut ketään. Eero riisui päällystakkinsa, ripusti naulapuuhun, laski hatun hyllylle ja astui kynnyksen yli huoneeseen, jossa seinää pitkin oli monta korkeata pullettia konttorikirjoineen, papereineen ja kirjoitusneuvoineen. Yhden ääressä istui nainen kirjottamassa. Hänen puoleensa Eero kääntyi kysyen:

— Saisikohan puhutella johtajaa?

— Johtaja on toisessa huoneessa, olkaa hyvä ja käykää sinne, vastasi ahkera nainen kysyjään katsomatta, mutta kohteliaalla äänenpainolla ja viitaten kädellään muutamalle ovelle päin.

Eero tunsu mieltänsä vähän rohkaistuksi, kun ratkaiseva hetki oli siirretty edes muutama silmänräpäys tuonnemmaksi, ja sangen vakavin askelin hän meni lattian poikki ja ovesta toiseen huoneeseen. Siinä seisoa jöröttivät seinien luona isot, keltaiset kaapit, ja keskellä permanttoa oli muhkea kirjoituspöytä, jonka ääressä istui kustannusliikkeen johtaja. Taasen sykki Eeron sydän ja hän miltei ihmetteli, ettei äänensä värähdellyt, kun hän tervehdittyään sanoi:

— Minulla olisi täällä käsikirjotus, jonka aion tarjota liikkeellenne kustannettavaksi . . .

— Vai niin, sanoi johtaja jotakuinkin välinpitämättömästi, ojensi kämmenensä ja otti Eeron kädestä kalliin käärön. — Onko se kertomus?

— Ei ole kuin essay . . . kuinka sanoisin, filosofinen essay . . .

— Yhy. Herra on hyvä ja istuu.

Pöydän vieressä oli tuoli ja sille Eero istuutui. Johtaja avasi käärön ja rupesi selailemaan kirjoitettuja lehtiä.

— Vai niin, essay. Tässä maassa semmoisia ei monta ole painettu. Paljonko herra tästä tahtoo?

Eero hätkähti. „Jokohan se aikoo sen ottaa?“

— No en minä sitä niin osaa määrätä. Kyllähän te sen paremmin ymmärrätte . . .

— Yhy. Voimmehan ottaa tämän tarkastaaksemme, mutta aivan pian en vastausta lupaa. Meillä on kiireiset ajat nyt, kun kevätkirjallisuus on valmistettava — siihen tämä ei kuitenkaan missään tapauksessa ehtisi.

Sydäntä vähän kouristi, mutta kohteliaan tyyni, melkein leikillinen oli Eeron ääni, kun hän lausui:

— Niin, niin tietävästi . . . Koska luulette, että minä voin saada tietoa? Käynkö täällä tiedustelemassa?

— Kuinka itse tahdotte. Tulkaa parin viikon päästä.

Sitten hyvästi, ja hetken perästä Eero löysi itsensä kadulla kävelemässä — ilman kallista käärröä. „Kevätkirjallisuus“ soi hänen korvissaan ja tietämättään miksi, hän häpesi. Hänen kirjansa ei kuulunut „kevätkirjallisuuteen“ — kuuluiko „kirjallisuuteen“ ollenkaan, semmoinen lapsipuoli kuin se . . . Miksi hän olikaan mitään kirjottanut! Ei maailma kumminkaan käsittäisi hänen sydäntään, hänen ajatuksiaan . . . Ja nyt se jäi sinne, kallis käsikirjotus, hänen rakkautensa ja murheensa luoma. Ja tuo mies vielä pitelee sitä kuin mitä vain . . . Teki melkein mieli juosta takaisin, riistää aarre rosvon kynsistä ja paeta, paeta, paeta . . .

Mutta Eero ei juossut takaisin . . .

Perästäpäin häntä nauratti oma tavaton kömpelyytensä ja hätäntymisensä. Olihan kaikki käynyt aivan luonnollisesti. Kirja oli otettu tarkastettavaksi ja parin viikon päästä tulisi vastaus.

Vaan ei tullutkaan silloin vielä vastausta. Eero kävi tiedustelemassa, ja johtaja anteeksi pyytäen kysyi, eivätkö saisi pitää käsikirjotusta kaksi viikkoa vielä. Lupasi sitten kirjallisesti ilmottaa. Eeron tietysti oli myöntyminen, vaikka alakuloisella mielellä, kun odotuksen tuskallinen aika yhä pitkittyi.

Tämä oli se toinen huoli, joka painoi Eeron mieltä. Maantiellä kävellessään hän nyt ajatteli kaikkea tätä ja hänen elämänsä tuntui sängen synkältä. Kirjan kohtalo tosiaan ei ollut ratkaistu, mutta Eeron sydämen täytti paha aavistus, jota hän ei sieltä voinut karkottaa. Aarno ja Tuomo olivat kaupungissa, ja Eero oli puoleksi lupautunut hänkin sinne, koska Harryn tänä iltana piti valkolakkinsa saaman, mutta Eero oli kuitenkin kahden vaiheilla, lähtisikö ollenkaan, kun ei häntä minnekkään haluttanut.

Lähestyessään Mannilan taloa, hän näki Rolandin äkkiä syöksähtävän aitaan nojaavan miehen luo, joka kallistui koiraa hyväilemään, ja vähän tirkistettyään Eerokin tunsi vieraan. „Jannehan se on!“ Ja taas tuntui sydän kevenevän. Tervehdittiin tuttavallisesti ja Eero kysäisi:

— Missä olet ollutkaan? Luulin sinun jo sairastuneen, kun et viikkokauteen ole käynyt meillä?

— Olisi minulla vähän asiaa, jos sopii . . .

Nyt vasta Eero havaitsikin, että toinen oli ylen synkän ja kalpean näköinen.

— Kyllä, kyllä, Eero kohta vastasi palvelevasti. — Mennään sisälle, siellä ollaan rauhassa.

„Nyt minun siis ei tarvinnut lähteä kaupunkiin“, hän ajatteli itsekseen, ja se ajatus oli hänelle mieluinen.

Heidän astuessaan pihan poikki, Eero tarkasteli sivulta Jannen puhtaita ja tahdon lujuuutta osottavia kasvonpiirteitä, joiden tavallisesti niin iloinen ja punakka ulkomuoto oli vaihtunut kärsimyksen kalpeaan

ilmeeseen, ja urkkien itseltään ihmetellen tämän muutoksen syytä, hän samalla muisti nuoren pojan koko elämäntarun.

Jannelle Eero omisti ihailun sekaisen rakkauden, sentähden että tämä niin varmasti tiesi ja tunsu mitä tahtoi ja sentähden että hänen tahtonsa oli kohdistunut luonnolliseen hyvään. Hänen vanhempansa, jotka kuuluivat sivistyneeseen säätyyn, omistivat maakartanon täällä likitienoilla ja olisivat antaneet pojalleenkin sivistyneen kasvatuksen, ellei tämä äkkiä olisi katkaissut kaikki heidän tuumansa. Hän kävi jo kaupungissa koulua — siellä tutustuivatkin Eero ja hän, vaikka Janne oli alemmalla luokalla —, kun hän erään kevätlukukauden päätyttyä viidennellätoista ollessaan lähti koulusta suoraa päätä kotiin ja sanoi vanhemmilleen:

— En jalkaanikaan enää kouluun pistä. Minä rupean maanviljelijäksi!

Huono oppimaan Janne ei ollenkaan ollut, mutta hyvin vallaton ja itsepäinen. Hämmästyneet vanhemmat koettivat syksyllä kurilla ja rangaistuksella saada poikaa taipumaan, mutta tämä intti yhä vain vastaan:

— Jos panette minut kouluun takaisin, minä karkaan. Ja jollen saa kotona työtä tehdä, lähden muuanne leipäni ansaitsemaan.

Janne ei ollut ainoa poika, vaan viimeinen isosta lapsilaumasta, ja vanhemmat tuumivat keskenään, että „on ahkera työmies parempi kuin laiska herra ja voihan Janne joskus maailmassa ottaa kartanon haltuunsa ja lunastaa siskonsa ja veljensä, kun ei hänestä kumminkaan ole lukijaksi“, ja niin muodoin hekin tyytyivät kauppaan, vastenmielisesti tosin, ja Janne tuli renkipojaksi isänsä kartanoon.

Suurimmalla rakkaudella ja palvelevaisuudella hän palkitsi vanhempainsa hyvyyden, ja kun isä kuoli, tuli Jannesta oikein äidin tuki ja turva. Vanhemmat veljet olivat jo maailmalla, siskoista yksi oli naimisissa ja kaksi nuorempaa kotona, mutta Janne ottikin talon ohjokset käteensä ja kävi johtamassa miesten töitä isävainajansa vanhaan tapaan. Janne oli silloin seitsemäntoista vuotias, tanakka ja harteava nuorukainen ja niinä kahtena vuotena, jotka isän kuolemasta olivat kuluneet, ei kenenkään ollut tarvinnut moittia nuoren isännän komentoa.

Kun Jannen ja Eeron vanha toveruus uudistui, kiintyivät nuorukaiset pian toisiinsa lämpimin tuntein, tekipä Janne Eerosta oikein ystävänsä ja uskottunsa.

Heillä olikin yhteisenä salaisuutena Jannen rakkausliitto ja salakihlaus erään torpan tytön kanssa, joka kylässä palveli piikana. Se oli kaikessa yksinkertaisuudessaan originelli tarina. Leena ja hän olivat lapsuuden ystäviä ja leikkitovereita, Leenan isä kun oli kartanon torpparina, ja paljon suloisia muistoja heillä oli menneiltä ajoilta. Janne kävi viidettätoista, kun hän — ollen pääsiäisluvan aikana koulusta kotona — eräänä päivänä läksi torpan Leenan luokse, joka oli häntä vuotta nuorempi, ja sanoi:

— Jahka tulet isoksi, Leena, minä nain sinut.

Leena nauramaan:

— Etpä vainen.

— Nainpas. Lyödäänkö vetoa?

— Mutta minä sanon, ettet! . . . en minä sinua ota, en ota, vaikka mikä olisi . . .

— Otatpa, kun oikein tulen kosimaan.

— Enkä ota, älä luulekkaan.

Kun kiistaa kesti, Janne nolostui.

— Etkö minusta huolikkaan, Leena? hän kysyi paljon nöyremmällä äänellä.

— En, vastasi tyttö, kääntäen kasvonsa pois.

— Mikset, sano, mikset?

Pieni pään nykäys ja puoleksi arka, puoleksi ylpeä katse.

— Siksi, kun olet herra.

— Onkos se sitten mitään pahaa? Kun tulet minun rouvakseni, saat istua sohvalla ja käydä silkissä.

— Mutta minäpä en huolikkaan. Minä tahdon tehdä työtä ja auttaa äitiä. Ja minä en mene herralle.

— Mikset herralle?

— Siksi . . .

— No?

— Siksi kun ne ovat ylpeitä ja juovat.

Janne hämmästyi niin, ettei hetkeksi saanut sanaakaan suustaan.

— En minä juo, hän vihdoinkin sopersi.

— Et vielä, mutta sitten, vastasi tuo viisas ja itsepäinen kaunotar.

— Eihän isänikään juo . . .

Tuima katse.

— Älä valehtele. Ryyppää se välistä. Ja kaikki kaupungin herrat juovat.

— Olenko minä mikään kaupungin herra?

— Olet.

Vaitiolon jälkeen Janne kysyi:

— Ottaisitko minut, jollen olisi herra?

Tyttö ei vastannut, nauroi vain heleästi ja pakeni täyttää kiirettä.

Janne kääntyi kotiinpäin mietteissään. Hän mietti paljonkin, mietti vielä koulupenkilläkin istuessaan, ja kun lukukausi oli loppunut — oli hänenkin koulunkäyntinsä loppunut.

Pari vuotta kului, eivätkä Janne ja Leena paljon toisiaan nähneetkään. Mutta Jannen isän kuoltua he solmivat liiton keskenään, ja vaikka tyttö vielä oli vastahakoinen, Janne kun muka sittenkin oli herra, vei voiton kumminkin molempain sydämiin juurtunut rakkaus. Liittonsa olivat päättäneet pitää salassa, kunnes Janne tulisi täysi-ikäiseksi. Eero vain Jannen ainoana ystävänsä oli siihen vihitty.

Tämä kaikki muistui vilaukselta Eeron mieleen, kun he astuivat pihamaan poikki ja verannan kautta sisälle huoneisiin, ja hän ihmetteli, mikä onnettomuus nyt oli tehnyt Jannen ilosta lopun.

Tuskin olivat ehtineet Eeron kamariin, kun Janne kääntyi ja puhkesi sanomaan Eerolle, joka sulki oven jälkeensä:

— Voi Eero, nyt on kaikki kadotettu, nyt on onneni mennyt, mitä minä enää maailmassa teen! Kahteen yöhön en ole silmiäni ummistanut.

Tämä oli lausuttu niin surkealla äänellä ja niin voimakkaalla tunteella, että vavistus kävi Eeron ruumiin läpi ja hänkin kalpeni.

— No, mikä nyt on?

— Oi sinä et voi käsittää, kuinka häntä rakastan, minä en saata elää ilman häntä — ja nyt hän on minut hylännyt, ja minä olen itse syyssä.

Ja nuoren pojan silmät kiilsivät kyynelistä kosteina ja hän väenteli käsiään tuskasta.

— Rauhotu, Janne, pyysi Eero hellästi, vaikka hänen sydämensä oli pakahtua, — käyhän istumaan ja kerro, kerro, kuinka asian laita on.

— En minä voi istua, polttaa niin rinnassa, sanoi nuorukainen, kävellen edes takaisin permannolla. — Kuule nyt, mitä on tapahtunut. En ole sinullekaan kertonut, että pari viikkoa sitten jouduin huonoon seuraan — no, en syytä ketään, oma syynehän se oli —, juotiin väkeviä ja minä päihdyin, päihdyin aika lailla. Oh, kuinka aamulla häpesin ja kuinka sairas olin! Vannoin pyhästi itselleni, etten koskaan enää maistaisi tippaakaan. Häpeästä en kehdannut puhua mitään Leenalle enkä sinulle. Mutta voi pahuus! lienekö juopuneena kerskaillut suhteestani Leenaan tai liekö nähty hänen valokuvansa, joka minulla aina on povitaskussani — joku pahanilkinen ihminen on ilmoittanut salaisuuteni Leenan vanhemmille, maalannut jutun murhanmustaksi, panetellut minua ja sanonut minua juopoksi. Niin ainakin Leena itkien mulle kertoi toissa-iltana ja sanoi, että vanhempansa olivat aivan epätoivoissaan, isäkin oli sanonut, että minun pitäisi paremmin tietää kuin viekotella köyhää tyttöä . . . Oi voi, Eero, ja Leena oli myös aivan menehtymäisillään, kun minä olin juonut enkä tunnustanut hänelle, ja hän sanoi, että on paras, että eroamme toisistamme . . . Leena sen sanoi.

Janne oli seisahtunut Eeron eteen ja lausui viimeiset sanansa omituisella äänen painolla, aivan kuin olisi itseltään epäillen kysynyt, oliko se mahdollista, ja hän lisäsi samaan tapaan:

— Kuinka tuo minuun koski ja kuinka olen tuntenut itseni viheliäiseksi ja huonoksi. Olen rukoillut Jumalaa, olen paastonut ja valvonut, ja sen minä vain tiedän, että jollen Leenaa saa, olen mennyt mies. Silloin en voi tänne jäädä, renttu minusta tulee, merelle menen tai Amerikkaan tai minne vain . . . Eikä tässä ole mikään apuna.

Eero, joka oli säikähtynyt pahemmin kuin tahtoi itsellensä myöntääkään, oli vähän aikaa ääneti, miettien sinne tänne, ennenkuin viimein osasi puhua:

— Älä nyt noin, Janne . . . eihän hukka niin pian peri, totta tämä on autettavissa. Ethän sinä, Janne,

ennen ole juopotellut?

— Ensimmäinen kerta se oli, jolloin päihdyin. Mutta tunnustaa minun täytyy, että joskus olen ryypyn ottanut.

Eero loi ystävänsä nuhtelevan katseen ja virkkoi:

— Ai ai, Janne, siinä olet tehnyt väärin, kun tiesit kumminkin, ettei Leena siitä pitänyt.

— Niin niin, väärin olen tehnyt, sen minä nyt ymmärrän. Mutta voi, ei se sillä parane, en minä sillä häntä takaisin saa, ja minä en jaksakaan elää ilman häntä. Hän on niin kaunis, niin kaunis.

— Kuules, Janne!

— Mitä ?

Eero oli äkkiä keksinyt pelastuskeinon, ja hänen silmänsä loistivat.

— Minäpä tiedänkin, mitä sinun pitää tekemän!

Hän ryntäsi ylös ja tarttui syliksi ällistynyttä Jannea.

— Oi Eero, jos voisit minua auttaa! kuiskasi toinen melkein nyhkyttäen, mutta toivon säde välähti hänenkin silmissään.

— Sano, Janne, oletko varma Leenan rakkaudesta? Tiedätkö aivan varmaan, että hän sinua lempi?

— Tiedän, vastasi Janne ja katsoi Eeroa ihmetellen silmiin.

— Tiedät siis, että hänen puheensa teidän erostanne ei lähtenyt sydämestä?

— Sen ainakin uskon, sillä kuinka . . . en, en, en minä tiedä.

— Mutta onhan hän vannonut sinulle uskollisuutta?

— On.

— No kuule nyt tuumani, sanoi Eero, istuutuen taas sängynreunalle, ja veti Jannen viereensä istumaan. — Minä tiedän, että sinun aikomuksesi ovat aivan rehelliset. Leena on köyhä ja toiseen säätyluokkaan kuuluva kuin sinä, mutta ottaisit sinä hänet kumminkin vaimoksesi, eikö niin?

— Vielä kysyt! Enhän ole minäkään mikään sivistynyt — ja mitä rakkauteen tulee! Perintömme ei ole iso ja perijää on monta. En edes tahtoisi kartanon pitää, vaikka se on kotini, paremmin tulisin toimeen pienellä tilalla.

— No niin, asia on siis selvä. Etkö nyt itse huomaa, mitä sinun on tekeminen?

— En.

— Leenan kunniaa on loukattu ja hänen vanhempansa . . .

— Aah!

— Niin juuri, sinun pitää mennä torppaan ja pyytää tytär omaksesi.

— Mutta kun en vielä ole mynti! Äitini . . .

— Luuletko hänen panevan vastaan?

— Luulen.

— Ei auta. Sinä puhut äidillesikin . . . Ja kyllä hän suostuu, kun koko historian kerrot . . . Mutta ennen kaikkea laita asia selväksi Leenan vanhempain kanssa.

Janne nousi kävelemään. Otsa oli rypyssä ja silmä maahan painettuna. Aivot työskentelivät ja rinnassa vyöri voimakkaita tunteita. Eero ei tahtonut häiritä, seurasi vain mykkänä toisen liikkeitä.

Vähän ajan perästä Janne pysähtyi sängyn luo, nojasihe päätyyn ja virkkoi päättävästi:

— Niin on tapahtuva kuin sinä ehdotit, Eero.

Hän oli nyt aivan tyyni, ja vähän entistä reippautta loisti silmistä.

— Oikein, sanoi Eero ja hymyili ilosta.

— Mutta tahdotko sinä minua auttaa, Eero?

— Mikäs siinä? Autanhan minä mielelläni.

— Lähde sitten puhemiehenä kanssani torppaan.

— Mitä? puhemiehenä?

— Niin, tiedäthän sinä, mikä se on, ja minä tahdon, että asia tapahtuu kansan tapaan. Etkö suostu?

Eero oli lentänyt tulipunaiseksi kasvoiltaan, ja tuo ehdotus tuntui hänestä ensin ylen vastenmieliseltä.

— Etkö suostu? toisti Janne, ja hänen äänensä ilmaisi jo pettymystä. — Mistä sitten saan puhemiehen?

Yht'äkkiä Eeroa nauratti. Mikä lie tullut, mutta tällä surullisella jutulla oli koomillinenkin puolensa. Hän kuitenkin pidätti naurunsa, melkein suuttuneena omaan kunnioittamattomuuteensa, ja sanoi lämpimästi:

— Kyllä suostun.

— Hyvä, virkkoi Janne tyytyväisenä ja oikasihe suoraksi. — Lähdetään sitten menemään.

— Nyt samallako?

— Tottakai, eihän tuo viipymisestä parane. Nyt on muuten paras aika, kun on pyhäaatto.

— No, kuinka tahdot, sanoi Eero, nielaisten viimeisen vastahakoisuutensa.

Ja sitten pojat lähtivät. Roland, jonka olisi tehnyt mieli mennä mukaan, käskettiin jäämään kotiin, ja hyvin kasvatettu koira totteli nöyrästi.

Matkalla torppaan Eero kysyi Jannelta, eikö hänellä ollut aavistusta, kuka se oli Leenan vanhemmille kannellut ja juurutellut, sillä eihän kukaan ilman mitään —

— Ei suinkaan, keskeytti Janne, — enhän minä varmasti tiedä, kuka vihamieheni on, ellei se lie Aapolan Kalle. Juovuspäissäni jouduin riitaan hänen kanssaan, kun hän kehui Leenaa morsiamekseen. Kalle muuten kuulemma on Leenaa kosinutkin ja saanut rukkaset. En minä muista mitään puhuneeni omista asioistani, mutta ehkä se Kalle arvasi oikean laidan, ehkä on jäljestäpäin meitä vakoillut. Hän jos sitten lie jollain ämmällä juorua juoksutellut . . .

— Kylläkai se niin on, kylläkai, arveli Eero ja ihmetteli itsekseen, että rakkausjutussa aina piti olla mustasukkaisuus mukana.

Ilta oli jo myöhäinen, kun Eero palasi kotiin kosioretkeltään Jannen kanssa. Kaikki oli käynyt hyvin. Miten olikaan, Eero innostui puhemiesvirkaansa, kertoi Leenan ja Jannen rakkausjutun alusta alkaen ja sai kunnan vanhukset heltymään, niin että vielä itkivätkin; ukko puristi vahvasti kädestä ja eukko tarttui oikein syliksi nuorta isäntäänsä, jota ennenkin olivat kunnioittaneet. Janne oli seitsemännessä taivaassa sulasta onnesta ja virkkoi auttajalleen heidän poistuttuaan torpasta:

— Voi jos osaisin puhua niinkuin sinä! Saathan kivetkin heltymään . . . Jos sinäkin äidilleni puhuisit . . .

Mutta se tietysti ei käynyt laatuun.

Kylään tullessa Janne erosi Eerosta ja lähti Leenaa tapaamaan.

Koko tämä kohtaaminen oli vaikuttanut Eeroon virkistävästi. Ajatukset olivat hetkeksi vapautuneet omista huolistaan ja murheistaan, sydän iloitsi, että oli saanut olla avuksi, ja monta uutta havaintoa oli mieli tehnyt. Istuessaan kevät-illan haaveellisessa hämärässä matalan torpan pyhää varten erittäin siivotussa kamarissa ja keskustellessaan noitten kokeneitten ja kunniallisten ihmisten kanssa rupesi Eerosta tuntumaan, aivan kuin hän jostakin oven raosta olisi saanut kurkistaa outoon, uuteen, ihanaan maailmaan. Avautui näköaloja, joista hänellä ei ennen ollut aavistustakaan, monet arvotukset kävivät äkkiä päivän selviksi, mutta haihtuivat taas, ja Jannesta erottuaan hän koetti muistella vanhusten sanoja ja omia mielialojaan, saadakseen selvyttä ajatuksiinsa ja havaintonsa jonkinlaiseen järjestykseen.

Tultuaan kotiin hän istui pöytänsä ääreen ja kirjotti päiväkirjaansa:

„23. V. Oudon kokemuksen olen tänä iltana tehnyt. Uskallanko siitä vetää johtopäätöksiä? Silloin torpan ukko on ollut minulla ensimmäisenä opettajanani sitten kuin koulun päätin. Mutta mikä opettaja! Sydämensä suoraa kieltä vain puhui ilman minkäänmoisia „pedagogisia“ tarkoituksia. Ja mikä opetus! Ei se sanojen paljoudessa ilmennyt, vaan niiden ytimekkäisyydessä; eikä niiden kirjavankoreassa muodossa, vaan henkevässä sisällyksessä. Eikä ainoastaan sanoissa, vaan katseessa, liikkeissä, äänenpainossa! Ne ovat rikkaita ihmisiä ne, joilla on semmoinen sielunelämä.

Ja nyt on johtopäätökseni kysymyksenä esitettynä: onko koko kansa, koko n. k. sivistymätön luokka tämmöistä? Näinkö viisashenkistä, ylevämielistä, teräväjärkistä?

Luulin ennen, että meidän sivistyneiden pitäisi heitä opettaa, kasvattaa, neuvoa. Mutta heillähän onkin ihan toinen maailmankatsomus kuin meillä sivistyneillä! Tai oikeammin: ei toisenlainen, mutta se heillä on jo tietynä, toteutettuna, koettuna, mikä sivistyneille jonkinmoisena ihanteena väikkyy. Ja minun yksityiselle maailmankatsomukselleni se on mitä likintä sukua!

Eiväthän he vähääkään epäile elämän siveellistä pohjasäveltä, ihmisen korkeata tehtävää ja hänen velvollisuuttaan luopua itsekkäistä pyyteistään ja alhaisista himoistaan! Niin, mitä heidän oma elämänsä onkaan muuta kuin yksinkertaista velvollisuuksien täyttämistä aamusta iltaan hamaan kuolemaan saakka. Ja mikä vaatimattomuus, mikä alistuminen Jumalan tahdon alle, mikä rauha ja tyytyväisyys.

Sivistyneitä he pitävät melkein kuin toisena sukuna. Ennestään tiedän, että kansa on kunnioittavainen ja nöyrä ylempää luokkaa kohtaan — jos välistä sen omituisuuksille nauraakin — mutten ole ennen hoksannut, että syvällä kansan mielessä piilee jonkinlainen epäily herroja kohtaan, jonkinlainen arkuus — semmoinen tunne, joka herää, kun pitää astua kevätjälle eikä tiedä, kestääkö tuo enää. On aivan kuin me sivistyneet olisimme lapsia, jotka olemme eksyneet äitimme, kansan helmasta ja joita äiti pelonalaisena, mutta kaipauksella odottaa palaavan takaisin — — —

Niin, jos johtopäätökseni tämän illan kokemuksista pitää paikkansa.“

Eero laski kynän kädestään ja nousi. Hän käveli toiseen huoneeseen, Aarnon ja Tuomon saliin, ja ohjasi askelensa ikkunan luo, jonne häntä vastustamattomasti veti mustain tuomen oksain välitse kuultava, heleänhohtava luoteinen taivaanranta. Tuolla ulkona uinaili luonto kevätkesäistä untaan. Kukkiva tuomi aivan lasin takana ja kuusen istukkaat alempana törmän laidalla seisoivat liikkumatta ja äänettöminä ja katselivat puolihorroksissa jalkojensa juurella hiljaa juoksevaa jokea, joka väsymättömässä kulussaan luikerteli näyttöjen välitse ja katosi näkyvistä metsäisen niemen taa.

Rauhan tunne tuoditti nyt Eeronkin mielen kevätyöllisiin haaveiluihin. Ne tulivat etsimättä kuin haimion siivillä, kun hän avasi ikkunan ja imi itseensä leyhkäilevää tuomentuoksua. Ne kertoivat jostain kaukaisesta onnesta, jostain salaperäisestä rauhasta, joka kerran tulee ja nostaa sielun korkealle yli maailman murheiden, yli elämän eksymysten, ja ne kuiskailivat jostain äärettömästä rakkaudesta ja voimasta, joka elää syvällä tämän jumalallisen luonnon sydämessä ja jonka helmaan ihminenkin voi kallistaa päätänsä. Mitä siitä, ne sanoivat Eerolle aivan korvin kuuluvasti, mitä siitä, jos ystäväsi sinusta luopuvat, jos ei yksikään ymmärrä sinun aikeitasi, sinun tarkotuksiasi, olet elävä ihminen kumminkin, maailmaan lähetetty kuin kaikki muut — heitä sinä huolesi ja ole kuin yksi näistä pienimmistä, ilomielinen, nöyrä, vaatimaton, ja katso, kansa on sinut ymmärtävä, kansa on tuleva ystäväksesi, ja se suuri, sanomaton voima on rintasi täyttävä.

Ja Eero ihmetteli näitä unelmia ja katseli kauvan yhä vaalenevaa taivaanrantaa.

V.

Kynttilä paloi kirjotuspöydällä. Eero istui lukemassa, odotellen Aarnoa ja Tuomoa, jotka kumma kyllä eivät vielä olleet saapuneet kotiin kaupunginmatkalta, vaikka heidän jo senkin seitsemän kertaa olisi pitänyt ehtiä hurrata Harryn valkolakille . . .

Eeron mieleen oli muistunut eräs toukokuun yö kolme vuotta sitten, kun hän oli ensi kerran painanut päähänsä valkoisen lakin. Heitä ei ollut samaan ryhmään kuulunut kuin kolme vanhaa luokkatoveria, jonka tähden asianomaisesta viftistä ei ollut tullut mitään. Hyvin tyytyväisenä siihen Eero oli kiihtynyt kotia ja

pannut tunteensa paperille.

Kuinka kaikki oli toisenlaista nyt kuin silloin. Ihan pelotti ajatella, mitä muutoksia aika oli tuonut mukanaan. Silloin oli mieli vielä täynnä uskallusta ja uskoa, uskoa ei niin paljon itseensä kuin muihin, kuin siihen, että maailma on hyvä, että ihmiset ovat jaloja, että elämä on ihana. Silloin ei ollut ystäviä muita kuin Aarno, mutta kuinka rakas, kuinka luotettava, kuinka ihailtava se ystävä oli! Ja Eero oli käynyt miettimään suhdettansa tuohon nuoruutensa uskottuun, tuohon sielunsa lemmittyyn, ja kun hän ajatteli, että se sama suhde nyt oli rikkoutunut, että liitot ja lupaukset eivät sittenkään voineet kestää elämän kourissa, niin kaipauksen kyynel vieräi hänen poskelleen, mutta katkeruus ei astunut hänen sydämeensä tänä hiljaisena, runollisena yönä.

Pysyttääkseen vienon tunnelmansa ja elvyttääkseen vanhoja muistojaan, oli Eero papereittensa joukosta hakenut pienen vihkosen, jonka kansilehdelle oli siroasti piirrettynä eri riville nimet „Aarnolle Eero“, — saman vihkosen, johon hän sinä yönä kolme vuotta takaperin oli sydämensä vuodattanut. Sitä hän nyt kynttilän valossa istui lukemaan, ja sen sisältö oli näin kuuluva:

„Kirje Eerolta hänen ystävälleen Aarnolle.

Paras, ainoa ystäväni, riemuitse, riemuitse kanssani, kuohuilevan sydämeni kanssa! Tuhannet aatokset ajelehtivat aivoissani, kiitävät ohi kirjavina kuvina, häipyvät ilmaan hohtavina haahmoina ja jättävät minut taas yksin tähän valoisaan, kuultavaan kevätyöhön sen autuaine, mahtavine tunteineen: olen lyyryn voittanut. Aarno, ymmärrätkö, mitä se merkitsee?

On lumpeenkukka syntynyt järvenpohjan mutaliejussa. Hiljalleen se nousee pintaan halki haalevan, kuulakkaan veden, kaiholla tähystellen ylhäällä häämöttävää valoa ja vapautta, mutta koittaapa vihdoon päivä, jolloin kesäinen tuulenhive pyyhkäisee sen kukkaispäätä, armaan auringon miltei häikäistessä sen silmiä. Ja hento ruumis värähtää lemmestä ja aavemaisesta aavasta, unholaan uupuvat lyhyen elämän surut ja murheet, ja hurmottuna kukka vaieten aukaisee lumivalkoiset terälehtensä laineiden luikutettaviksi.

En löydä minäkään sanoja ilmaistakseni tämänhetkisiä tunteitani: olen vapaa! vapaa taistelemaan kaiken hyvän, suuren ja kauniin puolesta, vapaa elämään kansani ja uskoni puolesta, vapaa valon taistelussa voittamaan tai kuolemaan! . . .

Ei, minun täytyy tyyntyä, hillitä huimaavaa iloani, ajatella ja mietiskellä. Tahdon kanssasi puhua, Aarno. Tänä hetkenä rakastan sinua enemmän kuin koskaan ennen, ja jos täällä olisit, halailisin sinua, pyörittäisin tanssiin kanssani ja nauraisin ääneen. Ja sitten kertoisin sinulle kahdesta pojasta, jotka tulivat ystäviksi.

Muistatko?

Se oli viime kesänä. Kauniina ehtoopäivänä olin talon renkien seurassa peltoa kuokkimassa. Työ oli mieluista, mutta raskasta, ja suuret hikipisarot valuivat kasvoiltani mustaan maahan. Usein minun täytyi hoivata, toverit seurasivat esimerkkiäni, laskettiin leikkiä, puheltiin ja naurettiin. Semmoisena lepo hetkenä meidän seisoskellessamme kuokan varteen nojaten satuit sinä tulemaan peltoa kiertävällä maantiellä, ja minä näin sinut ensi kerran. Reipas oli ryhtisi astellessasi, viheltäen sinä tulit, kädet lakkarissa, pitkävartiset saappaat jaloissa. Suu hymyssä meitä sivuutit, ja kun kohtasin veitikkamaisen katseesi, tuntui minusta äkkiä kuin olisimme ennen toisiamme tavanneet. Muistatko, että minä vähän epävarmana tervehdin — kuten muuten maalla on tapana — ja että sinä tervehdyksen vastasit? Mutta kun olit kadonnut tien mutkaan, havauduin kysymään viereiseltä rengiltä:

— Kuka tuo olikaan?

- Niemelän Aarnohan se oli, vastasi renkipoika.
- Missä hän asuu?
- Niemelässähän tuo asuu tuolla järven rannalla.
- No, mitä hän toimittaa?
- Jaa Aarnoko ?
- Aarno, niin.
- Mitä toimittanee. Talvella käypi koulua kaupungissa, tiedämmä. Kesällä laiskottelee.

Naurahdin tuolle selonteolle. Älä sinäkään pahastu, että semmoinen kuva sinusta annettiin. Olisi tehnyt mieli minun kysyä enemmänkin, mutta kumppanini kuivat vastaukset ja jonkinmoinen ujous pidättivät jatkamasta. Tiesinhän muuten tarpeeksikin.

Ryhdyimme jälleen työhön.

Kolme viikkoa sitten kului, ennenkuin meidät esitettiin toisillemme. Minä olin jo ehtinyt sinut unohtaa. Sinulla oli nyt toiset vaatteet yllä — niinkuin minullakin — eikä meidän kummankaan käytös kehottanut tuttavallisuuteen. „Herra Niemelä“ soi aivan luonnolliselta.

Tämän jälkeen tavattiin silloin tällöin. Muistan leikillä kysyneeni:

- Ettekö te kerran alkukesällä kulkenut ohitseni maantiellä, kun minä olin pellolla kuokkimassa?

Sinä sävähdit tulipunaiseksi ja heitit minuun aran katseen, aivan kuin olisit epäillyt minun aikovan tuomita sinua jostain julmasta tyhmyydestä. Vastasit lyhyesti:

- Kuljin.

— No, sittenhän oikeastaan olemme vanhat tuttavat, peruutin minä hymyillen ja lisäsin, kättä tarjoten: — nimeni on Eero.

Ja sinä pääsit pälkähästä, vieläpä lämpimästi puristit kättäni.

Oikein tuttaviksi emme kumminkaan tulleet, ennenkuin jouduimme molemmat yhteen hommaan. Kylään oli toimeenpantava seuranäytelmä, ja kumpikin saimme osamme. Harjoteltaessa minä, joka pienestä saakka olen käynyt teatterissa, pian anastin itselleni johtavan aseman, neuvoilin, määräilin, näyttelin, miten kukin rooli oli tehtävä. Näyttelijöinä oli sekä herras- että maalaisväkeä, mutta huomasin pian, että sinä olit muita tarkkaavampi, ymmärtäväisempi ja innostuneempi. Ja se oli sinulle hyvä suositus minun silmissäni, vaikken suinkaan tullut ajatelleeksi, että olin sinuun erityisesti kiintymäisilläni.

Kun sitten juhlapäivä oli tullut ja näytelmämme oli onnellisesti suoritettu, saimme osaksemme runsaat käten taputukset, hyvä-huudot ja kiitokset. Jouduin tästä vähän huumeeseen, sillä itsekkyyteni kuiski: sinulle tulee suurin osa ylistyksestä. Rintani tuntui keveältä ja ikäänkuin paisuneelta, mutta mieleni oli rauhaton ja minä halusin yksinäisyyteen haaveilemaan. Tuvassa tanssittiin teatterin jälkeen, mutta pian minä sieltä pujottausin ulos puutarhaan, jonne houkutteli hohtava kuuvalokin.

Harhaillessani ruohikoilla ja hiekkakäytävillä tunsin äkkiä jonkun takaa tarttuvan käsivarteeni ja kuulin sinun äänesi kuiskaavan:

— Etsin sinua. Arvasin sinun olevan täällä ulkona. Tuvassa oli liiaksikin lämmin.

— Etsitkö minua? toistin melkein säpsähtäen, ja tiedätkö mitä? Vaikka olin ajatellut kaikkea muuta kuin sinua, kävi samassa ilon väre läpi ruumiini.

— Niin, minä tahdoin vielä yksityisesti kiittää sinua, Eero, siitä, että teatterimme onnistui niin hyvin. Se on kokonaan sinun ansiosi. Minä olin ollut niin levoton itseni tähden.

Ah, kuinka tuo kiitoksesi teki minulle hyvää. Se haihdutti levottomuuden rinnastani — haihdutti itsekkyydenkin.

Ja nyt seurasi lumoava hetki. Muistatko, Aarno, tuota yötä? Istuimme syrjäisessä lehtimajassa puutarhan toisessa päässä, kuuhut heitti hopeansa lehvistön läpi, etäältä soivat valsin sävelet hyväilevän suloisina. Puhelimme ensin illan tapahtumista, molemmat olimme innostuneet näytelmätaiteeseen ja haaveksimme näyttelijä-elämästä, mutta yhtäkkiä käännyn suruiseksi ja rupesin kertomaan itsestäni. En tiennyt oikein, mitä tein. Kerroin olevani ilman ystäviä, ei ollut koulussa toverieni joukosta kukaan minusta pitänyt, semmoisesta yksinkulkijasta ja haaveksijasta kuin minä olin. Sentähden välistä orpo kaipasinkin ystävää, jolle olisin voinut tunteei ja tuumani uskoa.

En unohda koskaan sinun osanottavaa ja lohduttavaa katsantoasi, kun laskit kätesi hiljaa hartialleni ja hellästi lausuit:

— Ne toverisi eivät sinua tunne, Eero. Minä pidän sinusta.

Kuinka tuo tunnustus teki minut onnelliseksi, Aarno. En keksinyt vastausta mitään, vaan ojensin sinulle käteni. Ja kauvan, kauvan istuimme ääneti ja kuuntelimme kaukaista soittoa. Sitten me kuin yhteisestä päätöksestä nousimme ja palasimme tupaan.

Mutta kumma, seuraavina päivinä ujostelimme toisiamme emmekä etsineet tilaisuutta puhua kahden kesken. Vasta viikon perästä sattui itsessään vähäpätöinen tapaus, joka oli omansa ratkaisemaan suhteemme.

Olimme lähteneet toisen kylän huveihin, tällä kertaa vieraina. Näytännön ja muun ohjelman loputtua oli tavanmukaiset tanssit, joihin sinä hyvänä hyppääjänä innolla otit osaa, minun parhaasta päästä katsellessani, millä taitavuudella ja kestävyydellä sinä pyöräytit tyttöläitä, tuttuja ja tuntemattomia. En kuitenkaan yksinomaan ihmetellyt, ihailut; tunteihini sekottui vähän katkeruuttakin, kun sinä niin hartaasti hääräilit muitten kanssa etkä näyttänyt minusta yhtään välittävän. Olin mielestäni syrjäytetty, hylätty ja kaipasin pois tästä meluavasta joukkiosta. Hain itselleni tyyssijan avatun akkunan laudalla, josta sain ikäänkuin etäältä seurata silmilläni karkelevan kansan keikkauksia ja nähdä sinunkin ponnistuksesta punottavia poskiasi, kun sinä kiidit ohitseni, käsi vankasti kiedottuna tytön vyötävyksille. Mutta silmänräpäyksessä kaikki muuttui, kun kallistuin taaksepäin ulos ikkunasta, toisella kädellä pitäen kiinni keskipylyvästä. Siinä ympäröi minua synkkä syysyö, jonne jyske ja melu kuului paljon heikommin. Mutta se oli rauhaisa ja viileä ja kuunteli myötätunnolla sydämeni valitusta. Oli minulle jonkunlainen nautinto ajatella, että „tuolla nuo ihmiset pitävät lystiä eivätkä aavista, että heidän keskellään on yksi, jonka mielestä se kaikki on tyhjää leikkiä“.

Aurinko teki jo nousua, kun lähdimme kotia ajamaan. Meitä oli viisi henkeä samoilla rattaila. Takalaudalla istui kaksi tyttöä, edessä istuimme sinä, minä ja eräs meidän kylän poika. Aamu-ilma oli kolea ja kostea ja kylmä meitä puistatti, kun olimme ilman päällysvaatteita. Koetimme sentähden pysytellä

lämpiminä laulamalla ja hoilottamalla. Lienemme näyttäneet aika markkinajoukolta, kun ajaa hyryttelimme kivistä tietä, täyttä kurkkua huutaen ja laulaen, haastellen ja nauraa hohottaen. Muistatko, kuinka ylimielisen hilpeitä olimme? Siitä huolimatta piili sydämessäni yhä sama epämääräinen kaiho.

Yhtäkkiä pälkähti päähäni kysyä sinulta:

- Paleletko, Aarno?
- Vähäisen, vastasit, ja samassa kiedoin käteni vyötäisillesi ja sanoin luottavasti:
- Näin saat nähdä, että lämpenet.

Silloin, tiedätkö, tapahtui minulle kumma. Kaikki epäselvä ja etsivä ikävä häipyi sielustani, ja minä ymmärsin, että sinä olitkin kaihoni esineenä. „Sitähän minä tahtoinkin, että olisin varma sinun ystävydestäsi, että saisin olla kahden kesken sinun kanssasi, purkaa sinulle sydämeni, kertoella sinulle ihanteistani ja aatteistani, ja että sinä kuuntelisit sanojani mielihyvällä, katsoisit minuun totisilla, hellillä silmilläsi ja laskisit kätesi hartialleni!“ Niin, minä ymmärsin, että rakastin sinua, ja olin sanomattoman onnellinen.

Ummistin silmäni, unohdin laulaa, unohdin, missä olin, kun toinen työstä nykäsi minua selkään ja huusi:

- Eihän se Eero enää laulakkaan!

Samassa käännyt sinäkin minun puoleeni ja kysyit puoleksi kummeksuen:

- Todellako nukuit?
- Nukuin? toistin närkästyneenä, mutta lisäsin kiireesti: — no, jos olisinkin, kun te niin makeasti kehtolaulua hyrähytitte . . .

Muiden nauraessa vetäsin käteni pois vyötäisiltäsi. Kysymyksesi oli minua loukannut, en tiedä miksi. Tuntui vain yhtäkkiä, ettet sinä minua ymmärtänytkään. Minäkö olisin nukkunut! Vähänpä arvoa olisin sitten läsnäolollesi pannutkin. Mutta tovin kuluttua hiipi sydämeeni taas entinen ikävä, ja nyt siihen oli yhtynyt katumuskin: kaduin, että olin ajatuksissani ollut niin äkkipikainen sinulle. Ehkä se kysymyksesi olikin aivan viaton — ei, aivan ajattelematon. Ehkä sinä puolestasi nyt olit loukkaantunut minuun, kun niin äkkiä vedin käteni pois . . .

Näitä ajatellessani olin koettanut ottaa osaa muitten iloon. Nyt käännyn sinuun, ja kas, katsantosi olikin muuttunut. Näytit hajamieliseltä, olit jättänyt ohjokset Väinölle. Kuinka ihmissydän on julma ja itsekes: tätä nähdessäni minä riemastuin ja sydämeni sykki. Taas oli ikävä poissa ja hetken sinua katseltuani kuiskasin:

- Minun on kylmä.

Sinä säpsähdit, katseemme kohtasivat toisiaan — ja silmäsi säihkyivät. Sanaa sanomatta kiedoit käsivartesi minun ympärini.

Sillä hetkellä tapahtui meidän äänetön liittomme. Muistatko? Aamuaurinko loisti kirkkaana, suurena, ihanana . . .

Meidän ystävyysimme oli alkanut. Kylään saavuttuamme kun minä hyppäsin rattailta poiketakseni kotiin, kysyin sinulta, aivan kuin se olisi ollut jokapäiväisin asia maailmassa:

- Lähdetäänkö päivemmällä kävelemään?
- Lähdetään. Mihin aikaan? sinä vastasit yhtä huolettomasti.
- Tule nukuttuasi minua noutamaan.
- Hyvä.

Ja me läksimme pitkälle kävelyllä, ja se oli meidän ensimmäinen . . . Ja kuinka meiltä puhetta riitti — ihan äärettömiin! En muista enää, mistä oli kysymys, sen vain muistan, että olin kuin hehkuva tulimeri, joka kauvan on ollut maan poveen suljettuna, mutta vihdoinkin murtaa kahleensa ja syöksee vapauteen, puoleksi hengetönnä pitkästä odotuksesta. En ollut koskaan ennen puhunut sydämeni kyllyydestä, en ollut antanut kenenkään aavistaa, mitä tunteita minussa liikkui — nyt ne nousivat yli äyräittänsä, nyt sanat tulivat suustani, ja kerroin kaikki salaisuuteni sinulle — sinulle, Aarno. Sinä olit ensimmäinen, sinä olit ainoa.

Sadekuuro meidät yllätti. Poikkesimme tieltä ikivanhan, pilvenkorkuisen „herraskuusen“ suojaan. Siellä seistessämme ja katsellessamme toisiamme hymyilevin silmin, sanatulva äkkiä loppui kesken, puheemme taukosi. Aivan kuin hämmästyimme, ja molempain silmistä loisti sama kysymys:

- Sinäkö se nyt olet minun ystäväni, minun uskottuni!

Ja sitten silmämme lisäsivät:

- Kaunishan sinä oletkin!

Ja huulemme vetäysivät hymyyn, ja sulan riemun hurmaamina heittäysimme toistemme kaulaan ja suutelimme . . .

Ja se se nyt oli kertomukseni kahdesta pojasta, jotka tulivat ystäviksi.

Koko tämä mennyt vuosi, Aarno, on ollut kuin autereinen kesäpäivä, kuin onnen kultainen tarina, josta lapsina unelmoimme. Kuinka elämä sentään on ihana ja maailma mielityinen! Kuinka ihmiset lienevät hyviä ja jaloja! Mutta jos tässä elämässä on suruja ja murheita, niin minä vain sanon: tulkaa, en teitä pelkää. Molempain meidän puolesta minä rukoilen: jospa voisimme tulla tämän elämän ja tämän ihmiskunnan, tämän maan ja tämän kansan arvoisiksi, jospa voisimme imeä tästä elämästä kaikki mikä on voimallisen suurta ja tenhoavan kaunista, että, kun päivämme kerran päättyvät, tätä maata palvellen, tämän kansan onnen eteen työskennellen kuoloon kaatuisimme.

Huomenna kun tapaamme, saat sinä tämän kirjeeni. Se on sinulle kirjoitettu, se on sinulle omistettukin ystävältäsi Eerolta.“

Tätä vanhaa muistuinpanoa lukiessaan Eero hymyili, mutta hänen silmänsä olivat kyyneltyneet. „Olenhan ollut onnellinen minäkin“, hän ajatteli, „olen, olen. Ei aavista Aarnokaan, mitä tähän olen kirjottanut, en tullut sitä hänelle näyttäneeksi. Enkä näytäkään. „Tempi passati“ nuo ovat. Mutta minä olen sama vielä, samaksi jään. Yhtä lämpimästi rakastan sinua, Aarno, kuin ennenkin, yhtä lämpimästi teitä kaikkia.“ Ja niinkuin punertava, lemmenvärinen ruusu huokuu aistimiin tenhoavaa tuoksua, niin tuoksahti nyt mieleen suloinen rauha hellivästä sydämestä.

Eero sammutti kynttilän ja otti viulunsa kirjahyllyn päältä. Jousi kädessä hän hiljaa näpitteli ja viritti kieliä ja asetettuaan äänenhimentäjän paikoilleen, rupesi soittamaan. Sävel sävelen perästä virtasi viulusta huoneen hämärään hiljaisuuteen, muodostuen tunnelmikkaaksi ja viehkeäksi soitoksi. Tämä Bach'in Gavotte ja Musette oli Eeron lempikappaleita, ja hän keijuttikin koneestaan aivan kuin perhosen siivillä tuon keposen Musette'n.

Hän soitti vielä muita saman mestarin sävellyksiä, ja kuta kauvemmas hän soitti, sitä enemmän kiihtyi ja innostui hänen mielensä. Voimakkaina ja raikkaina kaikuivat äänet viulun kielistä, kun viippaileva käsi niitä jousella kosketteli. Pelkoa ei ollut liioin, että talonväki häiriytyisi, koska se makasi tuvan puolella rakennuksen toisessa päässä.

Silloin kuului äkkiä porstuan puolelta jyskettä ja narinaa, kun ovea auki temmottiin, ja heti sen perästä ääniä ja askeleita. „Joko nyt vihdoin kotiutuvat!“ ajatteli Eero ja keskeytti oitis soittamisensa. Laskettuaan rakkaan viulunsa hellävaroen sen koteloon, hän katsahti kelloonsa ja jäi ihmettelemään, kun se jo näkyi kahta käyvän. „Missä ovat Aarno ja Tuomo olleet?“ iski ajatus kuin salama hänen mieleensä.

Samassa tulijat aukasivat salinsa oven ja Eero kuuli Tuomon puoliääneen kuiskaavan toverilleen:

— Hs, ettei Eero herää . . .

Joku astui saliin ja toinen kömpi perässä.

— Viis sیتال sopersi Aarnon ääni. — Eero är' vår vän, etkö ymmärrä, han är' vår vän, amicus noster est . . . Kuulehan, Tuomo, minä kuulin viulunsoittoa.

— Mitä vielä! kuului taas Tuomo sanovan, onhan Eeron kamarissa pimeä.

— Jo, men jag hörde . . .

— Ole vaiti . . . Missä täällä on tulitikut?

Eero oli vetäytynyt syrjään, ettei näkynyt eikä nähnyt. Kaamea tunne kouristi hänen sydäntään, hän pidätti henkeään ja kylmä hiki tuntui pursuvan otsasta.

Raapattiin tulta ja valo välähti huoneeseen.

— No, eihän täällä minun pöydälläni olekkaan kynttilää . . .

— Minulla pitäisi olla . . . Habeo, habeo . . . mitä kynttilä taas on latinaksi?

— Kuule, mitä sinä oikein olet juonut, Aarno? . . . Minä en ole yhtään hutikassa . . .

— Luuletko sitten minun olevan? . . . En yhtään, en yhtään, veikkoseni. Tämä poika on vain vähän iloisella tuulella . . . bei guter Laune, etkö muista? . . . Kyllä se Harryn luokkatoveri Irma sentään on hiton soma tyttö, vai mitä sinä sanot, Tuomo?

— Onhan se!

— Niin, onhan se. Est, est . . . kuinka se Caesarin lause taas kuuluu?

— Mikä?

— No se Caesarin lause . . . Men lät varal! Kun ei muistu, niin ei muistu . . . Ihan minä olen korvia myöten pikiintynyt siihen Irmaan, ganz verliebt . . .

— Kuule, Aarno, ei tämä käy päinsä. Millä hetkellä hyvänsä Eero voi herätä, ja silloin on piru merrassa. Ole hiljaa nyt ja riisu päältäsi — jos osaat.

— Ettenkö osaisi! Ole huoleti . . . Mutta johan sanoin, että Eero on ystävämme, amicissimus est. Ei hän pahastua saa . . .

— Kun saisin tuon oven kiinni lykätyksi . . .

Eeron asema oli käynyt yhä tukalammaksi. Hän olisi tahtonut pujahtaa vuoteeseen toisten tietämättä ja olla nukkuvinaan, mutta sänky oli toisella puolella huonetta. Kun Tuomo lähestyi ovea sitä sulkeakseen, teki Eero äkillisen päätöksen ja astui rohkeasti kynnykselle. Sinne hän jäi seisomaan kalman kalpeana ja hänen silmänsä katse oli kuin vainotun hirven.

Tuomo, joka oli takitta ja sukkasilla, pysähtyi kuin naulattu keskelle lattiaa, ja hämmästys, kauhistus kuvastui hänen kasvoissaan. Aarno istui taaempaan sänkynsä reunalla ja yritti paraikaa vetämään kenkiä jaloistaan, mutta kun huomasi Eeron, jäi häneen tuijottamaan suurilla silmillään, joissa oli juopuneen puoleksi tajuton ilme.

Kotvan aikaa nuo kolme ystävää katselivat toisiaan, ja ainakin Eeron ja Tuomon rinnoissa tunteet riehuivat. Mutta sitten Eero laski katseensa maahan ja tarttui sanaakaan sanomatta oven kahvaan, astui takaisin kamariinsa ja pani oven säppiin jälkeensä. Tämän tehtyään hän hoiperteli sängyn luo ja heittäysi pitkäkseen vuoteellensa.

Silmiään hän ei saattanut ummistaa. Hän yhä näki edessään kauhistuneen Tuomon ja puoleksi tajuttoman Aarnon, ja hänen sydämensä kouristui tuskasta. „Tämäkö vielä piti tapahtuman! Tämäkö tähden he siis ovat minut hylänneet, tämäkö tähden väsyneet meidän uutteraan elämäämme!“

Ja nyt tulvi sanomaton katkeruus mieleen. „Oi, tätä yhteiskuntaa, tätä sivistystä ja kulttuuria — mille teille se ihmislapsia viekottelee. Tämä nyt on se ylistetty yliopistolukujen harjoittaminen, „oman itsensä voittaminen“, ahkeraksi, järkeväksi rupeaminen ja epävarman hutiloimisen heittäminen. Luopuneet he ovat minusta ja minun leivättömistä ihanteistani, alistuneet ylivoiman alle, muuttaneet mielensä maailman mukaan; kunnioitettaviksi kansalaisiksi ovat tulleet, — cives academici —, kansalaisiksi, jotka täyttävät velvollisuutensa ja samalla ymmärtävät, että se on epäämätön oman menestyksen ehto, paras keino itse kunniaan kohota. Lapsellisen haaveilemisen ovat hylänneet, ovat omistaneet miehuullisen vakavuuden, ja maailma on heti valmis heitä ilolla tervehtimään . . . Niin, niin, iloitse, maailma, tämähän on sinun mielesi mukaista . . .“

Äkkiä valtasi Eeron kummallinen liikutus. Hän olisi tahtonut itkeä, mutta ei voinut. Sydäntä vain ahdisti.

„Minä, joka olin toivonut heistä aivan toista! Olin toivonut, että he kaikissa tapauksissa säilyttäisivät pyhänä uskonsa puhtauteen, siveyteen, miehuuteen. Olin toivonut, etteivät he luopuisi hyvästä, jos kohta luopuivat minusta ja minun pyrinnoistani . . .

„Paljon parempi olisi ollut, jos heistä olisi tullut suutareita, salvumiehiä, torppareita tai renkiä . . .

„Ruumiillinen työ olisi ollut kunniallinen, rehellinen, puhdas, se olisi varjellut heitä pahasta! Sen turviin paeta olisi ollut tuhat vertaa lujempi kuin yliopistojen ja akatemioiden . . .

„Mutta he sitä halveksivat . . . He valitsivat „herrojen“ tien . . .“

Ja hänen sydämeensä hiipi sääli langenneita ystäviään kohtaan.

Eero kyllä kuuli, että Aarno pyrki sisään, että hän koputti ovelle ja sammalti jotakin Tuomolle, että hänen kiihkonsa yltyi jostain tämän vastauksesta ja että hän oli vähällä ruveta meluamaan, mutta kun sitten äkkiä kaikki hiljeni, ja Tuomo arvattavasti sai Aarnon luopumaan aikeestaan, ei Eerokaan hievahtanut paikaltaan, makasi siellä vain synkissä mietteissään ja surunvoittoisissa tunteissaan, kunnes vihdoinkin nukkui levottomaan uneen.

VI.

Aamulla Eero heräsi myöhemmin kuin tavallisesti. Päivä paistoi korkealta huoneeseen ja linnun virkeätä viserrystä kuului ikkunan takaa, mutta elämä tuntui yhtäkaikki Eerosta harmaapilviseltä ja painostavalta. Verkalleen hän nousi ja pukeutui; aukaisi oven varovaisesti ja hiipi ulos. Salissa oli kaikki hiljaista. Pojat vielä nukkuivat tai olivat nukkuvinaan. Eero lähti aamukävelyille.

Suuruspöydässä ei puhuttu sanaakaan, tuskin tervehdittiin. Aarno ja Tuomo näyttivät synkiltä, vaivaantuneilta. Ukkosta oli ilmassa, jokainen vältti toisten katseita.

Aterian jälkeen Eero sulkeutui suojaansa, ja päivemmällä hän kuuli, että ystävät viereisessä huoneessa rupesivat keskustelemaan matalalla äänellä. Mistä heidän puheensa kävi, sitä hän ei kuullut, mutta oli kerran erottavinaan oman nimensä sanojen seasta ja arvasi muutenkin, että keskustelu koski häntä ja eilistä tapahtumaa.

Kun sitten tuli käsky päivällisille ja kaikki kolme taas olivat koolla, huomasi Eero oitis, että Aarnon ja Tuomon käytös oli vapaampi kuin aamulla, jopa yrittivät lausua jonkun ystävällisen sanankin. Eero kuitenkin pysyi totisena ja mykkänä ja tunsu miltei loukkaantuvansa toisten kohteliaisuudesta. Sen havaittuaan nämä herkesivät yrityksistään, ja pian taas istuttiin äänettöminä ruuan kanssa puuhailemassa. Mutta kun Eero heidän syötyänsä jälleen aikoi vetäytyä erilleen, sanoi Aarno, vaihdettuaan pari sanaa Tuomon kanssa:

— Etköhän jäisi tänne, Eero, meidän kanssamme vähän puhelemaan?

Eero oli jo tarttunut oven kahvaan, mutta kuullessaan Aarnon lauseen hän samassa seisahtui ja hänen sydämensä hytkähti.

— Olisiko asiaa? hän kysäisi ja ihmetteli äänensä outoa sointua.

— Olisihan sitä.

Eero kääntyi ja astui pari askelta huoneeseen. Pojat olivat istuutuneet sohvalle, jonka edessä seisoi pöytä. Eero kävi pöydän luo ja nojasi siihen oikean kätensä.

— Etkö tahdo istua? kehotti Tuomo, viitaten kädellään läheiseen keinutuoliin.

— Kiitos, seison mieluummin.

Eero ei käsittänyt, miksikä hänen piti olla aivan kuin poissa suunniltaan. Häntähän oli loukattu, eikä

ainoastaan häntä, mutta totuuden ja rakkauden ihannetta, ja kuitenkin hän ei tuntenut mitään tuomarin ylpeätä rohkeutta, vaan päinvastoin pelon sekaista inhoa koko elämään, aivan kuin hän olisi rikoksenteekijä ja kaksi entistä ystäväänsä häntä nyt tuomitsemassa.

— Taidat olla apealla mielellä? alkoi Aarno puhua ja katsahti Eeroon terävästi, aivan kuin olisi ollut hieman suutuksissaan. Toinen ei vastannut mitään, heitti häneen vain pikaisen kummastelevan silmäyksen.

— Sitä sinun ei tarvitsisi olla ainakaan meidän takiamme, sillä kyllähän me pidämme huolta itsestämme.

Näistä solvaavista sanoista Eero sävähti tulipunaiseksi ja sai vasta hetken perästä kysytyksi:

— Sekö oli asiasi?

— Voi sinua, Aarno! puuttui Tuomo puheeseen ja jatkoi Eeron puoleen kääntyen: — suo anteeksi, asiamme on se, että tahtoisimme lausua pari selittävää sanaa eilisen johdosta . . .

Samassa Aarno keskeytti:

— Niin, ei minunkaan aikomuksena ollut loukata sinua, Eero, tarkotin vain, että olomme käy liian tukalaksi, ellemmme saa asioita sille kannalle, ettet sinä enää ole tähtemme pahoilla mielin. Selvästi näkyi, että yöllä kovin hämmästyit tilaamme, kun palasimme Harryn ylioppilasviftistä; mutta ehkä vielä enemmän hämmästyit, kun mainitsen sinulle, ettemme tänä aamuna olleet ensimmäistä kertaa hutikassa, vaan että se on tapahtunut jo kolme neljä kertaa siitä saakka, kun . . .

Eeron silmät olivat todella menneet suuriksi. Hän tuijotti Aarnoon niin pitkään, että tämä tunsikin oikein hermostuvansa. Mutta Eeron mielessä liikkui vain yksi ajatus: tuoko oli Aarno, hänen puhdas, hellämielinen Aarnonsa? Tuo outo olento, tuo kerskaava, hävytön nuori mies! Oliko mahdollista, että ihminen noin saattoi muuttua?

Yrittäen pientä naurua Aarno jatkui:

— Muistathan, Eero, sitä kertaa, jolloin meillä oli pieni kina kirjasi johdosta? No, sen perästä meille — Tuomolle ja minulle — selveni, että me kuljemme, että meidän täytyy kulkea toista tietä kuin sinä, ja siis lyöttäydyimme seurustelemaan toistenkin toveriemme kanssa. Ensi kerran pidimme lystiä, silloin kun olimme yön yli kaupungissa, muistatko? Todella silloin olikin lystiä. En minä oikeastaan ymmärrä, Eero, miksikä sinä vihaat hauskoja seuroja . . .

Eero katkasi torjuvalla kädenliikkeellä Aarnon puheen ja sanoi kolkosti:

— Miksikä tuota minulle kerrot? En minä tahdo tietää mitään teidän häpeästänne.

Tätä sanoessaan Eero tunsikin vanhan rohkeutensa ja varmuutensa palaavan. Näkyivät hänen sanansa vaikuttaneet Aarnoonkin, koska tämä hätäntyi eikä heti osannut jatkaa. Mutta Tuomo samassa riensi avuksi. Vakavalla, melkein ankaralla äänellä hän lausui:

— Häpeästämme? Eiköhän tuo sana ole liian julkea, Eero? Ajattele, että niin sanoen tuomitset miltei koko sivistynyttä ylioppilasnuorisoomme!

— Sitä suurempi häpeä, kuta enemmän rikoksellisia!

— Minun mielestäni on aivan päin vastoin . . . Sanohan muuten, Eero, miksikä oikeastaan pidät

vääränä väkevien nauttimista? Kirjailijana sinun toki pitäisi . . .

Leimuava katse Eeron ilmeikkäistä silmistä lopetti lauseen kesken. Olkapäitään kohauttaen hän huudahti:

— Olenko minä mikään raittiuden saarnaaja! Mene asianomaisilta tiedustelemaan, miksi alkoholi on myrkkyyä. Olethan niin kauvan seurustellut minun kanssani, että sinun pitäisi tietävän, minkätähden minä inhoon juomista ja juopumista!

— Niin no, sinä nyt jonkinmoisista puoleksi eettisistä, puoleksi esteettisistä syistä . . ., mutisi Tuomo vähän hämillään.

Mutta Aarno vuorostaan kysäisi:

— Suoraan sanoen, Eero, sinä siis halveksit meitä?

Kuinka tuo kysymys koski Eeron sydämeen! Hän olisi tahtonut itkien heittäytyä ystävänsä kaulaan ja vakuuttaa heille, ettei hän heitä halveksi, jos he katuvat ja päättävät . . . Mutta kun hän katsahti Aarnoon ja näki hänen silmäinsä synkeän, uhkaavan ilmeen, silloin nousi häneen viha ja hän vastasi tylästi:

— Jos niin tahdotte: halveksin.

Seuraavassa silmänräpäyksessä hän katui sanojaan, sillä molemmat sohvassa istujat punastuivat ja nousivat seisaalle salaman nopeudella.

— Mutta sitä minä en kärsi! huudahti Aarno ja syöksyi Eeron kimppuun. — Et sinä ole parempi meitäkään!

Eero peräytyi pari askelta ja Tuomo sai Aarnosta kiinni, ennenkuin tämä ehti käydä vanhempaan toveriin käsiksi.

— So so, Aarno, sanoi Tuomo käskevästi, — hillitse luontoasi! Jos Eero meitä halveksii, on se hänen oma asiansa, mutta hänen syntinsä on silloin suurempi kuin meidän koskaan on ollut.

Ankara taistelu riehui Eeron rinnassa, mutta ei se kestänyt kuin siunaaman hetken, ennenkuin rakkaus vei voiton vihalta. Hiljaisella äänellä hän virkkoi:

— En minä ole parempi teitä enkä ketään. Enkä teitä halveksi.

Näin sanottuaan hän loi katseensa maahan, ikäänkuin häveten. Tuomo palasi paikalleen ja Aarno, katsottuaan Eeroon puoleksi epäilevästi, teki samoin.

Kaikki olivat kauvan ääneti.

Eeron mieleen muistui eilinen ehto, kuinka hän odottamisensa ajan oli pyhittänyt Aarnon muistolle, mitä suloisia tunteita hänen sydämeensä oli noussut ja kuinka ne kaikki saivat kuoliniskunsa, kun pojat aamulla tulivat kotiin. Hänen mielensä murtui ja kyynelät nousivat silmiin. Ikäänkuin jatkoksi omille ajatuksilleen hän lausui surusta värähtelevällä äänellä:

— Meidän ystävyys on siis mennyttä! Mennyt on se aika, jolloin ajattelimme ja tunsimme kuin yksi sielu.

Tästä toisetkin heltyivät ja Tuomo sanoi:

— Miksi niin? Sitähän me juuri Aarnon kanssa olemme tuumailleet, että pidämmehän sinusta kuin ennenkin . . .

— Niin, lisäsi Aarno puolestaan, — ellet itse ole sitä vastaan, niin olemmehan sinun ystäväsi . . .

Eero tuskin kuuli, mitä sanottiin. Yhä omissa mietteissään hän jatkoi:

— Mennyt, mennyt on se aika, ja sitä olen jo kauvan tuntenut. Minä hupsu luulin ennen, että meistä tulisi kolme sankaria, kolme totuuden, oikeuden, rakkauden puolustajaa tässä kylmässä, kolkossa maailmassa, luulin hupsu, että meitä olisi kolme uskollista, uskaliasta ystävää, jotka ihanteen polkua ihmisille näyttäisimme . . .

Surun hymy laskeutui hänen huulilleen ja hän jatkoi:

— Hupsu olin. Ihmisen sielussa on paljon salattua, joka vähitellen pääsee päivän valoon. Te olette valinneet oman tienne, toisen kuin minun. Minä olen jäänyt yksin, yksin taistelemaan, ehkä yksin sortuakseni . . .

Äkkiä hän nosti päänsä ja lausui voimakkaan pontevasti:

— Mutta en! En sorru. En sorru, mikäli se minusta riippuu. Pidän silmäni auki. Minkä kerran olen hyväksi nähnyt, sitä teen. Minkä tien kerran olen valinnut, sitä edespäinkin kuljen. En ihanteestani irtaudu, en petä pyhimpiä tunteitani. Totuuden puolesta tahdon työtä tehdä niin kauvan kuin elän, totuuden puolesta tahdon kuollakin. Ja tulkoot mitkä kärsimykset tahansa, en hylkää sinua, jumalani.

Hänen silmänsä säihkyivät innon tulta ja hän lisäsi vielä suuremmalla voimalla:

— Siinä tunnen olevani kestävämpi muita, että uskallan katsoa pahaan silmiin sokaistumatta, horjumatta! Ei viettele minua rikkaus, ei nautinto, koska olen nähnyt ja ymmärtänyt, mihinkä se ihmistä vie. Ja vaikka se tulisi luokseni kuin ikikauneuden houkutteleva heure, niin seisaisin lujana ja käskisin pois, sillä minä tiedän, mitä minä tahdon. On ihmisessä mahdollisuus kaikkeen pahaan, mutta on hänessä mahdollisuus kaikkeen hyväänkin. Ja minä olen hyvän valinnut.

Aarnon ja Tuomon päät olivat painuneet rintaa vasten ja heidän katseensa olivat maahan vaipuneet.

Hellällä äänellä Eero lausui:

— Ja nyt kun me toisistamme eroamme, nyt kun minä jätän teille hyvästi, niin säilyttäkäämme toisistamme mieluisat muistot. Muistakaa te minua semmoisena kuin olin teidän rakastaessanne minua, minä muistan teitä aina ystävinäni, uskottuinani, ja minä kiitän teitä mielessäni kaikesta onnesta ja avusta, minkä olette minulle suoneet.

Aarno ja Tuomo olivat kohottaneet katseensa jälleen ja katsoivat Eeroon kyynelsilmin ja kummastellen, ja Aarno virkkoi hiljaa:

— Epäiletkö, ettemme enää sinua rakasta?

Mutta Eero oli kääntynyt oveen päin lähteäkseen ulos.

Samassa ilmestyi ovelle talon tyttö kirje kädessä.

— Tässä olisi Eero herralle postia.

Eero otti kirjeen ja menikin omaan huoneeseensa, jossa aukaisi ja luki. Se oli kustannusliikkeen johtajalta ja näin kuuluva:

„Ikäväkseni minun täytyy ilmottaa Teille, ettei johtokunta katso voivansa kustantaa teostanne, joka ansioistaan huolimatta varmaan ei saavuttaisi kyllin laajaa lukijakuntaa. Käsikirjotuksen lähetämme postissa Teille takaisin. Kunnioittaen — —.“

Maailma musteni vain hetkeksi Eeron silmissä. Seuraavassa silmänräpäyksessä hän jo oli aivan tyyni ja hillitty.

— Johan tämän arvasin, hän ajatteli. — Mitä muuta saattoi sieltäpäin tulla kuin kieltävä vastaus! Helppohan olisi ihanteen puolesta elää, jos maailma olisi vieressä auttajana . . . Mutta nyt en taistelua heitäkkään.

KOLMAS KIRJA:

MAAILMA.

Sempiterna Lux! Nec divitias nec honores peto; me modo Divinae Lucis radio illumines.

Vanha käsikirjotus.

Ja Jumala sanoi hänelle: koska tätä rukoilit etkä rukoillut pitkää ikää etkä rikkauksia etkä vihamiestesi sieluja, vaan arvostelukykyä ja ymmärrystä, niin olen minä tehnyt sanojesi mukaan; katso, minä olen antanut sinulle viisaan ja ymmärtäväisen sydämen.

1 Kun. kirja, III: 11, 12.

I.

Yksin oli nyt Eero. Ystävät olivat hänestä luopuneet, onnetar kääntänyt hänelle selkensä. Unettomana vaelteli hänen sielunsa elämän yössä. Taival oli tuntematon ja pimeä.

Aarno oli muuttanut omaan maalaiskotiinsa, Tuomo oli käsketty holhoojansa luo kesää viettämään. Eero asui yksin Mannilassa koiransa Rolandin kanssa.

Kun hän sai täyden varmuuden siitä, että koko entinen elämänsä oli mennyttä, että kaikki haaveet onnellisesta yhdyselämästä, uhraavaisesta yhteistyöstä jäisivät ainiaaksi toteutumatta, silloin hänen sielunsa itsetuntonsa voimassa nousi uhkaavaa kohtaloa vastaan ja huusi sille melkein riemuiten: en minä alistu enkä sorru! Mutta niinkuin haavotettu lintu ylimäisellä voimaponnistuksella vielä kerran räpäyttelee siipiään ja lennähtää pari kierrosta, ennenkuin se maahan vaipuen kangistuu kuolon uneen, niin Eeronkin sielu tuon riemuhuudon jälkeen tunsu voimansa vähenevän ja maailman mustenevan usvien yöksi. Ei nähnyt hän enää niin selvään, minne tähtäsi totuuden tie — vai oliko hän itse joutunut harhaan?

Epäilyksien hornanhenget pääsivät valloilleen hänen sielussaan ja raatelivat sitä kuin nälkäiset sudet. Hänen kasvonsa kapenivat kalvakoiksi ja silmänsä suurenivat palaviksi surusoihduiksi. Hänen käyntinsä kadotti entisen reippautensa, tuli miettiväiseksi ja harvaksi.

„Mitä minä oikeastaan tahdon?“ hän itseltään kysyi. „Enkö ole minäkin noita haaveilijoita, jotka eivät maailmassa ole miksikään hyödyksi, vaan jotka pahennusta aikaansaavat kaikkialla ja häiritsevät ihmisten rauhaa? Mitä minä olen tehnyt? Olen jättänyt kotini, olen hylännyt sukulaiseni, herttaisen tätini ja parastani katsovan enoni. Houkuttelin Harrya tekemään samoin, vaikka hänessä pääsi voitolle rakkaus omaisiinsa. Entä Aarno ja Tuomo? Heitäkin olen vietellyt jättämään sitä vanhaa uskollista uraa, jolla ihmiset onneen pyrkivät — kummako, jos heidän silmänsä aukenivat ja he viime hetkessä päättivät peräytyä pois minun poluiltani takaisin taatulle tielle!

„Mitä minä oikeastaan tahdon? Eikö tämä maailma ole sellaisenaan hyvä? Eikö se ole viisaan jumalan luoma? Todistihan Leibnitz, että se juuri tämmöisenä on kaikista mahdollisista paras, ja kuka olen minä, että sitä paremmaksi tahtoisin!“

Ja Eero painoi otsansa viileään lasiin ja katseli ulos ikkunasta. Tuolla ulkona oli kesä täydessä kukoistuksessaan. Aurinko hymyili hellästi ja luonto ilosta sykähteli. Sinivaippaisena neitona joki puikkelehti vehreäin niityn halki, ja kuuset ja koivut rannalla kaihosivat sen vilvottavaan syliin, mutta jäivätkin kainosti silmäilemään sen ketterää kulkua, kun se katosi niemen taa. Matalikolla oli lapsia leikkimässä, loiskivat vedessä kuin kalat, huusivat raikkaasti, nauroivat heleästi. Sulaa sopusointua oli elämä siellä ulkona.

„Noin on kaunis maailma ja minun mieleni näin musta“, ajatteli silloin Eero. „Enkö ole ylpeä, sokea, tyytymätön? Mutta tiedäthän sinä, jumalani“, hänen sielunsa samassa huudahti, „tiedäthän sinä, etten minäkään muuta ikävöi kuin tuota rikkomatonta rauhaa, tuota sopusointua särkymätöntä! Näytä minulle valkeutesi valo, ilmota minulle, olenko erehdykseen eksynyt, ja sano minulle, missä piilee se oikea elämä! Älä anna minun uupua tiedottomuuden tuskaan, älä epäilyksien elottomuuteen, vaan suo totuutesi katseelleni kangastaa!“

Ja kun tämä rukous huokui hänen sydäimestään, syntyi hänen aivoissaan uusi aatos. Hän näki itsensä imeskelemässä tietoja ihmisiltä, kyselemässä kokeneilta, mitä elämä on. Ja hän huudahti innostuen: lähdenpä pyhiinvaellukselle tämän maailman viisaitten luo niinkuin muinoin kreikkalainen Sokrates! . . .

Vielä samana päivänä Eero matkusti kaupunkiin ja suuntasi askelensa muutaman professorin luo, jolle hän kerran oli tullut esitetyksi enonsa kodissa. Hän oli näet päättänyt ensin käydä oppineen puheille, ja syy, miksi hän juuri valitsi tämän, oli se, että mainittu professori oli herättänyt hänessä heti ensi näkemältä aaveensekaista kunnioitusta, johon vielä tuli lisäksi, että professori oli kuuluisa oppineisuudestaan. Tämä tieteen palvelija oli pitkä, laiha ja arvokas, silmälasit aina kookkaan, luottamusta herättävän nenän selässä.

Hän asui uudenaikaisen, mukavasti sisustetun kivimuurin ensimmäisessä kerroksessa, ja tavallisissa oloissa tämä seikka olisi saattanut vaikuttaa Eeroon masentavasti; mutta nyt Eero oli niin jännitettyssä mielentilassa, että hänen oma, vahva tunteensa suojeli häntä ulkonaisilta vaikutelmilta.

Hän soitti, professori oli kotona ja ottaisi vastaan. Eero laski hattunsa eteisen pöydälle ja astui reippaasti kynnyksen yli tiedemiehen tilavaan, vaikka raskaasti kalustettuun työhuoneeseen. Hän seisahtui hieman hämmästyen, kun näki professorin täydessä puuhassa kirjoituspöytänsä ääressä. „Häiritsenkö?“ hän itseltään kysyi. „Mutta niinhän palvelustyttö sanoi, että otetaan vastaan.“

Oikeastaan Eero oli kuvitellut mielessään, että tuo oppinut olisi hyvin innoissaan, kun syntyisi keskustelu niin syvämietteisistä aineista, vaan — eihän se sitä vielä aavistanut eikä tiennyt, kuka tahtoi tavata ja mikä oli asia.

Kun ei ahkera aatteen mies ollut kuulevinaan tulijan askeleita, täytyi Eeron turvautua tavalliseen keinoon ja yski. Professori käänsi päätään sivulle ja huomattuaan nuoren vieraansa, sijoitti kynän kädestään pitimelle, nousi, astui askeleen lähemmäksi ja tervehti.

Eero esitti itsensä.

Aivan oikein, sanoi professori arvokkaan ystävällisesti, — me olemme ennen nähneet toisiamme . . . Mutta eikö teidän nimenne ollut * * * ? Luulin, että hovineuvos * * * oli teidän isänne?

— Ei, kyllä minun nimeni on * *, vastasi Eero hymyillen. — Mutta hovineuvos on enoni, se tahtoo sanoa, hänen vaimonsa sisar oli minun äitini.

- Niin, niin, minä sekotan. Mutta kuka sitten oli teidän isänne?
- Isäni oli tohtori **, selitti Eero ja tunsi taas suunsa vetäytyvän hymyyn.
- Ahaa, tohtori **, kyllä muistan. Olkaa hyvä ja istukaa.

Professori osotti kädellään amerikkalaista keinutuolia ja asettui itse takaisin mukavaan kirjoitustuoliinsa. Eero, noudatettuaan kehotusta, sanoi hieman hämillään:

— Minulla olisi herra professorille vähän asiaa . . . aivan yksityistä, personallista laatua . . . enkä suinkaan tahdo häiritä, ellei juuri tällä hetkellä herra professorin sopisi suoda minulle neljännestunnin huomiota?

— Kyllä, kyllä, puhukaa vain, vakuutti professori, tehden taas liikkeen kädellään ja katsoen Eeroon hyväntahtoisen kyselevästi.

— Asiani on vähän omituista laatua, toisti Eero ja hymyili anteeksipyyttävän hymyilyn, — tosin se koskee minua personallisesti, mutta on kuitenkin vallan yleinen, voisin sanoa teoreettinen . . .

Professori nyökäytti päätään rohkaisevan myöntävästi ja Eero jatkoi, kooten tahdon ponnistuksella ajatuksensa yhteen ryhmään ja terottaen niitä sanoiksi toisen toisen perästä:

— Kuten herra professori ehkä tietää, luovuin minä yliopistoluvuistani parin vuoden kuluttua — siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät ne voineet minua tyydyttää . . . Olisin tahtonut päästä tietoon ja totuuteen, mutta . . .

— Mitä aineita te harrastitte? keskeytti professori.

— Latinaa ja filosofiaa . . .

— Hm, äännähti oppinut luonnontutkija, olkapäitään kohauttaen ja sivulle päin katsahtaen, — latinaa ja filosofiaa! . . . Ymmärrän hyvin, ettette tuntenut tyydytystä opinnoistanne. Eihän tietoon pääse muuten kuin eksaktisten tieteiden avulla.

Eeron silmät menivät vähän suuremmiksi ja hänen mieleensä juolahti, että ehkä tämä oppinut mies on läpikäynyt samat sielulliset taistelut kuin hänkin, ja hän tarttui puhevuoroonsa vilkkaammin kuin tähän saakka oli tehnyt.

— Herra professori ehkä hyvinkin ymmärtää, mitä nuoren ihmisen sielussa saattaa liikkua, hän virkkoi ja katsoi ystävällisen avonaisesti oppinutta silmiin. — Te käsitätte, että nuorena, kun koko elämä vielä on edessä, tekisi mieli tietää, mikä tuo elämä on ja mitä siitä pitää tekemän. Niin, eihän se ole ainoastaan mielitekoa, vaan pakottava vaatimus sielun puolelta! Minä tahdon päästä selville elämän ongelmasta, minä tahdon ymmärtää, mitä varten tämä kaikki on, ennenkuin antaudun olemisen pyörteeseen! Katsokaa, herra professori, näin isoiksi me nuoret kasvamme emmekä vielä mitään ymmärrä, ei koulu meille sitä selvitä, ei yliopistoluvut — mutta kuinka ihminen voi elää ilman varmaa henkistä pohjaa? Sehän on mahdotonta! Jotain teidän vanhojen on täytynyt ymmärtää — ehkä tiedemiehillä on kaikkikin selvänä. Mutta siksipä olenkin ajatellut: eikö niiden, jotka elämästä jotakin ymmärtävät, ole velvollisuus kertoa tietonsa tietämättömille? Ettekö te, herra professori, voisi sanoa minulle, mikä se on, joka muodostaa elämäne henkisen sisällyksen, joka tekee teille elämän sietäväksi, rikkaaksi, onnelliseksi?

Eero vaikeni, odottaen oppineelta vastausta.

Professorin käytös vieraan puhuessa oli hieman kummallinen. Ensin hän vältti nuorukaisen katsetta, sitten hän sovitteli silmälasiaan, sitten hän kaivoi taskustaan esille valkoisen liinan ja niisti nenäänsä pienellä ryminällä, vihdoinkin hän heitti puhujaan katseen, joka oli puoleksi ihmettelevä, puoleksi nuhteleva, ja lausui juhlallisesti:

— Nuorena veri kiehuu, mutta vanhana se asettuu. Te teette kysymyksiä, joidenka vastaamiseen kuluisi vuosia, ja te pyydätte että minä tässä aivan kuin ohimennen tekisin kaikki teille selväksi. Malttakaa mielenne ja muistakaa lausepartta: *nec scire fas est omnia*. Te tahtoisitte yhdellä kertaa tietää kaikki, ja me vanhat tutkijat yhä opimme uutta ja uutta, me, jotka olemme tiedettä palvelleet vuosikymmeniä, me emme vielä ole päässeet kaiken totuuden perille.

Sitten hän lisäsi häveliäästi hymyillen:

— Vaan eihän filosofia kuulu minun alaani, enemmän kuin etiikkakaan. Niin, koskeehan teidän kysymyksennekin oikeastaan biologian esittämiä tosiseikkoja. Mutta ennenkuin voimme tähän tieteeseen syventyä, täytyy meidän tuntea fysiologiat ja zoologiat ja botaniikat ja fysiikat ja ennen kaikkia kemiat, kemiat.

Hän rypisti kulmakarvojaan ja sanoi, nenässä puhuen:

— Niin, herraseni, tieteellinen tutkimus tapahtuu vähitellen, askel askelelta se viepi meitä perille päämaaliimme. Miksi heititte yliopistolukunne? Niitä teidän olisi pitänyt jatkaa, tai oikeammin: alottakaa ne uudestaan, mutta ruvetkaa tutkimaan todellisia tieteitä, eksaktisia luonnontieteitä . . .

Eero koetti salata hämmästyksensä ja pettymystään. Hänen ajatuksensa oli seisahtunut paikalleen, se oli aivan kuin jäänyt, ja eteen oli ilmaantunut suuri, mahdoton, pimeä kuilu. Hän ei tiennyt mitä tehdä, mitä sanoa, vaan jäi mykkänä tuijottamaan tuohon ihmiseen, joka osasi puhua niin kylmästi, niin pintapuolisesti, niin . . . tyhmästi.

Professori hymyili taas ystävällisen hymynsä, ja samassa nuoren tytön ääni viereisestä huoneesta huusi: pappi!

— Suokaa anteeksi, sanoi oppinut ja nousi.

Silloin Eero tuli entiselleen, nousi hänkin ja sanoi:

— Minäkin nyt lähdän enkä tahdo kauvemmin häiritä . . . Kiitän paljon herra professorin hyvydestä.

— Ei mitään, ei mitään, vakuutti professori kohteliaasti ja kätteli, lisäten samalla: — niin, herra * *, kirjottautukaa nyt taas ensi lukukautena yliopistokirjoihin ja ruvetkaa tutkimaan kemiaa. Siitä teille voi olla paljon hupia, ranskalaisen tiedemiehen Louis Pasteur'in kokeet ovat ylen intressantteja ja valaisevat aivan uudelta kannalta juuri elämän problemia . . .

Eero kumartui ja poistui. Professori seurasi häntä aina huoneensa ovelle saakka ja lausui vielä jäähyväisiksi:

— Sanokaa terveisiä enollenne!

— Kiitoksia! vastasi Eero, vielä kerran kumartuen, ja sitten hän oli eteisen ovesta ulkona.

„Semmoinenko se nyt oli pyhiinvaellukseni alku!“ hän ajatteli kadulla kulkiessaan, „eipä tuo minua

paljon viisastuttanut“. Kummallinen vastenmielinen tunne oli hänet vallannut. Siinä oli harmia, häpeätä, pettymystä sekaisin. Tahallaanko professori oli kohdellut häntä kuin nuorta keltanokkaa, joka ei osaa ajatella sinne eikä tänne? Vai luuliko professori todellakin, ettei hän mitään tietänyt, ei ollut mitään lukenut, ei edes tuntenut Pasteur'in fermentatsiooniteoriaa? Vai oliko koko professori niin tyhmä, ettei hän edes ymmärtänyt, mistä kysymys oli? „Enhän minä hänen biologiojaan kysellyt! Minähän tahdoin tietää, mitä hän itse personallisesti ajatteli ja sydämessään tunsi elämästä . . . Hm . . . niin . . . no, eihän hänellä ollut mitään velvollisuutta paljastaa minulle sisimpiä tunteitaan; houkka olin, joka semmoista vaadinkaan . . . Mutta olisi hän kumminkin voinut vastata kysymyksiini toisella tavalla . . .“ Vaikeata oli haihduttaa sydäimestä tuota katkeraa tunnetta.

Hän hengitti syvään, veti keuhkot täyteen raitista ilmaa, ja se virkistyi häntä. Putosi ikäänkuin pois jotakin painavaa, joka oli sielun yli laskeutunut siellä tiedemiehen sivistyneessä kodissa. Olihan hän sentään kuullut yhden totuuden *ex cathedra*: professori tunnusti epäsuoraan, ettei hän mitään tiennyt, tunnusti myös uskovansa, ettei mitään voi tietää! „Mitä minä oikeastaan hänen luonansa tein? Tyhmä viisastuu kokemuksista, mutta tiesinhän minä ennestään, mitä oppineet tiedemiehet sanovat.“

Katuja samoillessaan Eero oli joutunut syrjäiseen, hiljaiseen kaupungin osaan. Siellä hänen katsettaan kohtasi pienehkö, siisti, yksinkertainen puurakennus, jonka avonainen paraatiovi tuntui houkuttelevan kulkijaa astumaan sisään. Eero muistikin, että siinä asui toinen professori, ei luonnontutkija, vaan filosofi, jota pidettiin hiukan „originellina“, ja pitkiä päättelemättä hän pujahti ovesta sisään, nousi harvat portaat ja vetäsi pari kertaa vanhanaikuista kellonjämää. Kuului kimakka kilkahdus ja vähän ajan perästä askeleita; sitten väännettiin lukko auki ja työnnettiin ovi selälleen: professorivanhus itse seiso i eteisessä.

Hän oli lyhyenlätä ja tukevarakenteinen mies, puettuna mustiin, kuluneisiin vaatteisiin ja kotikenkiin; kauluksen asemesta näkyi valkoinen paita. Hänen kasvojensa tummanveriset piirteet olivat lujat ja vakavat; niiden ilme oli melkein liäksi totinen ja ankara. Hänen käytöksessään ei ollut suosiollista kohteliaisuutta eikä myös liiallista oman arvonsa tuntoa; hänen tervehdyksensä oli pikemmin tyyly ja tuntui kehottavan vierasta toimittamaan asiansa välittömästi, mutta siinä oli samalla rehellistä suoruutta, joka teki Eeroon edullisen vaikutuksen.

Eero päättikin noudattaa aivan toisenlaista menettelytapaa kuin äsken. Hän astui kynnyksen yli ja lausui, syvästi kumartuen:

— Pyydän jäädä tuntemattomaksi. Asiani on sellaista laatua, että nimet ja muut inhimilliset rajotukset saattavat häiritä sen perille ajamista. Minulle riittää tieto, että seison kokeneen ja syvämielisen ajattelijan edessä — enkö saa toivoa, että hän puolestaan tyytyy siihen tiedonantoon, että hänen luokseen on tullut nuorukainen, jonka sielu palaa halusta saada vastausta muutama kysymykseen?

Tämä puoleksi hävytön, puoleksi kaunopuhelias esittely ei ollut vaikuttamatta vanhaan filosofiaan. Tosin hän tarkasti vierastaan otsa rypyssä, aivan kuin olisi epäillyt tämän täysijärkisyttä, mutta sydämensä pohjukasta nousi utelias myötätunto tuota rohkeata ja kaunista nuorukaista kohtaan.

Eero vastasi silmiään räpähtämättä professorin tuimanlaiseen katseeseen ja ajatteli samalla: „et suinkaan sinä aio seisottaa minua täällä ulko-oven luona?“ Ja ikäänkuin ukko olisi arvannut hänen ajatuksensa, hän tarkastuksensa loputtua mörähti jotakin ja kääntyi astumaan vasemmalla kädellä olevaan huoneeseen.

Eero sulki ulko-oven, asetti hattunsa naulaan ja seurasi isäntänsä jälkiä. Huone, johon hän astui, oli nähtävästi oppineen miehen työ- ja vastaanottohuone. Akkunan edessä oli kirjoituspöytä, uunin luona nahkapäällyksinen sohva, seinillä paljon kirjoja. Kalustus oli vanhaa ja vanhanaikuista, mutta kodikasta.

Professori seiso i keskellä lattiaa, kädet housujen taskuissa, eikä pyytänyt istumaan. Eero jäi siis

seisomaan melkein ovensuuhun.

- Asia? kuului kuiva kysymys.

Eeron sydän vavahti, mutta hän teki pienen kumarruksen ja kysyi tyynellä äänellä:

- Sanokaa minulle, voiko ihminen päästä totuuden tietoon?

Ja kun hämmästynyt vanhus ei heti vastannut, hän jatkoi:

— Te ymmärrätte, että minä tarkotan jonkinmoista synteettistä totuuden yleistietoa enkä tieteellistä detaljitietoa, toisin sanoen siis filosofista tietoa, joka kumminkaan ei ole tyhjää spekulatsionia. Voisin mielestäni muodostaa kysymyksen vielä selvemmin näin kuuluvaksi: saattaako ihminen tietää, mikä elämä on ja mitä varten hän on tänne tullut?

Nyt professori avasi ensi kerran suunsa ja sanoi:

— Tuohan on vuosisatojen . . . vuosituhansien kysymys! Kuinka otaksutte minun voivan siihen vastata noin vain ilman muuta?

— Pyydän anteeksi, se on vuosituhansien kysymys, mutta se on elämän tärkein. En ymmärrä, mitä te tarkoitate sanoilla „noin vain ilman muuta“. Ettekö voi vastata lyhyesti myöntävästi tai kieltävästi? Jonkun vastauksen te ajattelevana ihmisenä olette löytänyt — kuinka te muuten jaksaisitte elää?

- Minä etsin totuutta.

— Niin vastasi minulle äskettäin eräs luonnontutkijakin, mutta hän lisäsi: *nec scire fas, est omnia*. Hän siis vastasi kysymykseeni. Oletteko tekin samaa mieltä, että ihminen ei voi päästä totuuden tietoon?

— Filosofin ei käy antaminen kategorista vastausta. Hänen ajattelunsa perustuu tieteen paljastamiin totuuksiin, mutta sitä eivät sido minkäänlaiset ennakkoluulot. Luonnontutkijat tekevät usein liian pikaisia päätelmiä, sentähden että heitä — käyttäakseni Ciceron sanoja — *totum hoc displicet philosophari*.

Professori käveli sängen vilkkain askelin edes takaisin lattialla ja katsahti vähä väliä Eeroon, joka tarkkaavaisena kuunteli.

Oppinut jatkoi:

— Filosofin täytyy aina pitää mielessä, että tiedollisten objektien lukumäärä on ääretön, ettei ainakaan eksaktinen tieteellinen tutkimus ole lausunut läheskään viimeistä sanaansa vielä. Jos tähän väitämme, että luontoa hallitsee lait, joiden tuntemiseen voi päästä tuntematta kaikkia ilmiöitä, niin väitys pitää paikkansa ainoastaan, mikäli on puhe samaan kategoriaan kuuluvista fenomeneistä. Mutta voihan luonnossa olla ilmiöitä, jotka kvalitativisesti kuuluvat aivan toiseen ryhmään kuin kaikki siihen saakka tunnetut — kuinka silloin saatamme määrällä yleislakeja, jotka jättävät lukuunottamatta noita vielä tuntemattomia fenomenejä? Osaatteko seurata?

- Kyllä.

Vanhus oli innossaan pysähtynyt Eeron eteen ja alleviivasi sanojaan kaikenmoisilla käsien liikkeillä.

— Otaksukaamme nyt, että positivistisesti, perin tieteellisellä pohjalla määrittelimme, kuka ihminen on . . . Te huomaatte, että palaan alkuperäiseen kysymykseemme . . . Silloinpa tunnetuista priesseistä tuskin johtuisimme toiseen päätökseen kuin n. k. materialistit: ihminen on orgaanillinen olento, eläin, jossa

ymmärrys ja järki puhetaidon ohessa vähitellen on kehittynyt nykyiseen täydellisyyteensä — toisin sanoen *Lametrie'n „l'hommemachine“* . . .

— Suokaa anteeksi, että keskeytän. Onhan olemassa monta todistusta sielun olemassa-olosta, esim. se, että ihminen voi tuntea järkähtämättömällä varmuudella, että hän on joku toinen kuin tämä näkyvä ruumis . . .

— Ne todistukset eivät ole tieteellisesti päteviä. Eksaktisen tieteen silmissä eivät kelpaa subjektiviset väitteet, kaikki pitää olla objektivisesti todistettavissa.

— Niin mutta . . .

— Mutta tässä onkin puhe psykologisista tosiseikoista. Aivan oikein, siinä sen näette: ilmiöt kuuluvat toiseen kategoriaan. Luonnontiede sinään ei voi vastata kysymykseen, kuka ihminen on, koska se vielä ei ole tutkinut kaikkia ihmisen olemukseen kuuluvia ilmiöitä. Tämän totuuden on uudempi psykologia älyynyt.

Professori käveli taas edes takaisin lattialla.

— Jos olen oikein käsittänyt todistelunne, sanoi Eero, — on siis mahdoton vielä päättää, voiko ihminen päästä totuuden tietoon?

— Tjaa . . . eipä juuri niinkään. Näyttää sängen otaksuttavalta, että kerran saavutamme täydellisen tiedon siitä, kuka ihminen on. Niinkuin jo sanoin, on ihmisen olemuksessa monta puolta, jotka vielä ovat tutkimukselta salassa, mutta muutamat niistä tuntuvat juuri meidän päivinäimme joutuvan tieteellisen tutkimuksen alaisiksi.

— Saanko kysyä, mitkä?

— Oletteko kuullut hypnotismista?

— Olenhan.

— No, siinä ilmenee ihmisen tahto täydellisenä ruumiin herrana eikä omansa, vaan toisen. Mutta löytyy vielä hausempia ilmiöitä, esim. klärvoajansin eli selvänäköisyyden . . .

— Niistä en ole mitään kuullut.

— Hm, niitä ei vielä yleisesti tunneta eikä edes tunnusteta . . . Te olisitte esim. klärvoajanti, jos nyt voisitte sanoa, mitä tällä hetkellä tapahtuu esim. Ruotsin kuninkaan hovissa . . .

— Mutta kuinka se olisi mahdollista! huudahti Eero hämmästyen.

— Tjaa, otaksukaamme, että ihmisellä on sielu, joka voi funktsioneerata ruumiista riippumatta . . .

— Olisiko se mahdollista! sanoi Eero vieläkin kerran ja tunsu samalla jonkinmoista sisäistä riemua.

— Minä näin kerran Parisissa semmoisen fenomenin.

— Todellako?

— Nainen, joka oli vaivutettu hypnoottiseen letargiaan, teki yksityiskohtia myöten selkoa eräästä

haaksirikosta, joka samana hetkenä tapahtui Englannin kanalissa, ja mainitsi myös paitsi laivan nimeä, että kolme henkeä hukkuu. Seuraavana päivänä oli uutinen onnettomuudesta lehdissä, ja kun pelastuneitten kertomus julaistiin, oli se sanasta sanaan yhtäpitävä klärvoajantin selonteon kanssa.

- Mutta sehän oli ihme!
- Miksi ihme? Sillä voi olla kylläkin luonnollinen selityksensä.
- Niin, niin, mutta olisiko ihmisellä todella noin suuria kehityksen mahdollisuuksia!
- Miksei.
- Mutta sittenhän esim. Kristuksenkin ihmetyöt ovat voineet tapahtua ja olla järjellisesti selitettävissä.
- Kyllä kai, sanoi vanhus vakavasti ja katseli Eeroon.

Eero kallisti päänsä alas ja loi katseensa maahan. Hänen mielikuvituksensa oli äkkiä rikastunut uusilla aineksilla ja loihti esiin näköalan toisensa perästä. Hänen ajatuksensa joutuikin niin vilkkaaseen toimintaan, että oikein rupesi pelottamaan. Sentähden hän pudisti päältään nuo uudet mielikuvat ja koetti muistella, minkätähden tänne oli tullut: sai kun saikin kiinni langan päästä ja kysäisi loppupäätökseksi:

- Mikä siis on teidän mielestänne ihmiselämä?
- Se on totuuden etsiskelyä, vastasi filosofi harvaan, — aikojen kuluessa ihminen vähitellen täyttää tuota kreikkalaisen viisaan käskyä: *gnōti se auton*.

Niin, lausui Eero miettiväisenä.

Ja kun hän tunsu, ettei tahtonut kuulla enempää, hän teki lähtöä ja sanoi:

— Herra professori, teidän hyvyttenne on ollut suuri minua kohtaan. En tahdo teitä enää häiritä, mutta suvaitkaa, että kiitollisuuden osotteeksi ilmaisen teille nimeni.

Silloin ensi kerran levisi hymy ankaran filosofinkin huulille ja hän ojensi Eerolle kätensä, kun tämä esitteli itsensä.

— Te olette totuutta rakastava ja rehellinen nuorukainen, lausui professori jäähyväisiksi, — ja jos toiste tahdotte käydä puheillani, olette tervetullut.

Pois oli haihtunut Eeron mielestä kaikki muisto siitä, että hän oli saanut seista oven suussa koko keskustelun ajan. Hänen sydämensä oli täyttynyt rakkaudella tuota omituista, mutta herttaista vanhusta kohtaan, ja poistuessaan filosofin kodista hän ajatteli:

„Jos maailma olisi katsellut tätä kohtaustamme, se olisi nauranut. Mutta minä en naura; tuo vanha „originali“ kohteli minua kuin ihmistä.“

Ja hän tiesi, ettei hän ajattelijajukkoa koskaan unohtaisi.

II.

Kadulle tultuaan hän katseli kelloa. Se oli vastikään täyttänyt seitsemän. „Vielähän olisi hyvääkin aikaa mennä pastorin luo“, hän tuumasi itsekseen. Pastori F., jonka edessä hän oli käynyt rippikouluu, oli nimittäin toinen niistä henkilöistä, joita hän pyhiinvaelluksellaan oli päättänyt käydä tapaamassa, ja vaikka hän äsken oli mielestä unohtunut, ilmestyi hän nyt äkkiä muistiin takaisin.

„Vaan mitäpä oikeastaan siellä teen? Kyllähän minä pastorin ajatukset tiedän. Parasta kun tästä rupean kotiin tallustamaan“, hän sitten tuumiskeli. Pastorin asunto oli kuitenkin samanne päin kuin asema, joten kysymys saattoi jäädä avonaiseksikin.

Kulkiessaan Eero koetti selvittää ajatuksiaan ja saada varmaa käsitystä siitä, mitä filosofin luona oli oppinut. Heti silloin muistui mieleen tuo ihmeellinen kertomus parisilaisesta klärvoajantista, ja taas syttyi sieluun omituinen riemun ja onnellisuuden tunne, kun välkähti silmiin, mitä kehityksen aarteita ihmisen tulevaisuudella oli kätkössä.

Ikäänkuin vaistomaisesti Eero uskoi tapauksen todellisuuteen. Oli hän usein kuullut puhuttavan „aavistuksista“ eli kuten ranskalaisella nimellä sanottiin „pressentiments“, jopa „aaveistakin“ ja „unista“, ja oli hän itekin semmoista kokenut, mutta ei hän ollut niistä sen enempää välittänyt, ei ne mitään olleetkaan professorin kertoman kokemuksen rinnalla. Nepä nyt kuitenkin saivat uuden valaistuksen ja muodostuivat itse ennustuksiksi ja lupauksiksi siitä, miksikä ihminen vielä voisi kehittyä. „Onhan paljon enemmän musikalaisia ihmisiä, kuin on soittoniekkoja ja säveltäjiä! Niin, musikalaisia ihmisiä on aina — soitto surusta syntynyt, murehista muovaeltu —, mutta taiteilijoita ilmestyy silloin, kun olosuhteet ovat suopeita. Miksei samasta syystä tuo meidän silmissämme niin ihmeellinen parisitar voisi olla yksi niitä meidän oloissamme vielä harvinaisia näkyniekkoja, jotka vain ovat huippuunsa kehittäneet sitä taitoa, mikä joka ihmisessä piilee sielun salasoppeloissa?“ Semmoinen johtopäätös ei ollut Eeron mielestä luonnonoton, koska hän ylipäänsä tahtoi omistaa ihmiselle äärimäiset kehityksen mahdollisuudet ja uskoi, että kuka tahansa olojen ja oman tahdon myötävaikuttaessa saattaisi kehkeytyä miltei ihanteelliseen täydellisyyteen.

Nämä tuumailut tuottivat jonkunlaisen tyyneyden takaisin Eeron mieleen, sillä olivathan ne välillisessä yhteydessä sen pääkysymyksen kanssa, joka oli Eeron ajanut „pyhiinvaellukselleen“; ne vahvistivat hänen vanhaa uskoansa siihen, että ihminen on maailmassa henkisesti kehittyäkseen; uutuudellaan ne viehättivät häntä, saivat mielikuvituksen liikkeelle ja houkuttelivat ihan huomaamatta ajatuksen pois tarkan ja tunnollisen arvostelun ankeista aisoista. Hän kiintyi tuulentupiansa kuin lapsi leikkiin.

Hän oli siihen määrään mietteisiinsä vaipuneena, ettei huomannut pientä, sävyisää miestä, joka tulla tassutteli häntä vastaan asemasillalla ja koko olennollaan selvästi ilmaisi, että oli tuttava ja oikeastaan hyväkin. He olivat juuri toisiaan sivuuttamaisillaan, kun vastaantulija rohkaisihe ja puoliääneen virkkoi:

— Hyvää iltaa!

Eero säpsähti ja nyt vasta hoksasi tutun henkilön ja ystävällisesti hymyillen tervehti, kättä tarjoten:

— Ai, Valénihan se on. Hyvää iltaa. Minä kun en yhtään nähnyt . . .

— Niin, minä ajattelin, että jos en häiritse, ehkä herra Eerolla on muuta miettimistä.

— Mitäs vielä . . . Pitäisihän muuten minullakin olla silmät päässä, mutta jos vain ulkona käydessäni vaivun ajatuksiin, niin . . .

- Junassako nyt on mentävä jonnekin?
- Junaan tästä nousen, vastasi Eero ja lisäsi itsekseen: „pastorin luona käyminen siis jäi“.
- Jaha, niin, vissiin maalle kotiin?
- Kotiin niin.

Molemmat kulkivat nyt vieretysten asemasillalla. Valéni oli Eeron enon „hoviräätäli“ ja hänen kädestään olivat Eeronkin vaatteet moniaina vuosina lähteneet. Heidän tuttavuutensa oli siis vanhaa alkua ja jonkinlainen ystävyysuhde oli aikojen kuluessa „pruuvattaessa“ muodostunut keski-iässä olevan hyväntahtoisen ja puheliaan räätälin ja avomielisen nuorukaisen välille.

- Vaan mistä Valéni tietää, että minä maalla asun? hoksautti Eero kysymään.

— No, kuulinhan sen jo talvella, kun hovineuvokselle uusi frakki laitettiin valtiopäiviä varten. Tietysti minä heti kysäisin, että missä se Eero herra nyt ollee, kun ei yhtään näkynyt pruuvailtaessa. „Maalle se on muuttanut“, sanoi hovineuvos, „lähelle kaupunkia rauhassa työskennelläkseen“. — „Vai niin“, minä sanoin, „niinhän ne nuoret nykyaikana näkyy pitävän maaoloista enemmän kuin kaupungin elämästä . . .“

— Eivät läheskään kaikki, keskeytti Eero hymyillen, osaksi Valénin johtopäätökselle, osaksi enonsa kekseliäälle selitykselle: rauhassa työskennelläkseen.

— No eivät kaikki, ei, ei, hätäili räätäli, ikäänkuin olisi pelännyt loukanneensa kumppaniaan, — vaan joko tuo oli kolmas soitto?

- Eikö lie ollut . . . johan kuuluu vihellyskin! Hyvästi sitten.
- Minun on myös mentävä maalle!

Samalla Valéni kiipesi kolmannen luokan vaunun sillalle, ja Eero oli heti perässä.

Kun he olivat päässeet sisään ja istuneet tyhjään nurkkaan, Eero kysyi:

- Minnekkä te matkustatte?
- Tuonne L-n asemalle minä vain. Lähdän veljeäni katsomaan ja hänen perhettään.
- Vai veljeänne katsomaan. Hänhän on työmiehenä R-n tehtaalla?
- O-on.

Antaessaan nämä vastaukset pieni, vilkas räätäli kävi totisen ja huolestuneen näköiseksi. Eero tämän havaitsi ja kysyi uteliaasti:

- No, kuinka hänen asiansa ovat?
- Onpahan nuo . . . taitaa ne olla vähän huonosti tätä nykyä.

Ja huomattaessaan Eeron kysyvän katseen, hän selitti:

— Miehät kun ovat tehneet työlakon. Eivät näet saaneet palkkaansa korotetuksi kymmenellä pennillä päivän päälle, vaikkei se heidän palkkansa mikään isonen ole. Muutamilla on markka viisikymmentä, toisilla kaksi tai puolikolmatta markkaa päivässä, mutta eihän se tahdo riittää, kun on perhe elätettävänä, useinkin kolme, neljä lasta ja vaimo, ja kaikki ruoka-aineet on ostettava . . .

— Luonnollista. Ja nyt ovat siis tehneet työlakon, mutta millä lailla tulevat toimeen?

— Sehän se on, valitti räätäli päätään puistaltaen. — Eihän työmiehellä säästöjä ole. Millä hän niitä kokoisi? Nälkä se on silmäin edessä, kun lakon tekee.

— Nälkääkö teidän veljenne nyt kärsii perheineen . . .?

— Kärsii kai kuin muutkin . . . ja sitte vielä on uhattu häätää kaikki maantielle — tehtaan huoneissa kun asuvat — elleivät pian lakkaa niskottelemasta.

— Maantielle?

— Maantielle niin, vaimot, lapset, huonekalut ja kaikki . . . Mikko veljeni, joka on sosialisti kiireestä kantapäähän ja vähän noin niinkuin heidän johtaja, hän kai joutuu ensimmäisenä herrojen vihan uhriksi . . .

— No, mutta eihän herroilla voi olla oikeutta semmoista tehdä, arveli Eero kauhuissaan.

— Mikäs siinä on rikkaan oikeutta estämässä! . . . Suokaa anteeksi . . .

— Ei mitään anteeksi, Valéni. En ole rikas enkä herra . . . Mutta en kumminkaan saata uskoa, että työnantajat niin julmia olisivat.

— Jospa eivät olisi. Sitä minä pelkään ja kauhistun, kun kälyni on vastikään synnyttänyt lapsen . . . Sentähden olenkin sinne menossa, että tuon hänet vaikka meille, jos niin on.

He istuivat hetken ääneti, ja sitten Eero sanoi äkkiä:

— Minä seuraan mukana.

Valéni heitti Eeroon kummastelevan silmäyksen, mutta ei virkkanut mitään. Kumpikaan heistä ei tuntenut puhelemisen halua, kun mieli oli täynnä surullisia ajatuksia, ja niin he olivat loppumatkan melkein ääneti. Eero oli jonkinmoisessa jännityksessä, niin että matka tuntui hänestä pitkältä, vaikkei se sitä ollutkaan. Vihdoin juna pysähtyi toivotulla asemalla, ja Eero ja Valéni kiiruhtivat ulos.

Räätäli kääntyi kulkemaan oikealle, ja Eero seurasi sivulla, silloin tällöin kiirehdellen vauhtia.

— Ilma on sentään lämmin näin kesäiseen aikaan, arveli vanhempi mies ja työnsi lakkinsa takaraivalle. — Melkein sitä yölläkin tarkenisi ulkona.

— Ei toki vielä. Ovat ne yöt vielä kylmiä.

— Ja sairaalle varsinkin olisivat . . . Tuossa jo näkyy tehtaan savutorvi.

— No, sittenhän kohta ollaan perillä.

— Tuon mutkan takana.

Kohta perästä astui näkyviin tehtaan pitkä ja matalahko, punainen tiilirakennus korkeine pyöreine savutorvineen, ja siellä täällä harvaksi hakatussa männikössä haamottivat työmiesten harmaat, laudottamattomat asunnot. Jotakin oli tekeillä, sillä paljon ihmisiä oli liikkeellä talojen ympärillä, ja kuta lähemmäksi Eero ja Valéni joutuivat, sitä kuuluvammaksi kasvoi melu ja huuto, joka kansan joukosta lähti.

— Herra Jesus, kunhan eivät vain liene panneet uhkaustaan toimeen, huudahti räätäli äkkiä, — mitä muuten noin huutavat ja parkuvat? Katsokaa, herra Eero, eikö nuo ole sotamiehiä tuossa? No jo on hukka perinyt . . .

— Olisiko mahdollista!

Eerolla ei ollut niin tarkka silmä kuin Valénilla, mutta hän lisäsi vauhtinsa juoksuksi. Yhä selvemmin erottivat korvat räihinän seasta kaikenmoisia valitushuutoja, kiroilemisia ja lasten itkua. Ja paikalle päästyään hän huomasi ja ymmärsi, että Valéni ei ollut erehtynyt, vaan että hänen pahimmatkin aavistuksensa olivat toteutuneet.

Elleivät talot olisi seisoneet ehjinä ja mykkinä paikoillaan, olisi voinut luulla, että suuri tulipalo oli pelottanut asujaimia tavaroitaan pelastamaan. Kaikki oli kuin baabelin hävityksessä. Ylt'ympäri pihamaita seisoi kasoittain huonekaluja, sänkyjä ja pöytiä, tuoleja ja piironkeja, mitkä minkin näköisinä, vanhoja ja uusia, toiset ehjinä, toiset vahingoittuneina ja rikkinäisinä; ja toisaalla sotamiehet kantoivat yhä uusia kaluja ulos talojen avonaisista ovista. Vanhemmat vaimot katselivat tätä menoa, seisten tavarainsa luona, valittaen ja käsiään vääntäen; pienet lapset riippuivat kiinni äiteinsä helmoista, itkivät ja parkuivat. Nuoremmat naiset rukoilivat sotamiehiä, koettivatpa puoliväkisin estää heitä ryöstötoimessaan, mutta saivat vastaukseksi kirouksia ja hävyttömyyksiä. Työmiehiä ei näkynyt paljon: joku perheenisä, jota vaimonsa itkien ja rukoillen esti väkivoimalla kostamasta tuhon tekijöille . . .

Tätä kaikkea nähdessään ja kuullessaan Eeron sydän täyttyi omituisella hämmästyksen ja vihan sekaisella tunteella. Hän hämmästyi ihmissydämen kovuutta, joka saattoi mennä näin pitkälle, ja hän vihasi . . .

Hän katsahti ympärilleen, mutta ei nähnyt Valénia, joka oli kadonnut omille teilleen. Hän kääntyi silloin erään likellä seisovan vaimon puoleen ja kysyi tältä:

— Missä miehet ovat, kun ei niitä yhtään näy?

— Kokouksessa ovat kaikki, vastasi vaimo, joka näytti kuuluvan katsojien joukkoon. — Ei suinkaan muuten tämmöistä tapahtuisikaan.

— Pitäisi viedä miehille sana. Tämähän on kerrassaan kuulumatonta!

Eero lähti astumaan eteenpäin puitten, ihmisten ja huonekalujen lomitse. Kurjuutta kaikkialla. Muutamalla sängynlaidalla istui vanha eukko tutiseva pää käden varassa; silmät tuijottivat maahan ja huulet jupisivat jotakin itsekseen. Sivuuattaessaan Eero oli erottavanaan sanat: „Totisesti sanon minä teille: tämä kaikki on tuleva tämän sukukunnan päälle. Katso, teidän huoneenne jätetään teille autioksi . . . Jaa, jaa, mutta joka kestää loppuun asti, se tulee pelastetuksi.“

Yhtäkkiä Eero seisahtui kuin naulattu, sillä se näky, joka kohtasi hänen silmiään, sai veren suonissa hyytymään. Muutamasta asunnosta kantoi paraikaa neljä virkapukuista miestä ulos vuodetta, jolla makasi nuorehko ja sievä, mutta kalpea ja kärsivännäköinen vaimo, pieni, vastasyntynyt lapsi rinnallaan. Pienokainen huusi minkä jaksoi, ja äiti oli nähtävästi puoli tainnoksissa hädästä ja kauhusta. Eero ymmärsi,

että tämä oli Valénin käly, koska Valéni itse tuskissaan häärii sotamiesten ympärillä ja rukoilevasti pyyteli: „hyvät kristilliset ihmiset, älkää toki murhatko viatonta lasta ja sairasta äitiä!“ Siitä ei kumminkaan ollut apua, sillä kantajat laskivat taakkansa maahan, ja yksi niistä lausui raa'asti:

- Kuka käski lakkoa tekemään, juuri kun kakarat maailmaan laitetaan!

Parin suusta kuului tunnotonta naurua, mutta silloin Eero ei enempää sietänyt. Hän syöksyi miesten luo ja huusi:

- Kuinka te kehtaatte tehdä tämmöistä konnan työtä!

Neljä ällistynyttä naamaa katsoi häneen pitkään, ja yhden posket lensivät tulipunaisiksi. He näkivät edessään herran eivätkä heti löytäneet sopivaa vastausta. Vihdoin se, joka äsken oli leikkiä laskenut, vastasi tympeästi:

- Käsketty on.
- Hävetkää.

Miehet eivät pitkittäneet puhelua, vaan hiipivät pois työtään jatkamaan.

Eero kääntyi sairaan puoleen ja sanoi lohduttavasti:

— Rauhottukaa, hyvä vaimo, kyllä teille hankimme tyyssijan . . . Kunhan nyt saataisiin tuo pienokainen hillityksi . . .

— Jos täällä joku sen ottaisi syliinsä, lausui sairas väsyneesti, — minun rinnoistani ei lähde maitoa. Missähän se Akun Manta lienee?

— Tässä tulee, kuului tuttu ääni, ja samassa ilmestyi Valéni pulskannäköisen vaimon seuraamana. Tämä tarttui heti lapsen käsiksi ja rupesi sitä hyräillen rauhottamaan: „soo, soo, pienokaiseni, aa-aa, aa-aa, voi sitä maailman menoa, kun synnyttäjäkin pellolle viskataan, soo, soo, kullannuppuni, aa-aa, aa-aa . . .“ Lapsi vähitellen tyyntyi.

— Kuulkaa, Valéni, sanoi Eero, — meidän pitää etsiä paikka, minne teidän sairas kälyenne sopii viedä. Ettekö täällä lähellä tunne ketään?

- Jospa lähden tiedustelemaan Halikoisella, arveli toinen. — Ehkä se ottaisi, sillä kun on liika huone.
- Lähtekää, mutta joutuun.

Valéni kiiruhti tiehensä, ja Eero kääntyi taas vuoteella makaavan puoleen. Sairas avasi silmänsä ja vähän tarkasteltuaan Eeroa, kysyi:

- Kukas herra on, joka niin köyhästä huolen pitää?

Eero hytkähti, mutta sai kyönelet silmiinsä. Tietämättään hän vastasi:

- Samarialainen.
- Samarialainen, toisti vaimo hiljaa ja ummisti silmänsä. Sitten avasi ne taas ja rupesi vaikeroimaan:

— Voi, voi, minä pyysin niin Mikkoa ja rukoilin, etteivät nyt lakkoa tekisi. „Kärsitään mielummin“, sanoin, „kärsitään vaikka mitä, kun minulla on niin pahoja aavistuksia“. Näin semmoista unta . . .

— Tyynty sinäkin nyt, Tilta, keskeytti toinen vaimo, — katso, johan lapsesikin nukkuu.

— Jos koettaisitte tekin nukahtaa, kehotti Eero, — ilma on suopea, eikä ole kylmettymisen vaaraa.

Toisten tällä lailla lohdutellessa sairas vihdoin tyyntyi ja vaikeni, joskaan ei lie nukkunut. Käyttäen tilaisuutta hyväkseen vieras vaimo huokasi puoliääneen: „kaikkea ihmisen pitää kokea“ ja kysyi uteliaasti Eerolta:

— Mistäpäin herra on tänne osunut?

Eero oli juuri selittämässä, kun räätäli palasi kolmen miehen kanssa.

— Tässä sitä nyt tullaan, hän esitteli. — Halikoinen lupasi ottaa, niinkuin arvasin.

Miehet ilmaisivat tunteitaan harmin ja säälin sanoilla ja Valéni neljäntenä kävivät vuoteeseen käsiksi, nostivat hartioilleen ja läksivät kulkemaan, Eeron ja vieraan vaimon seuraamina, Halikoisen taloa kohti. Kaikki katsoivat heihin säälien ja uteliaasti, kun he kulkivat ohitse, ja monen suusta kuului myötätuntoinen valitus. Eero tunsu mielsä masentuneeksi.

Matka ei ollut pitkä, ja miehet jaksoivat kantaa taakkansa perille asti. Siellä oli Halikoisen emäntä vastassa ja siunaili:

— No voi, kaikkea sitä näkee, voi, tätä synnillistä sukukuntaa, tuokaa nyt tänne kamariin kantamuksenne, minä näytän tietä.

Miehet laskivat taakkansa maahan kantaakseen huoneeseen käsillään. Kun he katosivat ovesta sisään, seurasi vieras vaimo, lapsi sylissä, heti perässä. Mutta Eero jäi ulos odottamaan. Hän arveli, että Valéni palaisi takaisin, ja silloin hän jättäisi tälle hyvästi, sillä kauvemmin hän ei jaksanut täällä viipyä.

Hetken perästä Valéni tulikin ja kysyi arastellen:

— Eikö herra Eero käy taloon?

— En, kiitoksia, vastasi Eero, — olen niin masentunut kaikesta tästä kurjuudesta, etten jaksakaan enempää nähdä. Tämä tuntuu minusta niin luonnottomalta, en oikein käsitä, että tällaisesta saattaa tapahtua . . . ja kun sitten vielä ei yhtään voi auttaa. Sanotteko, että kaikki nämä ihmiset muun lisäksi vielä kärsivät nälkääkin? . . . Eikö heitä millään lailla auteta? Onhan Suomessa paljon ihmisiä, jotka eivät kärsi nälkää?

— No kyllä heitä koetetaan auttaa. Onhan niitä rahankeräyslistoja liikkeellä, ja niistä sitä apua lähteekin, kun mikä antaa kymmenen penniä, mikä viisikolmatta, ja onhan joku yksinään eläjä antanut markankin . . . joukollisten on pahempi . . .

— Käännyttäkö siis vain työmiesten puoleen apua pyytäen?

— Työmiesten parhaasta päästä . . . Ei sitä juuri kehtaa herrojen luokse . . . On kuulemma sentään vallashimisetkin antaneet muutamille kerääjille?

— Onko Valéni käynyt keräämässä?

— En ole vielä joutanut. Mutta nythän sitä täytyy, vaikka työnsä kesken jättäisi.

— Lähtekää nyt sitten enonikin luokse.

— Luuletteko, että hän . . . ?

— Kyllä tätini antaa. Kääntykää hänen puoleensa. Ja jotta teidän keräyksenne alkaisi hyvillä enteillä, niin suotte kai, että minäkin jätän, mitä minulla on?

Tätä sanoessaan Eero kaiveli kukkaroa housuntaskustaan. Räätäli hämmästyti ja ilostui, ja hänen pienet, vilkkaat kasvonsa kävivät odottavan totisiksi.

— Kas tässä, sanoi Eero ja kaatoi samassa kukkaronsa sisällyksen Valénin avonaiseen kämmeneen. Tämä jäi silmät suurina tuijottamaan rahojen paljouteen. Ei se niin paljon ollut, kymmenen markan seteli ja muutamia hopearahoja, mutta Valénista siinä oli liiaksikin.

— Eihän nyt toki, hän vihdoinkin sai sanotuksi, — mitä herra . . . ottakaa nyt pois edes tuo seteli . . .

Eero tunsikin kiivastuvansa aivan aiheettomasti.

— No mutta Valéni, itsehän tiedätte, kuinka suuri hätä tässä on! Luuletteko minua sudeksi, että tuon kurjan setelin takia . . .

Valéni liikutti huuliaan, muttei syntynyt sanoja. Sen sijasta ilmestyi kaksi kirkasta kyyneltä silmäkulmiin.

Silloin suli Eeronkin sydäimestä kiihotus, hän kääntyi äkkiä ympäri ja kiiruhti pois maantielle. Valéni jäi katsomaan Eeron jälkeen, silmät vesissä; pyyhkäisi niitä takinhihalla, huokasi syvään ja lähti tallustamaan taloon.

Mutta Eero riensi asemalle. Hän riensi pois tuon kauhun läheisyydestä, saadakseen miettiä rauhassa, niinkuin hänen tapansa oli. Hänen mielensä oli täynnä niitä kurjuuden kuvia, joita hän oli nähnyt, ja hänestä tuntui, että noitten ihmisten kärsimykset olivat hänen omia kärsimyksiään, mutta samalla hän tunsikin, kuinka heikko, viheliäinen ja kykenemätön hän itse oli; ja hän aivan kuin häpesi, ettei kuulunut noiden kärsiväin joukkoon.

Ajatukset tulivat hänen päällensä.

„Tässä minä käyn miettimässä, mikä elämä on, ja vieressäni tapahtuu eläville ihmisille tämmöistä . . . Tiedemiehet etsivät totuutta ja keksivät luonnonlakeja ja kemiallisia affiniteettejä ja asuvat hienosti ja mukavasti sisustetuissa huoneissa ja syövät herkullisia ruokia; filosofit punnitsevat johtopäätöksiä tarkoin ja rakentelevat tiedemiesten keksimäin totuuksien pohjalle loogillisia ja älykkäitä maailmankatsomuksiaan — ja vieressä tapahtuu tämmöistä. Eikä ole ketään, joka totuutta tunnustaisi ja huutaisi ääneen: emmekö näe, me rikkaat ja oppineet ja mahtavat, ettei kansa enää jaksakaan kantaa? Emmekö näe, ettei meidän kulttuuristamme tulisi mitään, ellei kansa meitä ylläpitäisi, elättäisi meitä, ruokkisi, vaatettaisi ja rakentaisi meille lämpimiä asuinsijoja? Emmekö näe, että olemme kansalle kiitollisuuden velassa niinkuin lapset vanhemmilleen? Emmekö näe sitä ääretöntä valhetta ja vääryyttä, joka katsantokannastamme silmiin pistää, kun kutsumme hikeensä uupuvia työmiehiä niskottelijoiksi ja ajamme pellolle heidän vaimonsa ja lapsensa — ja samalla pistämme suuhumme ne leivänpalat, jotka he ovat työllään hankkineet?

„Ja minäkin kuulun näiden vallanpitäjien joukkoon, minussakin riehuu yläluokkalaisten intohimot . . .

olen itsekäs, kunnianhimoinen, pelkuri . . . olen surrut kirjani kohtaloa, olen surrut ystäväni kadottamista, olen epäillyt totuutta — epäillyt, epäillyt . . .“

Hänen sydämensä nyyhkytti. Se nyyhkytti omaa pienuuttaan . . .

Mutta kotiin tultuaan hän tyyntyi. Hän istui salin ikkunan ääreen ja katseli auringon rientoa maille. Ja aivan kuin eräänä ehtona viikkoja sitten, tapahtui hänen sisässään eriskummainen heräymys, vaikka se nyt tuli selvempänä ja mahtavampana kuin silloin. Koko voimallaan hänen sielunsa nousi, pudisti päältään sokeuden ja itsekkyyden kahleet, ja lumena sulii sydäimestä alakuloisuus ja epäilykset.

„Voi minua sokeata, joka unohdin uskoni sinuun, ihanteeseeni, Jumalaani! Joka rupesin epäilemään itseni pettämiseksi koko tähänastista elämääni, vääriksi niitä tekojani, jotka juuri olivat lähteneet uskosta . . .

„Voi minua, joka heikkoudessani kävin ihmisten luokse oppimaan ja kysymään neuvoa, ihmisten, jotka ovat kompastuneet elämän tielle, kävin heidän, heikkojen luokse oppimaan, vaikka sinä, minun ihanteeni, minun vahvuuteni kallio olet minulle kasvosi näyttänyt ja minua kerran opettanut . . . Sinä suuri rakkaus, että vielä minua omaksesi tunnustit ja lähetit minut sinne, missä silmäni aukenivat! . . .“

Aivan kuin hänen sielullaan olisi ollut monta silmää, hän yhdellä kertaa näki viime aikain tapahtumat, mutta näki ne uudelta kannalta ja osasi niitä arvostella.

„Rakkautta me ihmiset kaipaamme, rakkautta on liian vähän meidän sieluissamme . . . Ja kuitenkin rakkaus on koko elämän salaisuus ja ihmissielun pyhin esikoisoikeus.“

Hän näki, kuinka kaukana hänkin oli rakkauden ihanteesta, siitä elämästä, joka on täydellisesti vihitty ihmiskunnan palvelukselle, siitä elämästä, jossa surua ei ole, vaan jonka riemu on rakkaus. Voimallisemmin kuin koskaan hänen sielunsa rukoili: „anna minun kulkea sitä tietä, joka luoksesi vie, sinä maailman rakkaus“. Ja silloin oli aivan kuin hänen rukoustaansa olisi kuultu.

Oli hän satoja kertoja tuntenut innostusta ja inspiratsionia, olipa hänellä erityinen taitokin puhaltua liekkiin sitä hurmeen hehkua, joka aina kyti hänen sielussaan, mutta näin nousevan päivänvalon, näin aukenevan äärettömyyden tapaisena ja samalla niin hiljaisena, niin rauhaisana, niin suurena kuin se nyt tuli, ei innostus ennen ollut tullut. Taivaisesta kodistaan astui ihanne alas, ja ottaen asuntonsa hänen sieluunsa, se ojensi hänelle elämän avaimet ja maailman valtikan. Hän tunsu sydämensä sykkivän koko ihmiskunnassa. Hän tunsu, että hengessä ihmiset ovat yhtä, ettei mikään häntä erottanut ystävistään eikä omaisistaan eikä kenestä, jota hän halusi nähdä. Kaikki olivat hänen luonaan, hymyilivät hänelle, ymmärsivät häntä, ja hän puhui heille sielusta sieluun . . .

Ja vaikka hän tiesi, että tämä oli hetkellistä, että huomenna hän taas olisi Eero, heikko ihminen, joka pyrki ja ponnisti, joka ihmisten tavalla iloitsi ja suri, ei hän tällä hetkellä osannut muuta kuin riemuuta ihmishengen salaisesta kuninkuudesta.

III.

Aamulla herätessään Eerolle selveni, että hän tänä päivänä lähtee pastorin luo. „En lähde kysymään, mitä elämä on, vaan mitä papisto sanoo semmoisesta tapauksesta kuin tämä lakkojuttu on . . . Vedän pastorin tilille ja panen kovalle.“

Heti noustuaan hän matkusti kaupunkiin.

Pastori F. asui vähän matkan päässä asemalta ison kivimuurin toisessa kerroksessa, joka muistutti Eeron mieleen ensimmäisen professorin asuntoa. Hän sai soittaa parikin kertaa, ennenkuin unelias palvelustyttö tuli aukaisemaan.

— Onko pastori F. kotona?

— Jahka minä katson, vastasi tyttö, peräytyi pari askelta ja katsahti avonaisesta ovesta viereiseen huoneeseen. — Juu, kyllä se näkyy olevan, mutta sillä on vieras luonaan . . .

— Vai niin, ehkä sitten poistun. Tuo vieras viipynee kauvankin?

— Ei, herra on hyvä ja käy saliin vain odottamaan. Kyllä se eukko sieltä pian lähtee . . . Ei se ole kuin semmoinen eukko vain, joka käy itseään ripittämässä eli mitä tehnee . . .

Tämän selitti tyttö äänellä ja tavalla, jonka piti ilmaista, että hän oli toisella kannalla ja ymmärsi herroja, semmoisia kuin esimerkiksi Eero.

Eero ei sanonut mitään, noudatti vain neuvoa ja astui saliin. Siinä ei ollut ketään ja hän istui pinkovieteriselle tuolille oven luo.

Sali oli sisustettu tavalliseen mauttomaan herrastyyliin. Punaisella plyyhillä päällystetyt mustat pietarilaiset huonekalut — nähtävästi uudet — seista röhöttivät pitkin seinä ja keskellä lattiata. Oven luona oli piano ja vastapäätä sitä toisella puolen huonetta mustankiiltävä harmonio. Pöytiä oli isompia ja pienempiä ympyräisiä ja yksi neliskulmainen hyllypöytä, ja niillä albumeja ja lamppuja.

„Näinhän tämä uskonnon palvelija asuu kuin mikäkin ruhtinas“, ajatteli Eero odottaessaan ja ympäristöä tarkastaessaan. „Ja kuitenkin hän sanoo uskovansa, että tämä maailma on surunlaakso ja tämä elämä koetuksen aika, että ken täällä murehtii, hän siellä ylhäällä iloitsee . . . Kumma, etteivät papit itse välitä siitä haudantakaisesta ilosta.“

Jo kuului äänekkäämpää keskustelua toisesta huoneesta ja kohta perästä kahden hengen askelet eteisestä; sitten hyvästijätöt ja pastorin vakuuttavat: „kyllä minä toimitan, juu, kyllä minä toimitan“, jonka jälkeen ulko-ovi avattiin ja suljettiin. Ja vihdoinkin, kiertäen työhuoneensa kautta, pastori ilmestyi sisäovesta saliin.

— Hyvää huomenta, hyvää huomenta! hän tervehti tuttavallisen kohteliaasti, kun näki vanhan rippilapsensa astuvan vastaansa. — Hauska nähdä herra * * ia, mitenkä kuuluu?

— Kiitoksia, vastasi Eero lyhyesti heidän kätellessään. — Häiritseenkö?

— Ette suinkaan. Käykää istumaan, vaan ei tuonne oven suuhun, tulkaa tänne ylemmäs, olkaa hyvä.

He istuivat molemmat pastorin viittauksesta epämuksuviin nojatuoleihin. Pastori F. oli vilkas, ystävällinen, terveen ja hyväntahtoisen näköinen ihminen, oikea kaupunkilaispappi, joka on perehtynyt olemaan mitä erilaisimpien henkilöiden parissa. Hän oli muuten kelpo mies, yleisesti arvossa pidetty, etsitty ja kiitetty. Kun Eero jäi miettimään, mistä hän alkaisi, rupesi pastori, aivan kuin hän kauvan olisi odottanut tätä kohtausta, puhumaan ja sanoi:

— Olen kerrassaan iloinen, että tulitte minua katsomaan. Neljä, viisi vuotta onkin jo kulunut siitä, kun kävitte edessäni rippikoulua. Sillä ajalla olette ehtineet paljon miettiä — nuoret kehittyvät paljon suuremmalla vauhdilla kuin me vanhat — ja olette tietysti monessakin asiassa aivan toista mieltä kuin silloin . . . Onpa huhuiltu, että te juuri seisoisitte tuon nimimerkin Z:n takana, joka on tšekäläisiin lehtiin kirjoitettu noita ankaria hyökkäyksiä kirkkoa ja yhteiskuntaa vastaan. Minä olen noita kirjoituksia suurella huvilla lukenut ja löytänyt niistä hengen, joka rehellisesti pyrkii totuuteen, vaikkei se sitä vielä ole nähnyt kaikessa loistossaan Kristuksen personassa. Ja olenkin ajatellut, että jos te se olette, niin tahtoisinpa mielelläni kanssanne jutella, koska tunnen teitä kohtaan jonkinmoista rippis-isän velvollisuutta. Vaan ehkä olenkin erehtynyt?

— Ette suinkaan, herra pastori, vastasi Eero, joka ei voinut olla mieltymättä pastorin rohkeaan avoimuuteen. — Ja minä puolestani olen iloisesti hämmästynyt, että heti heittäyditte *in medias res*, sillä sitä varten minäkin juuri tänne tulin.

— No sepä oivallista! Mikä aavistus minulla lie ollut, että oikein olen teitä odotellut.

— Vai niin? . . . Muuten en tullut juuri kirjoitusteni johdosta, vaan tehdäkseen teille eräitä kysymyksiä, jotka erityisesti kiinnittävät huomiotani tällä hetkellä, ja toivoakseni ette pahastu suoraa kieltäni?

— En suinkaan, en suinkaan, siitä olkaa vakuutettu. Olen hyvin utelias.

Eero oli hetken ääneti ja kysyi sitten yhtäkkiä:

— Mikä on papin velvollisuus?

Näkyi, ettei pastori tämmöistä kysymystä aavistanut. Hän hytkähti, ja leikkisä ilme katosi hänen kasvoiltaan. Kuitenkin hän vastasi melkein empimättä entisellä kohteliaan tyyneellä äänellään:

— Luterilainen pappi, josta arvaan teidän nyt puhuvan, on seurakuntansa opettaja, sen kristillisen elämän, tapojen ja siveyden valvoja. Hänen pitää aina olla valmis lohduttamaan, auttamaan ja neuvomaan Jumalan sanalla, kun missä häntä vain tarvitaan. Näin teoriassa. Tietysti hänen käytännössä on vaikea — suuren seurakunnan holhoojana — pitää kaikkia jäseniä silmällä.

— Onko hän siis rikasten vaiko köyhäin pappi?

— Ei rikasten eikä köyhäin, vaan molempain. Hän on ihmisten opettaja, vastasi pastori vähän kummeksuen.

— Hän siis ei ole rikasten imartelija ja köyhäin sortaja? kysyi Eero purevasti.

Toinen punastui loukkauksesta ja sanoi papillisella maltilla:

— Minä en ymmärrä kysymystänne. Eihän seurakunnan papilla ole mitään tekemistä maallisten asiain kanssa.

- Eikö? . . . No mitä se merkitsee, että hän on ihmisten, sekä rikasten että köyhäin, opettaja?
- Johan sen sanoin. Hän on sanan saarnaaja ja selittäjä sekä kristillisen elämän ja siveyden ja kristillisten tapojen valvoja, eikä siinä tehdä eroa ihmisten kesken.
- Hyvä. Tahdon siis kysyä: mikä on kristillinen elämä? . . . Pyydän, älkää luetelko minulle dogmaattisen siveysopin eri pykälää, vaan sanokaa lyhyesti ja ytimekkäästi, mikä teidän mielestänne kristillinen elämä on?
- Minulla ei ole siitä mitään muuta mielipidettä kuin meidän luterilaisella kirkollammekaan.
- Entäs sen?
- Pitäisihän teidän kristittyinä se tietämän.
- Mooseksen kymmenen käskyä?
- Nekin . . .
- Niin, niin, mutta yhdellä sanalla, intti Eero. — Mitä kuolleista käskyistä!
- Kyllähän meidän herramme Jeesus on ne yhdistänyt yhdeksikin käskyksi, kun hän sanoi opetuslapsilleen: „rakasta Herraa sinun Jumalaasi kaikesta sielustasi ja kaikesta mielestäsi ja lähimmäistäsi niinkuin itseäsi“. Kristillisen elämän perussävel on rakkaus Jumalaan ja siitä seuraava lähimmäisrakkaus.

Eero ei puhunut tovin aikaan sanaakaan. Ensin hän tuijotti pastoriin ällistyneenä, sitten laskeutui katseensa maahan. Hän hämmästytti pastorin uhkarohkeasta tunnustuksesta, joka äkkiä asetti kristillisen kirkon omituiseen valoon, ja hän häpesi — vaikkei itseään. Mutta samalla hän tunsi rohkeuden syttyvän sielussaan, nousi, tunteensa valtaamana, ja lausui, katsoen pastoria surullisesti silmiin:

— Te tunnustatte siis, että kristinopin ydin on lähimmäisrakkaus! Ettekö silloin huomaa, missä valheessa me vaellamme? Jo se, että on köyhiä ja rikkaita vieretysten maailmassa, jo se, että te asutte täällä seurakunnan opettajana neljässä, viidessä muhkeasti sisustetussa huoneessa, kun vähän matkaa teidän ovestanne on ihmisiä kymmenittäin sullottuna yhteen ahtaaseen, likaiseen, epämiellyttävään suojaan, jo se, että elävä ihminen saattaa nääntyä nälkään, suruun, vankeuteen näissä teidän kristillisissä yhteiskunnissanne — jo se antaa pakanalle, jommoiseksi minä olen itseäni lukenut, oudon käsityksen teidän kristillisestä intelligenssistänne — puhumattakaan rakkaudesta. Oi pastori, ettehän te saata minun sanojani vääräksi todistaa! Ja ajatelkaa: on tehtaan työmiehiä, jotka pitkän päivän perästä väsyneinä ja voimattomina palaavat matalaan, vähäiseen kotiinsa syömään niukkaa illallistaan lukuisan, nälkäisen perheensä seurassa —; kun he pyytävät kymmenen pennin korotusta päiväpalkkaansa, jotta he pienokaisilleen voisivat antaa ravitsevampaa ruokaa, ja kun he epätoivossaan tekevät työlakon, silloin heille kylmästi nauretaan ja mietitään, millä keinoin voitaisiin rangaista heidän hävyttöntä uppiniskaisuuttaan, ja sitten toimitetaan poliisit ja sotamiehet häätämään vaimoja ja parkuvia lapsia ulos maantielle, ja huonekalut ja tavarat kannetaan pihalle . . . Minä kysyn, herra pastori, onko tämä kristillistä? Minä en välitä siitä, kellä on oikein tai väärin — niitä käsitteitä saattaa väänellä sinne tänne tuulen mukaan —, vaan minä kysyn: onko tämä lähimmäisrakkautta? Ja te, herra pastori, ja teidän kanssanne kaikki muut kirkonmiehet, te ette nosta kättäkään, te istutte lämpimissä suojissanne, te mietitte ensi sunnuntaista saarnaa helvetin tuskista ja taivaan iloista ettekä välitä siitä, että täällä maan päällä teidän ympärillänne on helvetti täydessä liekissä — vaikka tämä maailma voisi olla korkea ja kaunis kuin sininen taivas! Te valvotte kristillistä elämää, sanotte, mutta minä sanon teille: te ette valvo rikkaiden elämää, ja miksikä? Siksi että itse kuulutte ylhäisöön.

Jos Eeron puhe olisi ollut kiivasta, olisi pastori voinut suuttua ja kukatiesi hyvinkin äkkiä lopettaa koko keskustelun. Mutta paitsi sitä, että pastoriin arvo vaati häneltä viisautta ja malttia, ilmeni nuorukaisen sanoissa ja äänenpainossa niin syvä suru, että kokenut ihmistuntija katsoi parhaaksi jättää aivan kuin huomaamatta Eeron personallisia viittauksia ja pysytellä asiallisessa keskustelussa.

Eero istuutui tuoliinsa, ja kyynärpää sivutuen varassa hän nojasi päätään käteen.

Pastori katkasi äänettömyyden ja virkkoi:

— Rakas herra * *, te olette jalo nuorukainen ja sanoissanne on paljon perää, surulla me papitkin katsomme sitä vääryyttä, joka monessa kohdoin vielä vallitsee maailmassa, mutta kyllä te liottelettekin ja katsotte asioita liian synkältä kannalta . . .

— Ah, herra pastori, ettekö koskaan ole tuntenut kärsimystä, kalvavaa tuskaa, kun noin saatatte puhua, että muka liottelen?

— Kyllä, kyllä, olen tietenkin. Mutta mitä sitten tahdotte, että me kirkon ja uskon palvelijat tekisimme? Maailma on kova, sen sydäntä ei ole helppo heltyyttää . . . Ja sitäpaitsi — te olette vielä nuori ja kokematon — eihän rakkaus, veljesrakkaus syty ihmisen sydämeen ilman muuta! Ei se sinne tule ilman Jumalan armoa; rakkaus Jumalaan on ensimmäinen ehto. Ja kun ei Jumalan armoa uskossa vastaanoteta, kun langetaan pois oikeasta uskosta, kun käännytään maailmalliseen pakanuuteen — mistä sitten se rakkaus voisi syntyä? Niin, tässä kohden voisin moittia teitäkin: tekin olette niitä, jotka horjutatte kirkon perustuksia ja vähennätte uskon arvoa kansan silmissä.

— Mikä se usko on?

Eero sai osakseen moittivan silmäyksen.

— Se on usko Jumalan armoon Jeesuksessa Kristuksessa, lapsellinen usko, joka ei kysy, ei epäile, ei nurku.

— Tässä olemme eri mieltä, sanoi Eero vakavasti. — Minä en ymmärrä semmoista uskoa. Luulen saaneeni Jumalalta järkenikin enkä tiedä muuta apuneuvoa totuuteen pyrkiessäni. Järkeni on minulle pyhä ja siihen luotan ehdottomasti . . . Mutta jättäkäämme tämä. Meidän ei tarvitse syventyä teologisiin väittelyihin. Nyt olikin puhe kristillisestä elämästä. Te sanotte, että sen tunnussanana on rakkaus, mutta lisäätte, että rakkaus tulee uskon kautta. Minä luulen, että rakkaus asuu ihmisen sydämessä ja on siinä herätettävä. No olkoon miten hyvänsä, pääasia on, että teidän keinonne herättää tuo rakkaus on jokin, jota te kutsutte uskoksi. Minä sanon, että löytyy toinen keino.

— Mikä? kysyi pastori epäillen, mutta samalla hiukan pelästyen.

— Elävä esimerkki. Jos yhdessä ihmisessä se rakkaus on elävä, niin hän sen sytyttää muissakin.

Pastori ei vastannut mitään, ja Eero jatkoi:

— Jos te, herra pastori, jättäisitte tämän upean kotinne, tulisitte köyhäksi, halveksituksi, hylätyksi, mutta samalla saarnaisitte sitä oikeata, suurta, kaikkiihuraavaa rakkautta, ja jos teidän sielunne ja mielenne ja henkenne palaisi sitä ääretöntä lempeä, mikä ihmissydämen pohjassa kytee, oi silloin te tekisitte suuren työn, silloin olisitte siunattu ihminen, todellinen Jumalan lähettäjä maan päällä.

Pastorin tähänastinen maltillinen ja ystävällinen käytös oli antanut Eerolle rohkeutta puhua suunsa

puhtaaksi. Mutta nyt näkyi, että hän oli jännittänyt joutua liaksi. Pastori teki liikkeen ikäänkuin keskeyttäkseen Eeron lausetta, mutta kuunteli itseänsä hilliten loppuun saakka. Vaan silloin hän puuttui puhumaan, ja hänen äänensä vapisi ristiriitaisista tunteista, vaikka hän koetti sanoa sanottavansa tyyneesti.

— Te menette liian pitkälle, herra, te menette aivan liian pitkälle . . . Olen jo tovin aikaa huomannut, että te menette liian pitkälle . . . Muistakaa, minä olen vanha, kokenut mies, olen pappi, joka olen joutunut tekemisiin mitä erilaisimpien ihmisten kanssa ja nähnyt elämää kaikilta sen puolilta, ja te olette nuori, innokas, hyvään pyrkivä niinkuin kaikki nuoret, mutta kokematon, äärimäisyyksiin ja liiallisuuksiin menevä niinkuin kaikki nuoret . . . Muistakaa se. Te olisitte voinut tulla minun luokseni neuvoa kysymään, kysymään vanhalta uskonnonopettajalta neuvoa, mutta että tulette minua personallisesti tuomitsemaan, se ei sovi, hyvä herra, se ei sovi . . .

Eero hämmästyti kovin tästä äkkinäisestä käänteestä, jota hän ei ollut odottanut. Pelästyneenä hän kavahti seisaalle eikä tiennyt mitä sanoa.

Pastori F. tämän havaitsi ja jatkoi maltillisemmin:

— Teidän mielestänne minun pitäisi jättää tämä kotini ja ruveta köyhäksi . . . No, älkää luulko, että minä mikään rikas olen . . . Mutta te tahdotte siis, että minä syöksyisin vaimoni ja lapseni kurjuuteen — juuri siihen kurjuuteen, josta olemme puhuneet ja joka teidän samoin kuin minunkin mielestäni on huutava epäkohta yhteiskunnallisissa oloissamme! Ettekö huomaa, että tämä on hullua, järjetöntä? Mitä sitten on koko meidän sivistyksemme ja kulttuurimme, jos meidän tulisi noin vain tallata se jalkojemme alle ja taas ruveta raakalaisiksi ja metsän asujaimiksi! Mitä! . . . Ei, hyvä herra, säilyttäkää tuommoiset puheet ymmärtämättömille ja haaveilijoille, mutta älkää tuoko niitä ihmisten ilmoille . . .

Eerossa heräsi äkkiä sääli pastoria kohtaan. Hän ei tiennyt, mistä se tuli, mutta pastorin äänessä ja ulkomuodossa ilmeni paljon suurempi epävarmuus kuin hänen sanoissaan. Ja juuri tuo pastorin sisällinen epävarmuus lisäsi monikertaisesti Eeron varmuuden. „Täällä minulla ei ole enää mitään tekemistä“, hän sanoi itselleen, ja ääneen hän lausui:

— Te olette minua väärin käsittäneet, hyvä pastori. Ei tarkotukseni ollut teitä tuomita eikä teitä loukata . . . Mutta sen sanoitte oikein, että minä en ajatellut en sivistystämme enkä kulttuuriamme. En niitä ajatellut, sillä paljon korkeampi on minusta rakkaus — se lähimäisrakkaus, jonka te myönsitte olevan kristinuskon ytimen . . .

Hän katsahti vielä kerran pastorin kasvoihin, joista mitä ristiriitaisimmat tunteet puhuivat epäämätöntä kieltään, virkkoi sitten hiljaisella äänellä „hyvästi“ ja kääntyi verkalleen kulkemaan huoneesta ulos, pastorin häntä seuraamatta . . .

Raskaalla mielellä Eero asteli kadun käytävää pitkin. Hän tiesi kyllä, että hänellä oli oikein, että totuus oli hänen puolellaan, mutta mitä se auttoi? Ei se auttanut maailmaa ja sen kärsiviä ihmisiä rahtuakaan. Uskonnonpalvelijat, kirkkokin asettui korkeinta totuutta vastaan. Ne ihmiset, jotka ymmärsivät ja myönsivät, olivat ilman tahtoa, ilman tarmoa . . . Ei ole ketään, joka mitään uskaltaisi.

Ja silloin muistui mieleen oma elämä. „Olenhan minä kumminkin koettanut, mutta maailma ei minusta huoli . . . Olen lausunut ajatukseni ja kirjottanut ne paperille muille iloksi ja hyödyksi, mutta kukaan ei niistä välitä . . .

„Oi minun Jumalani, mitä sinä oikeastaan minusta tahdot? Illalla tunsin itseni voimakkaaksi, nyt hapuilen taas kuin saamaton lapsi . . .“

Äkkiä hänen sydämensä täyttyi ystäviensä kaipuulla ja tuhannennen kerran kyseli: miksi te minut

hylkäsitte, Aarno ja Tuomo?

Mutta siinä tuokiossa tuli vastaus aivan kuin iskemällä: „sinä et rakastanut heitä kylliksi . . . sinä et näyttänyt heille esimerkkiä . . . Miksi et asettunut heidän kannalleen, miksi et alottanut siitä, josta heidän olisi pitänyt alottaa?“

Ja vaikka tämä ajatus ensi silmänräpäyksessä oli jähmetyttävä, helpotti heti seuraava ajatus: „mutta niin ollen, minä sen vielä voin tehdä ja voittaa ystäväni takaisin!“ Ja hänen silmiinsä kuvastui elämä, joka oli niin yksinkertainen, niin helppo, niin puhdas, että kaikkien pitäisi ymmärtää, että siinä on totuus, ja että ystävätkin sen houkuttelemina kääntyisivät takaisin maailman teiltä.

Kulkiessaan erään kaksikerroksisen kivimuurin ohi Eeron silmä sattui oven syrjässä olevaan messinkiseen nimilevyyn, johon oli kaiverrettu sanat: „F. G., kustantaja“. Hän seisahtui sitä katselemaan, sillä tämä oli juuri se kustantaja, jolle hän oli käsikirjotuksensa lähettänyt, sittenkun edellinen kustannusliike oli sen hylännyt, ja kummallinen ajatus juolahti päähän. „Mitähän, jos käyn tuolla tiedustelemassa kirjani nykyistä kohtaloa — voinhan tuoda sen sieltä samalla pois, jos . . .“

Tuumasta toimeen. Eero pujahti ovesta sisään. Kustantaja asui itse samassa huoneustossa, jossa hänen toimistonsa sijaitsi, ja Eeroa käskettiin astumaan salintapaiseen sisähuoneeseen, jossa kustantaja — keski-ikäinen mies, jonka soikeissa, parrakkaissa kasvoissa oli tuota epämääräistä oppineen ja liikemiehen sivistynyttä kaksoisilmettä — vastaanotti hänet istuen pöydän vieressä nähtävästi sairastuolissa. Tuttu paperitukko oli Eeron hämmästykseksi pöydällä.

— Suokaa anteeksi, etten voi nousta, pyysi sairas kohteliaasti heidän kätellessään — ilkeä leinin kohtaaus sitoo minut nykyisin tuoliin . . . Painakaa puuta, olkaa hyvä.

Ja Eeron istuttua vastapäätä seisovaan nojatuoliin, kustantaja lisäsi:

— Te olette siis jo saanut kirjeeni?

Tämä odottamaton kysymys sai Eeron kalpenemaan pelosta.

— En minä ole mitään kirjettä saanut . . . tulin tänne aivan sattumalta . . .

Kustantaja hymyili.

— Sepä oivallinen sattuma, kirjoitin juuri tänä aamuna — ja tuskinpa kirje olisi luoksenne ehtinytkään — kirjoitin ja pyysin, että kävisitte luonani yhteisissä asioissamme.

Eero näytti yhä kuin puusta pudonneelta, jonka tähden toinen jatkoi uudella hymyilyllä, puoleksi kysyvästi:

— Te siis ette vielä tiedäkkään, että minä olen päättänyt kustannuksellani julkaista esikoisenne „Nuorukaisen mietelmiä?“

Eeron oli vaikea toipua hämmästyksestään. Tämä kummallinen, onnellinen uutinen tuli niin äkkiä kaikkien synkkien ja murheellisten kokemusten ja ajatusten päälle, ettei hän tiennyt sinne eikä tänne eikä heti voinut uskoa uuteen onneensa.

— Oikeinko todella? hän kysyi miltei kuiskaten — aiotteko todella ottaa teokseni?

— Kyllä kaiketi. Te näytätte kovin hämmästyneeltä?

- Suokaa anteeksi, minä . . . minä tulin niin iloiseksi.

Kustantaja teki ystävällisen kädenliikkeen.

— Kirjanne lukeminen on tuottanut minulle nautintoa, hän sanoi, — olen vakuutettu, että yleisö tulee siitä pitämään . . . se tahtoo sanoa: lukemaan sitä, sillä kyllä se arvatenkin herättää myös vastarintaa. Tämä on ensimmäisiä laatuaan meillä — ja tietäähän, mikä kohtalo semmoisten osaksi tulee . . .

Tämän sanottuaan hän katsahti syrjään ja tuli miettivän näköiseksi. Itse asiassa hän viisaana miehenä oli ottanut selkoa Eeron sanomalehtiin kirjottelusta ja tiesi, että sitä oli suurella kiintymyksellä seurattu, jota seikkaa hän kirjaa uloslaskettaessa päätti käyttää hyväkseen tavalla tai toisella.

Mutta Eeron sydämeen virtasi tulvimalla riemun ja kiitollisuuden tunne. Maailma muuttui äkkiä kuin uudeksi. Nyt oli hänenkin työnsä tunnustettu ja annettu arvo hänen ponnistuksilleen. Tämä oli aivan kuin viittaus kohtalolta, että hänen työnsä oli hyödyllinen ja tarpeen, että hän yhä jatkaisi samalla tiellä. „Ja kunpa täten edes hiukkasen taidan lieventää ihmisten huolia ja murheita!“

Kustantaja taas puhui:

- Nytpä tahtoisin tietää teiltä, herra **, paljonko vaaditte tekijäpalkkiota?

Eero ei ollut tätä yhtään ajatellut, ja hänen miettiessään toinen jatkoi:

- Kirjanne tulee noin kahdeksan, yhdeksän painoarkin kokoinen.
- Olisikohan kolme sataa markkaa liikaa?

Kustantajan katsanto ilmaisi, että hänelle on yhdentekevä, onko se liikaakin, ja hän vastasi vakavasti:

- Maksan siis kolme sataa markkaa ensimmäisestä painoksesta.

Eero oli vähällä huudahtaa: „te olette ihmeellisen hyvä!“ mutta hän hillitsi itsensä ja sanoi, vaikka hiukan epävarmalla äänellä:

- Olen varsin tyytyväinen.

Kun hän tämän perästä teki lähtöä, kysyi tuo uusi ystävä:

- Teidän osotteenne on vastedeskin sama, että tiedän lähettää korehtureja?

Ja hän lisäsi hyvästiä jätettäessä:

- Palkkionne suoritetaan sitten, kun teos on valmiiksi painettuna.

Eero poistui.

„Olisi ehkä antanut viisikin sataa, jos olisin pyytänyt“, oli hänen ensimmäinen ajatuksensa kadulle tullessaan. „Mutta hyvä, etten sitä tehnyt. Työni on kyllä maksettu kolmella sadalla.“

Olo tuntui niin iloiselle ja kevyelle, että mieli teki jakaa sitä onnea toisillekin. Silloin juolahti päähän, ettei hän moneen päivään ollut käynyt enonsa luona, ja aivan kuin itsestään askelet suuntausivat vanhaa

kotia kohti.

Oli vielä niin varhainen aamu, ettei hovineuvos ollut lähtenyt virastoonsa. Molemmat vanhukset olivat kotosalla ja istuivat aamiaispöydässä. Riemulla ja rakkaudella he tervehtivät poikaansa ja käskivät mukanaan syömään. Eero totteli mielihyvällä, koska nälkä tuntui suolia kopistavan.

— Täällä meillä on sinusta jo puhuttu tänä aamuna, ilmotti hovineuvos, ennenkuin Eero ehti kertoa omista asioistaan. — Olemme saaneet sinulta terveisetkin, joista kiitämme.

Eero ei hoksannut, mitä tarkotettiin, vaan katsoi kysyvästi enoonsa.

Täti tuli hänelle avuksi:

— Valéni on käynyt täällä — sinun kehotuksestasi, niinkuin hän sanoi — ja kertonut meille eilisistä hommistanne.

Eeron ajatukset kääntyivät äkkiä viitottuun suuntaan.

— Vai niin, hän sanoi, — aivan oikein, käskin minä Valénia tulemaan tänne . . . No, ja sinä täti, sinä annoit hänelle, mitä hän pyysi?

— Kuinkas muuten? . . . Vaikka olemmehan jo Kaarlon kanssa kirjottaneet nimemme toiseen listaan samaa tarkotusta varten.

— Niinkö!?

— Ymmärräthän sinä, sanoi hovineuvos tynesti, — ettemme missään tapauksessa olisi kieltäneet apuamme, kun kerran sinä olit rekomendeerannut, sillä muunlainen käytös olisi osottanut, ettemme sinuun luota. Mutta tässä erityisessä tapauksessa annoimme mielellämme, kuten jo tädiltäsi kuulit.

— Onhan sääli noita raukkoja, jotka kärsivät puutetta, lisäsi täti puolestaan.

Eero ajatteli itsekseen, että sittenkin on rakkautta enemmän maailmassa kuin hän oli luullut, ja kysyi innolla:

— Te siis hyväksytte lakkolaisia ja olette heidän puolellaan? Sinäkin, eno?

— Et näy suuria ajattelevan meidän ihmisrakkaudestamme, vastasi hänen enonsa omituisesti hymyillen. — Muuten sinun kysymyksesi on umpimähkään tehty. Emme suinkaan ole lakkolaisten puolella, sillä minä tunnen erään yhtiön jäsenistä ja tiedän, että heidän afäriinsä tätä nykyä ovat sillä kannalla, etteivät saata korottaa työmiesten palkkoja . . . Semmoisessa asiassa on kysymys kymmenistä tuhansista markoista vuodessa . . . Toiselta puolen kaikilla ihmisillä on oikeus — työmiehillä kuin muillakin — koettaa parantaa aineellista asemaansa . . . hätätilassa pakkokeinoillakin.

Eero oli huomaavinaan enonsa sanoissa enemmän myötätuntoa kärsiviä kohtaan kuin tämä itse tahtoi tunnustaa, ja hän päätti sentähden olla väittämättä vastaan. Muistipa omat sanansa pastorille, että oikeuden käsitettä saattaa väännellä sinne tänne tuulen mukaan.

Hän nyökäytti päätään ja lausui vakavasti:

— Tietysti asialla on kaksi puolta, ja voihan työnantajiakin ymmärtää. Se oli minusta kumminkin väärin, että rupesivat sotamiesten avulla häätämään perheitä maantielle . . .

Eero katsoi tätiinsä tätä sanoessaan.

- Niin, niin, myönsi täti, — se oli rumasti tehty, julmasti menetelty.
- Voipi, olla, virkkoi hovineuvos lyhyesti ja pyysi vaimoltaan teetä lisää.

Eero ymmärsi, että oli kylliksi puhuttu yhdestä aineesta, eikä itsekään tuntenut halua jatkaa. Hän päätti sen sijaan käyttää tilaisuutta hyväkseen ja tokaisi:

- Täti ja eno, ette nyt yhtään arvaa, miksikä tänne tulin oikeastaan!
- Onko mitään erityistä? innostui täti. — Luulin vain, että tulit meitä katsomaan, kun et moneen päivään . . .
- Niin, niin, mutta on minulla uutinenkin.
- Se on varmaan iloinen, koska näytät niin onnelliselta?
- Tulin teille suoraan kustantajani luota.

Hovineuvos heristi korviaan.

- Kustantajasi? hän kysäisi erityisellä äänenpainolla. — Onko kirjoituksesi löytänyt armon herra F. G:n silmien edessä?
- Onpa kuin onkin! huudahti Eero, katsoen voiton riemulla kasvattivanhempiinsa.
- Onnittelten, onnittelten, sanoi hänen enonsa, nähtävästi liikutettuna ja heitti merkitsevän katseen puolisoonsa. Eero ei tätä katsetta ymmärtänyt, mutta tädille se puhui: „muistatko, Linda, mitä silloin sanoin, että kyllä Eerosta vielä mies tulee?“

Täti hymyili äidillisen hymyn ja lausui puoleksi leikillä, puoleksi totuudessa:

- Sinä siis taidat olla kirjailija nyt, Eero, ja me muut ihmiset häivymme vallan mitättömiksi sinun rinnallasi?
- Älähän nyt toki! huomautti Eero ensin leikillisesti, mutta muuttui heti totiseksi ja lisäsi: — en ole siksi pyrkinyt, ja vaikka olisinkin, niin enhän nyt vielä ole puolivälissäkään tunnustettu kirjailija.
- Et, et, myönsi hovineuvos vakavasti, — mutta alku on kumminkin tehty, ja alku aina hankala . . . Vaan kuules, poika, ethän vielä ole maininnut, paljonko saat kirjailijapalkkiota?
- Arvaappas, eno, hän antoi minun itse määrätä, mitä tahdon, ja kun summan mainitsin, hän suostui muitta mutkitta.

- Entä summa?
- Kolme sataa markkaa ensimmäisestä painoksesta.
- Yhy.

Täti, joka oli tarkasti seurannut keskustelua, kysyi vähän huolestuneesti:

— Olikohan se vain kylliksi maksettu, Eero, niin paljosta työstäsi?

— Kylliksi? Mutta ajattele, täti, enhän minä kuluta kuin muutamia kymmeniä markkoja kuukaudessa, eikä tuon kirjani kirjoittamiseen ole kulunut kuin viisi, kuusi kuukautta. Olenhan sitä paitsi ehtinyt tehdä muutakin työtä — olen koko ajan elänyt työlläni.

— Niin, niin, sen tiedämme, myönsi täti, ja hänen katseensa kirkastui, — et sinä paljon vaadi, Eero.

— On kolmessakin sadassa markassa työstä palkkaa, lausui hovineuvos päättävästi, — eikä alottelijalle makseta paljon millään uralla.

Tähän päättyi keskustelu, sillä syönti oli lopetettu ja noustiin pöydästä. Eero vietti vielä puolen tuntia tätinsä seurassa ja jätti hyvästi samalla kertaa, kun hänen enonsa lähti virastonsa. Eeron saattaessa enoaan, tämä neuvoi nuorukaista seuraavaan tapaan:

— Kirjottelethan paraikaa uutta teosta?

— Kirjottelen.

— Jos se valmistuisikin, älä kannä sitä kenenkään kustantajan luo, ennenkuin on täydelleen ratkaistu esikoisesi kohtalo. Vasta sitten on aika arvioida, mitä siitä uudesta sopii pyytää.

— Tietysti en, eikä se niin pian valmistukkaan.

— Niin, niin, tahdoin vain huomauttaa, sanoi hovineuvos ja pyörähti virastonsa ovesta sisälle.

Eero tunsu outoa kiitollisuutta. Enonsa sanat liikuttivat häntä; niistä puhui aavistamaton rakkaus, huolenpito ja luottamus. Oli aivan kuin tuo ennen niin ankara ja kova mies olisi sanonut: „olet sinä minun kelpo poikani sentään“.

„Ihmiset ovat pohjaltaan hyviä“, oli Eeron ajatus, kun hän lähti kulkemaan asemalle.

IV.

Kului muutama päivä tavallisessa työssä. Tuli sitten sunnuntai, jolloin Eeronkin kynä lepäsi kotelossaan. Poutaa oli kestänyt jo toista viikkoa ja yhä taivas helotteli kirkkaan sinisenä ja aurinko paahtoi täydeltä terältä. Näin aamusella oli sentään vilpoinen, ja Eero päätti tehdä pitkän kävelyn. Kuistin rappusilla hyppäsi Roland vastaan iloisesti tervehtien, ja sitten lähdettiin yhdessä.

Maantiellä kulkiessaan Eero mietti, kuinka paljon selvyyttä ja varmaa sisältöä hänen elämäänsä oli ilmaantunut viime kuluneina päivinä. Ainakin toistaiseksi hänen kohtalonsa oli ratkaistu; hän saisi tehdä sitä työtä, jota hän rakasti. „Minä luulen, että jokainen ihminen voisi päästä semmoiseen selvyYTEEN! Pitäisi vain kysyä itseltään: mikä on elämä? eli oikeammin: mitä minun on tässä elämässä tekeminen? niin kyllä tulisi vastaus.

„Tietysti ei saa kysyä niinkuin tiedemiehet, jotka antavat koko elämän käsitteelle aivan oudon ja mielivaltaisesti keksityn merkityksen, josta sitten johtuvat semmoisiin hullunkurisiin päätöksiin, kuin että elämä on kemiallinen prosessi — ikäänkuin tämä ajatteleva, tunteva, itkevä ja iloitseva minuuteni olisi mikään mekanisten ja molekyyläristen voimain aikaansaama ja yhtäkaikki kuolemaa, s. o. niitten hajoamista vastustava yksikolmattavuotias hallusinatsioni!

„Ei saa myöskään kysyä liian syvämielteisten filosofien tapaan, jotka niin unohtuvat ajattelemaan elämän metafysillisistä alkuperästä, että kerrassaan sivuuttavat itse pääkysymyksen, mikä elämä on. Eivät he kumminkaan joudu sen kummempiin johtopäätöksiin kuin että elämän alku ja juuri on joko tuo suuri „tietämätön“ taikka tuo suuri „tiedoton“.

„Vaun pitää kysyä sillä lailla kuin jokainen järjellinen ihminen itsestään kysyy, aivan yksinkertaisesti ja käytännöllisesti: mitä varten olen minä olemassa, mitä minun on tekeminen tämän maan päällä?

„Silloin tulee vastauskin itsestään, ja jos ei se olisikaan aivan sama joka ihmiselle, on se kumminkin juuri se vastaus, jota itsekukin kysyjä tarvitsee.“

„Mutta jos ei nyt minun kirjailijahommastani sittenkään tulisi mitään?“ ajatteli hän samassa. „Jos osottautuisikin, etten siihen kykene, etten siihen työhön ole kutsuttu, ettei se ole minua varten — mitä sitten? Kadottaisiko elämäni sisällyksensä?“

Hän seisahtui ja oli hetken hengittämättä. Sitten levisi hymy hänen huulilleen ja hän sanoi:

„Ei koskaan enää. Kirjottaminen voi olla elämäni ulkonainen toimi — sen toimenä voi olla jotakin muutakin. Elämäni sisällyksesi olet Sinä, ihanteeni ja Jumalani, Sinä, joka olet rakkaus kaikkiin ihmisiin. Sinua palvella voin muullakin lailla. Sinä käsket ja minä täytän.“

Yhtäkkiä hän tunsi, että tuommoinen ajatus kuin „minä olen kirjailija“, jota hän aina olikin välttänyt, voi olla sokaiseva kiusaus, paula, johon voi kietoutua, ellei ole varoillaan. Eihän kukaan sisäisesti saata olla muuta kuin ihminen! Voihan olla niitä, jotka luulevat, mikä, että hän on kreivi tai virkamies, mikä, että hän on tilanomistaja tai suutari tai kuningas, mikä, että hän on soittoniekka tai kerjäläinen, mutta ilmeisesti ne pettävät itsensä, sillä kaikki ovat ihmisiä.

„Tahtoisinpa sentähden lisätä äskeiseen ajatukseeni, että kaikki ihmiset, kun kysyvät kohtalolta, mitä he ovat ja mitä varten he ovat syntyneet, saavatkin saman vastauksen sisäisesti . . .

„He oppivat Sinua tuntemaan, Jumala, joka olet rakkaus ja äärettömyys.“

Linnut visertelivät tuoksuavassa metsässä, ja Eero kuunteli nautinnolla niiden maksutonta musiikkia. Ja vaikka se oli vanha ja jokaisen runoilijan tekemä havainto, niin se oli yhtä uusi kuin tuorein totuus, että nämä linnut laulelivat ylistystä elämän antajalle — „eli elämälle, niinkuin minä tahtoisin sanoa“, lisäsi Eero itseksensä. „Semmoinen pitäisi ja voisi olla ihmistenkin elämä.“

Hän oli nyt tullut tienhaaralle, ja yhtäkkiä karkasi koira, iloisesti haukkuen, oikeaan pyörähtävälle syrjätielle. Kun Eero kääntyi katsomaan, mistä Roland riemastui, näki hän Jannen lähestyvän reippaalla astunnalla.

— Päivää, päivää! huusi Janne jo kaukaa, ja Eero vastasi samaten ja kiiruhti ystävää kohti.

— No eipä sinua ole pitkiin aikoihin nähty! hän sanoi, kun he iloisesti kättelivät. — Kuinka nyt voit?

— Hyvin vain, kuinka muuten! Onhan kaikki nyt niinkuin olla pitää, siitä saakka kun sain äitini suostumuksen Leenan ja minun kihloihin.

— Niin, niin, tietäähän sen.

— Mutta kuinka itse jaksat?

— Hyvin, hyvin, kuten näet.

— Eipä sinuakaan ole nähty missään!

— Missä minä liikkuisinkaan. Kävelemässä olen ja kotosalla — etenkin kotosalla . . . Niin, olenhan kaupungissakin käynyt.

— Oikein minun on ollut sinua ikävä, Eero.

— Mikset ole tullut katsomaan?

— En ole joutanut . . . Minne sinä nyt olet menossa?

— En juuri minnekkään. Olenpahan vain aamukävelyllä.

— No, sitten minä otan sinut siipieni suojaan ja vien sinut mukaani morsiameni luo.

— Morsiamesi luo?

— Niin, hänen kotiinsa — hänen vanhempainsa kotiin nimittäin, missä silloin kerran yhdessä käytiin. Et suinkaan sen koommin siellä ole ollut?

— En.

— No sen parempi, olet odotettu vieras . . . Ethän, veli kulta, Leenaakaan vielä ole nähnyt, eikä hän sinua, vaikka jo tunnetaan toisianne kuulemalta . . . Näin sunnuntaisin käymme toisiamme tapaamassa hänen kodissaan, sillä eihän sitä viikolla ehdi . . . Onhan siis päätetty, että tulet?

— Olkoon, miksen voisi tulla, päätti Eero, ja sitten pojat jatkoivat matkaa yhdessä, koira kolmantena.

Eero tarkasti mielihyvällä vierustoverinsa kaunista ja raikasta ulkomuotoa ja sanoi leikillä:

— Kylläpä näkyy tytön rakkaus ajavan punan nuoren pojan poskille.

Janne katsoi ystävänsä hymyillen silmiin, mutta ei vastannut mitään toisen huomautukseen. Sen sijaan hän iloisesti virkkoi:

— Tiedätkö, kun minä en jääkkään kotitalooni.

— Kuinka niin?

— No kun kaikki kääntyy ihan parhaaseen päin! Taidan tästä ruveta muhamettilaiseksi ja uskoa sokeasti kohtaloon!

— Kerrohan, veikkonen, tarkemmin.

— Niinkuin tiedät, olen perheessämme ainoa, joka olen antautunut maanviljelyksen alalle, ja oli ikäänkuin päätetty, että minä perin talon, kun tulen täyteen ikään . . . Mutta nyt onkin kaikki tuumat tuumittu uudestaan ja asiat muutettu perin pohjin . . .

— Anna kuulua.

— Vanhin veljistäni on ollut kauppamiehenä ja sillä alalla ansainnut vähän rahaa . . . Ajattele, kun hän yhtenä päivänä ajaa hurauttaa kartanon pihalle ja juhlallisen näköisenä astuu ruokasaliin — me silloin juuri, äiti, siskot ja minä suurustimme. No minä heti aavistin, että mitä tästä tulee, ja äiti kovin riemastui ja muuten kaikki, sillä emme olleet moneen aikaan Kallea nähneet. Kalle onkin suora ja harvapuheinen, ja jo siellä pöydässä hän kysyy minulta: „no Janne, vieläkö sinun tekee kovin mieli päästä tämän talon isännäksi?“ Tuohon minä: „enpä ole tainnut ennenkään olla niin kovin perso sen kunnian perään“. — „Etkö?“ hän vain ihmetteli, ja minä sitten selitin, että „tämä kun oikeastaan on herraskartano enkä minä ole mikään herra, niin olen tässä tuumaillut, että olisihan tuota mieluummin jonkun pienen verotalon tai torpan omistaja“. Siihen veljeni, että „vai niin“ eikä puhunut pitkään aikaan sanaakaan. Yhtäkkiä sitten tuumii tupsahuttaa: „ehkä sinä, Janne, sitten luovuttaisit tämän talon minulle?“ Tuosta minä ilosta vavahtelin, mutta arvelin vain, että „eihän tämä minun olekkaan, tämä talo, onhan sinulla, vanhimmalla veljellä etuoikeus — niin että, kyllä kernaasti minun puolestani“. — „Se on siis päätetty asia“, sanoi veljeni vakavasti, „onkos äidillä mitään vastaansanomista?“ Vaan eipä ollut äidilläkään mitään vastaan, tuumi vain, että „sitähän se Jannekin aina on toivonut“. Veljeni selitti sitten: „äiti tietysti on tämän talon oikea omistaja, tässä onkin vain kysymys isännän johtavasta kädestä. Minä olen väsynyt kauppamiehen elämään ja aion muuttaa maalle rauhaan. Tulin silloin ajatelleeksi vanhaa kotiani ja päätin käydä katsomassa . . .“ Niin, semmoinen se oli, se juttu, lopetti Janne ja katsoi Eeroa silmiin. — Eikö se ollut merkillistä?

— Tosiaankin sallimus näkyy sinua suosivan, olet oikea onnettaren lemmikki, Janne, tuumi Eero, ja toinen myhäili mielihyvystä. — Mitä sinä siis aiot tehdä?

— Se on myös jo selvänä. Kalle auttaa minua vähän rahoilla ja minä ostan itselleni pienen verotalon tai lohkon jostakin isommasta.

— Ja sitten menet naimisiin?

— Totta kai. Ei talo emännittä tule toimeen. Ja sitten pyydän Leenan vanhempia muuttamaan meidän luoksemme. He sen kyllä tekevät.

— Entä torppa?

— Se myydään toiselle. — Appi ja anoppi jäävät ainiaaksi meille . . . He vasta hyviä ihmisiä ovat, ja tuleva appini on viisas ukko.

Eero mietti vähäisen, sitten kysäisi:

— Pyritkö tänne likiseuduille Janne?

— En sitä niin tiedä. Ei täällä taida olla oikein sopivaa paikkaa. Ei se Holisevan torppakaan ole sopiva, että sinne kotivävyksi muuttaisin. Kalle sen kyllä soisi, mutta en minä . . . Onhan se koko iso torppa, mutta ei se sentään liikoja elätä . . .

— Kuulehan, Janne, kysyi taas Eero, joka näkyi hautovan omia tuumiaan, — etkö sinä jonnekin järven rannalle . . . ?

— Järven rannalle? No miksei. Onhan järvellä hauska soutaa ja saahan järvestä kaloja. Mutta miksikä semmoista kyselet?

— Minun pälkähti päähäni mukava ajatus: jos minä sinun maallasi jossain syrjäisellä niemekkeellä saisin rakentaa itselleni pienen mökin, vastasi Eero vähän häveten.

— Voi ystäväni, sepä vasta hauskaa olisikin! huudahti Janne ja löi molemmat kämmenensä yhteen. — Oikeinko totuudessasi puhut?

— Enköhän.

— No, sitten ei auta muu kuin: järven rannalle minun pitää!

— Sinä olet liiaksikin hyvä, Janne, sanoi Eero mielissään.

— Kaikkea vielä! Siitä on minulle hupia ihan ikipäiviksi, vakuutti toinen ja löi ystävänsä olalle. — Ja siinä sinä sitten kirjottelisit?

— Niin ja laittaisin pienen puutarhan.

— Se on päätetty, sanon minä niinkuin veljenikin.

„Kuinka kummallista“, ajatteli Eero, „voisiko vielä todella niin käydä? Olisikohan se kohtalo?“ Ja kaiholla hän muisteli ystäviään Tuomoa ja Aarnoa — ja Harryakin.

Eeron ja Jannen keskustelu päättyikin nyt, sillä he olivat matkansa perillä. Puitten välistä oli jo jonkun aikaa näkynyt kiemuroiva joki ja sen toisella rannalla Holisevan torppa.

Joki teki tässä kohden mutkan ja siten syntyneellä niementapaisella sijaitti yksinäinen torppa. Maa kasvoi koivuja, leppiä, haapoja, ja pieni talo oli puoleksi peittynyt upeaan, tuuheaan lehtimajaan. Se näytti niin somalta aamuauringon paisteessa, että pojat seisahtuivat lumottuina ja Eero huomaamattaan huudahti:

— Tuohan on runoilijan koti!

Monta askelta heidän ei tarvinnut ottaa, ennenkuin joutuivat joen poikki vievän sillan luokse, jossa

heitä uusi ilon aihe oli odottamassa. Katsellen sinivirran vuolasta juoksua seisoi sillalla suorana ja solakkana nuori tyttö, puettuna vaaleaan kesäpukuun. Huivi oli valunut pääläeltä alas niskaan, ja tuuheat silkkiset suortuvat hohtivat kultaisina auringon välkkeessä.

— Leena! huudahti Janne riemuiten, ja säpsähtäen tyttö nosti katseensa ylös. Havaittuaan tulijat hän punastui ja ryhtyi heti oikomaan uppiniskaista huiviansa.

Mutta hänen sulhonsa oli jo muutamalla reippaalla hyppäyksellä kiiruhtanut tyttänsä luo, ja ennenkuin tämä osasi pahaa aavistaakkaan, oli Janne siepannut hänet syliinsä, painanut suutelon hänen otsalleen, ja nostaan hänet korkealle ilmaan vahvoilla käsivarsillaan huusi hän lähestyvälle Eerolle:

— Kas tässä se nyt on, minun aarteeni ja kalleuteni, Eero!

— Voi sinua, voi sinua! närkeästyti tyttö häpeissään. — Päästä minut, ilkeä poika, taikka saatat minut kuolemaan häpeästä!

— Kuolemaanko? huudahti Janne yhtä iloisena. — Nythän vasta elämä alkaakin!

Samassa hän laski morsiamensa maahan, ryöstäen vielä suukon hänen kaulaltaan.

Leenalla oli kyynelet silmäin ripsissä ja hänen vartalonsa vapisi — ihmeen sievältä hän näyttikin — mutta Eero tarjosi hänelle kätensä ja pyysi avomielisesti:

— Janne on niin kovasti iloinen tänään, antakaa hänelle anteeksi hänen uhkarohkeutensa.

Tyttö oli hetkisen ikäänkuin kahden vaiheilla, juostako tiehensä vai jäädäkö paikoilleen, mutta sitten laski kätensä Eeron käteen, katse kainosti maahan luotuna.

— Älä nyt ole pahoillasi, Leena kulta, pyysi nöyrällä äänellä Janne, — olin vähän ylimielinen . . . Mutta kun se Eerokin on niin hyvä . . . meillä oli niin hauskaa tänne tullessa . . . ja onko se sitten väärin, että olen niin äärettömän onnellinen?

He olivat nyt kaikin kolmen kääntyneet kulkemaan sillan poikki, ja Jannen puhuttua Leena virkkoi hymyillen, ikäänkuin hän väkisinkin olisi tahtonut irtautua äskeisestä hämmingistään:

— No, jos lupaat, ettei semmoista koskaan enää tapahdu, ja jos herra pyyhkäisee tämän pois muististaan, niin lupaan minäkin unhottaa.

— Tietysti, tietysti, vakuuttivat molemmat nuorukaiset, ja rauha oli kaikkien välille rakennettu.

— Mutta missä Roland on? hoksautti Eero samassa ja kutsui koiraansa kimakalla vihellyksellä. Roland tuli täyttä laukkaa metsästä, jossa hän huvikseen oli juoksennellut, ja nyt seurasi esittelemiset ja hyväilemiset. Leena vakuutti jo ennenkin nähneensä Roland sankaria, joka ei halveksinut välistä käydä kyläilemässä.

— Vaan eivätköhän vieraat käy tupaan? Isä ja äiti ovat jo varmaan nähneet meitä, sanoi tyttö, sittenkun koira oli kylliksi tervehditty.

Neuvoa noudatettiin heti, kaarrettiin tietä myöden torpan rakennukset ja tultiin pihamaalle, joka oli joen pois päisellä puolella taloa. Kuistilla oli jo heitä vastassa Leenan isä-ukko, joka vilpittömällä sydämellisyydellä toivotti molemmat nuorukaiset tervetulleiksi.

— Nythän meille tulee oikein isoiset vieraat, hän puheli ja huusi tupaan päin: — kuules eukko, pistä pannu joutuun tulelle nyt ja kömmi tänne tervehtimään vieraitamme.

— Johan se on aikoja ollut tulella, kuului muorin ääni sisästä, ja portaille ilmestyi pieni, lihavanlainen vaimo-ihminen elävine, herttaisine silmilleen ja vilkkaine liikkeineen. Hän tervehti Eeroa kuin vanhaa tuttua ainakin, käski vieraita astumaan sisään ja saattoi heitä kamariin saakka, josta taas lähti pyörimään kahvihommilleen, Leena auttajana.

Vieraat pyydettiin kohteliaasti istumaan akkunan puolelle kamaria ja vanhus, isäntänä talossa, asettui muutamalle arkulle oven viereen. Rupesi siinä hakemaan piippuaan liivintaskustaan ja kun ei löytynyt, käväisi tuvassa ottamassa ja palasi, tupruava nysä suupielessä. Ihaillen katseli Eero seitsenkymmenvuotiaasta ukkoa, jonka koko ryhti oli nuorukaisen; ainoastaan kasvojen kurtut puhuivat elämän kokemuksista ja vanhuuden vaivoista. Sekä ukolla että hänen vaimollaan oli silmäkulmissa omituiset rypyt, jotka ikäänkuin loivat valoa heidän kasvoilleen ja antoivat niille erityisesti ystävällisen ilmeen.

Niin kuin on tavallista, ei keskustelu alussa tahtonut oikein sujua, kun ei kukaan häirinnyt muita omilla asioillaan. Puheltiin sinne tänne ja odotettiin kahvia. Vihdoin se tulikin, emäntä tarjoten höyryävää juomaa ja Leena vehnäleipää. Kun olivat miehet saaneet, poistuivat naiset, mutta palasivat heti, oma kuppi kädessä. Siinä sitten kaikki istuivat juomassa ja emäntä tuumasi:

— Taitaa olla jo kolme viikkoa kulunut siitä, kun maisteri ensi kerran kävi meillä?

— Niin, eiköhän lie, arveli Eero ja koetti laskea.

— Kolme on, sanoi ukko vakuuttavasti, — eilen illalla umpeensa kolme.

— Sitähän minäkin, sanoi emäntä, — kyllä se mielessä pysyykin, kumma tapaus.

— Siitä onneni oikein alkoikin, sanoi Janne ja jatkoi morsiamelleen: — ja ehkä sinunkin, Leena?

— Niin, eihän sitä osannut edeltäkäsinkin aavistaa, kuinka kaikki oli sallittu käymään, puheli emäntä. — Me tässä ukon kanssa oltiin niin kovassa ahdistuksessa, kun Vipunen Sandra kävi meillä juoruilemassa Niin, arvaahan sen, Leena tuo kun on nuorin tyttäremme . . .

— Antaahan noiden asiain nyt olla ja jäädä, tuumi torppari tynesti ja nousi kuppia pöydälle laskemaan.

— Niinhän se on, kaikki on nyt hyväksi kääntynyt, myönsi hänen eukkonsa ja vaiken.

— Kuulkaaste, hyvät ystävät, puuttui Janne puheeseen, — mitä olemme tämän Eeron kanssa päättäneet.

Ja vaikka Eero iski hänelle silmää, hän jatkoi:

— Kun Leena ja minä saamme maatilkun itsellemme, niin Eero rakentaa mökin järven rannalle jonnekin syrjäiselle niemekkeelle meidän maallemme itsensä asuttavaksi . . .

Toiset ihmettelivät, ja siitä sitten kesti kauvan jutella. Kun puhelu taas alkoi harveta, kysyi Eero:

— Ehkä minä tässä häiritsenkin? Ehkä teidän oli aikomus mennä kirkkoon?

Vanha emäntä heitti epäilevän silmäyksen Eeroon ja virkkoi, ikäänkuin vähän huolestuneena:

- Eihän sitä täältä meidän puolelta niin usein tule käytyä kirkossa.
- Vai ei ?
- Käyttekö te sitten? kysyi sievän näköinen nuori Leena, kainosti ihmetellen.

Eero ei ehtinyt vastata, ennenkuin Janne tokaisi morsiamelleen:

- Eipä sen koivet taida miestä sinne kantaa useammin kuin meidänkään meitä.

Ja nyt ukkokin sanoi vakavasti:

- Emme oikein niitä temppuja ymmärrä.
- Ettekö? ihmetteli Eero vuorostaan. — Minä olen aina luullut, että Suomen kansa on hyvin harrasta ja uskovaista, enkä ole tiennyt, että on siihenkin levinnyt uskottomuus ja vapaammat mielipiteet.

Samassa hän oivalsi sanoneensa jotakin tyhmää ja homehtunutta, mutta se oli liian myöhäistä.

Ukkovaari alkoi taas sytytellä piippuaan, toimittaen kaikki temput suurimmalla tarkkuudella, ja sillä välin syntyi hänen ja Eeron kesken seuraava sananvaihto.

- Mitäs uskottomuutta maisteri tarkoittaa?
- Sitä tietysti, ettei usko Jumalaan eikä kirkonoppiin eikä ylipäänsä ole uskonnollinen.
- Onkos maisterin omasta mielestä usko Jumalaan sama kuin kirkonkäynti ja niin kutsuttuun jumalanpalvelukseen osaaottaminen?
- Ei suinkaan, myönsi Eero yhä enemmän ihmeissään ja uteliaana.
- Sitä minäkin. Onhan maisteri lukenut mies ja tietää, kuinka niiden asiain laita on. Kyllä ihminen voi olla jumalinen, vaikkei kirkossa käy eikä sitä ulkonaisilla tempuilla näytä.
- Hm, sanoi Eero, vielä varovaisena, — monen mielestä se silloin vasta onkin oikeaa uskonnollisuutta.

- Kuinka lienee. Useimmat suomalaiset käyvät kuitenkin kirkossa.

— Niin, kuinka se on selitettävissä?

— Ehkä he maisterin mielestä eivät uskokkaan Jumalaan?

— Sitä en uskalla väittää, mutta kuinka sen selitätte ?

— Olen elänyt kohta seitsemänkymmentä ajastaikaa, mutta en vielä ole tavannut ketään suomalaista — ellen lukuunota pari heikkomielistä lahkolaista Pohjanmaalla, josta olen syntyisin — en ole tavannut ketään uskovaista, joka toden teolla olisi uskonut esimerkiksi kirkon opettamaan helvettiin ja noihin tuommoisiin. Kyllähän kansa niitä oppeja ja asioita tosina pitää, se kun ei parempaa tiedä, mutta ei se niihin

usko. Kyllä kansa kirkossa käy, mutta se on vanhaa tapaa ja tottumusta vain.

- Sanotteko siis, että Suomen kansa on vapautunut kirkosta ja sen opista?
- En sitäkään. Vapautunut se ei ole, koska sille ei totuutta ilmoiteta . . . Herrat sitä itseään varten säilyttävät . . . Mutta kansa ei liioin usko niihin oppeihin.
- Tulemmeko siis sittenkin siihen johtopäätökseen, että kansa oikeastaan on ilman uskoa?

Tähän Eeron kysymykseen ukko tynesti vastasi:

- Melkein kaikki ihmiset, jotka eläissäni olen tavannut, ainakin kaikki vanhemmat ja täysikäiset, ovat hartaasti ja syvästi uskoneet ja luottaneet Jumalaan.

Hän vaikeni hetkeksi ja lisäsi sitten kysyvästi:

- Maisteri ymmärtää, mitä tarkoitan, vaikken mikään puhuja ole?
- Ymmärrän, lausui Eero hiljaa ja hänen mielensä oli täynnä kunnioitusta.

Syntyi syvä hiljaisuus, semmoinen, josta sanotaan, että „enkeli käy läpi huoneen“.

V.

Isäntä katkaisi vihdoin äänettömyyden ja lausui:

- Ehkä nuoret tahtoisivat lähteä ulos kauniiseen ilmaan?

Ja hymyillen hän lisäsi:

- Tarkotan Jannea ja Leenaa. Maisterin kanssa minä mielellään vaihtaisin pari sanaa, jos sopii.

Tämä oli kuin viittaus. Nuori pariskunta lähtikin iloisena ulos, emäntä pistäysi tupaan askaroimaan ja Eero jäi kahden kesken Leenan isän, tuon omituisen ukon, kanssa kamariin. Hän muisti, mitä viimeisen käyntinsä jälkeen oli tuntenut ja paperille pannut, ja sama syvän kunnioituksen tunne rupesi nytkin nousemaan hänen sielussaan.

Ukko tuli istumaan pöydän toiseen päähän, Jannen jättämälle paikalle, ja vedettyään pari savua piipustaan, sanoi nuorelle kumppanilleen:

- Ei maisterin pidä luulla, että olen tungetteleva, vaikka sanoin suoraan, että mielelläni puhelisin kanssanne.

- Älkää kutsuko minua maisteriksi, pyysi Eero keskeyttäen. — En ole mikään maisteri enkä liioin arvonimiä rakasta.

- No sitten vain teitittelen. Asia on se, että minä heti ensi näkemältä huomasin, että teissä onkin kansan miestä eikä tavallista herraa. Te uskotte Jumalaan samalla lailla kuin kansakin ettekä tee eroa ihmisten välillä, vaikka kokemuksenne eivät vielä olekkaan suuret.

Eero ei osannut tähän mitään vastata siinä mielentilassa, missä hän nyt oli, ja ukko jatkoi:

- Valitettavasti on yleensä olemassa niin suuri ero sivistyneen luokan ja kansan välillä, etteivät ne yhtään ymmärrä toisiansa. Minä en sentään saata lukea tätä niin paljon kansan viaksi kuin sivistyneitten, koska jälkimäisille on annettu ymmärryksen avain: tieto . . . Sivistyneet ikäänkuin pelkäävät lähestyä kansaa, pitävät sitä tyhmänä ja ilkeänä, luulevat, että jos kansalle annettaisiin tiedon pääryjä, niin se tallaisi niitä jalkojensa alle kuin siat ja vielä kääntyisi repimään antajiaan kuin koirat. Mutta suuresti he erehtyvät . . . Kyllähän puhutaan paljon kansan sivistyttämisestä, muttei siinä ole kyllin, että sitä opetetaan lukemaan ja laskemaan. Ei kaikilla ole halua eikä aikaa kylliksi, jotta itse kirjallisuuteen syventyisivät, eikä kansa sitä arvaakaan tehdä, kun luulee jo kaiken tiedon ja viisauden olevan sanottuna kirkonopissa. Kansa pitää lukua useinkin turhana ajanviettona, jopa turmelevanakin. Mutta tämä johtuu kaikki siitä, ettei sivistynyt luokka esiinny aivan vilpittömästi ja tunnusta, että niin ja niin on . . . Meillä oli äsken puhe kirkosta. Siinä tarvittaisiin perinpohjainen puhdistus ja muutos, ei ainoastaan itse laitoksessa, mutta ennen kaikkea opissa. Ei nykyinen kirkonoppi ole kristinuskoa enemmän kuin tämä tupakkisavu on elävää henkeäkään. Se ihan selvästi raamatusta näkyy, ja kyllähän sen tekin tiedätte . . . Suomen kansan henkinen elämä on aivan kuin uuvuksissa, se on pinnalta karkotettu pysyttelemään vain sydämessä ja mielessä, ja kansa ihan odottaa vapauttajaansa . . . Onhan tosin työväenliike vaikuttanut paljon hyvää, paljon, paljon, mutta siltä puuttuu yksi: henkinen suuruus.

Eero ymmärsi. Hänen sydämensä tykytti kuuluvasti ja hän olisi tahtonut langeta polvilleen tuon ukon eteen.

— Kuinka te olette noin viisas! hän huudahti.

— Mikä viisas minä olen, olenpahan oppinut hiukan ajattelemaan. Olen nähnyt yhtä ja toista ja olen lukenutkin.

— Niin, se kysymys juuri on ollut kielelläni: te olette varmaan paljonkin lukenut?

— Onhan tullut luettua yhtä ja toista. On minulla kirjojakin.

Eero heitti pikaisen silmäyksen ympäri huonetta, mutta ei nähnyt yhtään kirjaa. Ukko sen huomasi ja sanoi:

— Ei ole tullut pidettyä niitä näkösellä. Tuolla ne on minulla arkussa.

Hän osotti pään nyökäyksellä samaa vanhanaikuista, rautakiskoilla koristettua arkkua, jonka päällä äsken oli istunut, ja Eero tunsi jonkinmoista kunnioitusta tuota vanhaa kalua kohtaan.

— Teillä taitaa olla niitä oikein paljonkin? hän kysyi.

— Ehkä haluttaa katsella?

Tietysti Eeron teki mieli, ja ukko otti avaimen pöytälaatikosta, lähti aukaisemaan arkun munalukkoa sekä väänsi kannen auki.

— Tässähän ne olisivat.

Eero oli kumarassa aarre-arkun yli, ja vanhus seiso vieressä suorana ja tyyneenä, piippuaan poltellen.

Oli siinä kirjoja paljonkin, kaikki siistinä ja hyvässä järjestyksessä. Eero ahmimalla ahmi nimen toisensa perästä ja huudahti innostuneena:

— Mutta teillähän on miltei koko suomalainen kirjallisuus!

Ukko hymyili ja vastasi:

— Kyllähän minulla se olisi, jos olisivat varat riittäneet. On sitä näidenkin takia saanut suolivyötään kiristellä.

— Ja kaunokirjallisuutta teillä on näin paljon!

— Siitä vähimmäin pidänkin. Päivärinta se on ollut minun herättäjäni . . . niinkuin monen muun, sanoi ukko vakavasti.

— Vai niin, ihmetteli Eero, — mutta mielestäni teillä on toisenlaiset ajatukset kuin Päivärinnalla . . . Hän — kuinka sanoisin — hän kunnioittaa sivistynyttä luokkaa semmoisena kuin se on . . .

— Enkö minä sitten? Kunnioitan maar tietoa missä vain sitä on, mutta ehkä tarkotatte, ettei Päivärinta puhu selvää kieltä esim. kirkonopin suhteen?

— Niin, sitähän minä tässä tavottelinkin — — —

— Lukekaa tuo „Volmari“, niin näette. Se kertomus on ikäänkuin yksi ainoa kysymys, kuka Jumala on.

— Kas, sitä en ole lukenutkaan.

— Niin. Mutta kyllähän myönnän, sanoi vanhus, — että on Minna Canth puhunut selvempää kieltä. Hän se on terävä nainen ja puhuu totuuden peittelemättä.

„Torppari-ukko Suomen intelligentimmän ja syvämietteisimmän kirjailijan ihailija!“ Eeron päähän ei voinut olla pälkähtämättä tuo vertaus, niin vieras kuin sellainen ajatus muuten hänelle olikin. Hän tarttui kirjaan, nosti arkusta ja luki „Minna Canth. Kovan onnen lapsia.“ Hän käänsi kansilehden ja luki sisäpuolelle reunaan jotakuinkin tottuneella käsialalla kirjoitetun nimen: „Väinö Honkamaa. Vuonna 1888.“

— Sekö se on nimenne? Oikea vanha viisas Väinämöinenhän sitten olettekin . . . Mutta torpan nimi on Holiseva?

— Torpan nimi, niin. Minä olen syntyisin Pohjanmaalta Honkamäen eli Honkamaan torpasta Kuusamon pitäjän L-n kylästä.

— Ja näin olette joutunut etelään ?

— Joutuuhan sitä.

Eero taas katseli kirjoja. Kalevalan kansilehteen oli sisäpuolella omistajan nimen alla kirjoitettu: „sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto.“ Mistä hänelle lie mieleen juolahtanut kysyä:

— Ehkä itsekin kirjoittelette?

— Onhan tuota joskus tullut tuhrittua yhtä ja toista ennen maailmassa . . . Ei minkään arvoista.

— Onko painettukin?

— Jokunen pätkä sanomiin.

— Vai sanomiin? En näe täällä yhtään sanomalehteä nyt?

— Eihän sitä enää näin vanhana . . . Sanomat ovatkin tulleet ikäviksi.

Eero hymyili ja nousi kyykkysiltään. Arkun kansi suljettiin paukulla ja pantiin lukkoon takaisin. Avain pistettiin pöytälaatikkoon.

— Kyllä on mahtanut teillä olla kirjava elämä? Eero kysyi, kun he aivan kuin sanattomasta sopimuksesta olivat jälleen istuneet paikoilleen.

— Ei tuo niin järin kirjava ole ollut, pääpiirteissään hyvinkin yksinkertainen. Mutta ainahan sitä ihminen joutuu tekemisiin toisten kanssa, ja silloinpa tuota oppii, jos kokeekin.

— Kertokaa minulle elämästänne. Kuinka olette asettunut tänne niin kauvaksi syntymäseudultanne?

— Hm, sehän se juttu olikin, sanoi ukko ja kopisti porot piipustaan. Hän mietti tuokion, pisti piipun taskuunsa ja jatkoi sitten: — meitä oli kolme lasta, kaksi sisarusta ja minä, vanhin. Isä oli rikkaan talonpojan

torpparina, ja elämä sujui joltisenkin niin kauvan kuin hän ja äiti elivät, molemmat vanhemmat kun olivat työteliäitä ja siivoja ihmisiä. Ei juuri voita suuhun vuotanut, muttei puuttunut puhdas leipäkään, jollei kova halla sattunut. Maata muokkailtiin, peltoa pengottiin, ja vähitellen syntyi viljavia vainioita Honkamäen ympäri. Kaikki olisi saattanut hyvinkin luonnistua, ellei isä äkkiä olisi sairastunut. Mikä lie häneen tullut, kylmettyi kevätpuolella — sinä vuonna olikin harvinaisen raaka talvenloppu — ja paneutui vuoteelle. Eikä se ollut ainoa isku, joka onnellista perhettämme kohtasi. Eräänä päivänä tuli talon isäntä ja ilmotti, että hän tarvitseekin torpan maat itseään varten ja aikoo ne ottaa isältä. Siinä ei auttaneet mitkään rukoilemiset, kun ei ollut kirjoitettua kontrahtiakaan . . . Kai oli isäntä iskenyt silmänsä kauneihin peltoihimme . . . Niin no, isän sairaus tuosta vain yltyi, ja helluntaina hän laskettiin ruumiina maahan. Mutta sitä ei kestänyt äitimme, joka muutenkin oli heikonlaiseksi käynyt valvomisesta ja rasituksesta. Tuskin viikkoa kului, niin jo hänkin makasi kuolleena. Siinä sitten oltiin kolmisin sisareni ja minä, turvattomina suremassa . . .

Ukko oli vähän aikaa vaiti, sitten uudisti kertomuksensa:

— Niin no, mitä niistä vanhoista muistoista . . . Minä olin silloin kuusitoistavuotias ja olisin hyvinkin jaksanut torppaa hoitaa ja siskojani elättää. Leena, joka oli viidennellätoista, olisi sisäskareet toimittanut. Mutta mikä auttoi, kun piti lähteä tiehensä ja jättää oma rakas kotinsa . . . Seuraava talvi se olikin vaikea. Leena oli päässyt pükätytöksi muutamaan taloon ja minä toiseen renkipojaksi, mutta Mari, joka oli vain yhdeksänvuotias, ei vielä työhön kelvannut, vaan joutui huutolaisena entisen isäntämme luo, jossa häntä huonosti ja raa'asti kohdeltiin. Tuo oli minun, muun surun ohessa, niin vaikea nähdä ja kuulla, kun en auttaakaan voinut, että rupesin vihaamaan paikkakuntaa ja sen asujaimia ja kaihosin pois koko seudulta . . .

Taas oli ukko hetken ääneti, ennenkuin jatkoi:

— Syksyllä otin papinkirjan, jätin syntymäseutuni ja rupesin kulkemaan merta kohden. En ollut oikein varma aikomuksistani ja niin tulinkin jääneeksi muutamaan pitäjääseen Oulun läheisyyteen, jossa sain pestin erässä hyvinvoivassa talossa. Sattui sitten niin pahasti, että rakastuin tyttöheitukkaan, joka minut kumminkin petti ja meni mielummin Oulun herralle jalkavaimoksi. Ei maittanut olo enää silläkään paikkakunnalla. Kuului siihen aikaan olevan valtionyötä kaakkoisosassa maata, ja niin tulin kuin tulinkin Viipurin tienoille Saimaan kanavan kaivaustöihin. Pari vuotta siellä oltuani syttyi Itämainen sota, ja Englannin laivat tulivat Suomen rannikkoa hätyyttelemään. Tarttuipa yleinen sotainto minuunkin, menin vapaaehtoisena ruotuväkeen ja olin mukana kahakoissa, vähäisissä rantataistelussa. Minulla oli kumppanina eräs hyvä ystävä, hän sai kerran muutamassa kahakassa kuolinhaavan ja heitti henkensä. Olin hänen vuoteensa vieressä viimeiseen hengenvetoon saakka. Hän puhui paljon kaunista ja antoi minulle sormuksen käteen. „Pidä sinä tämä“, hän sanoi, „sen olen tyttöseltäni saanut. Hän on nyt yksin maailmassa, piikana Helsingissä. Ota hänet ja minä siunaan sinua vielä haudan takana.“ Niin hän sanoi sanasta sanaan ja kuoli. Minä lähdin sodan loputtua Helsinkiin, tapasin tytön ja kerroin hänelle kuolleen sulhonsa viimeiset sanat. Hän vain itki eikä puhunut mitään. Mutta minä olin häneen jo mieltynyt. Päätin odottaa, kunnes surunsa lauhtuisi, ja menin takaisin valtionyöihin Viipuriin. Kun kanava valmistui, palasin Annan luo ja kosin. Hän suostui. Meillä oli molemmilla vähän säästöä, vietimme häämme, sain vielä valtionyötä — rautatietä kun silloin alettiin rakentaa —, ja niin sitä elää huilailtiin vuosi toisensa perästä. Tuli lapsiakin ja jo rupesi oma koti pyörimään mielessä. Ja rautatiellä ansaituilla rahoilla hankittiin tämä Holisevan torppa . . . Siinähan se on mun elämäni.

— Ja sama Anna-tyttö se nyt on tämä teidän emäntänne?

— Sama.

Vanha torppari oli puhunut tynnosti, teeskentelemättömästi, miltei kuivasti. Hän kertoi tapahtumat sinään, ja Eeron mielikuvitus sai lisätä niihin kuuluvat tunteet. Eero oli kiintynyt tuon elämäntarinan yksinkertaiseen kauneuteen, mutta hän kaipasi yhtä seikkaa: että vanhus olisi kertonut vähän sisällisistä taisteluistaan. Ja tämän ajatuksen valtaamana hän alotti:

- On teidän elämässänne ollut paljon merkittäviä tapahtumia . . .

Ukko käsitti ja vastasi heti toisen ajatukseen:

- Ainahan joku, mutta ei ne tapahtumat kasvata ihmistä, vaan se opetus, jonka hän kokemuksistaan ottaa. Ihminen kasvaa vasta silloin, kun hän itse ajattelee.
- Kertokaa vähän minulle henkisistä kokemuksistanne, pyysi Eero innokkaasti.

Vanhus hymyili ja sanoi:

— Me kansan lapset kehityimme paljon hitaammin kuin sivistyneet ymmärryksemme puolesta: vallan nuorena en vielä mitään ajatellut. Mutta sitten kun rupesin ajattelemaan, ajattelin ehtimiseen. Ja paljon oli miettimistä. Olin nähnyt ihmisiä, hyviä, jos huonoja, mutta Jumalaa en nähnyt. En ymmärtänyt elämää, en olevia oloja. Näin ympärilläni pahan rehottavan, pahan usein voittavan. Näin sotaa, murhaa, petosta. Näin sielun tuskaa, koin sitä itse. Kysyin: minkä tähden? mitä varten? En löytänyt vastausta . . .

- Mutta lopulta löysitte?
- Tulihan vastaus, kun tuli Jumala.
- Ja se oli?

Ukko katsoi Eeroon tutkivasti, mutta samalla lempeästi.

- Sen te itsekkin tiedätte, hän sanoi. — Eikä se olekkaan mikään uusi totuus. Ihmisessä on pahan juuri, mutta ihmisessä on hyvänkin. Jumala on se hyvä, ja hyvässä on elämä.
- Niin juuri, niin juuri, todisti Eero kuiskaten, ja hänen sielunsa väräsi riemusta.

Ihmissielu on kuin taivas, joka kätkeytyy pilvien peittoon. Se pilkistää näkyviin, jos intohimojen tuulispäät tai murheitten vihurit repivät pilviä palasiksi, mutta se loistaa kirkkaudessaan ainoastaan silloin, kun rakkauden aurinko on muuttanut pilvet kyyneliksi, ja sen syvyudet siintävät silmiin, kun tiedon tähdet tuikkivat mielenrauhan talviyössä.

Tässä keskustelussa torpparivanhuksen ja nuorukaisen välillä poistuivat vähitellen kaikki sieluja erottavat pilvet, ja he saivat tuntoa täydellisen keskinäisen ymmärryksen harvinaista onnea.

Puoleksi itsekseen vanhus jatkoi:

- Ihmisen haltuun on annettu tämä maapallo, hänen tulee sitä kaunistaa ja onnellistuttaa. Kun sen ymmärsin, olisin minäkin tahtonut jotakin tehdä. Olisin tahtonut, ja kaikesta sydämestäni. Mutta se ei ollut sallittu. Ei ollut minulla siihen kykyä . . .
- Mitä olisitte tahtonut tehdä? kysyi Eero kummeksien.
- Olisin tahtonut sitä, mitä tekin tahdotte: ilmoittaa totuus muillekin.
- Mutta . . .

Ukko teki keskeyttävän liikkeen.

— Sain kyllä elämälläni todistaa totuudesta, mutta sieluni paloi suuremmasta halusta. Ja silloin, te nuori sivistynyt mies, silloin tein havainnon, joka mieltäni katkeroitti. Näin ympärilläni ihmisiä, joilla oli tietoa ja kykyä. Mikseivät he ryhtyneet työhön? Mikseivät etsineet ensin Jumalan valtakuntaa? Miksi toinen vuovasi itselleen rikkautta, miksi toisen piti hoitaa korkeata virkaansa, toisen olla valmiina ihmisiä tappamaan? Miksi oli elämässä niin paljon puuhaa? Miksi rakennettiin rautateitä, kaivettiin kanavia, pystytettiin komeita kirkkoja? Eikö se yksi olisi ollut paljon tärkeämpi? . . . Sitä en minä silloin yksinkertaisena kansan miehenä ymmärtänyt . . . Oliko se sivistys? Sivistyskö se ihmisiä sokaisi, sekö se heiltä vei siveellisen tarmon?

Ja hetken päästä:

— Syvällä ovat pahan juuret.

Hänen kasvonsa synkistyivät. Hän painoi päänsä alas ja huokasi.

Eero oli kuin huumeessa. Hän ei tiennyt, mitä olisi tahtonut tehdä. Koko hänen sielunsa huusi: sinä olet minun ystäväni ja opettajani, sinä harmaapäähän vanhus minua ymmärrät, sinä olet se, jota ikäni olen etsinyt. Minä tahtoisin syleillä sinua, kunnioittaa sinua, saada sinua ymmärtämään, että minä tahdon tehdä, mitä et sinä ole voinut . . .

Ukko katsoi taas ylös ja sanoi:

— Vaan toivon, toivon yhä. Ei Jumala sittenkään petä. On ihmiskunta kerran lunastettava.

Eero ei saattanut istua paikoillaan. Hän nousi kävelemään. Koko hänen ruumiinsa vapisi. Yhtäkkiä hän kääntyi ukon puoleen ja sanoi:

— Minä tahtoisin kertoa teille jotakin itsestäni!

Vanhus ei näyttänyt lainkaan hämmästyneeltä. Leikillisen tynesti hän virkkoi:

— Sitähän minä tässä olen odotellut. Jo viime kerralla teidän täällä käydessänne näin, että teitä painaa jokin suru. Oletteko kahden vaiheella jonkun tulevan askelenne suhteen vai onko jotakin tapahtunut, jonka syytä ette ymmärrä? Kertokaa minulle surunne. Ensi hetkestä olen teitä rakastanut.

Hänen sanansa olivat niin herttaiset, että Eeron sielusta katosi kaikki liiallinen tunteellisuus. Hän rauhottui nopeasti ja istui entiselle sijalleen.

— En minä oikeastaan enää sure, hän sanoi, — ja kumminkin olette arvannut oikein. Sillä minä olen surrut, ja suru jättää jälkiä.

Ja sitten hän rupesi kertomaan. Hän kertoi omasta lapsuudestaan, kertoi pettymyksistään yliopistossa ja sanakiistoistaan enonsa kanssa köyhyydestä ja rikkaudesta. Mutta kun hän joutui ystäviinsä, silloin vasta hänen kielensä kahleet katkesivat. Hän innostui omista muistoistaan, kertoi Resurgetin liitosta ja heidän päätöksensä „ruveta hyväksi“, ja kuinka hän olisi tahtonut antaa henkensä, jotteivät Aarno, Tuomo ja Harry koskaan olisi päätöksessään horjuneet. Kun hän sitten tuli tuohon tapahtumaan, joka heitti Aarnon, Tuomon ja hänet uuteen elämään, mutta erotti Harryn heidän piiristään, niin hänen äänensä hiljeni ja kasvonsa saivat murheellisen ilmeen. Ja sitten oli kaikki vain surua ja ikävyyttä. Pojat eivät viihtyneet uudessa elämässä. He hylkäsivät hänet, he hylkäsivät heidän yhteiset pyrintönsä, he pakenivat takaisin maailman turviin . . . Ja sen lisäksi hänellä vielä oli suru kirjastaan, mutta se oli nyt onnellisesti ohi . . .

— Mutta ystäviäni en sittenkään oikein ymmärrä. Miksi he luopuivat minusta? Enkö minä osannut näyttää heille totuutta? Enkö rakastanut heitä kylliksi, enkö kaikessa näyttänyt esimerkkiä? . . . Mutta voi, ettekö luule, että jos meillä olisi ollut pieni yhteinen maatila, jossa olisimme saaneet tehdä ruumiillista työtä, ettekö luule, että he silloin olisivat päässeet totuuden oikeaan tuntemiseen?

Vanhus oli kuunnellut mitä suurimmalla huomaavaisuudella ja osanotolla. Eero tunsikin koko ajan, että häntä ymmärrettiin. Kun hän oli lopettanut, istuivat molemmat ääneti. Ukko näki miettivän. Vihdoin hän alkoi puhua ja sanoi:

— Tuo kertomuksenne on sangen omituinen . . . Hm . . . Aina käy niinkuin on sallittu . . . En usko teidän mökki- eli maatila-tuumaanne. Eivät ystäväenne siitä olisi oppineet totuutta näkemään. Jokaisen ihmisen täytyy käydä omia teitään . . . Jos olisivat uskaltaneet Jumalaan, olisivat itse vapaachtoisesti ryhtyneet ruumiilliseen työhön . . . menneet rengeiksi johonkin taloon . . .

— Niin, niin, minä en näyttänyt kaikessa esimerkkiä, sanoi Eero, mieli ahdistettuna, — en näyttänyt. Olisi minun sittenkin pitänyt itse ensimmäisenä ruveta ruumiillista työtä tekemään.

— Miksi? Ei ihminen ole kenenkään opettajaksi asetettu.

— Ei opettajaksi, mutta tien viittaajaksi, itse edellä astuen.

— Totta, mutta ei esimerkin näyttäminen saa tapahtua toisten tähden, vaan totuuden. Ei ihminen saa ajatella: „minä käyn edellä, että toiset tulevat perässä.“ Ei ihminen ole kenenkään pelastaja eli vapahtaja. Totuus yksin vapauttaa. Ihmisen pitää ajatella: „minä käyn, sillä totuus kutsuu.“ Hänen ei tarvitse ajatella toisia, sillä ainoastaan jos totuus häntä kutsuu ja hän sen ääntä kuuntelee, kutsuu totuus muitakin hänen kauttansa . . . Ymmärrättekö?

— Tarkotatteko siis, että totuus ei kutsunut minua ruumiilliseen työhön?

— Ei kutsunut silloin . . . Se kutsui teitä toiseen työhön. Ette silloin voinut uskoakaan, että teidän piti ruveta rengiksi. Te uskoitte koko sielullanne, että teidän tehtävänne silloin oli kirjottaa . . .

Eero hämmästytti. Ukon sanat loivat uutta valoa koko hänen elämäänsä.

— Entä ystäväni? hän kysyi hiljaa. — Miksi he luopuivat hyvään pyrkimisestämme?

— Älkää niin kysykö, vastasi vanhus. — Teidän sielunne nyt kysyykin: miksi he luopuivat minusta?

Eero tunsikin punastuvansa. Torppari jatkoi:

— Kun ette heitä enää pyydä itsellenne, silloin he palaavat luoksenne.

— Mitä? . . . Luuletteko? . . .

— Ei ennen.

— Uskotteko siis, että he palaavat totuuden luo?

— Sen uskon varmaan.

— Sen uskon minäkin, sillä ovathan he hyvän ymmärtäneet?

- Kertomuksestanne päättäen he ovat sen ymmärtäneet, sillä muuten eivät olisi langenneet.
- Te annatte minulle toivoa!

— Ei ihminen saata hyvää kokonaan unohtaa, jos hän sen kerran on ymmärtänyt. Hän lankee hetkeksi, kompastuu, sokaistuu, mutta se on kaikki vain hyvän voitoksi . . . Luottakaa te sallimukseen ja palvelkaa Jumalaanne, tehkää mitä totuuden henki omassatunnossanne teille käskee . . . tehkää tälle kansalle hyvää . . . Teidän ystävänne valmistuvat omiin tehtäviinsä . . .

Mutta Eero tunsii oudon riemun syttyvän sydämessään, ja valo täytti hänen sielunsa.
. . . Ja nyt hän oli matkalla kotiin. Oli heittänyt hyvästit noille ihmisille ja kulki yksin metsässä.

Mutta metsä oli kuin temppeli. Kuin pylväitä pyhäkön olivat korkeat hongat, kuin holvikaaria tuuheat oksat ja lehdiköt. Ja tuulen humina oli pyhää soittoa.

„Jospa voisin temmaista sydämeni rinnastani ja panna alttarille uhriksi kansalle. Jospa voisin itkeä itseni viisaaksi ja hyväksi ja sitten hymyillä kaiken voittanutta lempeä kansani sydämeen!“

VI.

Kului kesä, tuli syksy. Satoi ja tuuli. Harmaa oli taivas, ruskeanharmaa. Elämä monenkin mielestä alkoi kelmetä, kylmetä . . .

Mutta Eeron mieli nousi.

Korehturiluvut ja muut valmistavat puuhut olivat onnellisesti ohi, pari viikkoa sitten kirja oli ilmestynyt painosta ja nyt se valkokantisena hohti kirjakauppojen ikkunoissa. „Nuorukaisen mietelmiä“ siinä seisoi isoilla kirjaimilla ja sitten pienemmällä „kirjottanut Z.“ Eero oli vanhaa salanimeään käyttänyt osaksi omasta halusta, osaksi kustantajan neuvosta.

Vapaakappaleita hänellä oli vieressään pöydällä, ja enolleen, ystävilleen ja Väinö-vanhukselle hän niitä jo oli lähetellyt. Pääkaupungin lehdissä ei vielä ollut kirjaa arvosteltu ja maaseutulehtiä Eero ei ollut nähnyt. Mutta yksityisiltä tahoilta hän oli kuullut, että kirja herätti huomiota ja että sitä innolla luettiin. Olipa tullut kirje Tuomoltakin, joka kiitteli ja sanoi, että oli „toisesta osasta“ paljon pitänyt.

Eero odotteli nyt jännityksellä, mitä suuret lehdet sanoisivat. Ei hän uskaltanut kiitosta toivoa, mutta kunpa edes olisivat hyökänneet vastaan. Se jo vaikuttaisi, että kirja leviäisi ja sen aatteet . . .

Kummallisen reippaaksi hän tunsu itsensä, mutta välistä tuppasi epätoivokin tulemaan. Kuitenkin hän sen karkotti luotaan, ja mielensä oli nousemassa.

Koputettiin ovelle.

— Sisään!

Samalla Eero hyppäsi saliin katsomaan, kuka tuli: oli iltapäivä eikä hän ketään odottanut.

— Täti! Sinäkö, täti! hän huudahti ilosta hämmästyen. — Sinäkö tänne vaivautunut tällaisella tuulisella säällä!

Hän auttoi kappaa päältä ja suuteli tervehdykseksi.

— Tänne minä tuln, selitti täti, — et sinä kumminkaan meillä tänään olisi käynyt. Kuka sen tietää, kuinka kauvan olisimme saaneet sinua odottaa. Kaarlo-enosikin valitti, ettet nyt ollut kotona.

Eero vei tätinsä sohvaan istumaan ja kysyi:

— Miksikä sitten juuri tänään?

— Arvasinhan sen. Etkö ole tämänpäiväistä lehteä lukenut?

— En, eihän tänne sanomalehtiä tulekkaan minulle enkä ole käynyt isäntäväen puolella.

— Voi, voi, lapseni, arvasinhan sen. Kas tässä.

Täti oli hommissaan, se näkyi. Hän otti taskustaan kokoonkäärityn sanomalehden ja ojensi Eerolle.

Eero jo tiesi, mistä oli kysymys. Hänen kätensä vapisi.

— Toisella sivulla. Lue.

Eero aukaisi lehden. Magneettisella voimalla hänen silmänsä heti takertuivat tuohon tavalliseen otsakirjotukseen: „Kirjallisuutta“, mutta sen alla loisti nyt: „Nuorukaisen mietelmiä, kirjottanut Z.“ j. n. e.

Eero luki ensimmäiset rivit: „Nimimerkki Z. ei liene lukijoillemme aivan outo. Viime kevään kuluessa se silloin tällöin nähtiin jonkun artikkelin alla eikä jäänyt aivan huomiota herättämättä. Kukahan mahtanee olla kirjottaja, joka puhuu niin rohkeata kieltä? arveli kyllä yksi ja toinen, ja sama kysymys se uudistuu nytkin ja vielä suuremmalla ponnella.

„Nuorukaisen mietelmiä“ on merkillinen teos . . .“

Ennätettyään näin pitkälle Eero mielenliikutuksesta kalpeni. Veri kyllä kohta taas nousi kasvoihin, mutta sydän jyskytti niin, että maailma musteni silmissä. Vaikka Eero luki arvostelun loppuun saakka, ei hän tullut hullua viisaammaksi jatkon suhteen.

Niin paljon malttia hänellä riitti, että korviin saakka punaisena alotti luvun uudelleen. Ja nyt se hänelle selveni. Se oli kiitosta, se oli todellakin kiitosta. Ihan niin painettua kiitosta, että tuhannet ihmiset sitä lukivat.

Siitä ei ollut epäilystäkään.

— Joko olet lukenut? kysyi täti, odottavasti.

Lehti putosi Eeron kädestä.

Hänen silmänsä säihkyivät tulta ja hän huudahti:

— Mutta nythän minun kirjani tulee leviämään tuhansiin koteihin ja sen ajatukset kylvävät siemeniään tuhansien ihmisten sieluihin!

Sitten hän ei osannut itseään hillitä, vaan syöksyi polvilleen tätinsä eteen, painoi päänsä hänen helmaansa ja nyyhkytti kuin lapsi.

Eikä täti osannut muuta kuin silitellä lemmikkinsä tukkaa ja kuiskailla:

— Voi lapseni, voi lapseni.

Ja kun nyyhkytykset taukosivat, Eero alkoi puhua, ensin hiljaa, soinnukkaasti, sitten kovemmin ja päätään nostaen:

— Voi kuinka Jumala rakastaa ihmisiä. Et sinä aavista, täti, kuinka Hän rakastaa. Hänen rakkautensa on kuin suuri valtameri, kuin ääretön ulappa, eikä ihmisajatus sitä käsittää voi. Ei anteeksiantamisesta ole kysymystäkään, sillä ei ole mitään anteeksiannettavaa. Kuta viheliäämpi ja heikompi ihminen on, sitä suurempi on Jumalan rakkaus. Jumala pyytää meiltä anteeksi, niin, Jumala pyytää meiltä anteeksi. Sillä Hän kantaa meitä käsillään kuin äiti lastaan ja Hän tahtoisi kärsiä kaikki meidän puolestamme . . .

Ja täti itki.

Hän painoi rintaansa tuota kultaista päätä, tuon suloisen nuorukaisen päätä.

Ja Eero sanoi:

— Mikä soitto sun sydämessäsi, täti. Se on kuin rakkauden kannel.

Ja hetken perästä hiljaa, hiljaa, päätään nostaen:

— Sinä olet minulle kuin äiti, olet aina ollut.

Ja täti itki vielä enemmän.

Mutta Eero ummisti silmänsä ja näki unta.

Se oli kultaista unta.

Se uni oli kuin lintujen laulu kesäisenä aamuna, kuin päivän hohtava valkeneminen, kuin rakkauden välke anteeksiantavan ihmisen silmässä.

Se uni oli tulevaisuudesta. Mutta ennustiko se totta? Ken sen tietää? Ken tietää, mitä suruja ja mitä herämyksiä oli kätkeytyneenä tulevaisuuden poveen?

EPILOGI:

UNELMA.

*Du helige himlens Herre, hör lilla fågelns bön:
Ack, hur är din jord så ljuflig, hur är din himmel så skön!
O, låt våra sjöar stråla klart uti vår kärleks brand!
O, Herre, lär oss att älska, o lär oss att älska vårt land!*

Z. TOPELIUS.

1.

Virkistävä sade oli kulkenut ohi, ehto oli tyyni. Vesilätäkköön tiellä kuvastui sinitaivas ja pehmeät, valkoiset pilvenhattarat. Kesantopelto oikealla puolen tietä oli mustankostea, mutta vasemmalta vainiolta hyökyi hedelmöivän rukiin sulotuoksu. Pellonpientarella oli ruoho vehreän ja nuoren näköistä ja sen suojassa kimalteli vielä sateen pisaroita.

„Aivan kuin lapsi, joka itkee ja kohta hymyilee. Kyynelkarpalo vierii poskella, toinen riippuu silmän ripsissä, ja silmä kiiltää itkusta vielä kosteana, mutta ilo on palannut, suu hymyilee ja kasvot loistavat . . .

„Aivan kuin minä, joka olen löytänyt rauhan jälleen sydämelleni.“

Pellon tiellä kulki nuori mies. Ryhdikäs käynti, keskikokoinen vartalo, hienot, ystävälliset kasvopiirteet. Teeskentelemätön olentonsa ilmaisi, kuinka onnellinen hän oli. Siinä oli surun ja sisällisen taistelun jälkiä, mutta samalla voiton vapautta ja rauhaa ja yliluonnollista kauneutta. Tietämättänsä hän hyräili hiljaa ja hänen huulensa hymyilivät.

„Kuinka maailma nyt on kaunis ja elämä sopusointuinen! Kuinka ihana tuoksu tuosta pellostä, tahtoisin syleillä koko avaruutta . . . Kiidä, kiidä, sinä pilven kauna, kiidä kauvas ja kerro, kuinka onnellinen olen.“

Talosta peltojen takaa kuului väen ruokakellon ääni illan hiljaisuudessa. Milloin se kaikui leveältä, läheiseltä, milloin tiukkeni, eteni loitommalle: helk hälk, helk hälk hälk, helk hälk hälk . . .

„Leena se on kellon nuorassa. Tunnen hänen vankan tottuneen temppunsa.“

. . . Hälk, helk! . . . Helkytys taukosi, mutta tuttu ääni soi vielä tuokion kuulijan korvissa.

„Se tuli luokseni kuin kutsumus, tuo soitto: missäs olet, missäs viivyt, sankari väsynyt, joudu ruualle ja levolle . . . Niin, riennän, riennän illalliselle ja kukkieni, kasvieni luokse. Ei ole Roland parkakaan ruokaa saanut . . .

— Kas Mirza! Mistä sinä tänne jouduit sadevettä ryyppimään? Eikö ollut kotona parempaa — vai minuako sinun tuli ikävä?

Näin puhuteltu Mirza oli pieni, lumivalkoinen kyyhkynen, joka varovasti seisoen lätäkön reunalla kurotti nokkansa veteen ja nähtävästi suurella mielihyvällä maisteli siitä. Heti kuultuaan tutun äänen se taukosi juomasta, nosti pientä päätään ja tähysteli toisella silmällään tiedustellen tulijaan.

— Mirza, Mirza!

Nuori mies seisahtui ja kurotti kämmenensä.

Kuin ilosta säpsähtäen kyyhkynen levitti siipensä ja istui siinä tuokiossa ystävänsä kädelle.

— Kas niin, mitä sulla nyt on kerrottavaa? Olet ollut poissa koko päivän, lennellyt pitkin maita ja metsiä — ja minkähän haossa, valkokyyhkyni? Levoton pikku sielusiko se ajaa sinut vertaistesesi parista ulos maailmaan? . . . Ja nyt olet paluumatkalla kotiin, kun ilta joutuu, nälkäisenä, janoisena . . . Mutta kun ilmassa liidellen minut havaitsit, laskeuduit tielle odottamaan, etten aavistanutkaan . . . Niinkö?

— Kl, kl . . . kuluu.

Mirza kääntelihe, kumartelihe, paisutti höyhenkaulaansa ja vastata kuherti omalla kielellään.

— Valkosiipeni, Mirzani, lausui nuori mies lempeästi ja silitti vapaalla kädellään kyyhkynen siipiä. — Niinkö se on sullakin sykkivä sydän, joka aina tahtoo uutta kokea ja uutta tietää . . . aamulla pois vieraille maille ja illalla kotiin . . . ruualle. Voi poloiseni, emme ole luodut vain ilmoja liitelemään, mutta maassakin matelemaan . . . Ja nyt — kotiin syömään. Lennä, Mirzani!

Totellen lintu kohosi ilmoille ja kiiti pois, suoraan sinneppäin, mistä ruokakellon ääni äsken oli kuulunut. Samanne nuori mieskin jatkoi matkaansa, pellon tieltä maantielle ja maantietä myöden taloa kohti.

Talon pihamaalla leikki pari lasta ja kuistilla seisoivat nuori äiti.

— Iltaa, iltaa! tervehdittiin molemmin puolen, lapset juoksivat tulijan syliin ja vaimo kysyi:

— Missä Eero niin on viipynyt? En ole nähnyt pitkään päivään kotiin päin tulevan, siitä kun aamulla katosi.

— Kävin tuolla „innostuksen kuusella“, niinkuin Leena hyvin arvaa . . . Kun kuulin, että sota taas on alkanut etelässä, menin sinne ajattelemaan ja rukoilemaan.

— Niin, niin, lausui nuori äiti hiljaa ja katsoi ystävää silmiin. He ymmärsivät toisiansa.

— Eero-Janne ja Anna, tulettehan tekin semmoisiksi ihmisiksi, jotka rukoilette ja teette työtä rauhan valtakunnan puolesta, hän sanoi ja kutsui lapsia luokseen.

Mutta nuori mies jatkoi matkaansa, sivuutti talon ja painui metsään. Siitä hän tuli pienoiselle niemelle järven rannalle, jossa oli hänen kotinsa.

Ja tämä se nyt oli hänen oma pikku mökkinsä. Tupa tämä takkoineen ja tuvan takana kamari, se kaikkein pyhin, jossa hän työtä teki ja jonka akkunasta näkyi sininen järvi.

„Terve, Roland, terve, sinä vanha kumppani, tyydy nyt siihen, että päälaelle sinua taputan — vai pitäisikö vielä ottaa kypälästäkin? No hyvää iltaa sitten . . . Ihan olet käynyt laihaksi nälästä ja ikävästä . . . vai etkö? Ahaa, oletpa tainnutkin käydä Leenalla ruokaa annattamassa?

„Voi kun et voi minua auttaa edes vettä tuomalla. Täytyy käydä lähteellä noutamassa. Mutta tyhjän sangon sinä sangasta kannat, veli Roland. Kas niin, tule nyt. Siinähan tuo menee hampaitten välissä, niin että häntä heiluu.

„Ja nyt vettä kousalla sankoon . . . Loiskis . . . soo-soo. Kas, kuinka vesi on kirkasta ja maukkaan näköistä. Ihan tekee mieli lipillä maistaa . . . Soo, nyt on sanko täysi. Lähdetään takaisin . . .

„Kas noin. Otetaanpa sprüikeitin hyllyltä, kaadetaan lähdevettä kasariin ja sytytetään sininen liekki . . . Yks kaks on vesi kiehunut ja teejuoma valmiina . . . Mutta ensin pannaan teelehtiä rasiasta kannuun, noin, ja odotetaan kunnes vesi kiehuu . . .

„Mitähän tästä löydän sinulle, mokomalle jättiläiselle, illalliseksi? Tuossahan on kaapissa iso leipäpala, vähän voita höysteeksi ja kylmää vettä särpimeksi, niin on pojalla illallinen, jommoista ei monella köyhällä . . .

„Tänään on satanut, tänään ei tarvitse kastella kukkia eikä vihanneksia. Kas, kuin koko puutarha näyttää tyytyväiseltä. Pitää avata akkuna, että angervon tuoksu tuntuu tupaan . . . Ihanata, ihanata . . .

„Vaan olinhan unohtaa kyyhkyseni . . . Hänkin odottaa illallistaan, herneitä ja leipämurusia. No, tuossahan niitä vielä on Mirzan omassa laatikossa . . . Mirza, Mirza, kul, kul, kul, tule tänne akkunanlaudalle, tule joutuun syömään . . . Kas noin! Hyvälle maistuu.

„Mutta keitä tuolla tuleepi mäen rinteellä petäjien välissä? Pettävätkö silmäni, vai . . . ?

„Ai, vesi kiehuu! . . . Täytyy rientää pistämään kansi päälle, että liekki sammuu . . . ja sitten takaisin ikkunalle . . .

„Mitä, pyöriikö maailma silmissäni, että nurin näen, vai eivätkö tule tuosta kaikki kolme . . . ?

„Taatto taivahinen! Armas Aarno se on ja jalo Tuomo ja mustakutri, säihkyväsilmä Harry — kaikki mun vanhat ystäväni!

„Ulos, ulos, heitä vastaan!“

Ja Ero kiiruhti veräjälle minkä ennätti. Siellä ne tulla astelivat kaikki kolme.

— Terve, terve, terve, terve!

Ero olisi tahtonut syleillä yhdellä kertaa heitä kaikkia. Molemmat lämpimät kätensä hän heille tarjosi. Kaikkien silmät olivat kyynelissä.

— Vieläkö sinä meitä muistat?

— Vieläkö! . . . oh, oletteko koskaan olleet ajatuksistani kaukana? . . .

- Ja tämäkö se nyt on kotisi?
- Tämä, tämä . . . Se koti, josta yhdessä uneksimme.
- Pieni paratiisi tämä onkin. Kukkiva puutarha, ilma täynnä tuoksua . . .
- Ja katsokaa, pojat, kuinka se sijaitsee. Niemen nenässä järven rannalla . . . Näittekö koivujen välistä valkovenoseni tuolla lepistössä rannan laidalla? . . .
- Näkyy pilkistävän . . .
- . . . ja tänne tulokin on saakelin viehättävä. Varjoisan kuusimetsän ja petäjikön kautta tie ensin kulkee — ja sitten kun tuonne laidalle joutuu, niin äkkiä aukenee eteen järven päilyvä pinta ja tämä pieni idylli tässä . . . Kyllä oletkin osunut, Eero.
- Mutta käydäänpä tupaan. Te varmaan ette vielä ole illastaneet? Minä ainakaan en ole.
- Onko sinulla sitten mitään tarjota tällaisessa runottarien pesässä? Luulisihan täällä tulevan toimeen ruuattakin . . .
- Sinä Tuomo-veitikka . . . Ei sitä nyt sentään niin hirveitä „idealisteja“ olla . . . Vai mitä, Roland? Nähkääs, kuinka sekin herra on lihava . . . No, vanhoja tuttuja, etkö tunne?
- Sekin veikkonen vielä elää! Terve, Roland.
- Jo tuntee . . . anna käpälää . . . jokaiselle.
- Kyllä se tuntee.
- No, nyt sisään. Minulla on teevesi tuolla jo puolivalmiina.
- Voi, Eero, ha ha haa, ovesi on ilman lukkoa!
- Entä sitten, Aarno? Ei siinä lukkoa kuuna päivänä ole ollutkaan. Mitäs siinä lukko tekisi? Ei tästä talosta ketään vaeltajaa ulos suljeta.
- Mutta jos varkaat . . . ?
- Varkaat! Onko niitä olemassa? . . . Mitä vanhoillista kaupunginkieltä! Jos ken tahtoo täältä jotakin ottaa, niin ottakoon . . .
- Entä jos vievät koko talosi?
- Kuka vie? Ei, veli veikkonen, täälläpäin semmoisia tapahdu.
- Eikö varkaat täällä koskaan ole käyneet?
- Ei nyt enää. Kerran alussa tapahtui . . . olettehan lukeneet Victor Hugo'n „Les Misérables?“
- Ollaanhan, vaikkei ranskaksi.

— No, muistatteko tuota tapausta, kun Jean Valjean kävi piispan luona hopeakandelabereita ottamassa?

— Muistetaan.

— Niin sattui täälläkin kerran, vaikkei tietysti semmoisia kalleuksia minulla ole . . . Raukka se tuota kaappia kaiveli, kun minä ilmestyin kamarinovelille vähän hätäyksissäni . . .

— Sano: vähän peloissani . . .

— Jos niin tahdot . . . mutta samalla hymyillen. No, mies myös ällistyi ja minä vihdoinkin sain suustani: „ottakaa vain, jos mikä mieli tekee. Onko teidän nälkä?“ Silloin poloinen itkemään ja sanoi, että ei hän ole koskaan varastanut, mutta kun oli semmoinen nälkä . . .

„Hyvä vieras“, minä sanoin, „älkää varkaudesta puhuko . . . mokoma ruma, väärä sana . . . Otetaan esille, mitä talossa on ruokavaroja tarjona, ja syödään vatsa täyteen“. Ja sitten tulimme hyviksi ystäviksi . . .

— No oliko tuo päivällä vai yöllä?

— Talvi-ilta oli.

— Ja sitten vieras kestittynä sai pötkiä tiehensä kylmään, mustaan yöhön?

— Leikkiäkö lasket, Tuomo? Ettekö näe, että tässä tuvassa on kaksi sänkyä?

— Kas tosiaankin! Toinen toisessa nurkassa, toinen toisessa. Eipä juuri ole kuin morsiuksänky!

— No, no, tuo toinen vuode on yövieraita varten. Siinä se „varaskin“ makasi ja nukkui.

— Vai nukkui.

— Käykö niitä yövieraita sinulla usein, kun tämä paikka on vähän syrjässä?

— Käyhän niitä . . .

— Kehtaat semmoista kysyäkseen, Aarno. Onhan tämä talo maan kuulu!

— Suo anteeksi.

— Älkää nyt leikkiä laskeko, vaan tulkaahan kamariakin katsomaan . . .

— Kas, saamarin sievä. Ja kirjasi, vanhat toverit seiniä pitkin, ja vanha tuttu pöytäsi akkunan luona ja näköala järvelle . . . ja tuossa viulukin . . . Täällähän sitä viihtyykin. Ja työ, se kai sujuu?

— Aina hiljakseen.

— Sujuu se Eerolta ennenkin!

— Niin, mutta tähän se nyt onkin oikea — en sanaa löydä.

— Oikea ballaadi, koko huone, vai sanotaanko: lyrillinen runo?

- Jotakin sinnepäin lienee . . . Ei tässä ainakaan synkkä ajattelija-pessimisti toimeen tulisi.
 - Ajatellaan täällä sentään paljonkin, hymyili Eero. — Mutta käydäänpä tupaan takaisin, jos jotain syötävää saataisiin.
 - Aa niin, syödähän meidän piti.
 - Nälkä se on tosiaankin kaukana tämmöisestä linnunpesästä.
 - Älä joutavia. Olisit päivän, niin näkisit.
 - Mutta kuule, Eero, ruvetaan nyt vakaviksi. Meidän oli vähän niinkuin aikomus jäädä tänne yöksi?
 - Kuinka muuten? Jos yksi suostuu lattialla eli penkillä makaamaan, niin riittäähän sänkyjä kahdelle.
 - Entäs isäntä itse?
 - Minä olen sen yhden puolella, että tasapaino syntyisi.
 - No ei se koskaan käy päinsä, että isännän omasta sängystään ajaisimme . . .
 - Jättäkää se huoli minulle. Nyt painakaa puuta. Voi, onhan se vesikin jo jäähtynyt kasarissa. Täytyy syyttää uudelleen.
 - Sinä olet isäntä ja emäntä talossa yhtäkaa. Kyllä se tuntuu vähän originelliseltä . . . Etkö todellakaan aio naida? Vanhaksi pojaksihan jäät — ja ajatteles, kun olisi pieni hempukka . . .
 - Älkää turhia. Mikäs minulta tässä puuttuu?
 - No rakkaus!
 - Rakkausko? Rakkausko? En ymmärrä teitä. Rakkaushan asuu minussa itsessäni.
 - No sitten se, jolle rakkautta osottaa!
 - Mutta minullahan on työni, on puutarhani, on Roland, on Mirza, on tämä mökki, kaikki kukat, koivut, kuuset, taivas, koko maailma! Ja kaikki ne vieraat, jotka täällä käyvät, köyhät ja rikkaat, ja siellä Vuorelassa tätini ja Janne ja Leena ja vanha Väinö ja Anna-muori ja pikku Eero-Janne ja Anna ja . . . ja nyt te täällä! Puuttuuko minulta ketä rakastaa?
- Tämän jälkeen oltiin ääneti. Vieraat olivat äkkiä käyneet totisiksi. Eero toi pöydälle astioita ja ruokaa. Ei paljon ollut, mutta olihan leipää ja voita ja retisiä ja püimäpytty ja teetä. Kaikki oli erinomaisen siistiä ja puhdasta — ja maukastakin, sen huomasivat Aarno, Tuomo ja Harry, kun alkoivat haukata.

Aterioidessa sanoi Aarno:

- Eero, jäätkö tänne ainiaaksi?
- En ainakaan vielä tiedä, minne muuanne menisin.
- Jos tulisit takaisin meidän luoksemme.

- Takaisin teidän luo?
- Niin, kaupunkiin.
- Mitä siellä tekisin?

Olivat hetken vaiti. Sitten vastasi Tuomo hiljaa:

- Olisit opettajamme.
- Teidän opettajanne! Minä? Mutta sinä Tuomohan olet maisteri ja virkamies ja runoilija, Harry on tohtori ja Aarno on tulemassa kuuluisaksi kaunokirjailijaksi.
- Joutavia. Kyllä tiedät, mitä tarkotamme . . . Olemme elämään väsyneet.
- Tarvitsemme sinun apuasi, sinun läsnäoloasi.
- Olemme elämään väsyneet.

Eero oli vähällä itkeä.

- Mitä kuulen, hän sanoi. — Te olette nuoria, terveitä, pulskia . . . ja . . . ja elämään väsyneet.
- Niin, sehän on nykyaikaista.
- Sitä spleen'iä, tiedät, hypokondriaa, nervositeettia.
- Pois kaikki! Onko teidän sanoissanne rahtuakaan totuutta?
- Kaikki on totta, kaikki.
- Maailma kaipaa sielun lääkäriä, se kaipaa sinua . . . Mutta ei ainoastaan sinun kirjojasi, vaan sinun läsnäoloasi.
- Sinun täytyy tulla vaikuttamaan.
- Ystäväni, ei maailma minua kaipaa, ette tekään. Maailma kaipaa itseään, tekin. Kuka se on se itse? Se on Jumala, jota voi palvella. Sitä te kaipaatte, jota voisitte palvella, jumaloida, ihailla . . .
- Oikein puhut. Sitä me kaipaamme. Eikä se ole nainen. Sen olemme kokeneet.
- Ja luuletteko nyt, että se olisin minä!
- Hm.
- Anna meille joku ihannel!
- Luo uutta eloa meidän suoniimme.
- Miksi teiltä ihanne puuttuu? Miksi puuttuu se, jota voisitte rakastaa? . . . Onhan teillä koko kansa.

— Kansa! . . . Mitä se pyytää? Leipää, peltoa, naista . . .

— Ja vähän viinaa.

— Ja vähän viinaa.

— Noinko puhutte? Te ette kansaa tunne. Ette ollenkaan. Niinkuin ette omaa sydäntännekään. Kansa, se on teidän sydämenne . . . Luuletteko, että ihminen on aivoja ja hermoja vain? Luuletteko, että ihmiskunta on — sivistyneet? Sivistyneet ovat kansan aivot, mutta kansa on sydän. Muistakaa, sydäimestä tulee elämä.

— Mitä tällä?

— Teidän pitää oppia tuntemaan oman kansanne henkeä. Silloin opitte tuntemaan itsennekin . . . Kansan henki ei ole kansallishenki. Kansallishenki on se, että minä olen suomalainen enkä saksalainen. Samoin on personallinen tunto se, että minä olen Eero enkä Tuomo. Mutta kansan henki on ihmishenki. Minä en ole ainoastaan vähäpätöinen Eero, vaan olen ikuinen henki, ihminen, Jumalasta lähtenyt, veli kaikkien kanssa. Niin on kansanhenkikin ikuinen Jumalasta lähtenyt yhteistajunta, joka sitoo meidät yhteen ja tekee meidät veljiksi ja yhtäarvoisiksi muiden kansain kanssa . . . Te ette tunne itseänne ettekä kansaanne. Sillä mikä tieto se on: minä olen Tuomo, minä olen suomalainen! Senhän tietävät kaikki muutkin! . . . Mutta tietää se sama asia niin, että minä olen henki ja minä olen Suomen kansan hengen lapsi — ja tietää, mitä se on! — ja että minun tehtäväni on tälle minulle ja Suomen kansan hengelle ominaisella tavalla kirkastaminen Jumalan totuus . . .

— Ja jos sen tietäisimme ja uskoisimme, mitä sitten?

— Sitten luodaan se uusi kulttuuri.

— Uusi kulttuuri?

— Niin, se, jota kaikkien maiden kansat odottavat ja ikävöivät ja jota heidän kaikkien tulee luoda, itsekin omalla tavallaan.

— Oi onnellinen haaveilija, sinä! Ja sinä tuohon uskot ja tuota varten elät?

— Niin, mutta minun elämässäni on joka hetki onnea . . . paitsi silloin kun suren pahan tähden . . . sillä minulla on Jumala tiedossani ja tajunnassani, se, jota ennen kutsuimme ihanteeksi . . . Hän onkin elävä todellisuus.

— Oi onnellinen haaveilija, sinä!

— Mutta kuinka me siihen uskoon pääsemme?

— Seuratkaa totuuden ääntä. Menkää takaisin kaupunkiin, perustakaa vahva liitto, herättäkää Resurget uudelleen eloon, päättäkää taistella totuuden puolesta viimeiseen saakka!

— Minkä totuuden?

— Kaiken sen puolesta, mikä on totta. Tahi käännettynä: taistelkaa vääryyttä vastaan. Ettehän te sokeita ole. Tunnustakaa, mikä omassa elämässänne on ollut väärää, tunnustakaa, mikä ihmisten yhteiselämässä on väärää — oh, onhan sitä aina . . .

- Niin, niin . . .
- Ehkä olet oikeassa . . .
- Ehkä olet.
- Eero, Eero, ja vieläkö sinä meistä pidät?
- Johan sen sanoin, että rakastan koko maailmaa ja . . . vielä enemmän teitä.
- Sinä saat meidät helytymään . . . Se vanha rakkaus, se vanha . . .
- Tule tänne syliini!, Aarno. Nyt tunnen, että olen voittanut teidät jälleen.

3.

Ja nyt he olivat kaikki Vuorelassa.

Siellä istui kaikki talon väki pihamaalla, vanhemmat kiikkulaudalla, nuoremmat nurmikolla. Eeron täti piti pikku Annaa sylissään, hänkin oli puettuna kuin talonpoikaisvaimo, Anna-muori silitteli pienen, vieressään seisovan Eero-Jannen kiharoita, Leena istui ruoholla ja Janne, joka oli yhtä rakastunut vaimoonsa kuin ennen morsiamensa, loikoili pitkällään maassa päivän räsitusten jälkeen, pää Leenan pehmeässä sylissä. Toisen ryhmän muodostivat Aarno, Tuomo, Harry ja Eero, ja vielä toisen rengit ja piijat.

Ja aurinko laski.

Väinö vanhus, vähän harmaampana kuin ennen, istui laudalla ja piirteli sauvallaan santaan.

Hän rupesi puhumaan ja sanoi:

- Kuulkaa nyt kaikki kansa, mitä vanhus elämästä kertoo.

Ja kaikki lähestyivät. Mutta vanhus puhui:

— „Edenin onnena on ihmisten asunto, ja monenlaatuisia eläviä olentoja on annettu ihmisille iloksi ja avuksi.

„Sen metsissä kuuset kuiskailee ja sen saloissa hongat huuhuu. Kuin taivaan sini helkyttelevät sen järvien kirkkaat pinnat, ja koskissa kohisee sen vuolevat virrat. Mutta laaksoissa kelmivät viljavat vainiot, ja ihana kuin ystävän lempi on Edenin tarha.

„Vaan mistä itänyt on ikävä ihmisten sieluihin ja miksi kaihoo heidän henkensä luvattuun maahan? Siksi että kiusauksien katala käärme heidän silmiänsä sokaisee.

„Jokaisen ihmisen sydämeen, joka maailmaan syntyy, ottaa asuntonsa viisauden valo. Se on Jumalan ääni ja ihmiskunnan yhteinen kokemus.

„Mutta jokaista ihmistä sydämeen puree käärme ja kähisee: onni on oleva sinun ja kaikki tieto.

„Ja veri kuohuu ihmisen suonissa ja punakultaisena väikkyä silmissä hänen kaihonsa luvattu maa.

„Silloin viisaus kuiskaa: älä kiusausten käärmettä kuuntele, jo ne kokemukset on tehty. Usko minuun ja onni on sinun ja totuus.

„Mutta nauraapa käärme ja houkuttelee: etkö sinä tietoa tahdokkaan? Etkö kokea samaa kuin isäsi?

„Ja ihminen lankee ja kokee, ja valo on pimeydeksi muuttunut.

„Ja kas, on ilon Edenikin murheen luolaksi tullut, ja vaivat ja vastukset ja raskas työ nyt mieltä maahan painaa. Ei veli veljeä auta, vaan tuima on taistelun vimma.

„Siks' ikävöi jokainen pois, ja unelmain onnena kutsuu, kun todellista Edeniä ei näe . . .

„Mutta viisaus huokaa: Milloin koittaa se päivä, jolloin ihmisten silmät aukenee? Ja milloin tulee se aika, että he minuun uskaltavat ja ymmärtävät, että heidän nyt jo on kaikki onni ja totuus? Milloin?

„Sillä koko luomakunta huokailee ja odottelee, että Jumalan pojat maailmaan ilmestyisivät.“

Ja aurinko laski.

Mutta Ero katsoi ylös ja sanoi:

— Se päivä koittaa, se kerran koittaa. *Resurget sol fugiens* . . . Aarno, Tuomo, Harry, nyt sanon teille: jääkää tänne, ottakaa minun mökkini kodiksenne, oppikaa täällä rakastamaan, oppikaa täällä hiljaisuudessa rakastamaan, oppikaa täällä puhtaiksi . . . Minä olen vahva, olen voimakas, olen väkevä. Minä lähdän maailmaan. Lähdän kulkemaan kylästä kylään, lähdän kulkemaan kaupungista kaupunkiin ja kerron ihmisille siitä rakkaudesta, joka on ilman sanoja, mutta ilmenee teoissa. Sen teen ja te jääkää tänne. Sen teen, sillä kulkea tahdon sen jäljissä, joka sanoi: seuraa minua! ja oli maailman suurin ihminen.

Ja aurinko laski. Mutta sen lasku hohti kultaa.